SCIENCE
OF THE 3RD MILLENNIUM:
SEARCHES, PROBLEMS, PROSPECTS OF DEVELOPMENT

Proceedings of the VI International research and practice Internet conference

April 20-21, 2023
Zaporizhzhia (temporarily relocated), Ukraine

Наука ІІІ тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку

Матеріали
VI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
(20-21 квітня 2023 року)

Рада молодих учених
Бердянського державного педагогічного університету

м. Запоріжжя (університет тимчасово переміщений)
2023

УДК 378:001. (063)
Н 34

Друкується за рішенням вченої ради
Бердянського державного педагогічного університету
(Протокол № 10 від 27.04.2023 р.)

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ

Богданов Ігор Тимофійович, доктор педагогічних наук, професор, ректор Бердянського державного педагогічного університету;
Сичікова Яна Олександрівна, докторка технічних наук, професорка, проректорка з наукової роботи Бердянського державного педагогічного університету;
Попова Анастасія Сергіївна, кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри соціальної роботи та інклюзивної освіти, голова Ради молодих учених Бердянського державного педагогічного університету;
Мицик Ганна Михайлівна, кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри прикладної психології та логопедії, голова Ради молодих учених факультету дошкільної, спеціальної та соціальної освіти Бердянського державного педагогічного університету;
Нестеренко Марина Миколаївна, кандидатка педагогічних наук, доцентка, старша викладачка кафедри початкової освіти, голова Ради молодих учених факультету психолого-педагогічної освіти та мистецтв Бердянського державного педагогічного університету;
Бондаренко Вікторія Володимирівна, асистентка кафедри фізики та методики навчання фізики, голова Ради молодих учених факультету фізико-математичної, комп'ютерної та технологічної освіти Бердянського державного педагогічного університету;
Самойленко Вадим Леонідович, старший викладач кафедри теорії та методики фізичного виховання, голова Ради молодих учених факультету фізичної культури, спорту та здоров'я людини Бердянського державного педагогічного університету;
Козлова Анастасія Олександрівна, здобувачка четвертого курсу спеціальності філологія, голова Ради молодих учених факультету філології та соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету;
Короткий Олексій Вікторович, асистент кафедри історії та філософії, голова Ради молодих учених гуманітірно-економічного факультету Бердянського державного педагогічного університету;
Петрик Крістіна Юріївна, старша викладачка кафедри початкової освіти, заступниця голови Ради молодих учених факультету психолого-педагогічної освіти та мистецтв Бердянського державного педагогічного університету;
Федорик Вікторія Володимирівна, асистентка кафедри психології, секретарка Ради молодих учених факультету психолого-педагогічної освіти та мистецтв Бердянського державного педагогічного університету;
Бабіченко Альона Денисівна, асистентка кафедри прикладної психології та логопедії, заступниця голови Ради молодих учених факультету дошкільної, спеціальної та соціальної освіти Бердянського державного педагогічного університету.
Самойленко Інна Олександрівна, асистентка кафедри прикладної психології та логопедії, секретарка Ради молодих учених факультету дошкільної, спеціальної та соціальної освіти Бердянського державного педагогічного університету.

Н-34 Наука ІІІ тисячоліття : пошуки, проблеми, перспективи розвитку : матеріали VI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (20-21 квітня 2023 року) : збірник тез. – Бердянськ : БДПУ, 2023. – 387 с.

До збірника увійшли матеріали VI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції "Наука ІІІ тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку". Матеріали збірника будуть корисними для дослідників, науковців, аспірантів, пошукувачів, викладачів, студентів

За зміст статей і правильність цитування відповідальність несе автор.

© Бердянський державний педагогічний університет, 2023
© Автори статей, 2023

ЗМІСТ

БІОЛОГІЧНІ НАУКИ. ЕКОЛОГІЯ 16

Луцик Євгеній Володимирович, Хоменко Олена Михайлівна

Еколого-гігієнічна оцінка якості питної води м. Черкаси на вміст нітратів 16

Романюк Володимир Леонтійович

Стресореактивність та фізичне і психічне здоров'я людини 19

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ТА ЕКОНОМІКА 22

Гогунська Олена Андріївна, Захарченко Павло Васильович

Моделювання еколого-економічного розвитку приморських дестинацій 22

Жадан Катерина Олександрівна, Костенко Ганна Петрівна

Оцінка фінансової безпеки підприємства логістичної сфери та шляхи її покращення 25

Кодан Аліна Дмитрівна, Костенко Ганна Петрівна

Оцінка діяльності банків україни за депозитними операціями 28

Ладонько Людмила Степанівна, Сипко Дем'ян Дмитрович

Інтернет-реклама як важливий інструмент розвитку організацій в епоху ескалації медіа простору 33

Мащенко Дмітрій Романович

Передумови формування та перспективи розвитку циркулярної економіки в Україні 37

ІСТОРИЧНІ ТА ЮРИДИЧНІ НАУКИ 40

Клочек Андрій Ігорович, Філоретова Лариса Мартіївна

Земські школи в Україні в другій половині XIX століття 40

Короткий Олексій Вікторович

Формування арештантських рот морського відомства в Миколаєві (1825-1830 рр. 42

Мамренко Максим Аркадійович, Кучеренко Алла Алимівна

Особливості політики «українізації» в УСРР (1923-1930-ті рр.) 45

Рожкова Анастасія Артемівна, Іванова Наталя Сергіївна

Трудові конфлікти в умовах пандемії 49

Ткач Тетяна Василівна, Мазур Інна Віталіївна

Південно – курильська територіальна проблема в 1990-х роках та шляхи її вирішення 52

Яковець Ольга Євгеніївна, Антощак Марина Миколаївна

Нізам аль-Мульк: внесок у зміцнення та розвиток Ісламу 54

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО 56

Гайнетдінова Галина Юріївна

Специфіка роботи концертмейстера в закладах освіти мистецького профілю 56

Горшкова Наталія Михайлівна

Роль культурології як науки в навчальному процесі 58

Кривунь Наталя Сергіївна, Улітенко Марія Євгенівна

Патріотичне виховання дітей засобами Українського народного танцю 60

Тараненко Юлія Петрівна, Омельченко Христина Віталіївна

Ігрова основа гаївки «Кривий танець» 63

Петренко Анна Анатоліївна

Реставрація твору «Богородиця Печерська з предстоячими мучениками» з музею історії Новгородківського району Кіровоградської області. Практичні рекомендації....66

Радомська Алла Михайлівна

Візуалізація і анімація даних інформаційної сфери як простір для сучасного мистецтва....73

Радомський Микола Тадеушевич

Вітраж: інший простір, або артефакт для майбутнього 77

Сергієнко Світлана Михайлівна, Рєзнік Ілля Олександрович

Проблеми сучасного музичного мистецтва: педагогічний аналіз 81

Сергієнко Світлана Михайлівна, Синенька Світлана Станіславівна

Актуальні проблеми музичного виховання школярів 83

Сергієнко Світлана Михайлівна

Підготовка майбутнього вчителя мистецьких дисциплін: проблеми та пріоритети 85

ПЕДАГОГІКА І ПСИХОЛОГІЯ 87

Dominika Chládeková

Beyond gaming: online communication on streaming platforms as a tool to promote mental health in Slovakia and the Czech Republic 87

Бабіченко Альона Денисівна

Формування soft skills в системі професійної підготовки фахівців зі спеціальної освіти 92

Вакулова Ірина Василівна

Системний підхід до визначення сутності інноваційного потенціалу майбутніх учителів 95

Велентеєнко Єлізавета Юріївна, Фоменко Олександра Сергіївна, Кот Надія Андріївна

Здоров'язбережувальні традиції козацької педагогіки у фізкультурно-оздоровчій роботі з дітьми старшого дошкільного віку 99

Горецька Олена Віталіївна

Переживання почуття провини в умовах війни 103

Григор'єв Ігор Юрійович, Григор'єва Вікторія Вікторівна

Використання методу рольової гри на уроках англійської мови у початковій школі 107

Гуміна Анастасія Олексіївна, Лопатіна Ганна Олександрівна

Розвиток навичок самостійності у дітей з аутизмом 110

Мицик Ганна Михайлівна, Гусак Анастасія Анатоліївна, Черепанова Ангеліна Сергіївна

Про діяльність навчально-логопедичної лабораторії як структурного підрозділу закладу вищої освіти 113

Давиденко Христина Сергіївна, Прядко Наталія Олександрівна

Професійна самооцінка як складова самосвідомості особистості 116

Дмітрієва Ніколь Субханівна

Особливості академічної доброчесності у підготовці майбутніх учителів фізичної культури 118

Донченко Ольга Сергіївна
Проблема дистанційного навчання у закладах дошкільної освіти під час воєнного стану 121
Дроздова Валерія Миколаївна, Ярощук Лілія Григорівна
Роль сім'ї у формуванні особистості дитини 124
Дроздова Діана Сергіївна, Поволоцька Ганна Вікторівна
Інтернет-залежність: причини та механізми 127
Д'яченко Катерина Олександрівна, Омеляненко Алла Володимирівна
Розвиток мовленнєво-творчих умінь дітей старшого дошкільного віку придумувати загадки 130
Єгоркіна Карина Вадимівна, Омеляненко Алла Володимирівна
Формування в дітей старшого дошкільного віку умінь переказувати художні твори 134
Єріна Олена Василівна, Лопатіна Ганна Олександрівна
Активізація мовлення мовчазних дітей 137
Єрмакова Катерина Андріївна, Лопатіна Ганна Олександрівна
Корекція заїкання у дорослих осіб за допомогою масажу 141
Забеліна Анна Олегівна, Омеляненко Алла Володимирівна
Розвиток звукової культури мовлення старших дошкільників засобами фольклору 145
Зайченко Ольга Павлівна, Григор'єва Вікторія Вікторівна
Формування естетичної культури студента-музиканта засобами дисциплін музично-теоретичного циклу 148
Іншакова Інна Євгенівна
Імітаційно-ігрове навчання як засіб активізації комунікативної позиції старших дошкільників 150
Камінська Світлана Василівна
Формування готовності до професійної іншомовної комунікації майбутніх фахівців морського транспорту засобами дистанційного навчання 153

Кокарєва Анастасія Віталіївна, Петренко Леся Миколаївна
Перспективи розвитку та впровадження STEM-технологій на уроках інформатики 156
Курило Ольга Юріївна
Креативно-орієнтаційний етап реалізації стуктурно-функціональної моделі підготовки майбутніх інженерів-педагогів харчової галузі до творчої професійної діяльності.....159
Лисенко Людмила Миколаївна, Лопатіна Ганна Олександрівна
Діяльність інклюзивно-ресурсного центру в умовах воєнного стану 161
Ліончук Русана Анатоліївна
Навчання в умовах міграційної кризи. роль міжкультурних асистентів у польських школах 164
Ломакін Андрій Олександрович, Голобородько Анастасія Вікторівна
Психологічно-організаційні особливості функціонування медичної служби в умовах воєнного стану 168
Матвєєв Дмитро Олександрович, Клочек Лілія Валентинівна
Проблема справедливості в античній філософській думці 171
Мирошниченко Володимир Олександрович
Кейс-метод у процесі фахової підготовки майбутніх юристів 173
Місяць Яна Максимівна, Лопатіна Ганна Олександрівна
Проблема вигорання у спеціальних педагогів 177
Мосієнко Олена Вікторівна, Лопатіна Ганна Олександрівна
Формування соціально-побутових навичок у дітей з особливими освітніми потребами 181
Мухіна Тетяна Євгеніївна
Проблема організації уроку у малокомплектній початковій школі в науковій спадщині академіка О. Савченко 184
Нестеренко Марина Миколаївна, Петрик Крістіна Юріївна
Мотивація як фактор успіху молодих учених у науковій діяльності.....187

Олійник Оксана Ігорівна

Інноваційна компетентність вчителя: чи допомагає її розвитку штучний інтелект? 191

Охріменко Ірина Олександрівна, Гордієнко Тетяна Володимирівна

Основні положення тренінгового заняття 194

Очеретенко Поліна Віталіївна, Григор'єва Вікторія Вікторівна

Оволодіння культурою вокального виконавства у процесі професійної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва 198

Пономаренко Кирило Сергійович

Психологічні аспекти діяльності спортивного тренера 201

Попова Анастасія Сергіївна, Линдіна Євгенія Юріївна

Фактори, що перешкоджають науковій активності науково-педагогічних працівників у мирний та воєнний час 204

Прядко Богдан Васильович, Ширяєва Людмила Миколаївна

Успішність особистості як предмет психологічних досліджень 209

Разумова Олена Геннадієвна, Міндзяк Анастасія Юріївна

Кризовий стан жінок-переселенок 211

Разумова Олена Геннадієвна, Слюсаренко Анна Сергіївна

Психологія криз 214

Руденко Тетяна Іванівна, Лопатіна Ганна Олександрівна

Збагачення активного словника дітей з порушеннями мовлення в процесі ігрової діяльності 217

Сабадаш Вероніка Миколаївна, Халабузар Оксана Анатоліївна

Сутність комплексного підходу у вихованні особистості 220

Самойленко Інна Олександрівна

Інформаційні технології як засіб підвищення ефективності професійної підготовки спеціальних педагогів до роботи в інклюзивному освітньому просторі 224

Северин Ксенія Володимирівна, Омеляненко Алла Володимирівна

Розвиток емоційно-виразного мовлення старших дошкільників у процесі сприймання творів живопису 227

Селезньова Ірина Валеріївна, Горецька Олена Віталіївна
Використання засобів арт-терапії у розвитку емоційного інтелекту підлітків.....229
Суржук Ганна Володимирівна, Шепотіленко Галина Георгіївна
Національно-патріотичне виховання учнів в умовах Нової української школи .233
Сухомейло Вікторія Володимирівна, Лопатіна Ганна Олександрівна
Формування діалогічного мовлення дітей з порушеннями мовлення в театралізованій діяльності.....237
Упатова Ірина Петрівна
Індивідуальна освітня траєкторія як персональний шлях розвитку майбутнього біолога.....240
Федорик Вікторія Володимирівна
Проблема хронічної втоми в учасників освітнього процесу ЗВО.....243
Хакімзянова Дар`я Дмитрівна, Кот Надія Андріївна
Взаємодія вихователя та інструктора з фізичного виховання на фізкультурному занятті.....246
Холоденко Марина Іванівна, Омельянович Ірина Миколаївна
Психолого-педагогічна діагностика девіантної поведінки у дітей з ментальними порушеннями в умовах інклюзивного навчання.....249
Черезова Ірина Олександрівна
Синдром відкладеного життя як феномен психічного життя людини в умовах війни.....252
Чернявська Марія Вікторівна
Цифрова компетентність вихователя закладу дошкільної освіти.....255
Юношев Юрій Олексійович, Попова Анастасія Сергіївна
Моделі та особливості організації служби шкільного порозуміння в умовах закладу загальної середньої освіти.....257

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ.....263
Красножон Олексій Борисович, Мацюк Василь Васильович
Використання сучасних інформаційних технології у навчанні математичних дисциплін педагогічного вишу.....263

Лаптєва Валерія, Алєксєєва Ганна Миколаївна, Кравченко Наталя Володимирівна, Горбатюк Лариса Василівна

Впровадження інтерактивних технологій на уроках інформатики для розвитку ключових компетентностей школярів 265

Самойленко Євген Леонідович, Алєксєєва Ганна Миколаївна, Антоненко Олександр Володимирович, Овсянніков Олександр Сергійович

Використання сучасних комп'ютерних технологій у процесі підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури та спорту 269

ОСНОВИ ЗДОРОВ'Я. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ 272

Голуб Дмитро Олександрович

Ефективність дистанційного навчання з фізичної культури на прикладі уроків з футболу для учнів 15-16 років 272

Гуз Аліна Олегівна, Самойленко Вадим Леонідович

Теоретичний аспект використання здоров'язбережувальних технологій в процесі підготовки майбутнього вчителя фізичної культури 276

Некрасов Григорій Григорович

Проблеми низької рухової активності серед молоді в період навчання у ВНЗ 279

Самойленко Вадим Леонідович

Інтеграція інформаційних технологій в освітній процес підготовки майбутніх вчителів фізичної культури: теоретичні аспекти 282

Станчевський Микола Миколайович

Формування в учнів свідомого ставлення до збереження та зміцнення свого здоров'я на уроках фізичної культури 286

Шевчук Олеся Костянтинівна

Сучасне розуміння інклюзії та її застосування у сфері фізичної культури та спорту 289

ФІЛОЛОГІЯ І ЖУРНАЛІСТИКА.....291

Беценко Тетяна Петрівна

Курс «Українська мова за професійним спрямуванням» у ВНЗ педагогічного профілю.....291

Бортун Каріна Олександрівна

Особливості функціювання емотивної лексики як різновиду конотативної.....295

Вишняков Вячеслав Юрійович, Боговін Ольга Володимирівна

Поетика жанру «фанфік» у сучасній літературі 298

Вусик Ганна Леонідівна, Слинявук Анастасія Олександрівна

Особливості короновірусних і пандемійних неологізмів в українській мові 300

Герасименко Юлія Андріївна

Formation components of foreign language lexical competence of future specialists ..302

Ємельяненко Анастасія Ігорівна, Вусик Ганна Леонідівна

Мова ворожнечі в публіцистичному дискурсі (на матеріалі текстів Telegram) 304

Карпенко Альона Сергіївна, Вусик Ганна Леонідівна

Міжмовна омонімія: проблеми вивчення 306

Кізілова Дар'я Олександрівна, Рула Наталія Володимирівна

Використання маніпуляційних технологій у російських медіа при висвітленні повномасштабної війни в Україні.....308

Козлова Анастасія Олександрівна, Боговін Ольга Володимирівна

Китайські традиційні образи у фентезі-романі Ребекки Кван «Макова війна» 312

Лихацька Вікторія Миколаївна, Табакова Ганна Іванівна

«Ти вікторинник, Гаррі»: функції прецедентних текстів у романі «Книжкове життя Ніни Гілл» 315

Любчич Еріка Володимирівна

Формування комунікативної компетентності у студентів закладів фахової передвищої освіти.....318

Мельнікова Юлія Олександрівна, Мачітідзе Іванна

Освітні бар'єри: шляхи подолання (на досвіді університету Нью Віжен, м. Тбілісі) 321

Мельніков Арсеній Георгійович, Костромицький Роман Іванович
Телеграм-канал «Труха»: медіакритичний аналіз 323
Нікітіна Софія Євгенівна, Рула Наталія Володимирівна
Візуально-контентний аспект журнальних видань.....326
Ніколаєнко Ксенія Ігорівна
Падіння у винятковість: світ трилогії Маргарет Етвуд «ШаллАддам» 328
Ніколаєнко Ксенія Ігорівна, Ходикіна Ірина Василівна
Гендерний вимір концепту «Жінка» в українській та німецькій мовах……..331
Губа Вікторія Олександрівна, Павлик Неля Віленівна
Хронотоп епістолярної спадщини Олени Теліги……..333
Резнік Артем Миколайович, Александрова Ганна Олександрівна
Інтертекстуальність творчості Д. Коупленда (на матеріалі роману «Покоління Х») 337
Рула Наталія Володимирівна
Використання маніпуляційних технологій у телеграм-каналі «ИНСАЙДЕР UA» 340
Синиця Вікторія Олександрівна, Ліпич Вікторія Миколаївна
Лінгвотоксичність неологізмів у мові засобів масової інформації 344
Скуратовська Дарина Василівна, Глазова Світлана Миколаївна
Функціювання табуйованої лексики у творах Кузьми Скрябіна 347
Сопіна Ольга Анатоліївна, Кисельова Олена Сергіївна
Функціонування фразеологічних одиниць в англійській мовній картині світу (на матеріалі оповідань В. Моема) 349
Сур Ольга Вікторівна, Вусик Ганна Леонідівна
Особливості діалектів у східних регіонах Польщі 352
Тестова Дарина Володимирівна, Мельнікова Юлія Олександрівна
Типологія подкастів в сучасному медіапросторі.....354
Шульженко Анжеліка Сергіївна, Напрягло Вікторія Олександрівна
Особливості рубрикації спеціалізованого інформаційного агентства «АрміяInform» у період російсько-української війни 356

Донська Катерина Вікторівна, Юносова Валентина Олександрівна

Термінологічні одиниці в художньому тексті 358

ТЕХНІЧНІ НАУКИ 362

Іваненко Руслан Олександрович

Прилади діагностики при механообробці 362

Рева Світлана Валеріївна

Використання інноваційних технологій в агровиробництві.....364

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА 367

Бортун Каріна Олександрівна

Шляхи розвитку волонтерської діяльності для здобувачів освіти зі спеціальності 231 «Соціальна робота».....367

Галєва Катерина Андріївна, Савельчук Ірина Борисівна

Соціальні нерівності у сфері зайнятості та механізми їх подолання 370

Клюй Катерина Сергіївна, Мацейко Наталія Володимирівна

Використання арттерапевтичних технологій у роботі з особами, постраждалими від насильства.....372

Нежинський Едуард, Пеліова Яна, Гур'янова Лідія, Дубровіна Надія, Несторенко Тетяна

Система соціального захисту населення у Словаччині.....376

Попович Олександра Михайлівна, Тургенєва Анастасія Олександрівна

Формування відповідальної громадянської позиції учнівської молоді 379

Романов Роман Едуардович, Попова Анастасія Сергіївна

Підходи та показники соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб 383

БІОЛОГІЧНІ НАУКИ. ЕКОЛОГІЯ

ЕКОЛОГО-ГІГІЄНІЧНА ОЦІНКА ЯКОСТІ ПИТНОЇ ВОДИ М. ЧЕРКАСИ НА ВМІСТ НІТРАТІВ

(Луцик Є. В., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Хоменко О. М., кандидатка хімічних наук, доцентка)
Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси, Україна

Основними джерелами забруднення питної води нітратами є органічні речовини, кислотні дощі, стічні води та надмірне використання мінеральних добрив у сільському господарстві [4]. З метою контролю вмісту нітратів у питній воді були встановлені їх гранично - допустимі концентрації (ГДК), що становлять не більше 50 мг/дм3 відповідно до вимог державних санітарних правил і норм. В країнах Європейського Союзу ця норма становить не більше 45 мг/дм3. Це те значення концентрації нітратів у питній воді, яке при постійному споживанні не призведе до негативних змін в організмі людини.

Тому метою роботи є дослідження якості питної води із джерел централізованого та децентралізованого водопостачання м. Черкаси щодо її відповідності нормативам на вміст нітратних сполук.

Відповідальність за якість води та стан джерел централізованого і децентралізованого водопостачання в населених пунктах згідно вимог ДСанПіН 2.2.4-171-10 «Гігієнічні вимоги до питної води, призначеної для споживання людиною», Закону України «Про питну воду та питне водопостачання», «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя» покладено на органи місцевого самоврядування та на власників колодязів [1-3]. Проте, в деяких регіонах України, де внаслідок російської агресії пошкоджено централізовані джерела водопостачання, населення вимушено використовувати децентралізовані джерела водопостачання, зокрема криниці, вода в яких може бути забруднена нітратами з перевищенням нормативів. Ситуація ускладнюється тим, що на даних територіях не існує альтернативного джерела водопостачання і немає можливості визначення концентрації нітратів.

Мешканців м. Черкаси забезпечує питною водою КП «Черкасиводоканал», якість якої відповідає всім вимогам ДСанПіНу 2.2.4-171-10 «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною» [1], як за хімічними, так і за бактеріологічними показниками.

В таблиці 1 наведено дані щодо вмісту нітратів у питній воді КП «Черкасиводоканал» за період квітень - вересень 2022 року.

Таблиця 1.

Вміст нітратів у питній воді КП «Черкасиводоканал» (квітень – вересень 2022 р.)

Період дослідження проб води	Одиниці вимірювання	Показники: нітрати (по NO_3) питна вода водопровідна	ДСанПіН 2.2.4 – 171-10 Не більше
Квітень	мг/дм^3	5,62	50
Травень		4,8	
Червень		<0,2	
Липень		0,72	
Серпень		0,52	
Вересень		0,45	

З аналізу таблиці можна зробити висновок, що перевищень по вмісту нітратів у питній воді з централізованих джерел водопостачання за вказаний період не виявлено. Наступним етапом є аналіз вмісту нітратів у питній воді шахтних колодязів приватного сектору у селах Черкаського району, що проводився на базі лабораторії Державної установи «Черкаський обласний центр контролю та профілактики хвороб Міністерства охорони здоров'я України» (таблиця 2).

Таблиця 2.

Концентрації вмісту нітратів у питній воді шахтних колодязів селищ Черкаського району

№ п/п	Села району дослідження	Концентрація у мг/дм^3		
		мінімальна	максимальна	середня
1	Білозір'я	4,4	66,8	56,6±2,95
2	Будище	32,6	56,0	54,0±2,95
3	Вергуни	4,4	50,6	52,2±3,62
4	Геронимівка	4,4	58,0	49,6±9,60
5	Дубіївка	16,8	58,6	42,6±11,30
6	Леськи	4,4	52,6	48,5±6,53
7	Лозівок	16,4	53,4	49,4±8,46
8	Мошни	18,6	53,4	48,8±9,56
9	Софіївка	8,8	53,2	52,0±3,62
10	Свидівок	4,4	50,8	50,6±3,62
11	Руська Поляна	8,8	58,0	38,6±4,25
12	Худяки	4,4	54,0	49,4±5,43
13	Хутори	8,8	50,6	44,8±11,52
14	Шелепухи	28,6	50,8	46,8±4,25

З аналізу даних таблиці 2 можна зробити висновок, що максимальні показники визначених концентрацій нітрат-іонів у воді колодязів зазначених селищ Черкаського району перевищують добові допустимі дози в 1,02 -1,34 рази.

Середні ж значення концентрацій нітратів у переважній більшості проб знаходяться у межах граничних значень, за винятком проб води в селищах Білозір'я, Будище, Вергуни, Софіївка та Свидівок. Слід зазначити, що в разі кип'ятіння води концентрація солей може зрости на 30 – 80%.

До однієї з причин підвищеного вмісту нітратів у колодязній воді можна віднести недотримання власниками вимог санітарного законодавства при їх облаштуванні та відповідно утриманні колодязів, що в свою чергу призводить до забруднення питної води та її непридатності до споживання. Тому контроль питної води, особливо децентралізованих джерел водопостачання, повинен бути вирішений на державному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про затвердження Змін до Державних санітарних норм та правил "Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною" : Наказ МОЗ України від 15.08.2011 р. № 505. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1043-11#Text (дата звернення: 03.04.2023).

2. Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення : Закон України від 10.01.2002 р. № 2918-III : станом на 31 берез. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2918-14#Text (дата звернення: 01.04.2023)

3. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення : Закон України від 24.02.1994 р. № 4004-XII : станом на 20 листоп. 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12#Text (дата звернення: 01.04.2023).

4. Нітрати в воді: Блог Ecosoft. URL: https://ecosoft.ua/ua/blog/nitraty-v-vode/ (дата звернення: 02.04.2023)..

СТРЕСОРЕАКТИВНІСТЬ ТА ФІЗИЧНЕ І ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

(**Романюк В. Л., кандидат біологічних наук, доцент)**
Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне, Україна

У людини виділяють наступні форми реактивності: біологічна або видова реактивність (первинна реактивність); групова або конституційна реактивність; індивідуальна фізіологічна реактивність; індивідуальна патологічна реактивність; специфічна реактивність; неспецифічна реактивність [1, 2, 3]. Значною мірою неспецифічна реактивність реалізується в організмі людини і тварин через зміни функціонального стану нервової та ендокринної системи, а також стрес як загальний адаптаційний синдром (Ганс Сельє, 1936).

Виділяють також нормергічну (фізіологічну), гіперергічну та гіпоергічну реактивність. Окрім того, розрізняють наступні реакції: адекватну за силою – нормергію, знижену – гіпоергію, підвищену – гіперергію, неадекватну – дизергію, відсутність реакції – анергію [1, 2, 3]. Також існує зв'язок між реактивністю і резистентністю організму, тобто його стійкістю протидіяти патогенним чинникам та сприяти збереженню гомеостазу у відповідному середовищі існування.

Волтер Кеннон, видатний американський фізіолог і психофізіолог, у руслі вчення про гомеостаз визначив один із основних еволюційних механізмів адаптації у людини і тварин – поведінковий механізм боротьби або втечі (1915, 1932), який проявляється у складних умовах існування або в умовах фізіологічного і психологічного стресу. У цілому механізм боротьби або втечі є складовою реактивності організму, тобто системною властивістю організму відповідати структурними і функціональними змінами на різних рівнях організації на дію чинників природного і соціального середовища існування для збереження гомеостазу із залученням гуморальних і нервових механізмів адаптації.

У цілому силу реакції боротьби або втечі використовують для характеристики стресової реактивності. Окрім того, механізм боротьби або втечі є спадковим механізмом із відповідними особливостями безумовно-рефлекторної або інстинктивної діяльності. При цьому в онтогенезі механізм боротьби або втечі активно доповнюється індивідуальним досвідом через неасоціативні, асоціативні та когнітивні складові научіння тощо.

Стресореактивність як механізм боротьби або втечі проявляється через суттєву зміну гомеостатичних показників та супроводжується певними функціональними і клінічними симптомами, у т.ч.: перерозподіл крові в організмі із зміною концентрації органічних і неорганічних речовин; посилення м'язової активності, а також м'язового напруження (підготовка опорно-рухової системи організму до певних дій); зростання артеріального тиску (симптоми функціональної гіпертонії); підвищення частоти серцевих скорочень (симптоми функціональної тахікардії); зміни частоти дихання та глибини дихання (симптоми функціонального тахіпное); зростання вмісту глюкози в крові (симптоми функціональної гіперглікемії); зростання вмісту загального холестерину (холестеролу) в крові; зміни показників гуморального і клітинного

імунітету; зміни в електричній активності головного мозку; зменшення слиновиділення; посилення потовиділення тощо [4, 5].

Окрім того, стресореактивність суттєво впливає на емоційну та когнітивну сферу людини, а також сприяє етіології і патогенезу афективних, психогенних і психосоматичних розладів у відповідному середовищі діяльності із врахуванням вікових і статевих особливостей людини.

Таким чином, механізм боротьби або втечі морфологічно та функціонально поєднаний із відповідними стадіями стресу як загального адаптаційного синдрому:

1) стадія тривоги із відповідною фазою шоку (зниження захисних механізмів) і фазою протишоку (посилення захисних механізмів); домінують процеси катаболізму (дисиміляції); у цілому – стадія мобілізації функціональних ресурсів організму, у т.ч. через зростання синтезу катехоламінів (насамперед, адреналіну і норадреналіну); стадія тривоги супроводжується як посиленням, так і зниженням механізмів клітинного імунітету організму;

2) стадія опору (резистентності, стійкості) – стадія ефективної адаптації до нових умов існування; домінують процеси анаболізму (асиміляції); у цілому – стадія стабілізації функціональних ресурсів організму, у т.ч. через зростання синтезу кортикостероїдів (насамперед, глюкокортикоїдів); стадія опору супроводжується зниженням механізмів гуморального імунітету організму;

3) стадія виснаження – неефективність адаптаційно-компенсаторних механізмів, дезадаптація та суттєве порушення гомеостазу; домінують процеси катаболізму (дисиміляції); у цілому – стадія втрати функціональних ресурсів організму; стадія виснаження супроводжується значним ослабленням клітинного і гуморального імунітету організму [5].

Таким чином, перша стадія стресу у більшості реалізується через еволюційний механізм боротьби або втечі. Філогенетичний механізм стресореактивності інформаційно та енергетично суттєво затратний, проте спрямований, насамперед, на нейтралізацію загрози індивідуальному життю у відповідних умовах існування. Якщо механізм стресореактивності повністю або частково нереалізований через зниження активності чи діяльності, тоді виникають проблеми щодо збереження фізичного і психічного здоров'я людини.

У свою чергу, стресореактивність тісно пов'язана із стресостійкістю організму. Так, стресостійкість – це індивідуальна здатність організму зберігати ефективну діяльність під час дії певного стресора, яка забезпечується стабільною динамікою адаптаційних гормонів, насамперед, катехоламінів і кортикостероїдів. Окрім того, стресостійкість характеризується емоційною стабільністю з відповідним вольовим контролем, а також низьким чи оптимальним рівнем реактивної та особистісної тривожності [4].

У загальному щодо стресореактивності доцільно виділяти наступні форми – знижена стресореактивність (гіпо-стресореактивність), адекватна стресореактивність (нормо-стресореактивність), підвищена стресореактивність (гіпер-стресореактивність). При цьому ймовірний негативний вплив як зниженої, так і підвищеної стресореактивності на складові фізичного і психічного здоров'я людини.

У людини із врахуванням вікових і статевих особливостей складові стресостійкості тісно пов'язані з динамікою метаболізму, у т.ч. із врівноваженістю процесів анаболізму і катаболізму під час дії відповідних стрес-чинників природного і соціального середовища існування. Окрім того, стресостійкість суттєво залежить від потенційних резервів організму людини – морфологічних (конституційних) та функціональних (фізіологічних і психологічних) резервів, які забезпечують ефективне відновлення організму у певних умовах діяльності.

Перспектива теоретичних і практичних досліджень – визначення індивідуальних (вікових і статевих) особливостей щодо реалізації стресореактивності як поведінкового механізму боротьби або втечі в умовах реальної та потенційної біологічної або воєнної загрози, а також пошук функціональних резервів щодо збереження фізичного і психічного здоров'я людини із залученням природного соціального потенціалу у відповідних умовах діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атаман О. В. Патофізіологія: В двух томах. Том 1. Загальна патологія. Вінниця : Нова Книга, 2012. 592 с., іл.

2. Патофізіологія / За редакцією М. Н. Зайка і Ю. В. Биця. Друге видання, перероблене і доповнене. Київ : Медицина, 2008. 704 с., іл.

3. Посібник до практичних занять з патології / За редакцією А. І. Березнякової. Київ : Вища школа, 1993. 375 с., іл.

4. Романюк В., Панасюк В., Федорчук С. Психофізіологічні складові стресостійкості у людини в особливих умовах діяльності. *Матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»* (29 липня 2022 року): Збірник наукових праць. Випуск 84. Переяслав, 2022. С. 36-39.

5. Романюк В., Федорчук С. Механізм боротьби або втечі як модель поведінки в умовах стресу: психофізіологічні аспекти. *Матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»* (29 квітня 2022 року): Збірник наукових праць. Випуск 81. Переяслав, 2022. С. 8-12.

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ТА ЕКОНОМІКА

МОДЕЛЮВАННЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПРИМОРСЬКИХ ДЕСТИНАЦІЙ

(Гогунська О. А., аспірантка, Захарченко П. В., доктор, економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки та фінансів)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

В умовах загострення соціально-економічних та екологічних проблем, особливо в теперішній воєнний час, суспільного розвитку особливого значення набуває реалізація функцій державного регулювання на основі планово-стратегічного та координаційно-тактичного управління, орієнтованого на їх пріоритети в контексті підвищення конкурентоспроможності національної економіки України, її галузей, окремих регіонів та корпоративних утворень. Формування стратегій збалансованого соціального та еколого-економічного розвитку України відбувається в напрямі пошуку і впровадження нових форм галузевого та територіального розвитку, активізації усіх складових економічної політики, створення різних за масштабами, формами, видами, рівнями територіальних утворень та впровадження ефективних організаційно-економічних механізмів їх функціонування. Найбільш важливу функцію держави у формуванні ефективної економіки становить стратегічне цілевизначення. Відсутність науково обґрунтованих орієнтирів розвитку чи напрямів визначення альтернативних варіантів негативно відображується на господарській діяльності. Тому обґрунтування довгострокових цілей в економіці, соціальній та природно-ресурсній сфер.

Фахова література містить відомості щодо розробки теоретико-методологічних основ системних досліджень теорії стратегічного розвитку. Представники різних економічних шкіл інтерпретують стратегію: як метод встановлення довгостроковий цілей організації, як метод визначення конкурентних цілей організації, як спосіб встановлення цілей на різних ієрархічних рівнях, як спосіб реакції на зовнішні можливості та загрози, як послідовна, погоджена та інтегрована структура управлінських рішень, як спосіб розвитку ключових конкурентних переваг, детальний всебічний комплексний план дій, напрямок руху компанії, набір дій і підходів щодо досягнення заданих показників, розрахована на перспективу система заходів [1, с. 17–18]

Після перемоги України країна становиться на шлях розвитку та вдосконалення туристичної галузі, і особливо її приватного сектору, визначивши туризм пріоритетною галуззю розвитку економіки. Розвиток туризму особливо актуальний в відновлювальній економіці країни, оскільки саме завдяки туристичній галузі можна поліпшити соціально-економічну ситуацію загалом, адже він за рахунок свого мультиплікаційного ефекту може забезпечувати зростання доходів і покращення показників господарювання у багатьох видах економічної діяльності. Зокрема, завдяки туристичній галузі підтримується майже 50 суміжних, один турист дає роботу 10 особам, а створення одного робочого місця в туризмі в 20 раз дешевше, ніж у промисловості [2].

Усі держави, незалежно від їх природно-ресурсного потенціалу та геополітичного розташування, стикаються з викликами вичерпання обмежених природних ресурсів та зміни клімату. Відповідь на ці виклики обумовлює необхідність розробки нових методів прогнозування, що сприятимуть сталому економічному зростанню та базуються на забезпеченні тісної взаємодії між економікою, природним середовищем та якістю життя населення. До цих методів в першу чергу, слід віднести методологію та адаптивний механізм форсайт – дослідження, впровадження якого в першу чергу забезпечить приєднання до нової політики Green Deal. Форсайт, від англійського «передбачення» - це погляд у майбутнє. За визначенням американського дослідника Бена Мартіна, форсайт представляє собою «процес, пов'язаний із систематичним описом перегляду в віддаленому майбутньому науці, технологіях, економіці та суспільстві з метою визначення секторальних стратегічних досліджень та технологій, які, ймовірно, можуть принести найбільші економічні та соціальні вигоди» [4].

Сучасні відомі світові вчені вважають доцільним використання в економіко-екологічних дослідженнях саме нового адаптивного механізму форсайт-прогнозування. Так, форсайт, згідно визначення австрійського дослідника Р. Поппера, це – «системний, перспективний та політично орієнтований процес, який (при підтримці різних методів сканування середовищ / горизонтів) створений для активного залучення ключових стейкхолдерів у широкому спектрі заходів щодо попередження майбутнього, підготовка рекомендацій та здійснення перетворень у технологічній, економічній, екологічній, політичній, соціальній та етичній сферах» [3]. Існує безліч методів прогнозування, однак в програмах Форсайтдослідження найбільш інтенсивно використовуються лише 10-15 з них. Наприклад, в Японії в основу програм Форсайту покладено метод Дельфі, за допомогою якого кожні п'ять років розробляється технологічний прогноз на найближчі 30 років. У Великобританії і Німеччині використовується широкий спектр методів, які застосовуються в різних комбінаціях; в США і Франції накопичений значний досвід розробки переліків критичних технологій. Серед найбільш продуктивних методів, що використовуються це - Дельфі, критичні технології, розробка сценаріїв, технологічна дорожня карта і формування експертних панелей. Форсайт — це сценарне прогнозування соціо-еколого-економічного розвитку на макро-, мезо- та мікро- рівнях: економіки, промисловості, суспільства, навколишнього природного середовища — у 10-20 річній перспективі. Форсайт виходить з варіантів можливого майбутнього, які можуть настати при виконанні певних умов: правильного визначення сценаріїв розвитку, 5 досягнення консенсусу щодо вибору того чи іншого бажаного сценарію, вжитих заходів по його реалізації. Вищевикладене підтверджує актуальність впровадження методології форсайту в адаптивний механізм екологізації економіки України, що спрямований на впровадження нового «Зеленого Курсу». Тому в рамках формування цільових установок для забезпечення стратегування екологізації економіки у напрямку Green Deal пропонується сценарний підхід поєднання методів форсайт-досліджень з врахуванням доцільності використання різних методів. Враховуючи специфіку впровадження Green Deal в Україні пропонуємо в межах адаптивного екологічно спрямованого механізму форсайт – прогнозування комплексно використовувати

низку методів, зокрема: SMART-, SWOT-, STEPLE-аналізи, аналіз стейкхолдерів, економіко-екологічний аналіз, стратегування, розробка сценаріїв та дорожніх карт. Висновки. Виходячи з вищенаведеного зазначимо, що долучення України до Green Deal передбачається у декількох сферах: на стратегічному рівні – це розробка Дорожньої карти «Зеленого Курсу» для України; на оперативному рівні – це забезпечення процесу синхронізації в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і міжнародних договорів у сферах, які дотичні до «Європейського Зеленого Курсу»; додатково – це долучення до Green Deal через локальні ініціативи, зокрема на рівні міських агломерацій. Приєднання України до європейського вектору розвитку потребує використання адаптивного механізму форсайтдослідження, який би ґрунтувався на комплексному використанні інноваційних методів дослідження. Адаптивний механізм форсайтдослідження від інших інноваційних механізмів відрізняють такі основні характеристики: орієнтація на вживання конкретних заходів, що полягає не тільки в аналізі та міркуванні щодо перспектив майбутнього розвитку, але й в прийнятті конкретних рішень; врахування різних стратегічних альтернатив майбутнього; залученість різних груп стейкхолдерів; міждисциплінарний характер, який має комплексний характер і намагається охопити всі фактори, які можуть вплинути на майбутні процеси.

Протягом наступних десяти років уряд запровадить у містах багато нових політик та рекомендацій, щоб адаптуватися та впоратися з післявоєнними міськими проблемами, включаючи відбудову, якість життя, зміну клімату та стійкість, а також для врахування технологічних інновацій.

Стратегія еколого-економічного розвитку приморських дистанацій має бути спрямована на удосконалення певного виду економічної політики розвитку регіонів країни та реалізується за допомогою декількох програм територіального розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Страшинська Л. В. Стратегія розвитку продовольчого ринку в Україні : монографія / під ред. чл.-кор. НАН України Б. М. Данилишина. К. : Профі, 2008. 523 с.

2. Свірідова Н. Д. Концепція сталого розвитку туризму в сучасних умовах. Культура народов Причерноморья. 2009. № 176. С. 166–168.

3. Popper R. Wild Cards and Weak Signals Informing and Shaping Research and Innovation Policy. *Paper presented at the Fourth International Seville Conference on Future Oriented Technology Analysis (FTA) «FTA and Grand Societal Challenges*, 2011. Shaping

4. Martin B. Research Foresight and the exploitation of science base. HSMO, London, 1993. P. 13–17

ОЦІНКА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА ЛОГІСТИЧНОЇ СФЕРИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОКРАЩЕННЯ

(Жадан А. Д., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Костенко Г. П., кандидатка економічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Ефективне управління господарською діяльністю підприємства є надзвичайно важливим на сучасному етапі розвитку економіки України. Підприємці потребують ефективних систем управління, які допоможуть їм прогнозувати майбутній розвиток підприємства. Оцінювання рівня безпеки бізнесових структур і використання важелів їх забезпечення є одним з найважливіших завдань. Бізнес-структури повинні забезпечувати своє тривале та стабільне функціонування в умовах складної економічної ситуації.

Проблеми фінансової безпеки підприємства знайшли відображення в роботах вітчизняних науковців, серед яких Наталія Краснокутська, Гелена Коптєва, Наталія Бак, Ігор Бланк, Наталія Виговська, Наталія Марусяк, Володимир Мунтіян, Ольга Ареф'єва та інші.

Метою дослідження є оцінка фінансової безпеки підприємства та визначення основних шляхів її покращення. Дослідження та аналіз фінансової безпеки підприємства здійснювався шляхом порівняння певних показників цієї сфери.

Методологічною базою дослідження виступили загальнонаукові (аналіз, порівняння, узагальнення та систематизація) методи дослідження.

Фінансова безпека є одним з найважливіших аспектів діяльності будь-якого підприємства та залежить від багатьох факторів, включаючи управління ризиками, ефективне фінансове планування та бюджетування, контроль над фінансовими операціями та ефективне використання фінансових ресурсів. Вона охоплює широкий спектр заходів, спрямованих на забезпечення фінансової стійкості підприємства та його здатності виконувати фінансові зобов'язання вчасно та ефективно [1, 2].

Сучасний стан економіки України істотно ускладнює умови діяльності суб'єктів підприємництва логістичної сфери, вони стикаються із значними викликами. З цієї причини, необхідно забезпечити фінансову безпеку підприємств логістичної сфери на ринку шляхом впровадження ефективного механізму управління. Правильне використання такого механізму дозволить запобігти фінансовим ризикам, забезпечить стабільний розвиток та дохідність підприємств, збільшить їх економічний потенціал.

Серед провідних підприємств логістичної сфери, що відіграє важливу роль у вітчизняній економіці, є Публічне акціонерне товариство «Укрпошта» - єдиний національний оператор поштового зв'язку України. Його головна місія полягає в наданні сучасних фінансово-логістичних послуг в межах країни та закордоном. Досліджуючи стан забезпечення фінансової безпеки ПАТ «Укрпошта» протягом 2020-2021 року, що базується на аналізі показників фінансового стану, виявлено наступне.

У 2020-2021 роках фінансова безпека підприємства «Укрпошта» була помірною. У 2020 році прибуток становив близько 56 мільйонів гривень, тоді як у 2021 зріс до 2 мільярдів гривень [3]. Зростання прибутку може свідчити про збільшення ефективності управління підприємством та збільшення його конкурентоспроможності на ринку.

Однак, незважаючи на зростання прибутку, підприємство продовжує зазнавати великих втрат. Наприклад, у 2021 році втрати склали більше 600 мільйонів гривень. Крім того, заборгованість підприємства зросла з 10,9 мільйонів гривень у 2020 році до 15,6 мільйонів гривень у 2021 році.

Одним з можливих шляхів покращення фінансової безпеки підприємства логістичної сфери АТ «Укрпошта» є зменшення витрат і збільшення ефективності управління ресурсами. Зокрема, можна зменшити витрати на оренду приміщень та складського простору, оптимізувати логістику тощо. Крім того, досліджуване підприємство може зосередитись на розвитку цифрових послуг та використанні інноваційних технологій, що дозволить збільшити дохід та зменшити витрати.

Відзначимо, одним із успішних проектів підприємства логістичної сфери у цьому напрямку є програма «Укрпошта онлайн», що надає клієнтам можливість відправляти та отримувати поштові відправлення через Інтернет.

Повний дохід АТ «Укрпошта» за 2020 рік склав близько 13,3 мільярдів гривень, а чистий дохід становив близько 56 мільйонів гривень. У 2021 році повний дохід зріс до понад 16 мільярдів гривень, а чистий становив понад 2 мільярди гривень.

У 2020 році рентабельність підприємства складала близько 0,42 %, а у 2021 році рентабельність збільшилася до близько 12,5 %.

Виходячи з результатів проведеного дослідження можна зробити висновок, що забезпечення фінансової безпеки підприємства логістичної сфери є важливим аспектом у їх діяльності.

Розглянемо наступні шляхи покращення фінансової безпеки підприємства логістичної сфери:

- оптимізація витрат;
- розширення та збільшення доходів: розгляд можливості розширення асортименту послуг та введення нових, що відповідатимуть потребам клієнта;
- підвищення ефективності бізнес-процесів: використання новітніх технологій та автоматизація;
- зниження дебіторської заборгованості: розробка стратегії з її зменшення дозволить знизити ризики та підвищити фінансову безпеку;
- удосконалення управлінського обліку;
- розвиток нових напрямків.

Отже, проведене дослідження вказує на необхідність з розроблення подальших заходів з підвищення рівня фінансової безпеки підприємства логістичної сфери. Фінансовий стан є ключовим чинником у визначенні його здатності протистояти потенційним та існуючим загрозам. Ефективне фінансове

управління може допомогти підприємству логістичної сфери забезпечити свою стійкість та подальший довгостроковий розвиток.

ЛІТЕРАТУРА

1. Марусяк Н. Л., Бак Н. А. Фінансова безпека підприємства та загрози її втрати в сучасному економічному середовищі. *Економіка та держава*. 2022. № 2. С. 109–113. DOI: 10.32702/2306-6806.2022.2.109

2. Краснокутська Н. А., Коптєва Г. М. Дефініція поняття «фінансова безпека підприємства» : основні підходи та особливості. *Економічна теорія*. 2019. № 7. С. 15. DOI: *10.32983/2222-4459.2019.7.14.19*

3. Основні показники діяльності Публічного акціонерного товариства «Укрпошта». URL: https://www.ukrposhta.ua/ua/richni-zvity (дата звернення: 25.03.2023).

ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ ЗА ДЕПОЗИТНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ

(Кодан А. Д., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Костенко Г. П., кандидатка економічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

У сучасних умовах банки стали одними з найбільш важливих інституцій в економіці країни. Одним з пріоритетних показників їх діяльності є наявність необхідного обсягу депозитних ресурсів, адже депозитна діяльність є одним із найбільш прибуткових видів діяльності комерційних банків. Оцінка діяльності банків України за депозитними операціями є важливим елементом забезпечення стабільності банківської системи та економіки в цілому.

Наукові дослідження з даної проблематики відображені у працях вітчизняних науковців-економістів, зокрема Олени Бабій, Олександра Березіна, Олександра Білоуса, Наталі Діденко, Олександра Корабліна, Андрія Кузьменко, Валерія Пашкевич та багатьох інших.

Метою дослідження є розгляд сутності, особливостей та стану діяльності банків України за депозитними операціями, визначення основних тенденцій депозитного ринку України та перспектив розвитку. Дослідження та аналіз депозитного ринку України здійснювався шляхом порівняння певних показників цієї сфери.

Методологічною базою дослідження виступили загальнонаукові (аналізу, порівняння, узагальнення та систематизації) та спеціальні прийоми і методи дослідження (методи групування, графічні методи, кореляційний аналіз та ряди динаміки).

На сьогоднішній день українські банки здійснюють пошук оптимального варіанту формування банківських ресурсів. З позицій стабільності ресурсної бази і загалом діяльності банку необхідним є те, щоб найбільшу частку його ресурсів становили строкові вклади. Строковий вклад (депозит) розглядається як грошові кошти в готівковій або безготівковій формі у валюті України або в іноземній валюті або банківські метали, які банк прийняв від вкладника або які надійшли для вкладника на договірних засадах на визначений строк зберігання чи без зазначення такого строку (під процент або дохід в іншій формі) і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору.

За оцінками вітчизняних експертів, «на руках» населення знаходиться значна кількість грошових ресурсів, що становить велику частину грошового обороту і може бути розміщеним у комерційних банках України.

Але, на жаль, в умовах воєнного стану та нестабільності економіки України зростає рівень недовіри вкладників до формування депозитних вкладів. Часи, коли за вклади у гривні давали понад 20% – у минулому.

Сьогодні максимум, що можна отримати від надійних банків – 9-11 % річних в гривнях. До того ж зазвичай такі великі відсотки дають тільки під довгострокові вклади – на рік і більше.

Це можна обумовити прагненням банків залучити кошти саме на довгий період, з однієї сторони, і небажанням юридичних осіб нести певні ризики у

період фінансової нестабільності, розміщуючи кошти на довгострокові депозити або ж відсутність вільних коштів для розміщення їх на тривалий час, з іншої сторони [2, С. 48].

Альтернативою виступають вклади в іноземній валюті. Сьогодні більшість банків приймає вклади в доларах США та євро. Але в даному випадку відсотки будуть значно нижчими, ніж у гривні (табл. 1).

Для того, щоб оцінити діяльність банків України за депозитними, необхідно розглянути кілька важливих аспектів, серед яких є наступні.

Першим показником є загальний обсяг депозитів в банку. Цей показник дозволяє визначити популярність банку серед фізичних та юридичних осіб. Чим вищий обсяг депозитів, тим більшим довірою користується банк.

Таблиця 1.

Динаміка депозитних вкладень нефінансових корпорацій і домашніх господарств у розрізі валют за 2022-2023 роки

Показники	Січень 2022 року			Січень 2023 року		
	Залишки на кінець періоду, млрд. грн.	Операції за період, млрд. грн.	Зміна у річному обчисленні, %	Залишки на кінець періоду, млрд. грн.	Операції за період, млрд. грн.	Зміна у річному обчисленні, %
Нефінансові корпорації	627,78	- 14,65	16,7	731,78	26,05	7,6
у гривнях	426,86	- 29,61	22,5	494,01	7,26	15,7
у доларах США	117,00	10,04	-2,1	137,65	5,12	-6,7
у євро	80,20	4,93	18,1	96,40	13,45	-3,7
Домашні господарства	773,83	- 34,81	6,3	1 036,02	-11,50	23,2
у гривнях	481,83	- 25,15	11,8	634,50	-18,84	31,7
у доларах США	234,17	- 8,29	-4,9	324,92	7,33	9,2
у євро	56,02	- 1,27	11,3	74,37	-0,01	6,6

Тож за даними Національного банку України (рис. 1), лідером рейтингу банків за обсягом депозитів станом на 1 січня 2023 року виступає ПриватБанк, розміри депозитного портфеля якого перевищують більше ніж у 2 рази депозитний портфель банку, який посідає друге місце – Ощадбанк, а третю позицію лідерів займає Укрексімбанк з розмірами портфеля вкладів фізичних та юридичних осіб – 175,62 млрд грн. [4].

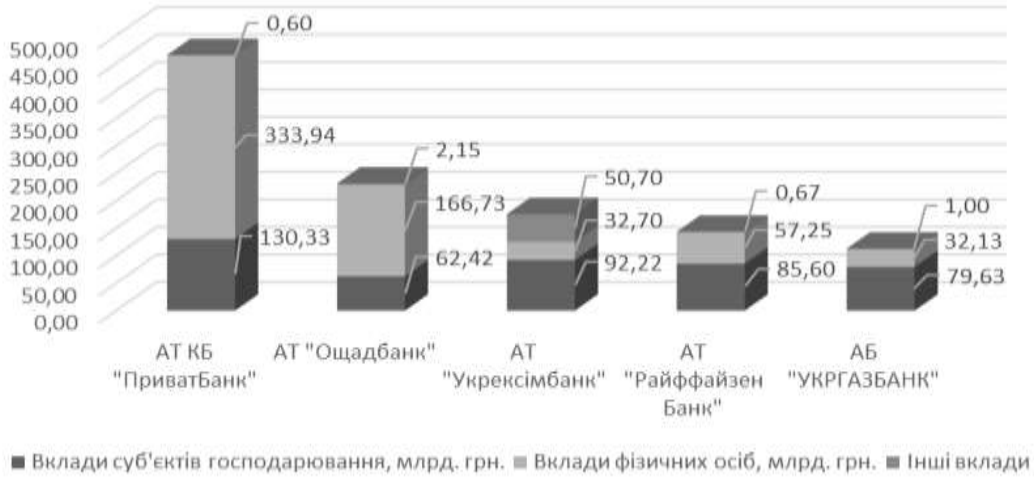

Рис. 1 Оцінка рейтингу банків за обсягом депозитних операцій станом на 01.01.2023 року

Другим важливим показником є структура депозитів. Для оцінки цього параметру необхідно розглянути склад депозитів за строками, валютами та типами клієнтів (табл. 1, 2).

Таблиця 2.

Динаміка депозитних вкладень нефінансових корпорацій і домашніх господарств за строками погашення за 2022-2023 роки

Показники	Січень 2022 року			Січень 2023 року		
	Залишки на кінець періоду, млрд. грн.	Операції за період, млрд. грн.	Зміна у річному обчисленні, %	Залишки на кінець періоду, млрд. грн.	Операції за період, млрд. грн.	Зміна у річному обчисленні, %
Нефінансові корпорації	627,78	- 14,65	16,7	731,78	26,05	7,6
на вимогу	481,21	- 8,47	27,3	566,48	19,04	7,9
до 1 року	115,05	- 7,41	- 10,5	129,84	3,85	7,2
від 1 до 2 років	24,30	1,53	1,1	30,77	2,96	20,2
більше 2 років	7,22	- 0,30	- 2,10	4,69	0,20	- 44,0
Домашні господарства	773,83	- 34,81	6,3	1 036,02	- 11,50	23,2
на вимогу	452,46	- 29,03	20,0	690,45	- 22,82	40,7
до 1 року	207,83	- 5,19	- 12,4	250,34	11,93	10,8
від 1 до 2 років	103,08	- 0,64	- 1,2	84,79	- 0,66	- 24,4
більше 2 років	10,46	0,05	13,7	10,44	0,05	- 18,3

Банки, які мають різноманітну структуру депозитів, зазвичай менш вразливі до змін ринкових умов.

Ставки за депозитними вкладами формуються банками у відповідності до їхньої депозитної політики, яка враховує інтереси банків, інтереси вкладників та інтереси держави [1, С. 8-9].

Третім важливим показником оцінки діяльності банків України за депозитами є рівень залежності банку від депозитів. Чим вище цей рівень, тим більш вразливим є банк до ризиків виплати депозитів. Якщо банк має низький рівень залежності від депозитів, то він може успішно привертати кошти за допомогою інших джерел, наприклад, емісії облігацій або залучення коштів на міжнародному ринку капіталу. Це зменшує ризики для депозиторів та забезпечує стабільність банку в разі економічних труднощів.

Четвертим важливим показником є рівень доходності депозитів для клієнтів. Більшість банків встановлюють різні ставки на депозити залежно від строку та валюти. Наведемо дані щодо ставок за депозитними вкладами у національній та іноземних валютах для нефінансових корпорацій та суб'єктів господарювання (табл. 3).

Таблиця 3.

Середні процентні ставки за депозитами у січні 2023 року

Показники	Нефінансові корпорації			Домашні господарства		
	процентна ставка, %	зміна до попереднього періоду, п.п.	сума / залишки, млрд.грн	процентна ставка, %	зміна до попереднього періоду, п.п.	сума / залишки, млрд.грн
Нові депозити	10,46	0,07	364,6	6,37	- 0,53	83,7
у гривнях	10,71	0,07	355,4	10,60	- 0,03	48,3
у доларах США	1,09	- 0,36	7,0	0,62	0,03	32,6
у євро	0,36	- 0,55	2,2	0,41	- 0,10	2,8
Непогашені депозити	9,31	0,26	731,8	4,79	0,25	1 036,0
у гривнях	11,02	0,10	494,0	8,19	0,48	634,5
у доларах США	1,36	0,04	137,6	0,77	- 0,01	324,9
у євро	0,38	- 0,16	96,4	0,29	0,02	74,4

Зазначимо, що у таблиці представлені середні ставки за депозитами, що використовувались у січні 2023 року.

Рівень доходності депозитів для клієнтів може впливати на рівень залучення депозитів та загальну прибутковість банку.

Банки, які пропонують конкурентні ставки на депозити, можуть бути більш привабливими для клієнтів [1, С. 10].

Виходячи з результатів проведеного дослідження, можна зробити висновок, що оцінка діяльності банків України за депозитами є важливим та багатогранним процесом. І, незважаючи на скрутне становище внаслідок воєнної ситуації на території нашої країни, можна спостерігати збільшення обсягу депозитних вкладів у банківські установи зі сторони, як фізичних, так і юридичних осіб та підприємств.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грошово-кредитна та фінансова статистика | Січень 2023 року : *Національний банк України*. URL: MFS_2023-01.pdf (bank.gov.ua) (дата звернення 28.03.2023).

2. Прицюк Л. А. Вплив облікової ставки НБУ на банківські депозити в умовах війни. *Innovation and Sustainability*. 2022. No4. С.46-53.

3. Про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій та операцій з ощадними сертифікатами банку : *Положення праління Національного банку України* від 03.12.2003 № 516. Дата оновлення: 01.08.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1256-03#Text (дата звернення 28.03.2023).

4. Рейтинг банків за обсягом депозитів на 01.01.2023 : FINBALANCE. *Фінанси та економіка*. URL: https://finbalance.com.ua/news/reytinh-bankiv-za-obsyahom-koshtiv-klintiv-na-01012023 (дата звернення 28.03.2023).

ІНТЕРНЕТ-РЕКЛАМА ЯК ВАЖЛИВИЙ ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙ В ЕПОХУ ЕСКАЛАЦІЇ МЕДІА ПРОСТОРУ

(Ладонько Л. С., докторка економічних наук, доцентка,
Сипко Д. Д., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти)
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка,
м. Чернігів, Україна

Всесвітня Мережа – один з найголовніших засобів масової інформації. Якщо раніше люди в основному черпали знання з радіо, газет і телебачення, то зараз практично весь контент поступово перейшов до Інтернету. Сьогодні реклама в Інтернеті стала однією з найприбутковіших індустрій у світі, а багато компаній намагаються створити собі обличчя в медіа просторі.

Інтернет-реклама – це маркетингова стратегія, яка передбачає використання Інтернету як засобу для отримання трафіку на веб-сайті та націлювання та доставки маркетингових повідомлень потрібним клієнтам. Онлайн-реклама спрямована на визначення ринків за допомогою унікальних і корисних програм [5].

Актуальність даного питання обумовлена тим, що Інтернет став невід'ємною частиною життя суспільства, в наш час їм користуються більше ніж 63% населення планети та число користувачів з кожним роком зростає, а Інтернет-реклама вже обігнала за охопленням та ефективністю інші види реклами [1]. Тому більш ретельного вивчення потребують питання застосування Інтернет-реклами сучасними підприємствами та організаціями для розширення та більш точного пошуку своєї цільової аудиторії та створення позитивного обличчя організації серед інших в жорстокому конкурентному середовищі.

Так, до основних видів Інтернет-реклами можна віднести:

1.Органічний посів – це такий вид Інтернет-реклами, коли за певну плату рекламодавець розміщує необхідну рекламу в соціальних мережах. При цьому маркетингова взаємодія відбувається в спільнотах, які близькі за характером пропонованого товару, послуги чи події.

2.Ретаргетинг – це можливість освіжити пам’ять клієнта, нагадати про плани купівлі або здійснення іншої дії на ресурсі рекламодавця [2]. Якщо відвідувач раніше відвідував сайт, нічого не замовляв, але встиг переглянути кілька оголошень і товарів, то реклама компанії з’явиться у нього в усіх соціальних мережах.

3.Таргетинг – це спосіб, за допомогою якого маркетологи представляють споживачам рекламу, відображаючи їх специфічні риси, інтереси та поведінку споживача. Зазвичай це відбувається шляхом використання даних про клієнтів для сегментування аудиторії за такими факторами, як основні демографічні дані, інтереси покупців або поведінка при перегляді, а також створення унікальних рекламних оголошень, адаптованих для кожного сегмента аудиторії [4].

4.Інтернет-просування – це процес застосування практичних заходів в мережі, з метою ефективної популяризації певних інформаційних одиниць. Наприклад Інтернет-магазини, такі як Comfy, Rozetka та інші існують тільки за

допомогою різних видів рекламного просування. На сьогодні підприємства, які не мають профілю в Інтернеті, або не рекламують свій товар за допомогою цифрових видів реклами є менш конкурентоспроможними ніж ті, хто зробив ставку тільки на Інтернет-рекламу, бо завдяки таким додаткам, як Google Maps, Tickets.ua, Glovo та ін. споживачі можуть дізнатися тільки про ті заклади або підприємства, які мають свій профіль в медіа просторі, та тісно співпрацюють з цими додатками, і навпаки.

5.Такий вид взаємодії називається взаєморекламa. Вона розповсюджена переважно на добре зарекомендованих і популярних веб-сайтах та в соціальних мережах (наприклад Google, YouTube, Instagram, Facebook) та має на увазі, що два постачальника товарів або послуг на своїй сторінці рекомендують товари чи послуги один одного. Наприклад кур'єрська компанія Glovo рекомендує в соціальних мережах купувати продукти у McDonalds, і навпаки McDonalds рекомендує доставляти їжу замовнику через Glovo.

6.Відеомаркетинг – це набір заходів, прийомів і підходів для просування товарів і послуг з використанням відеоматеріалів як основного носія рекламного звернення. Особливість застосування відеомаркетингу полягає в просуванні товару/події/послуги із залученням різних відеороликів. Відео можуть бути інформаційними, комерційними або рекламними – все залежить від цілей підприємства та концепції.

7.Контекстна реклама – алгоритм розміщення реклами, яка по змісту наповнення орієнтується на зміст Інтернет-сторінки та може бути у вигляді банера або звичайного текстового оголошення. Контекстна реклама має досить ефективний вплив на цільову аудиторію, хоча для роботи з нею потрібен солідний бюджет і підрядник, здатний здійснити професійні налаштування.

8.Нативна реклама – це вид прихованої реклами, коли користувач може навіть не підозрювати про те, що взаємодіє з маркетинговими матеріалами. Сьогодні більшість маркетологів рекомендують відходити від концепції «агресивної» відкритої реклами, роблячи вибір на користь ненав'язливої подачі різних комерційних пропозицій.

9.SMM-маркетинг – вид реклами, в якому в якості основного каналу рекламного звернення використовують соціальні медіа. За даними дослідження приблизно 82% опитаних українця користується Інтернетом хоча б раз на тиждень, з них 78% щодня чи майже щодня. Міське населення частіше використовує Інтернет, ніж сільське. Зі зростанням віку зменшується відсоток активних користувачів Інтернетом. Чим вища освіта в українця/ки, тим частіше користується Інтернетом [3]. Серед популярних соціальних медіа є: Facebook, Instagram, LinkedIn, YouTube, TikTok, Twitter. У зв'язку з цим маркетологи в 2023 році не відмовляються від потенціалу SMM – маркетингу в соціальних медіа, що дозволяє безпосередньо взаємодіяти з широкою аудиторією.

Перевагами Інтернет-реклами є:

1.Величезна аудиторія онлайн-користувачів, тобто широка група потенційних клієнтів. Реклама в соціальних мережах дає можливість щодня залучати тисячі людей до рекламного сайту, організації чи події.

2.Інструменти таргетованої реклами, що надаються більшістю сучасних соціальних мереж, дозволяють дуже точно визначити цільову аудиторію.

3.Ефект «вірусного маркетингу» – користувачі соціальних медіа пов'язані один з одним за допомогою передачі інформації в новинній стрічці: друзі, новини, статуси, фотографії, статті, відео та багато іншого. При цілеспрямованому використанні цей інструмент сприяє швидкому просуванню, а також активному залученню цільового трафіку до події.

4.Спілкування з користувачами відбувається через зручний та інтуїтивно зрозумілий інтерфейс соціальної мережі. Це позбавляє від необхідності створювати власні варіанти та форми комунікації (листи, форма питання і відповідь, тощо).

5.Представлення бренду в соціальних мережах дозволяє не тільки підвищити імідж компанії, але і отримати реальне уявлення про бажання і потреби цільової аудиторії. Таким чином, соціальні мережі надають безмежні можливості для проведення успішних рекламних кампаній.

Використання Інтернет-реклами для організацій дає можливість:

1.Залучення більш ширшої аудиторії в порівнянні з іншими видами реклами.

2.Найбільш точного і легкого сегментування ринку та створення своєї цільової аудиторії.

3.Миттєво розповсюджувати інформацію про події в організації (акції, знижки, розпродажі, свята, фестивалі, особливі пропозиції та ін.).

4.В автоматичному режимі розповсюджувати інформацію про нові товари та послуги, направлені на конкретні вподобання споживачів.

5.Гнучкого впровадження рекламних звернень у повсякденне життя споживачів за допомогою різних додатків, пошти та ігор.

6.Розповсюдження інформації про себе не зважаючи на відстань та географічне положення своїх потенційних споживачів.

7.Залучення інших організацій, блогерів та інших медійних особистостей для обміну своєю цільовою аудиторією і взаємопіару.

8.Використання даних Інтернет-провайдеру для доступу до вподобань своїх потенційних споживачів.

9.Глибшого проникнення у свідомість своїх споживачів (застосовуються принципи мнемоніки).

10.Отримання більшої кількості прибутку при значно менших витратах (в порівнянні з телебаченням).

Отже, Інтернет-реклама - це один з найбільш ефективних і недорогих способів просування для будь-якого бізнесу, організації, товаровиробника, продавця тощо. Основна перевага Інтернет-реклами - її націленість на потенційного клієнта. Інформація про товар або послугу не просто вкидається в простір, а враховує переваги і поведінку кожного конкретного користувача. Покази здійснюються тільки тим з них, хто найбільш ймовірно скористається пропозицією. Реклама в Інтернеті дає змогу вирішити ключові завдання маркетингової стратегії організації, що у кінцевому результаті спрямовані на збільшення продажів та прибутковості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анна Нагорна. *Digital 2022 Global Statshot* URL: https://dev.ua/news/63-naselennia-planety-maiut-internet
2. БестМаркетінг блог Ретаргетинг: що це і коли його використовувати? URL: https://bestmarketing.com.ua/ua/retarhetynh-shcho-tse-i-koly-yoho-vykorystovuvaty/
3. Мультимедійна платформа іномовлення України УкрІнформ URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3497671-blizko-78-ukrainciv-sodna-koristuutsa-internetom.html
4. Adroll blog What Is Targeted Advertising? URL: https://www.adroll.com/blog/what-is-targeted-advertising
5. Techopedia What Does Online Advertising Mean? URL: https://www.techopedia.com/definition/26362/online-advertising

ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

(Мащенко Д. Р., здобувач вищої освіти)
Сілезька академія, м. Катовіце, Польща

Перехід до циркулярної економіки є актуальним у світі через зростання проблем з вивезенням відходів та забрудненням навколишнього середовища. Україна не є винятком, і існує кілька передумов для формування циркулярної економіки в країні.

По-перше, Україна має потужний потенціал у сфері відновлюваної енергетики, а, отже, може значно зменшити споживання сировини та відходів, що йдуть на звалища. У країні існує велика кількість ресурсів, які можуть бути повторно використані.

По-друге, українські компанії можуть зекономити кошти та збільшити свою конкурентоспроможність шляхом використання вторинної сировини та інших відновлюваних ресурсів. Крім того, розвиток циркулярної економіки в Україні може створити нові робочі місця та забезпечити зростання ВВП країни [2].

Проте, для формування та розвитку циркулярної економіки в Україні необхідно вирішити деякі проблеми, такі як недостатність інвестицій у відновлювану енергетику та утилізацію відходів, відсутність ефективної системи сортування та переробки відходів, відсутність відповідних законодавчих норм, та недостатня увага до проблеми з боку суспільства. Крім того, перед будь-якою країною, в тому числі і перед Україною, стоїть задача оптимального розподілу наявних ресурсів за умови їх обмеженості [5].

Також важливо зазначити, що успішна реалізація циркулярної економіки в Україні потребує взаємодії державних органів, бізнесу та громадськості, а також введення ефективної системи моніторингу та контролю за виконанням циркулярних принципів у всіх галузях економіки.

Україна має потенціал для розвитку відновлюваної енергетики та використання вторинної сировини, що може сприяти зменшенню викидів в атмосферу та забруднення навколишнього середовища. Крім того, циркулярна економіка може стати важливим інструментом для досягнення цілей сталого розвитку, зокрема, зменшення бідності та забезпечення більш стійкого економічного зростання.

Однак, успіх реалізації циркулярної економіки в Україні залежить від багатьох факторів, включаючи політичну волю та підтримку влади, наявність необхідного технологічного обладнання, відповідних законодавчих норм та регулятивної політики, готовності громадськості та бізнесу приймати нові підходи і відмовлятися від традиційних, неефективних методів виробництва та споживання. Важливим фактором є також наявність та рівень розвитку відповідної інфраструктури [1].

Розвиток циркулярної економіки в Україні є важливим завданням для досягнення сталого розвитку країни. Необхідно забезпечити підтримку від влади, бізнесу та громадськості, а також вирішувати проблеми, які стоять на шляху до розвитку циркулярної економіки в Україні [3]. До таких проблем можуть

відноситися відсутність необхідної інфраструктури та технологій, високі витрати на перехід до циркулярної економіки, складність упорядкування сектору вторинної переробки відходів, низький рівень усвідомлення громадськості щодо значущості циркулярної економіки тощо.

Для успішної реалізації циркулярної економіки в Україні можуть застосовуватися різні стратегії, зокрема, створення сприятливих умов для інновацій та стартапів, підтримка інвестицій у циркулярні проекти, запровадження стандартів з управління відходами та відповідального виробництва, залучення громадськості до просування циркулярної економіки через освіту та інформаційні кампанії.

Окрім того, Україна може використовувати досвід та практики інших країн, які вже успішно розвивають циркулярну економіку, а також взаємодіяти з міжнародними організаціями та ініціативами, такими як Європейський союз, що активно підтримує циркулярну економіку та здійснює необхідні реформи на рівні законодавства.

Розвиток циркулярної економіки в Україні має потенціал для досягнення сталого розвитку та зменшення негативного впливу на навколишнє середовище. Однак, це потребує комплексних зусиль і підтримки з боку влади, бізнесу та громадськості, а також вирішення важливих проблем, що стоять на шляху до розвитку циркулярної економіки. Якщо вдасться успішно впровадити циркулярну економіку в Україні, це зможе стати прикладом для інших країн та сприятиме досягненню глобальних цілей сталого розвитку.

Одним з можливих напрямів розвитку циркулярної економіки в Україні є переробка відходів та використання вторинної сировини для виробництва нових товарів. Наприклад, в Україні можна було б розвивати виробництво твердопаливних блоків з використанням паперових відходів та картону, що дозволить використовувати відходи та зменшити споживання деревини для виробництва палива. Також можна використовувати вторинну сировину для виробництва екологічно чистих упаковок та інших товарів.

Іншим можливим напрямком розвитку циркулярної економіки є запровадження системи логістики зворотного збору товарів та упаковок. Це дозволить зменшити кількість відходів та сприятиме використанню вторинної сировини для виробництва нових товарів.

Крім того, важливим елементом розвитку циркулярної економіки є залучення громадськості до роздільного збору відходів та підвищення рівня усвідомлення про значущість циркулярної економіки для збереження природних ресурсів та зменшення негативного впливу на довкілля [4].

Одним з ключових елементів розвитку циркулярної економіки є підтримка держави та розробка ефективних правових та регуляторних механізмів, які б допомагали розвивати циркулярну економіку та стимулювали бізнес до переходу на циркулярну модель виробництва та споживання.

Наприклад, Україна може запровадити стимулюючі механізми для виробників, які використовують вторинну сировину та роздільний збір відходів для виробництва своїх товарів, зниження податків на вторинну сировину та на виробництво товарів з використанням цієї сировини. Також можна запровадити

відповідні стандарти та сертифікацію товарів, які б враховували аспекти циркулярної економіки.

Таким чином, перспективи розвитку циркулярної економіки в Україні високі, проте вони потребують відповідального підходу всіх гілок влади, бізнесу та громадськості до вирішення проблем сталого розвитку та збереження природних ресурсів. Реалізація циркулярної економіки може стати ключовим інструментом для створення стійкого та прогресивного суспільства в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Несторенко Т.П. Инфраструктура города в контексте его конкурентоспособности. *Зб. наукових праць (Миколаїв), вип.59 «Економічні науки»*, т.72. 2007. С. 70-76. URL: https://cutt.ly/hYcNb7k (дата звернення 29.03.2023)

2. Війкман А., Сконберг К. Циркулярна економіка та переваги для суспільства. *Дослідження стосовно Чеської Республіки та Польщі*. С. 3-9. URL: https://is.gd/HrnZi8 (дата звернення 31.03.2023)

3. Circular Economy package – what's in it? [Electronic resources]. URL: https://is.gd/9DNGKX (дата звернення 31.03.2023)

4. Concept. What is a circular economy? A framework for an economy that is restorative and regenerative by design. *Global partners of the Ellen MacArthur Foundation*. URL: https://is.gd/bGtMtP (дата звернення 29.03.2023)

5. Nestorenko T., Nestorenko O., Morkūnas M., Volkov A., Baležentis T., Štreimikienė D., Cai J. Optimization of Production Decisions Under Resource Constraints and Community Priorities. *Journal of Global Information Management*. 2022. Volume 30, Issue 12, 1-24. DOI: 10.4018/JGIM.304066. URL: https://cutt.ly/BJuAo7U (дата звернення 30.03.2023).

ІСТОРИЧНІ ТА ЮРИДИЧНІ НАУКИ

ЗЕМСЬКІ ШКОЛИ В УКРАЇНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТОЛІТТЯ

(Клочек А. І., аспірант кафедри історії України та всесвітньої історії,
Філоретова Л. М., кандидатка історичних наук, доцентка)
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна

З проголошенням незалежності в Україні було започатковано ряд реформ в освітній галузі. Втім за неповних два десятиліття стратегія у цьому напряму змінювалася вже кілька разів, що наразі спонукає до аналізу специфіки побудови системи освіти в країні як у недалекому минулому, так і переосмислення процесів організації діяльності шкіл – культурно-просвітницьких осередків – в історичному розрізі. Відтак, підходячи виважено до розв'язання освітянської проблеми, варто ретельно вивчити питання, що стосуються побудови системи освіти у попередні епохи. Саме історичний досвід може підказати шляхи розбудови чи реформування нинішньої системи освіти. Яскравим прикладом успішного надання освітніх послуг населенню є земські школи другої половини XIX – початку XX століття.

Виникнення у 1860-х роках земських шкіл було пов'язане із запровадженням земської реформи 1864 року. Перші земські школи створювалися на базі народних училищ, які свого часу відкривалися селянськими громадами. Ці заклади називалися народними школами [2].

Земська реформа передбачала створення системи місцевого самоврядування у сільській місцевості. Земська освітня діяльність, у своїй основі, здійснювалася за принципом дотримання заохочувальної системи, згідно якої сільським громадам земство надавало певну допомогу. Але основне навантаження відносно матеріальної складової лягало на плечі селянина. Згідно такої філософії, останній ставав більш самостійним, оскільки міра його відповідальності та включеності у певні процеси підвищувалася.

Варто зауважити, що реалізація ідеї створення земських шкіл тривалий час загальмовувалася через те, що земські діячі не могли визначитися з роллю та призначенням освітніх установ: то їх вважали такими, що здійснюють професійне навчання, то акцент робився на статусі початкової школи, то пріоритетним видавався аргумент «дешевої» школи [1].

Так чи інакше, земські школи поступово формувалися, і той факт, що земства безпосередньо ними опікувалися, вплинув на стрімке зростання таких шкіл [2]. Приміром, у 1877 році було зафіксовано 1403 школи, у 1898 році – 3687, а у 1914 році – 7082. Як свідчать наведені дані, за понад 30 років кількість земських шкіл збільшилася приблизно в шість разів.

Примітно, що земства у своїй діяльності актуалізували питання більшою мірою матеріальних аспектів існування шкіл. Земства не мали повноважень впливати на організацію освітнього процесу та зміст діяльності навчальних закладів. Відтак учителі земських шкіл у виборі змісту та методів навчання мали

більше свободи, порівняно з педагогами міністерських чи парафіяльних освітніх установ. Зокрема, під час навчання використовувалися новітні на той час навчальні посібники видатного педагога й основоположника педагогічної психології К. Ушинського «Рідне слово» і «Дитячий світ». Для того, щоб діти опанували грамоту, їх навчали за посібником В. Добровольського «Буквар» Зважаючи на те, що частина України на той час входила до складу російської імперії, використання «Букваря» для учнів, які проживали на півдні України і мали можливість вивчати грамоту рідної української мови, можна вважати прогресивним явищем. Варто відзначити також, що окремі земства вимагали ведення навчання рідною мовою та видання українських підручників [4].

Земські школи існували як загальноосвітні навчально-виховні заклади, головна функція яких полягала у наданні початкової освіти сільським дітям. Вони були одно- та двокласними. Предмети в цих школах вивчалися різні – читання, письмо, арифметика, природознавство, географія, історія. Виклад навчального матеріалу відбувався із застосуванням наочних посібників. Особливе значення мали уроки із Закону Божого, де дітям через вивчення релігійних основ прищеплювалися моральні цінності [3].

Незважаючи на те, що офіційні влада виявляла не завжди доброзичливе ставлення до реалізації ідеї існування земських шкіл ці інститути зробили вагомий внесок у розвиток народної освіти [4]. Своєю просвітницькою діяльністю земські школи створювали умови для навчання дітей селян, сприяли розвитку грамотності простих людей і тим самим реалізовували їх право на здобуття освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. До історії земської освіти на Херсонщині: Згадки, нариси, матеріали / А. Конощенко. К.: Б. в. 1908. 32 с.

2. Лазанська Т.І. Земські школи. Енциклопедія історії України: Т. 3 / Редкол.: В. А. Смолій та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: Видавцитво «Наукова думка", 2005. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Zemski_shkoly.

3. Лещенко Н., Сесак І. Роль земських установ Правобережної України в розвитку початкової освіти. *Український історичний журнал*. 1987. № 1. С. 77–81.

4. Мінц М.О. Розвиток початкової освіти на Півдні України (1861 – 1917 рр.): автореф. дис …канд. іст. наук. Запоріжжя, 2007. 19 с.

5. Обметко О. М. Внесок земських установ України у справу народної освіти наприкінці XIX — початку XX ст. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/197275216.pdf.

ФОРМУВАННЯ АРЕШТАНТСЬКИХ РОТ МОРСЬКОГО ВІДОМСТВА В МИКОЛАЄВІ (1825-1830 рр.)

(Короткий О. В., магістр історії, здобувач Phd)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Перша половина XIX ст. була часом активної розбудови інфраструктури Південної України. Переслідуючи військові та торгівельно-економічні цілі держава переймалась облаштуванням міського простору, а головно міст-портів, таких як Одеса, Херсон та Миколаїв. Величезна потреба в робочій силі не могла бути задоволена вільнонайманими працівниками, адже ріст цієї верстви населення стримувався його локалізацією, кріпосним правом. Особливо актуально ця проблема мала відчуватись в Північному Причорномор'ї, де ще тривала колонізація, а міста були доволі молоді і невеликі за кількістю населення. В зв'язку з цим, влада постійно використовувала тут арештантів на міських роботах.

Наявність фортець та портів зумовлювала велику кількість військових та воєнізований характер адміністрування. Населення портового Миколаєва в період облаштування порту складалось, переважно, з дрібних чиновників та відставних морських чинів та інвалідів з їх сім'ями, а головна увага населення була прикута до корабельної верфі.

Підкорялися роти обер-інтенданту Чорноморського флоту та портів. В 1825 р. було наказано було сформувати з 2000 чоловік арештантів, які перебували в чорноморських портах, у тому числі з цивільних злочинців і бродяг, переданих туди з найближчих губерній 15 арештантських рот для використання їх на адміралтейських роботах [5, с. 233].

В наступному році видається указ про сформування арештантських рот морського відомства (№598) [2] і їх формування починається і в Миколаєві.

Арештантські роти морського відомства в Миколаєві в кількості 8 рот були сформовані з арештантів як самого Миколаєву, так і Херсону. 8-ма рота розміщувалась в редуті, а сім інших – в блокшивах – кораблях-тюрмах.

Перші такі плавучі тюрми з'явились в Миколаєві ще в 1807 р. Спочатку їх використовували в якості місця утримання для полонених турків, яких тоді в районі міста було понад 16 тис. [3, с. 260]. Після зосередження кораблебудування в Миколаєві в 1820-х рр. до міста відправляють старі кораблі з Херсону, що дозволило розмістити в них велику кількість арештантів. Водночас, це призвело і до погіршення умов утримання для в'язнів, адже тіснота в корабельних тюрмах призводила до частих хвороб і смертей. Однак, через брак адміністративних будівель розмістити велику кількість арештантів було інакше неможливо.

Дещо вирішити проблему з перенаповненням блокшивів мав збудований за проєктом архітектора Ф. Вунша морський острог [3, с. 303, 307, 466]. Морський острог було збудовано 1828 р., знаходився він неподалік від адміралтейства на перетині Одеської і Острожної (з 1835 р.) вулиць. Однак, за спогадами М. Аркаса блокшиви продовжували використовуватись і пізніше в 1840-х рр. Так, генерал-ад'ютант згадує про існування після 1842 р. корабля «Миколай», який стояв в кінці стрілки на річці Інгул і використовувався для утримання в'язнів [2, с. 26].

Адміністративний корпус однієї арештантської роти морського відомства мав складатися з одного штаб- або обер-офіцера, який був на чолі роти, йому підпорядковувались 16 унтер-офіцерів і один барабанщик. В кожній роті мало перебувати по 120 арештантів, кожні 8, 10 чи 12 з яких складали відділення. В одне відділення підбирались засуджені за схожими злочинами. Поза тим, арештанти одного батальйону поділялись на два розряди. Перший з яких складали засуджені на певний термін до кріпосних робіт, а другий – волоцюги та біглі військового відомства. Волоцюги мали утворювати окрему роту в чисельності від 100 до 140 чол. Ізоляція волоцюг в окрему роту була пов'язана, вірогідно, з існуванням думки про їх згубний вплив на інших арештантів. Окрему категорію складали засуджені на довічне ув'язнення, які мали поділятись на відділення за вивченими ремеслами: каменярі, теслярі тощо (№598) [4].

Адміністративний склад арештантської роти мав слідкувати не тільки за ізоляцією в'язнів та виконанням ними робіт, але й за тим, щоб життя арештантів якомога точніше відповідало військовому укладу. Офіцери мали слідкувати, щоб в'язні були вимиті, підстрижені і побриті «немов би знаходились на службі» (№598) [4].

Укладались подібні роти, головно, з двох категорій арештантів – приписані до морського відомства, які відбували покарання за кримінальні злочини та цивільні арештанти, які карались на кріпостні роботи судом, або через звинувачення в волоцюжництві (№207) [4]. Цивільні арештанти в військоворобочих ротах отримували дещо подвійний статус як в'язні, адже залишаючись фактично під цивільним відомством, мали не тільки підпорядковуватись в ротах військовому керівництву, але й карались за нові проступки військовим судом. Такий указ було видано на початку 1826 р., коли виявилось, що арештанти громадського відомства «віддають перевагу ув'язненню в громадських тюрмах, де вони весь час ведення справи і збирання довідок, утримуються в суцільній бездіяльності», а після покарання арештантськими ротами починають давати нові свідчення або в самих військоворобочих ротах чинять нові правопорушення, щоб повернутись до цивільної в'язниці на час нового слідства (№207) [4]. Незабаром, це правило буде поширено і на арештантів морського відомства. Безпосередньою причиною такого указу стало звернення головнокомандуючого Чорноморським флотом Олексія Грейга, який вказував, що повернення арештантів до тюремних замків обтяжує цивільне відомство і вповільнює роботи Чорноморського департаменту (№607) [4].

Однією з головних причин цих масових спроб арештантів ухилитися від ув'язнення в арештантських ротах була, звісно, необхідність щоденної важкої праці. Якщо в цивільних в'язницях робота могла бути влаштована тільки в великих губернських тюрмах на 400 чоловік, як це, наприклад було організовано в Одеському тюремному замку, то в менших тюремних замках жодної роботи для в'язнів не існувало.

Про початок роботи арештантів військоворобочих рот сповіщав барабанний бій, почувши який арештанти мали вишикуватись по своїх відділеннях в шеренги і ряди. За цим починалась перекличка, по завершенні якої в'язні під проводом унтер-офіцера і з супроводом конвою з кріпосного гарнізону відправлялись на роботу в місто, де знаходились до вечора (№598) [4].

Одразу після сформування рот в 1827 р. на території відведеній під острог розпочалось будівництво церкви імені Св. Алексія – доволі популярного в фольклорній традиції святого. Церкву приписали до Адміралтейського собору, з якого до неї було надісланого священика, в якості «покарання» за протизаконні дії, якого за нові порушення теж доволі швидко відсторонили і звідти. Протягом 1827-1830 рр. формувалась матеріальна база церкви: їй було надано антимінс, ризницю, іконостас та інше необхідне начиння. Керували надалі церквою священики з Адміралтейського собору [1].

Таким чином, формування арештантських рот морського відомства відбувалось впродовж 1826-1827 рр. на основі указів, щодо переведення всіх арештантів при адміралтействі в військоворобочі арештантські батальйони. Створення при морському відомстві арештантських рот було логічним кроком після утворення трьома роками раніше арештантських рот інженерного відомства. Таким чином, влада лише продовжила мілітаризацію підневільної праці, розпочату ще при утворенні Військових поселень в 1817 р. Утворення рот відбувалось в розпал розбудови Миколаївського порту, який став головним місцем побудови Чорноморського флоту в 1820-1830-х рр.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаврилов И., Оранский Д. История Свято-Алексеевской (Острожной) церкви. *Николаевский Базар*. URL : http://bazar.nikolaev.ua/print/515 (дата звернення : 01.03.2023)

2. Денисов А. Генералъ-адьютантъ, адмиралъ Николай Андреевичъ Аркасъ. Біографическій очеркъ. Севастополь : Типографія Д. О. Харченко, 1887. 298 с.

3. Крючков Ю. Олексій Самійлович Грейг і його час. Миколаїв : Видавництва Ірини Гудим, 2008. 480 с.

4. ПСЗРИ. Собр.2. : в 55 т. Санкт-Петербург: Типографія II Отдѣленія Собственной Его Императорского Величества Канцеляріи, 1884.

5. Яневич-Яневский К. Исторический обзор учреждения и упразднения арестантских рот Морского відомства. *Морской сборник*. 1863. №12. С. 231-244.

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИКИ «УКРАЇНІЗАЦІЇ» В УСРР (1923-1930-ті рр.)

(Мамренко М. А., вчитель історії та правознавства, аспірант)
КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», м. Херсон, Україна

Стаття присвячена сторіччю проведення політики «українізації» в УСРР. «Українське Відродження» середини 1920-х – початку 1930-х рр.. було надзвичайно цікавим явищем в історії українського народу ХХ століття. Витоки цього явища лежали у нетривалому періоді існування української державності 1917-1919рр., що ініціював творчі можливості української нації.

Можливості успіху в національно-культурному будівництві того періоду значною мірою були досягнуті завдяки здійсненню політики «коренізації». Намагаючись розширити соціальну та національну опору свого режиму, більшовики зробили спробу долучити до управління в республіках (УСРР, БСРР, ЗСФРР та ін.) представників неросійських національностей. Такий жест Москви пояснювався різкою невідповідністю між загальною кількістю представників корінної нації в республіках до їх частки у партійно-державному апараті. Наприклад, наприкінці 1920р. українці, складаючи близько 80% населення УСРР, у КП(б)У становили лише 19%, а у квітні 1922р. – 23,3%, натомість частка росіян дорівнювала – 53,6%, євреїв – 13,6%.

Саме тому в квітні 1923р. XII з'їзд РКП(б), намагаючись виправити таку невідповідність, проголосив політику «коренізації» партійно-державного апарату в неросійських республіках [3, с. 748]. Проголошення таких заходів було викликано намаганням укоренитися в національних республіках. Щоб зміцнити свій вплив, більшовики змушені були розмовляти з населенням його мовою і створити власних чиновників з місцевих кадрів. Стрімкий розвиток національних культур у 1920-х рр., став побічним ефектом політики «коренізації», що стало абсолютною несподіванкою для Москви.

В Україні політика «коренізації» набрала форми «українізації» і мала свої особливості у порівнянні з іншими республіками СРСР. Зокрема, в УСРР вона зводилася до дерусифікації політичного, громадського і культурного життя, до обов'язкового вживання української мови в установах, переведення судочинства на українську мову, зміцнення позицій української школи, культури, науки тощо. Для службовців, викладачів, чиновників встановили термін переходу на українську мову. Відкривались державні курси вивчення української мови та культури.

Здійснювати «українізацію» в УСРР було доручено Наркомату освіти. Кадровий потенціал політики «українізації» склали націонал-комуністи, що поєднували ідеї комуністичної перебудови суспільства та створення суверенної української держави. До них належали Г.Гринько, М.Скрипник, В.Блакитний, П.Любченко, О.Шумський, А.Хвиля, М.Яворський та інші. До націонал-комуністів у ролі кадрів «українізації» приєдналися українська інтелігенція, українські реемігранти, галицькі українці тощо.

Окрім підтримки серед населення, політика «українізації» з перших же кроків зустріла значний опір партійно-державного апарату. До її противників належали верхівка КП(б)У, російська бюрократична верхівка, російське та

обрусіле міщанство і робітництво, Червона армія, представники російської інтелігенції, священики РПЦ в Україні.

В процесі «українізації» державні й партійні установи перейшли до української мови в своєму діловодстві. Питома вага, українців у складі КП(б)У зросла з 23% в 1923-му до 52% у 1927р., серед службовців державного апарату – відповідно з 35% до 54 %. Але на посаду першого секретаря ЦК КП(б)У, який відігравав тоді роль головного політичного керівника в Україні, призначалися не українці: німець Є. Квірінг, єврей Л. Каганович, поляк С. Косіор, з 1938р. – росіянин М. Хрущов.

В державному будівництві почали враховуватись інтереси національних меншин. У 1924р. у складі УСРР було утворено Молдавську автономну республіку (столиця м. Тираспіль). В місцевостях компактного проживання поляків, німців, євреїв, болгар, татар та громадян інших національностей було створено 13 відповідних національних районів, 953 сільських і 100 селищних Рад. Діяли національні школи. У 1925/26 навчальному році було 1214 російських шкіл, 625 – німецьких, 457 – єврейських, 337 – польських, 74 – болгарських, 31 – татарських, 17 – чеських шкіл [5, с. 49].

Процес «українізації» очолювали керівники Народного комісаріату освіти О. Шумський (1925–1927 рр.) та М. Скрипник (1927–1932 рр.). Завдяки їхній діяльності українська мова поширювалася в освіті та науці (все діловодство, службове листування, мова публічних виступів, зовнішніх проявів влади – написів, вивісок, печаток, мова періодичної преси, підручників, наукових видань та ін.). Для службовців, викладачів встановили термін (переважно один рік) переходу на українську. Діяли державні курси вивчення мови і культури з випускними іспитами, Відбувалася українізація окремих військових частин (дві офіцерські школи і кавалерійські дивізія), церкви (Українська автокефальна православна).

Завдяки політиці «українізації» у 1926р. 65% діловодства здійснювалось українською мовою. Понад 97 % українських дітей у 1929р. навчалися рідною мовою. У вузах у 1933р. було 55% студентів-українців проти 30% – у 1923р. Рішуче українізували пресу. Майже 90% газет і понад 59% книжок у 20-ті рр. видавалися українською мовою. Усі вистави оперних театрів йшли українською мовою. Кіностудії у 1928р. випустили 36 кінофільмів лише українською; радіомовлення, що виникло в 1924р., здійснювалося тільки українською мовою [4, с. 92].

Ще однією особливістю політики «українізації» було те, що вона вийшла за межі УСРР та охопила райони компактного проживання українців, а саме: Кубань, Казахстан, Далекий Схід, де видавали українські газети, існувало українське радіомовлення. Наприклад, на Кубані, де проживало 3 млн. українців, діяло 240 шкіл, педінститутів, видавали книжки тощо.

У 1932р. «українізація» безпосередньо підійшла до дерусифікації великих міcту де вона мала завершитися поверненням до українства населення, яке вживало в побуті мішану російсько-українську мову («суржик»). І тут досягли значних успіхів, незважаючи на перешкоди бюрократичної верхівки. З 1926 по 1932 рік пропорція українців у індустріальному пролетаріаті збільшилася з 41 до 53%.

Також процес «українізації», запроваджений більшовиками згори як тактика зближення з українським народом, зустрівся з бурхливим процесом українського національного відродження, що йшло знизу вверх. Відповідно, середина – друга половина 1920-х років стали періодом значних зрушень у менталітеті українства, подоланні наслідків багатовікової русифікаторської політики, розширення сфери дії української мови, нового осмислення традицій, національних цінностей. Все це призвело до зростання впливу національної ідеї, що вже само по собі лякало Москву. Тим паче, що «українізація» ніколи не розглядалася її ініціаторами як самоціль. Вона повинна була бути підпорядкована процесу перебудови культури УСРР по принципу марксизму-ленінізму і існувати лише в тих межах, які не суперечили інтересам вищого державного та партійного керівництва. До певного часу московське керівництво, зайняте внутріпартійною боротьбою, не могло ефективно втручатися в українські справи. Та в міру зміцнення позицій Й.Сталіна, формування адміністративно-командної системи почався наступ на «українізацію». Під приводом захисту загальнодержавних інтересів обмежувалася самостійність УСРР, набирала сили тенденція до унітаризму. Поступово розмивався закладений в Конституції розподіл повноважень Союзу та республіки, суверенітет якої ставав дедалі формальнішим. Коли ж «українізація» вийшла за передбачені партією рамки, її почали згортати.

У 1933р. починається відхід від політики «українізації», активних її учасників репресують, а радянська влада повертається до політики русифікаторства. Україною прокотилася хвиля боротьби з «націоналістичними ухилами». Інспірована Й.Сталіним, ця боротьба спрямовувалась проти М.Скрипника, палкого прихильника політики «українізації», який не схвалював деспотичний режим управління керівника ВКП(б). За сфабрикованою ДПУ справою М.Скрипника звинуватили в створенні націоналістичної контрреволюційної організації. Не витримавши тиску розправи М.Скрипник після чергового засідання Політбюро ЦК КП(б)У 7 липня 1933р. застрелився [1, с. 309].

Пізніше жертвами розправи стали інші члени комісії з «українізації», яка була створена 1925р.: С.Косіор, В.Чубар, В.Затонський, Н.Голод, А.Хвиля, М.Чувирін. Поступово «українізація» в УСРР згорнулась, а сам цей процес уже розглядався як буржуазно-націоналістичний, з яким треба вести непримиренну боротьбу.

Відмова від національно-культурного будівництва в УСРР згубно позначилася на становищі і національних меншин. У квітні 1938р. за першого секретаря М.Хрущова Постановою ЦК КП(б)У створення навчальних закладів для національних менших оголошувалось насадженням вогнищ буржуазно-націоналістичного впливу на дітей, а тому подальше їх існування було визнане «недоцільним і шкідливим». Всі подібні заклади були закриті, а у 1939р. були ліквідовані національні райони, національні сільські та містечкові ради. Сталінізм, незважаючи на національні особливості, продовжував великодержавницьку русифікаторську політику царату. Як і в роки Російської імперії, національні меншини, розділяючи долю українського народу, опинилися перед реальною загрозою зникнення.

Таким чином, жодна з республіканських версій «коренізації» у СРСР не зайшла так далеко, як українська. За десять років «українізації» (1923–1933) українці перетворилися на структурно повноцінну, зурбанізовану і сконсолідовану націю – тобто набрали всіх тих характеристик, яких їм так бракувало під час революції 1917–1920 років. Вони вступали у XX століття як модерна нація. Можна було відчувати себе сучасною людиною, робити партійну, державну, наукову та іншу кар'єру, не боячись втратити національної ідентичності. Відповідаючи на стару дилему, яка гризла попередні покоління українців - провінція чи імперія? – молоде покоління 1920-х років, услід за Хвильовим, могло повторити: Україна і Європа [2, с. 175].

Отже, «українізація» в УСРР підірвала рівновагу сил, що склалася на початку 1920-х років між комуністичним режимом і українським національним рухом. Перехід частини комуністів на національні позиції, народження українського пролетаріату, збільшення частки українського міського населення та активна освітня, культурна і наукова діяльність старої і молодої української еліти створювали серйозну загрозу контролю Москви над УСРР.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бачинський Д. Інтелігенція в українізаційних процесах 1920-х – поч. 30-х рр.: історіографія питання. *Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика*. 2007. Вип.12. С. 309–323. Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/xxx_2007_12_309

2. Грицак Я.Й. Нарис історії України: формування модерної укр..нації XIX-XX ст.: [*Навч. посібник для учнів гуманіт. Гімназій, ліцеїв, студентів іст. фак., вузів, вчителів.*], К.: Генеза, 1996. 360 с.

3. Збірник постанов та розпоряджень робітниче-селянського уряду України / Рада Народних Комісарів УРСР, Народний Комісаріат юстиції УРСР. Харків: Друк. "Вукопспілки", 1922. 1147 с.

4. Курносов Ю.О. Суспільно-політичне життя на Україні в 20 - 30-х рр. *УІЖ*. 1989. №12. С. 89–95.

5. Лозинський В.С. Політика українізації в 20-х – 30-х рр.: історія, проблеми, уроки . *УІЖ*. 1989. №3. С. 46–55.

ТРУДОВІ КОНФЛІКТИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

(Рожкова А. А., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Іванова Н. С., кандидатка політичних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Актуальність. В умовах пандемії, що почалась у 2019 році більшість країн світу оголосили карантин, і наша країна не є виключенням. Зі стрімкою адаптацією українського законодавства під нові умови праці виникає багато колізій, що породжують конфлікти між працівником та роботодавцем. Крім того, з'являється проблема пошуку шляхів вирішення трудових спорів в умовах карантину та обмежувальних заходів, що його супроводжують.

Ступінь досліджуваності проблеми. Окремі аспекти трудових конфліктів в умовах пандемії досліджувалися в працях таких вчених, як Н. Арабова, Д. Баюра, С. Васильчак, М. Грачова, М. Іоргачова, О. Петровська, І. Бендус та ін.

Мета роботи – дослідити причини виникнення та потреби сторін трудових конфліктів, проаналізувати існуюче українське законодавство, його ефективність та перспективність розвитку, запропонувати дії щодо врегулювання конфліктів такого характеру.

Виклад основного матеріалу. В період пандемії та жорсткого карантину багато підприємств потрапили у скрутне становище і метою керівництва стало забезпечити підприємству виживання, а метою співробітників стало залишитись на своєму робочому місці та отримувати оплату за свою працю. В умовах локдауну не всі підприємства можуть забезпечити стабільну роботу та гарні умови своїм співробітникам, а деякі просто вимушені припинити свою роботу. Мірами безпеки законодавство встановило такі заходи: надання працівникам щорічних основних і додаткових відпусток, інших оплачуваних відпусток, передбачених законодавством; надання відпусток без збереження заробітної плати за заявою працівників; встановлення для працівників неповного або скороченого робочого часу; тимчасове введення дистанційної або надомної роботи [3]. Такі міри, що впроваджувалися керівництвом примусово провокували зіткнення інтересів між керівництвом і співробітниками.

Недосконаліть даних заходів у тому, що перед керівником може стояти вибір – або примусове відправлення людей у відпустку, або звільнення. Звісно, відправити всіх разом у подібну відпустку керівництво не зможе, проте згідно ст. 84 КЗпП та ст. 26 Закону України «Про відпустки», це можна зробити в тому випадку, якщо працівник сам написав заяву [3]. Це така ж ситуація, як зі «звільненням за власним бажанням». Тобто, керівництво може ставити співробітників перед вибором: або звільнення, або неоплачувана відпустка, адже немає коштів для виплат. Якщо розглядати встановлення для працівників неповного або скороченого робочого часу, то з однієї сторони це здається не такою поганою мірою [4, с. 96]. Проте якщо часи скорочення будуть досить великими, то заробітна почасова плата за часи відпрацювання може бути недостатньо для підтримки нормального способу життя. Проблемою трьох попередніх заходів збереження підприємства є те, що робоче місце все одно обслуговується, все одно сплачується орендна плата та комунальні послуги, а

процес створення додаткової вартості урізан. З четвертим заходом – такої проблеми немає, тому саме він є досить оптимальним для підприємств, які можуть перенести свої процеси в онлайн-формат. Працівники в такому форматі виконують доведені їм завдання в дистанційному режимі (вдома) та звітують про роботу щодня. Проблемою для співробітників може стати відсутність належних умов для нормального виконання своїх обов'язків та небажання суміщати своє особисте життя, яке базується вдома, із роботою [5]. Проте цікавим фактом стало те, що на кінець карантину більше половини людей, які якийсь проміжок часу працювали віддалено, не проти працювати в такому режимі на постійній основі. За дослідженням найбільшого сервісу оголошень України OLX, більше 58% співробітників готові продовжувати працювати віддалено [2].

Державною програмою стимулювання економіки для подолання негативних наслідків, спричинених обмежувальними заходами щодо запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, передбачено удосконалити трудове законодавство через запровадження альтернативних способів вирішення індивідуальних трудових спорів. Причому у ній йдеться не лише про постраждалих працівників, а й про роботодавців. Адже трапляється чимало випадків, коли особи, зловживаючи своїм правом на звернення до суду через відсутність встановленого строку на таке звернення, навмисно чекали тривалий час, щоб стягнути з роботодавця велику суму середнього заробітку за період затримки розрахунку. Тож передбачається викласти одну з глав КЗпП у новій редакції та визначити на законодавчому рівні предмет та сторони індивідуального трудового спору, аби не було різних тлумачень цих понять. Однак головна зміна полягає в тому, що пропонується закріпити на законодавчому рівні можливість проведення процедури медіації в сфері трудових відносин. Саме це й стало основною причиною перегляду та осучаснення згаданої глави XV «Індивідуальні трудові спори» КЗпП [1].

Отже, можна зробити **висновок**, що сучасне трудове законодавство хоча і стрімко розвивається, однак вимоги сьогоднішнього дня залишають ряд завдань перед законотворцями:

- щодо налагодження та пошуків дієвих механізмів вирішення трудових спорів, як індивідуальних, так і колективних;
- доповненням нормами КЗпП щодо вирішення колективних трудових спорів (конфліктів);
- щодо подальшого розвитку інституту НСПП;
- щодо налагодження соціального діалогу та розвитку інституту соціальної співпраці;
- щодо залучення міжнародних експертів для переймання досвіду;
- щодо якісної фахової підготовки осіб посередництва та примирення (трудових арбітрів, незалежних посередників) їх атестація та підвищення кваліфікації;
- щодо достойної оплати праці таким фахівцям;
- щодо створення інституту медіації;
- щодо якісного регулювання страйків та пошук альтернативних моделей захисту своїх прав працівників котрим заборонено страйкувати;

- виділення інституту акції соціального протесту та закріплення на законодавчому рівні таких акцій, котрі стосуються трудових відносин.

Таким чином, як ми бачимо, важливим залишається питання, стосовно вирішення трудових спорів, як індивідуальних так і колективних в умовах жорсткого карантину чи інших надзвичайних ситуацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про затвердження Державної програми стимулювання економіки для подолання негативних наслідків, спричинених обмежувальними заходами щодо запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, на 2020-2022 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 травня 2020 р. №534 (із змінами). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/534-2020-п#Text. (дата звернення: 15.01.2022)

2. 58% робітників не проти продовжувати працювати віддалено: результати опитування. *Блог OLX* : веб-сайт. URL : https://blog.olx.ua/25181/58-pracivnikiv-ne-proti-prodovzhuvati-pracyuvati-viddaleno-rezultati-opituvannya/ (дата звернення: 15.01.2022)

3. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 р. №322-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text. (дата звернення: 14.01.2022)

4. Петровська О.М., Бендус І.М. Перспективи появи нових професій на ринку праці України після світової пандемії. *Економічний простір*. 2021. №158. С. 95–101.

5. Робота в умовах карантину: оплата, відпустки, режими. *Вісник. Офіційно про податки*. 12 вересня 2020, субота, №34 (1082). URL : http://www.visnuk.com.ua/uk/news/100019937-robota-v-umovakh-karantinu-oplata-vidpustki-rezhimi. (дата звернення: 14.01.2022)

ПІВДЕННО – КУРИЛЬСЬКА ТЕРИТОРІАЛЬНА ПРОБЛЕМА В 1990-Х РОКАХ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ

(Ткач Т. В., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, Мазур І. В., кандидатка історичних наук, доцентка)
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна

На початку 90-х р. ХХ ст. розпочинається новий етап у російсько-японських відносинах в цілому, та в пошуках вирішення територіальних суперечок зокрема [1, с. 161]. До 1990-х років Росія та Японія були майже єдиними державами, яким не вдалося нормалізувати відносини. В цей час закінчився період холодної війни, і розпочався період пошуку до міжнародної взаємодії.

Позиція Горбачова, щодо конфлікту базувалась на думці, про покращення відносин в усіх напрямках, щоб створити атмосферу «вирішення питання». В підсумку, за думками Черняєва А. С., Горбачов «в душі» не відкидав можливість передачі островів. Також в своїх спогадах він надасть оцінку політиці Горбачова в даному питанні «еволюція поглядів Горбачова була повільною, розтягнулась майже на 5 років» [2, с. 113].

Вихідною точкою цього етапу став візит у квітні 1991 р. М. Горбачова до Японії, в ході якого відбулися переговори з прем'єрміністром Т. Кайфу. В центрі переговорів знаходилося питання укладення мирної угоди, яке включало і проблему розподілу території, з урахуванням позицій двох країн.

Початок 1991 року ознаменувався підірванням політичного авторитету М. Горбачова, тому на зустрічі він не вдавався до будь – яких провокуючих кроків. Саме під час цих переговорів, вперше після Другої світової війни обома країнами було визнано наявність невирішеного територіального конфлікту.

За результатами переговорів було укладено 15 угод і японсько-радянське спільне комюніке, в якому висловлювалась готовність обох сторін прискорити підготовку до мирного договору. Засоби масової інформації як Японії, так і СРСР оприлюднили інформацію про подальший розвиток двосторонніх відносин. Опубліковані в Японії матеріали можна трактувати як готовність нового радянського керівництва повернути Японії північні території (Кунашир, Ітуруп, Шикотан і Хабомай). Російські ж видання описували перекроювання кордону як «нереалістичні» та небезпечні дії для Горбачова та його політичної кар'єри [4, с. 122].

Завершити розпочате М. Горбачову не вдасться, адже через пів року СРСР припинив своє існування. Президент Російської Федерації, яка визначила себе спадкоємницею СРСР, Б. Єльцин оприлюднив позицію свого уряду щодо проблеми «північних територій», пообіцявши, що під час її вирішення будуть дотримуватися принципи гуманізму, врахування інтересів мешканців цих територій [3, с. 33].

Формальний кінець комунізму породив у японців надії на повернення територій. Єльцин засуджував різні аспекти міжнародної політики СРСР. Також протягом 1991-1992 років ряд територіальних суперечок були вирішені не на користь Росії (підтвердження Криму у складі України, перехід під суверенітет

Казахстану чотирьох провінцій в процесі встановлення російсько-казахстанського кордону, відкритість до діалогу з Китаєм).

Вже в жовтні 1993 року відбувся візит Єльцина до Токіо, результатом якого стало підписання Токійської декларації. У ній містилося підтвердження намірів обох держав нормалізувати відносини шляхом вирішення проблеми «північних територій» та підписання мирної угоди.

Хоча цей договір закріплював позиції попередніх домовленостей, сторони апелювали до різних його положень. Японія прагнула вирішити територіальне питання, але для російської сторони такий розвиток був неприйнятним, адже вони апелювали до необхідності розвитку економічних контактів, закидаючи територіальне питання на «кращі часи». Протягом 1994 – 1995 років агресія Росії (Перша російсько-чеченська війна) не дала змоги підвести логічний висновок у тривалих переговорах.

Нарешті, останні роки «ери Єльцина» завершилися двома російсько-японськими самітами. Перший відбувся в Красноярську 1-2 листопада 1997 р., який характеризувався спробою створити «особисті стосунки довіри і дружби», завершився розробкою «плану Єльцина-Хасімото», заснованого на Токійської декларації, але спрямованого на практичну реалізацію її принципів.

Останній саміт між Єльциним і Хасімото відбувся 18-19 квітня 1998 року. Логічним закінченням «Самітів без краваток» стало затвердження вже згадуваного «плану Єльцина-Хасімото», який включав в себе 43 пункти про спільну економічну співпрацю до 2000 року. В 1999 році Єльцина турбувала внутрішньополітична ситуація в країні і пошук свого наступника більше ніж укладання такого важливого мирного договору з Японією.

Отже, ні за президенства Горбачова, ні за епохи Єльцина не відбулось істотних змін у російському підході до врегулювання територіального конфлікту. До кінця президенства Єльцина мирний договір не був підписаний. Єдиним зрушенням цього періоду було визнання наявності невирішеної суперечки. Навіть прийняття «плану Єльцин – Хасімото» не дав бажаного результату. Росія не тільки знову не змогла втримати свої експансійні апетити, а й прагнула отримати власну користь при вирішенні питання. Японія ж хотіла врегулювати конфлікт, та отримати назад свої споконвічні території. Тому, одна сторона відстоювала справедливість, а інша прагматично відкладала вирішення конфлікту. Як наслідок дійти консенсусу не вдалось.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грачевська Т. Проблема «північних територій» у російсько-японських відносинах. *Грані: Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах*. Дніпро, 2012/1. № 1. С. 160 – 162.

2. Мякотін А. Отечественная историография проблемы Курильских островов: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.09. Москва, 2006. 205 с.

3. Тургиева А. «Курильский узел» в российско-японских отношениях (1990-2004). *Азия и Африка сегодня: Научный и общественно-политический журнал*. Москва, 2005. № 4, 5. С. 31 – 40.

4. Song A. Y. «A half-step forward: an assessment of the april 1991 soviet-japanese summit». *Asian perspective,* Vol. 16. Baltimore, 1992. № 1. P. 103 – 128.

НІЗАМ АЛЬ-МУЛЬК: ВНЕСОК У ЗМІЦНЕННЯ ТА РОЗВИТОК ІСЛАМУ

(Яковець О. Є., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Антощак М. М., кандидатка історичних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Актуальність дослідження полягає в тому, що на сьогоднішній день Іслам – це потужна світова релігія і кількість мусульман у світі коливається в межах 1,1 - 1,8 мільярдів осіб, що робить його другою за чисельністю віруючих релігією в світі після Християнства. В межах сучасної України іслам відіграв значну етноформуючу роль у житті деяких народів, які проживали на українських землях – кримських татар та ногайців. Через тісну багатовікову взаємодію українців з мусульманськими народами, ми маємо певні відомості про Іслам та його історію, а також в загальних рисах знаємо про діячів ісламського світу, що своїми рішеннями та діями вплинули на хід історії. Тож є доцільним ближче познайомитися з ісламським світом та його представниками, аби краще зрозуміти світову історію взагалі, та українську зокрема. Одним із таких діячів був візир Сельджукської імперії Абу Алі аль-Хасан ібн Алі ібн ісхак ат-Тусі, більш відомий під прізвиськом Нізам аль-Мульк.

Ступінь досліджуваності проблеми. Дана тема не є популярною серед українських вчених в галузі історії, філософії чи релігієзнавства. Так склалося тому, що по-перше: чи не єдиним джерелом, яке містить відомості про Нізам аль-Мулька є твір "Сіясат-наме", написаний ним же в 1091-1092 роках. Тож, через недостатню кількість джерел ця тема є досить маловивченою.

По-друге: він безпосередньо не вплинув на перебіг історичних подій на українських землях, бо вони не входили в сферу впливу Сельджукської імперії. Проте, в ході дослідження нам вдалося знайти історичну літературу,. що проливає світло на постать особи, що нас цікавить. Серед досліджень можна виокремити працю С, Нєфьодова "Війна та суспільство. факторний аналіз історичного процесу. Історія Сходу". Звернення до цієї праці та до "Сіясат-наме" в перекладі Б. Заходера, сприяло проведенню ґрунтовного аналізу теми даного дослідження.

Метою дослідження є визначення ролі Нізам аль-Мулька в Ісламі та надання оцінки його діям, що сприяли зміцненню та розвиткові цієї релігії.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові принципи аналізу, об'єктивності, неупередженості, цілісності світоглядного та методологічного плюралізму. Для вирішення завдань, поставлених у дослідженні, було використано низку історичних методів: системного аналізу, історико-генетичного аналізу, компаративного вивчення. Важливим методом дослідження стала сучасна герменевтика як засіб тлумачення не лише текстів, а й богословських дискурсів.

Сутність дослідження. Абу Алі аль-Хасан ібн Алі ібн ісхак ат-Тусі народився приблизно в 1008 році (деякі дослідники ще визначають імовірну дату народження Нізам аль-Мулька в проміжку між 1017-1020 рр., але з багатьох причин вона видається неправдоподібною) поблизу міста Тус в провінції Хорасан. Отримав гарну освіту. Був чиновником в урядах різних правителів, але став

відомим, коли був прийнятий на службу правителем Хорасану Чагри беєм. Він став атабеєм (наставником) сина Чагри бея і майбутнього султана Сельджукської імперії – Алпарслана. У 1063 році, після того, як Алпарслан, ставши султаном, стратив попереднього візира за його злочини, зайняв посаду головного візира Сельджукської держави [1, с. 443].

У той час, коли Нізам аль-Мульк став візиром, ісламський світ роздирали смути та розбрат. Велика кількість сект, що підточували єдність ісламської умми, стрімко набирали силу і починали загрожувати існуванню Ісламу в його первозданному вигляді. Секті фатимідів навіть вдалося створити свою державу на території північної Африки. В Хорасані набирала силу секта батінітів. У цій ситуації Абу Алі аль-Хасан ібн Алі, будучи щирим мусульманином-сунітом, робив усе можливе для розвитку та зміцнення своєї віри, а також вів жорстоку боротьбу з батінідами та іншими ісмаїлітськими сектами по всій країні. Ця боротьба велася за допомогою меча і пера, тобто силами армії з одного боку та мусульманських вчених з іншого. Його соратниками в цій боротьбі стали видатні вчені ісламського світу Абу Хамід аль-Газалі, Омар Хаям та інші.

Одним із наймасштабнішим внесків Нізам аль-Мулька в цю боротьбу можна вважати його ініціативу по будівництву навчальних закладів (медресе) на підконтрольних імперії територіях. За короткий строк такі медресе були побудовані практично в кожному місті: Багдаді, Нішапурі, Басрі, Ісфахані, Гераті та в багатьох інших. Вони ввійшли в історію, як медресе "Нізаміє". Для викладання в цих закладах запрошувалися відомі вчені ісламського світу: аль-Газалі, аль-Джувейні, Абу Ісхак Ширазі та інші. Для комфортного навчання були створені всі умови. При медресе були організовані великі бібліотеки. Студентам було організоване безкоштовне харчування та проживання. Медресе стали центрами відродження Ісламу. Багато видатних ісламських вчених були випускниками цих закладів.

Основні висновки. Нізам аль-Мульк обіймав посаду візира майже 30 років Цей час був "золотою добою" в історії Сельджукської імперії. Реформи цього державного діяча сприяли розвиткові країни в усіх сферах життя. Особливої поваги заслуговує його любов до науки, яку Нізам аль-Мульк всебічно підтримував і розвивав. Незадовго до своєї загибелі йому вдалося зупинити розвиток ісмаілітської секти батінідів і звести нанівець її вплив на землях Сельджуків. Це безумовно сприяло зміцненню і розвитку ісламської релігії. Тож з усього вище зазначеного можна зробити висновок. що Нізам аль-Мульк був і залишається одним із найвидатніших діячів ісламського світу. Нізаму аль-Мульку була відведена роль захисника Ісламу та покровителя науки, з допомогою якої він боровся з тими хто підривав єдність мусульманського світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нєфьодов С. О. Війна та суспільство. факторний аналіз історичного процесу. Історія Сходу/ С. О. Нєфьодов. Москва: Територія майбутнього, 2008. С. 443-445.

2. Нізам аль-Мульк – найвеличніший візир ісламського світу: https://islam.kz/ru/articles/istoriya-i-biografiya/nizam-al-mulk-velichaishii-vizir-islamskogo-mira-418/#gsc.tab=0 (дата звернення: 12.02.2022).

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

СПЕЦИФІКА РОБОТИ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРА В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ МИСТЕЦЬКОГО ПРОФІЛЮ

(Гайнетдінова Г. Ю., концертмейстерка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Роль музики в процесі формування творчої, всебічно гармонійно розвиненої, самодостатньої особистості важко переоцінити, а в умовах сучасної освіти, що вже протягом кількох років балансує на межі реальної та дистанційної створюючи тим самим стресову ситуаціє для всіх учасників освітнього процесу, музика часто стає джерелом сили та натхнення. Особливого значення музика набуває в закладах освіти мистецького напрямку, перетворюючись із захоплення в професію.

Концертмейстер – одна з базових та найзатребуваніших професій серед музикантів. Професійна робота концертмейстера складна і багатогранна. Музикант, що присвятив своє життя подібному роду діяльності, є одночасно лідером та підпорядкованим, педагогом та учнем, наставником і соратником, імпровізатором і покірним виконавцем. Концертмейстер не залежно від того працює він із сольним виконавцем, ансамблем, хором, хореографічним колективом чи оркестром має володіти досконалим музичним слухом та володінням музичним інструментом, має швидко вчитися та адаптуватися до змінних умов діяльності, вміти діяти за чітко відпрацьованим алгоритмом та за потреби імпровізувати [3].

Визначену багатогранність та складність професії концертмейстера висвітлено в чисельних наукових дослідженнях, серед яких праці О. Короткової та Т. Молчанової. І. Кравченко досліджує специфіку роботи концертмейстера хореографічних дисциплін, К. Кушнір зосереджує увагу на ролі музично-комп'ютерних технологій в сучасному мистецтві, а от О. Горюнова та Н. Духаніна аналізують та окреслюють специфіку сучасних медіа-технологій в роботі концертмейстера [1].

Попит на концертмейстера відчувається в усіх структурах системи музичної освіти незалежно від рівня акредитації чи національного значення: у дитячих музичних школах, коледжах, академіях, на музичних кафедрах університетів, педагогічних інститутів і, нарешті, в консерваторії – скрізь навчальний процес побудований так, що діяльність концертмейстера є необхідною та обов'язковою. Важливо також зазначити, що специфіка роботи концертмейстера зі студентами мистецького напрямку передбачає необхідність співпраці з представниками різних спеціальностей, і в цьому сенсі він повинен бути «універсальним» музикантом.

Це окремий вид мистецтва, що висуває жорстокі вимоги до спеціаліста серед яких:

- вміння читати з листа фортепіанну партію будь-якої складності;
- володіння навичками гри в ансамблі;

- уміння транспонувати текст середньої складності в межах кварти, що особливо важливо під час роботи з духовими інструментами та вокалістами;
- знання правил оркестровки, розуміння особливостей гри на симфонічних та народних інструментах;
- наявність тембрового слуху;
- вміння грати клавіри різних композиторів з дотриманням вимог інструментування епохи і визначеного стилю;
- уміння імпровізувати і підбирати мелодію й акомпанемент по ходу взаємодії з музикантами;
- володіння навичками імпровізації;
- вміння створювати стилізації на теми відомих композиторів [2].

У діяльності концертмейстера об'єднуються творчі, педагогічні та психологічні функції. Майстер своєї справи повинен не лише вміти розучити з учнями або студентами їх музичну партію й представити її публіці, він повинен читати настрій артиста, розуміти його психологію, мотивувати його, укріплювати його віру в себе, сприяти усвідомленню своїх помилок та допомагати здійснювати роботу над помилками.

Фахівці зазначають, що найкращий показник успішної роботи концертмейстера, що працює в закладі освіти музичного профілю, виявляється в його непомітності під час виступу – що менше уваги переймає на себе концертмейстер під час виступу, то кращим є рівень підготовки артиста, а отже й вагомішою й ґрунтовнішою є підготовча робота, що була здійснена зі студентом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Молчанова Т. Мистецтво піаніста-концертмейстера у соціокультурному контексті сучасності. Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. Рівне, 2013. Вип. 19 (1). С. 212-217.

2. Нікітська О. Кафедра концертмейстерської майстерності. Харків: ХНУМ ім. І. П. Котляревського, 1992 р.

3. Чекан Ю. Сучасна соціокультурна ситуація і проблеми музичної освіти. *Українська музика*. 2013. Вип 3(9). С. 41-53.

РОЛЬ КУЛЬТУРОЛОГІЇ ЯК НАУКИ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

(Горшкова Н. М, викладачка)
ВСП «Глухівський агротехнічний фаховий коледж СНАУ»
м. Глухів, Україна

В наш час ми ніби заново відкриваємо очі на нашу власну історію, культурну спадщину та соціокультурну дійсність, образ яких суттєво змінюється. Інтегративність, діалогізм і динамізм знань про культуру спричинив введення у 2003 році «Культурології» як базової навчальної дисципліни в перелік предметів, що вивчаються в навчальних закладах.

Особливістю навчальної програми є поєднання в ній тем навчальної дисципліни «Культурололологія» та курсу «Етика та естетика». Культурологія акцентує увагу на вивченні культурологічного знання, в якому певним чином синтезовані філософські, антропологічні, соціологічні, психологічні та історичні аспекти дослідження явищ культури. Водночас «Культурологія» має власний предмет, який не збігається ні з «Філософією», ні з «Соціологією».

Культурологія в Україні доволі молода галузь знань. Активно розвиватися вона стала в останнє десятиліття. Нині вітчизняна культурологія виходить з кризового стану, долає відсутність оригінальних концепцій і намагається інтегрувати знання різних наук у цілісну систему. У ній, на думку українського вченого І.І.Тюрменка, можна виокремити такі напрями досліджень, як історія культури, філософія культури, соціологія культури, психологія культури та лінгвістична культурологія [1, с.6].

Українська культурологічна думка має свою історію. Важливим виявом національного самопізнання стало дослідження М.Костомарова (1817-1885) «Книга буття українського народу». У науковому відношенні яскраво вираженою була культурологічна концепція Кирило-Мефодіївського братства [2, с.7].

Термін культурологія вперше запровадив у своїх працях американський антрополог Леслі Уайт (1900-1975). Він виділив культурологію як самостійну науку у комплексі суспільних наук. Але західна наукова спільнота цей термін не прийняла, і там не існує такої наукової дисципліни [3, с.8].

У розвитку культурологічного знання можна виділити три історичні періоди:

- донауковий етап уявлень про культуру;
- етап становлення знань про культуру в межах інших наук.
- формування культурології як самостійної науки.

Потрібні були століття розвитку культури, щоб рука людини змогла навчитися виготовляти складну техніку, створювати високодосконалі твори скульптури, живопису чи музики. Найвищі досягнення відтворюються, за словами Ф.Енгельса, в картинах Рафаеля, статуях Торвальдсена, музиці Паганіні [4, с.9].

Етап становлення знань про культуру в межах інших суспільних наук та становлення культурології як специфічної сфери гуманітарного знання сягає Нового часу і пов’язується із філософськими концепціями Дж.Віко, І.Гердера та Г.Гегеля [4, с.10].

Специфіку культурології як самостійної науки в комплексі суспільних наук на початку ХХ ст. вбачали у її інтегративному характері: культурологія розглядалась як міждисциплінарна наука, орієнтована на поєднання найрізноманітніших знань про культуру з метою отримання повної картини буття та діяльності людини й суспільства як цілісних феноменів. Помилкою такого підходу до визначення культурології як науки є ототожнення будь яких знань про культуру з культурологією. Об'єктом культурології дійсно є культура, але самостійна наука відрізняється від усіх інших наук своїм предметом, а в даному випадку культура постає одночасно й предметом культурології.

Отже, можна сказати, що культурологія є самостійною, автономною наукою про культуру в усіх її формах та проявах. Враховуючі сучасні соціально - наукові підходи до розгляду культури, можна визначити, що в якості єдиного об'єкта культурології виступає весь світ створених людиною речей, споруд, знань, понять, символів, мов комунікацій.

Таким чином, культурологія належить до тих наук, які в повній мірі розкривають для студентів всі сторони розвитку людини і суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тюрменко І. І., Горбула О. Д. Культурологія: теорія та історія культури: навч. посіб. Київ: Центр навч. літератури, 2004. 368 с.

2. Війтович Г. В. Культурологія: навчально методичний посібник для студентів аграрних вищих навчальних закладів І-ІІ рівня акредитації. Немішаєве, 2008. 270 с.

3. Подольська Є. А., Лихвар В. Д., Погорілий Д. Є. Кредитно модульний курс культурології: навч. посіб. Київ: Центр навч. літератури, 2006. 365 с.

4. Абрамов В. І., Мачульський Б. Г., Пітякова Т. С. Культурологія: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2007. 376 с.

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО ТАНЦЮ

(Улітенко М. Є., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Кривунь Н. С., викладачка кафедри теорії та методики навчання мистецьких дисциплін)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

На часі ми констатуємо сплеск патріотизму, який є наймасштабнішим за всі роки незалежної України. Він проявляється не в місцевому та регіональному контексті, а в національно-громадянському русі, що полягає в любові до Батьківщини і готовності українського народу захищати свою країну.

В умовах складного процесу реформування освітньої системи нашої держави під час воєнного стану та її інтеграції в європейський культурний простір все більшої актуальності набувають проблеми формування громадян-патріотів, розширення та ефективного використання необхідних засобів і чинників виховання. На це спрямовує Закон України «Про освіту», Закон України «Про позашкільну освіту», Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді, Концепція позашкільної освіти й виховання та ін. У цих нормативних документах підкреслюється, що ядром системи виховання дітей є національні ідеали і патріотизм, що передбачає формування любові та готовності до захисту Батьківщини, громадянського обов'язку, інтересу та готовності до збереження національної історії, культури і традицій, а також поваги до культурних цінностей інших народів.

Патріотичне виховання в загальному контексті виховного процесу розглядали: А. Алексюк, О. Безкоровайна, І. Бех, Г. Васянович, Г. Ващенко, О. Вишневський, В. Дзюба, Т. Завгородня, А. Загородня, Ю. Зубцова, М. Качур, В. Киричок, О. Коберник, О. Коркішко, І. Огієнко, О. Онопрієнко, Р. Петронговський, С. Русова, Г. Сковорода, М. Стельмахович, І. Стражнікова, В. Сухомлинський, О. Сухомлинська, Г. Тарасенко, К. Ушинський К. Чорна та ін.

Мета дослідження – розкрити важливість формування патріотичного виховання майбутнього покоління засобами українського народного танцю.

Бути патріотом, наголошує Бех І. та Чорна К. – «значить духовно піднятись, усвідомити в Батьківщині безумовну цінність, яка дійсно і об’єктивно їй притаманна, приєднатись до неї розумом і почуттями. У той же час патріотизм передбачає відкриття в самому собі беззавітної відданості Батьківщині, спроможності безкорисно радіти її успіхам, вдосконаленням, служити їй, поєднати свою долю з її долею» [1].

Як зазначено в Українському педагогічному словнику, патріотизм – це «одне з найглибших громадянських почуттів, змістом якого є любов до Батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури. Патріотизм виявляється в практичній діяльності, спрямованій на всебічний розвиток своєї країни, захист її інтересів» [2, с. 241].

Патріотичне виховання дітей засобами хореографічного мистецтва ґрунтується на народних культурних традиціях і формує самосвідомість, любов і

відданість Батьківщині, а також знання історії та культури народу. Збереження та вивчення народних традицій є безцінним культурним надбанням нації, і вчителі повинні вчити учнів любити і шанувати їх.

Серед найталановитіших діячів національної культури особливе місце належить В. Верховинцю. Багатогранна спадщина митця становить національне за сутністю і виховне за змістом значення. Його мистецька, практична, педагогічна та науково-теоретична діяльність переслідувала одну мету – формування національної культури молоді.

Новаторським було мистецтво Верховинця-фольклориста, хореографа. Його фундаментальне дослідження «Теорія українського народного танцю» стало підґрунтям професійного розвитку хореографічного мистецтва в Україні, своєрідною філософією українського танцю, де через пластику, музику і спів постав безмежний світ української душі. Тут уперше було зібрано й описано танцювальні рухи та композиції, розроблено оригінальну методику запису і виконання українських танців [3,с.56].

Гідним продовжувачем справи В. Верховинця став його учень В. Авраменко, який продовжував роботу зі збору та розповсюдження українського народного танцю за кордоном. Також одним із теоретиків українського народного танцю є А. Гуменюк.

Прагнення і перші паростки, закладені попередниками, дав Україні і світовий найвідоміший колектив Національний заслужений академічний ансамбль танцю України імені П. Вірського, основною метою якого стало збирання, вивчення та збереження національних традицій, звичаїв та обрядів українського народу, створення на цій основі народних танців та нових хореографічних мініатюр і великих полотен із минулого та сучасного життя українців.

Мета патріотичного виховання, визначає Чорна К., конкретизується через систему таких виховних завдань: виховання любові до рідної землі, держави, родини, народу; визнання духовної єдності населення усіх регіонів України, спільності його культурної спадщини та майбутнього; утвердження у свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, поваги до культури та історичного минулого України; виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки, державної мови; сприяння усвідомленню прав дитини та прав людини як найвищої цінності держави і суспільства; утвердження у свідомості особистості взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю; сприяння набуттю дітьми та учнівською молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі у патріотично спрямованій діяльності [4].

Розглядаючи методи патріотизму засобами хореографічного мистецтва, Лавриненко С. виокремлює такі: метод комплексного впливу на інтелектуальну, емоційну, емоційну, вольову сфери особистості з метою формування у них національної свідомості, поглядів і переконань. Цікавими й інформативними будуть розповіді про традиції, звичаї та культуру свого народу. Доцільно використовувати історичні приклади, біографії народних виконавців, педагогів, хореографів, танцівників. Затребуваними і пізнавальними будуть перегляди спеціальних фільмів з виступами національних танцювальних колективів, метод

формування досвіду суспільної поведінки молоді, наприклад, спільне проведення заходів всередині колективу, творчі зустрічі з цікавими людьми, відвідування тематичних виставок, музеїв, концертів аматорських і професійних національних колективів, методи регулювання поведінки і діяльності особистості, такі як спільний з учасниками колективу аналіз їх поведінки в різних життєвих ситуаціях; обговорення наявності національних традицій у сім'ях учасників з батьками індивідуально і на зборах [5].

На основі аналізу літератури з українського танцю ми визначаємо важливість впливу на свідомість українців засобами мистецтва та спрямування репертуару танцювальних колективів у площину національного фольклору країни. Основними формами в процесі формування патріотичної свідомості сучасної молоді та дітей засобами танцю виділяють групову та колективну. Серед них – участь у міжнародних освітніх програмах і проєктах у різних галузях хореографічного мистецтва, організація та проведення тематичних заходів, участь у Днях національної єдності та онлайн-спілкування з гуртківцями хореографічних колективів інших міст та регіонів. Такі обміни сприяють формуванню активної громадянської позиції серед молодого покоління, заохочують їх до участі в громадському житті, допомагають пізнавати та вивчати традиції, ідеї та проблеми країни.

Репертуар має важливе значення для формування національної свідомості у вихованців хореографічного колективу. Вибір репертуару має відбуватися відповідно до його профілю, напряму діяльності та форми організації, згідно з його виховними завданнями. У групах з різними видами і напрямками хореографії, такими, як класичний танець, сучасний танець, брейк-данс і спортивний танець, репертуар дуже специфічний, але і тут зустрічаються та застосовуються стилізовані хореографічні побудови на основі національного фольклору.

Підсумовуючи вищесказане, можемо стверджувати, що розвиток патріотизму засобами українського народного танцю є сприятливим середовищем для формування та прояву національної свідомості. Збереження та популяризація історії, традицій, костюмів, танців – це основне завдання сучасного освітнього та культурного фронту України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І.Д., Чорна К. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді: Гірська школа українських Карпат, 2015. 300 с.

2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.

3. Верховинець В.М. Теорія українського народного танцю. 5-е вид. Київ : Музична Україна, 1990. 151 с.

4. Чорна К. І. Національна ідея в становленні громадянина-патріота України : метод. посіб. Черкаси : ЧОІПОПП, 2008. 40 с.

5. Лавриненко С. О. Хореографічне мистецтво як засіб формування національної свідомості сучасної молоді : у 3 т. / *Науковий процес та наукові підходи: методика та реалізація досліджень*. Одеса : МЦНД, 2020. 476 с.

ІГРОВА ОСНОВА ГАЇВКИ «КРИВИЙ ТАНЕЦЬ»

(Тараненко Ю. П., кандидатка педагогічних наук, доцентка,
Омельченко Х. В., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Обрядовий фольклор України вважається ефективним засобом розвитку національної самосвідомості й патріотизму молоді, є джерелом інформації про народ, його історію, культуру, естетичні смаки і вподобання, поведінкові стереотипи і моральні норми та цінності.

Зараз, коли український народ бореться за свою незалежність, коли країна-агресор намагається знищити наші національні надбання, дуже важливо пам'ятати свою історію, традиції, зберігати та популяризувати фольклорну спадщину Україні.

Хореографічний фольклор України є джерелом національної культури. Явища весняної обрядовості, а саме гаївки, вважаються недостатньо дослідженими. Особливої уваги заслуговує гаївка «Кривий танець», яка ще здавна має своє сакральне значення для українського народу .

Мета дослідження: на основі дослідження літературних джерел описати ігрову основу української гаївки «Кривий танець».

Український фольклор розглядали в своїх працях такі дослідники, як Л. Білецький, О. Воропай, М. Грушевський, І. Нечуй-Левицький С. Климиник, М. Максимович та ін. Зокрема, танцювально-пісенний фольклор і весняні гаївки вивчалися науковцями В. Гнатюком, О. Смоляком, О. Степовим, І. Терешко, І. Федьковою, О. Фружинською та ін.

Аналіз праць дослідників показав, що гаївка «Кривий танець» відноситься до весняної календарно-обрядової творчості, що несе в собі ігрову основу. Визначається, що кривий танець водили із прадавніх часів українські дівчата від Великодня до Зеленої неділі, словесний і руховий супровід якого передбачав безкінечність і безперервність руху. Наголошується, що гаївка містить у собі ігрову основу та має чимало варіантів фіксації з різних регіонів України.

Розглянемо більш детально джерельну базу науковців, де висвітлюються особливості гаївки «Кривий танець». Так, І. Терешко наголошує, що танець-гра «Кривий танець» належить до хороводів, які водили довгою лінією – «ключем». Його сакральне начало передавалося в синкретизмі слова, руху, ритму і мелодії, що разом моделювали безперервність руху в природі. «Слово у поєднанні з жестом, мімікою, ритмом ніби будить життєву енергію, силу природи, зустрічає весну» [4]. Дослідниця надає опис виконання гаївки. Вона зазначає, що кривий танець водили дорослі дівчата між трьома дітьми (або між вбитими в землю трьома кілками), які стояли в формі трикутника. Дівчата переміщувалися за головної першою провідницею, яка поміж дітей виводила малюнок у вигляді кривого колеса. Під час виконання гаївки всі учасниці ходили під власний спів, тримаючись за руки «… то опускали, то звивали руками, наче рослина в'ється та розвивається» [4].

Як вказує О. Фружинська, географія записів веснянок і гаївок походить з етнографічних районів Опілля, Східного Поділля й Покуття, Малого Полісся.

Найдавніший запис гаївки «Кривий танець» належить Зоріану Долезні-Ходаковському, який він зробив у народознавчих подорожах по Галичині в період з 1815 по 1818 рр. («А в кривого танця да не виведем кінця») [5].

Описуючи гаївку, М. Лисенко зазначав: « Забивають у землю трикілки, щоб з їх вийшло три вугли, беруться за руки, та й кружать біля тих кілків у два ряди; пісенний супровід до танцю такий:

А в кривого танцю
Та не виведу кінця,
Треба його та виводити,
Кінця, ладу і знаходити...»
або «Кривого танцю йдемо,
Кінця му не знайдемо:
То вгору, то в долину,
То в ружу, то в калину.
А ми кривому танцю
Не виведемо концю,
Бо його треба вести,
Як віночок плести» [5].

Отже, вбачаємо ігрову основу гаївки та відмічаємо, що назва зумовлена як малюнком танцю, так і пісенним супроводом до нього.

Словесна формула «Кривого танцю йдемо, кінця йому не знайдемо» в усіх варіантах повторюється майже без змін. Чітко збережений первісний філософський зміст у руховій схемі танцю, в основі якого піктограма трикутника, що за давніми віруваннями українців є символом ладу, триєдності світу, триєдності часу та поколінь.

У цій гаївці на відміну від інших, визначає О. Смоляк, закодовано цілий ряд символічних ознак. Зокрема, три дитини, поміж яких «ключ» дівчат ходить змійкою, символізують, небо, повітря, землю; рух сонця, зміна дня і ночі, чергування народження і смерті [2].

Весняну гру «Кривий танець» знаходимо в дослідженнях В. Гнатюка й О. Степового. Так, О. Степовий наголошує, що кривий танець водили не тільки дівчата, а й хлопці. Тож, можемо зробити висновок, що кожен регіон та окрема громада мали свої звичаї, але сама ідея заклику весни зберігається в усіх варіантах. З поданих автором текстових і фото джерел розуміємо, що завжди танець був елементом забавки у молодих людей, тобто була присутня ігрова основа [3].

В. Гнатюк підтверджує, що зміст гри завжди мав веселий і жартівливий характер. Обов'язково було наявне прикметне значення. Гаївки пов'язували не тільки з поклонінням природі, а й з пошуком партнера, залицяннями та створенням сім'ї [1].

Таким чином, танець як спосіб з'єднання людини і природи, як елемент обрядових дійств існував споконвіку і завжди згуртовував людей, даючи їм сенс подальшого існування. Гаївки як заклик до природи в танцювально-ігровій формі давали людям можливість відпочити від буденності та віддатися всевишнім силам. Гаївка «Кривий танець» має ігрову основу, свій магічний підтекст, мотив невпинного руху всього живого.

Аналіз дослідницької джерельної бази показав, що науковці відносять гаївку «Кривий танець» до весняних Великодніх ігор і танців, по-різному трактують тексти, спираючись безпосередньо на усні джерела, зазначають малюнки та особливості їх побудови і наголошують на важливості збереження та популяризації фольклору України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гнатюк В. Гаївки. Матеріали до української етнології. Львів, 1909. Т.12. 249 с.

2. Смоляк О. Мотиви зустрічі весни та вегетації природи у гаївках Західного Поділля. *Народознавчі зошити*. 2010. №1-2. С. 146-151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaZo_2010_1-2_20 (дата звернення 17.03.2023).

3. Степовий О. Українські народні танці. Етнографічний нарис. Авґсбурґ. 1946 р. 31 с.

4. Терешко І. Народна танкова гра-веснянка «Кривий танець»: часо-просторовий вимір. *Сучасні стратегії розвитку хореографічної освіти*: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Умань, 24 квітня 2020 р. / ред.кол. : Л.М. Андрощук (гол.ред.), І.Г.Терешко (заст.гол.ред.), С.В.Куценко (відпов.ред.) Умань: ВПЦ «Візаві», 2020. 85 с.

5. Фружинська О. «Кривий танець» як одна з найархаїчніших гаївок. *Народознавчі Зошити*. 1999. № 3. С. 387–394.

РЕСТАВРАЦІЯ ТВОРУ «БОГОРОДИЦЯ ПЕЧЕРСЬКА З ПРЕДСТОЯЧИМИ МУЧЕНИКАМИ» З МУЗЕЮ ІСТОРІЇ НОВГОРОДКІВСЬКОГО РАЙОНУ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ. ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

(Петренко А. А., викладачка)
Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна

У 2015 році на кафедру «Техніки та реставрації творів мистецтва» Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури з колекції музею історії Новгородківського району Кіровоградської області надійшов твір невідомого автора «Богородиця Печерська з предстоячими мучениками» XIX ст. (полотно, олія 96 х 58 см). Після комплексного вивчення живописного твору, було зроблено висновок про стан пам'ятки: основа твору сильно деформована, слабка адгезія та чисельні відшарування ґрунту і фарбового шару від основи, переважно у місцях деформації полотна, осипання, чисельні потертості по зерну полотна, покривний шар відсутній, пило-грязьові нашарування, ураження живопису пліснявою, плями від затікання води, деструкція полотна. На підставі проведених, не руйнуючих досліджень і досліджень відбору мікропроб, був зроблений висновок, що твір «Богородиця Печерська з предстоячими мучениками» потребує негайної реставрації, спрямованої на запобігання подальшого руйнування живопису та на повернення йому експозиційного вигляду.

1. Розтяг твору на реставраційний підрамник

Мета: Виправити деформацію основи живопису.

Процеси: Приготування робочого складу; нанесення клею на крайки, підсушування профзаклейок, приклеювання крафту, змочення водою крафту, розтягування на підрамник.

Хід роботи: Попередню заклейку роботи, проводили 3 % розчином ПВС, після чого пропарювали заклейки в проміжок часу 2 хв. праскою нагрітою до 60 С. Попередні профзаклейки були поставлені в місцях сильного осипання фарбового шару, значних зламів. Для того щоб вони не висихали, їх накривали фторопластовою плівкою на час поки усі уражені місця поверхні твору не було заклеєно. Потім по периметру з лицьової сторони роботи крайки було заклеєно 7% розчином глютинового клею, нанесеним на смуги цигаркового паперу, які стали основою для приклеювання аркушів паперу типу «крафт». Цигарковий папір висушували до половини вологості. До крайок, на 10% глютиновому клеї у короткий проміжок часу, наклеїли папір «крафт». Плівку, якою було вкрито поверхню заклеювань, швидко зняли, і розтягнули роботу на реставраційний підрамник, змочуючи крафт водою. Прикріпляли «крафт» до підрамника за допомогою клею ПВА та скоб. За рахунок міжволоконного натягу паперу «крафт» робота була розтягнута на робочий підрамник.

Висновки до п. 1. В результаті проведених заходів, після висихання паперу «крафт», робота розтягнулась і вирівнялись деформації полотна.

2. Дезинфекція твору

Мета: Видалити біодеструктори з твору, а саме, припинити життєдіяльність мікроміцетів, які провокували його руйнування.

Процеси: Приготування робочого складу, обробка поверхні дезинфекційним розчином перший раз, повторне нанесення розчину другий раз.

Хід роботи: Для знищення цвілевих грибів зараженій твір піддали дезинфекційній обробці. Дезинфекцію проводили за допомогою антисептику «Біо Доктор М». Розчин, перед застосуванням, ретельно перемішувався у пляшці, після чого, був розбавлений дистильованою водою в співвідношенні: на 1 частину розчину 4 частини дистильованої води. Якщо обробляти тільки ті ділянки, на яких утворилися колонії грибів, можна було не видалити міцелії, що знаходились в ґрунті на прилеглих ділянках, наслідком чого могло статись нове проростання колоній грибів, що викликало б повторне зараження твору. Розчин наносили пензлем, з обох боків твору, в два прийоми. Після першого нанесення розчину роботу залишили висихати, і через 2 години повторили нанесення. Проміжок часу робили для того, щоб фарбовий шар і ґрунт твору сильно не розмокав. Обробку твору робили одночасно з лицьової і тильної сторони.

Висновки до п. 2. В результаті проведених заходів з твору були видалені біодеструктори, а саме, припинена життєдіяльність мікроміцетів, які провокували руйнування твору. Через два місяці нові колонії грибів не з'явились, дезинфекція твору пройшла успішно.

3. Видалення пилових нашарувань з поверхні основи

Мета: Видалити забруднення з поверхні основи твору.

Хід роботи: Видалення грязьових нашарувань та пилових забруднень було виконано за допомогою ватного тампону, змоченого розчином води зі спиртом (1,5 : 2).

Висновки до п. 3. Видалення забруднень з поверхні основи твору, які провокували подальші руйнування, було виконано успішно.

4. Зміцнення фарбового шару і ґрунту

Мета: Ввести в об'єкт зміцнювальні або конструктивно підтримуючі матеріали, для надання йому довготривалої структурної міцності. Зміцнення передбачало одночасне усунення деструкцій і деформацій пошкодженої матерії твору.

Процеси: Приготування робочого складу, нанесення клею, пропарювання, укладання кракелюру і здуттів, висушування профзаклейок, притискання заклейок під пресом.

Хід роботи: Зміцнення фарбового шару виконували в наступний спосіб. Прямокутник цигаркового паперу клали на папір «Ватман». Флейцовий пензель змочували у теплому 9 % ПВС з медом та віджимали на край посудини. Температура клеєвої суміші була 70 С. У якості пластифікатора використовувався мед (1:0,3 до маси сухого клею). Клей наносили на ділянку живопису, яка потребувала зміцнення. Притримуючи пальцями папір, на нього швидко наносили флейцом клей. Потім смужку брали двома руками і клали на ділянку, яка потребувала зміцнення, таким чином, щоб не утворилось зморшок на цигарковому папері. Злегка зволоженим ватним тампоном, обережно

притискали профзаклейку до поверхні твору. Профілактичні заклеювання пропарювали терміном 40 хвилини, через фторопластову плівку й ганчірку, праскою, нагрітою на паровій бані до 50 – 60 С, після чого кракелюр укладався фторопластовим шпателем. Потім профзаклейка трохи підсушувалась через тканину за допомогою праски. Таким чином, з лицевої сторони роботи було поставлено профзаклейки по всій площині роботи. Заклеєну поверхню, залишали на 48 годин під пресом вагою в 2 кг. У якості пресу використовували мішечки з піском, які давали рівномірне прилягання та навантаження по всій поверхні твору. Після завершення процесу зміцнення і повної реставрації основи твору, заклеювання видалили, оскільки при реставрації основи вони слугували для оберігання фарбового шару і ґрунту.

Висновки до п. 4. Для зміцнення фарбового шару з ґрунтом і основою проведені наступні заходи:

- Укладка кракелюру;
- Склеювання розшарування полотна з ґрунтом;
- Зміцнення розшарування 2 авторських фарбових шарів;
- Зміцнення осипів фарбового шару.

Зміцнення виконано за допомогою клею ПВС з дотриманням усіх технологій.

5. Видалення надлишку клею з твору

Мета: Видалити надлишок клею з твору.

Процеси: Змочування, пропарювання, висушування полотна.

Хід роботи: Ділянку полотна, розміром 21х15 см, змочували із зворотного боку, за допомогою флейцового пензля розчином води з медом (1:0,3). Мед використовували у якості пластифікатора. Клали паперовий рушник, твір перегортали і у тому місці, де було змочене полотно, пропарювали лицьову сторону через фторопластову плівку й бавовняну ганчірку, праскою, нагрітою на паровій бані до 60 – 70 С. Кожні 4 хв. знову зволожуючи твір і змінювали паперові рушники. Температура суміші для видалення була 75 С. Загальний час пропарювання одної ділянки розміром 21х15 см становить 60 хв. Потім місце видалення клею висушували через тканину за допомогою праски. Загальний час проведення процесу становить 1 год. 30 хв. Оброблену поверхню залишали на 48 годин під пресом вагою в 2 кг.

Висновки до п. 5. Видалення надлишку клею з твору було виконано успішно, з дотриманням усіх технологій, методів та рецептур, які вказані вище.

6. Дублювання крайок

Мета: Дублювання твору на нову основу для її зміцнення та зберігання від подальшого руйнування.

Процеси: Мастіння основи клеєм, приклеювання, притискання.

Хід роботи: Для дублювання основи, було підібране полотно, яке мало аналогічне плетіння, товщину і розмір зерна. На дубльовану основу, і відповідну їй стару основу, наносили 10% студенистий розчин глютинового клею. У якості пластифікатора у клей додавали мед, у якості антисептика – катамін АБ. Реставраційний підрамок з твором було покладено на рівну поверхню лицевою стороною донизу. Процес дублювання почався після того, як клей на обох полотнах трохи підсох до «відлипу». Зверху лицьовою стороною до зворотного

боку твору було прикладено дублююче полотно (заздалегідь відміченими контурами). Повітря витиснуте полотняними валиком. Після цього холодною праскою через папір ретельно пропрасовувалось дублююче полотно зі зворотного боку. Після того при прасуванні температура праски потроху підіймалась до 60 С, доки полотно не висохло – до припинення утворення конденсату. Смуги паперу «крафт» були зрізані з робочого підрамка, твір залишився на дублюючому підрамнику. Дубльовану основу притиснули мішечками з піском на 24 години.

Висновки до п. 6. Дублювання крайок було проведено успішно та з дотриманням усіх технологій, методів і рецептур, які вказані вище.

7. Розтяг роботи на експозиційний підрамник

а) Підготовка експозиційного підрамника.

б) Видалення профілактичних заклеювань.

в) Прибирання крафту по периметру роботи.

г) Розтяг роботи на експозиційний підрамник.

Мета: Підготувати експозиційний підрамник для натягування роботи

Процеси: розбір підрамника, видалення забруднень, просочення антисептиком, збирання підрамника.

Хід роботи:

а) Підготовка експозиційного підрамника.

б) Видалення профілактичних заклеювань.

Мета: Видалити профілактичні заклеювання для подальшого проведення реставрації ґрунту та фарбового шару.

Хід роботи: Видалення профілактичних заклеювань здійснювалось за допомогою ватного тампону, який змочували у теплій воді і трохи віджимали. Після чого змочили саме заклеювання, поклали фторопластову плівку і бавовняну ганчірку та пропарили протягом 2 хв. праскою, температура якої становила 60 С. Після розм'якшення клею під папером, заклеювання видаляли за допомогою медичних щипців.

в) Прибирання крафту по периметру роботи.

Мета: Прибрати крафт по периметру роботи для

подальшої розтяжки роботи на експозиційний підрамник.

Процеси: Змочування крафту, відпарювання.

Хід роботи: Крафт прибирали за допомогою нагрітої праски та води. По периметру роботи поклали ганчірку, змочену у гарячій воді і праскою, нагрітою

до 70 С, відпарили крафт.

г) Розтяг роботи на експозиційний підрамник.

Мета: Розтягнути роботу на стаціонарний підрамник для подальшої експозиції твору.

Процеси: Закріплення твору, натягування роботи, кріплення крайок та кілків.

Хід роботи: Шкіру провощили праскою при температурі 70 С з воском (віск та скипидар 1:1), після чого шкіру нарубали «висічкою». На гвіздки «текс» наділи провощену шкіру у вигляді маленьких кружечків. За допомогою гвіздків «текс» закріпили роботу спочатку по кутах, а потім від середини почали розтягувати рівномірно з усіх сторін. Полотно на тильній стороні загорнули за допомогою «чоботарських» цвяхів.

Висновки до п. 7. Підготовку експозиційного підрамника, видалення профілактичних заклеювань, прибирання крафту по периметру роботи, розтяг твору на експозиційний підрамник було проведено успішно.

8. Видалення поверхневих забруднень з поверхні фарбового шару.

Мета: Видалення забруднень з поверхні фарбового шару твору, які провокували подальші руйнування.

Хід роботи: Видалення забруднень було виконано за допомогою ватного тампону змоченого розчином спирту зі скипидаром (1:1).

Висновки до п. 8. Видалення забруднень з поверхні основи твору було виконано успішно, з дотриманням усіх технологій, методів та рецептур, які вказані вище.

9. Поповнення втрат реставраційним ґрунтом.

а) Очищення місць підведення ґрунту.

б) Приготування та нанесення ґрунту.

Мета: Поповнити реставраційним ґрунтом втрати фарбового шару і авторського ґрунту.

Хід роботи:

а) Очищення місць підведення ґрунту.

Для того щоб зв'язок реставраційного ґрунту з основою був більш міцним, її потрібно ретельно звільнити від забруднень. Місця підведення ґрунту очистили за допомогою ватного тампону, змоченого у розчині спирту з водою 1:1, та залишили до повного висихання.

б) Приготування та нанесення ґрунту. Приготували ґрунт, до складу якого входять 2 частини добре відмученої сухої крейди, 1 частина 7% глютинового клею та крапля льняної олії. Спочатку наносили пензлем два рази ґрунт більш рідкої консистенції, та чекали поки він висохне. На добре просохлий перший і другий шари наносили пензлем третій шар ґрунту, до складу якого входило 3 частини крейди, 1 частина 7 % глютинового клею, 1 крапля льняної олії (в якості пластифікатора) і антисептик катамін АБ.

Висновки до п. 9. Поповнення втрат авторського ґрунту і фарбового шару реставраційним ґрунтом, було виконано успішно.

10. Імітація фактури автора

Мета: Зробити не помітною різницю у фактурі поверхні реставраційного ґрунту та авторського живопису, оскільки це відразу виявляє тоновані ділянки.

Процеси: видалення надлишків ґрунту, пом'якшення або збільшення фактури ґрунту.

Хід роботи: За допомогою ватного тампона змоченого у дистильованій воді видаляли надлишки нанесеного ґрунту. За допомогою різних інструментів проводили пом'якшення або ж збільшення фактури ґрунту. Зроблена імітація характерних особливостей авторського ґрунту на ділянці реставраційного ґрунту.

Висновки до п. 10. Імітацію фактури автора, було виконано успішно, з дотриманням усіх технологій, методів та рецептур, які вказані вище.

11. Покриття лицьової сторони твору ізоляційним шаром лаку

Мета: Для збереження авторського живописного шару твору і надання можливості проведення подальших реставраційних робіт.

Процеси: приготування розчину, нанесення розчину.

Хід роботи: Перед початком тонувань лицьову сторону роботи, покрили 1 раз, за допомогою ватно-марлевого тампону розчином, до складу якого входив фабричний даммарний лак (який представляв собою 30% розчин смоли в суміші пінена) зі скипидаром (1:1).

Висновки до п. 11. Покриття лицьової сторони твору ізоляційним шаром лаку було виконано успішно, з дотриманням усіх технологій, методів та рецептур.

12. Тонування втрат фарбового шару.

Мета: Ділянки реставраційного ґрунту тонували, щоб надати твору цілісний вигляд і відновити естетичну єдність твору.

Процеси: Підкладка під тонування акварельною фарбою, тонування олійною фарбою у манері і техніці автора.

Хід роботи: Тонування виконували в живописній техніці у фізичних межах втрат таким чином, щоб після просихання олії, вони були більш світлими. Тонування виконували у манері і техніці автора. Це імітаційний метод – досягнення максимальної близькості до оригіналу. Мета – створити у глядача враження, що твір не має втрат і пошкоджень. Тонування втрат фарбового шару виконували у два етапи:

1) Підкладку під тонування робили акварельними фарбами. У якості розчинника використали розчин бичачої жовчі та води (1:1).

2) Тонування втрат фарбового шару у техніці і манері автора виконували за допомогою обезжиреної олійної фарби з якої максимально видалили сполучне.

У якості розчинника використали розчин пінену і даммарного лаку (2:1). Тонування твору робили у вертикальному положенні.

Висновки до п. 12. Щоб полегшити глядачеві сприйняття зруйнованого зображення і досягти максимальної близькості до оригіналу, тонування виконували імітаційним методом.

13. Покриття лицьової сторони твору захисним шаром лаку.

Мета: Твір покривають лаком для збереження від пилогрязьових нашарувань, механічних ушкоджень.

Хід роботи: Лицьову сторону роботи покрили за допомогою ватно - марлевого тампону та розчину даммарного лаку, який розчинили піненом (2:1).

Висновки до п. 13. Покриття твору захисним шаром лаку було виконано успішно з дотриманням усіх технологій, методів та рецептур.

Загальні висновки. Таким чином було проведено комплекс реставраційних заходів щодо живописного твору XIX ст., який належить до творчого спадку Кіровоградської області. Результатом цих заходів є методичні рекомендації по реставрації живописі відповідного періоду.

Перспективи дослідження. Автор дослідження продовжує теоретичну та практичну роботу щодо вивчення подібних творів олійного живопису та їх реставрації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алешин А.Б. Реставрация станковой масляной живописи: уч. пос. М.: Художественная школа, 2013. 224 с., ил.

2. Горин И. П., Черкасова З. В. Реставрация произведений станковой масляной живописи. М.: Искусство, 1977. 223 с.

3. Никитин М. К., Мельникова Е. П. Химия в реставрации: Справ. изд. Л.: Химия, 1990. 304 с.

4. Сланський Б. Техніка живопису та рест аврації. К., 2009. 304 с., іл.

ВІЗУАЛІЗАЦІЯ І АНІМАЦІЯ ДАНИХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ ЯК ПРОСТІР ДЛЯ СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВА

(Радомська А. М., старша викладачка)
Харківська державна академія дизайну і мистецтв, м. Харків, Україна

Нові стилістичні течії і напрями в мистецтві формуються поступово, часто у зв'язку з винаходом нових матеріалів і технологій. Зважаючи на те, що візуальні види мистецтва в мистецькій сфері займають велику нішу, акцентуємо, що поняття візуальної грамотності, візуальної неповторності, візуальної єдності і гармонії набувають сьогодні дещо нового звучання. XXI століття отримало назву цифрової інформаційної ери недаремно — реальний і віртуальний світи взаємодіють, відкриваючі митцям нові можливості і творчі горизонти. Змінюється саме відношення суспільства до інформації — її не лише накопичують, інформацію шукають, нею діляться, її розповсюджують, намагаються зробити доступнішою і зручнішою в користуванні. В такому розумінні зусилля мають бути спрямовані на створення інноваційних підходів до передачі абстрактної інформації у вигляді образів, іноді інтуїтивних, проте зрозумілих на рівні підсвідомості [2]. Цей процес все частіше розглядається розробниками як один з ефективних способів швидкого і ефективного сприйняття великих обсягів різноманітної інформації. Донесенння інформації, керування нею поступово перетворюється на справжнє мистецтво, що зацікавлює і долучає до себе уміння і досвід різноманітних фахівців. Проблемам сприйняття людиною інформації присвячено цілу низку ґрунтовних досліджень. Серед тих, хто розглядав проблему одними з перших Stuart K. Card, Thomas P. Moran, Allen Newell (1986), J.J.*Gibson* (1988), Edward Tufte (1990). Також відомі в названій сфері роботи R.Kosara, D.Skau (2016) та інших.

Важливість візуального сприйняття, яке дозволяє полегшити, зробити доступнішим і прискорити процес сприйняття, і запам'ятовування інформації розуміється фахівцями. Дослідники відмічають роль художників і дизайнерів, чия проєктна творчість сприяє змінам і всілякому розгалуженню інформаційної сфери, поліпшенню якості її візуального контенту. Отже ми маємо можливість акцентувати роль особливої наочної, або візуальної складової інформації, з якою в більшості працюють фахівці з дизайну. Зміна принципів створення інформаційних зображень від кольорових графіків або діаграм до рухомих багатошарових об'єктів, які трансформуються в реальному часі, стала сьогодні набагато більш доступною ніж 5-10 років тому [3].

Тенденцією найближчого часу є створення і додавання до зображень рухомого контенту і анімації, які не лише активізують сприйняття певних даних, проте здатні зробити весь процес роботи з інформацією інтерактивним. На думку дослідників велику провідну роль у цьому процесі відіграє специфічна якість створюваних зображень. З одного боку інновації поширюються завдяки розробці і постійному вдосконаленню числених комп'ютерних програм і софту для створення зображень, з іншого — творчому пошуку і новим ідеям митців — художників і дизайнерів в сфері інформаційного цифрового простору, які стосуються не лише графіки і мистецтва різноманітних візуалізацій, проте у

вигляді концептуальних проєктів пропонують інші, досі незвичайні погляди на інформаційний простір в напрямі його змін і подальших трансформацій. Отже, на думку дослідників розглядати зображення, створені з метою візуалізації процесів, або даних доречно як результат поєднання досягнень комп'ютерних технологій, зусиль графіків, дизайнерів, наукових досліджень та наукової аналітики. Акцентуємо, що значний крок у вивченні прийомів візуалізації було зроблено внаслідок зусиль наукової спільноти і розробників комп'ютерного софту до вирішення питань впливу якості комп'ютерної графіки на значущість і вагомість візуалізації в наукових обчисленнях. Відтоді було проведено кілька конференцій та семінарів, у співавторстві з IEEE Computer Society і ACM SIGGRAPH (1987).

Не дивно, що з кожним новим поколінням змінюється відношення до інформаційного простору, бажання і уміння ним оперувати і користуватись з метою самовдосконалення і пошуку шляхів для творчого самовираження. Розглядаючи в такому аспекті творчу молодь України, а саме студентів мистецьких і дизайнерських спеціальностей, зазначимо, що молоде мистецтво являє собою цікаве і неоднозначне явище. Інновації, незвичні можливості виразити свої думки стають для молоді і викликом і, в той самий час, можливістю стрімко розвиватись. В такому розумінні мистецькі і дизайнерські Виші — освітні заклади, які є провідниками найновіших тенденцій і течій мистецтві і дизайні відіграють велику роль у розвитку і формуванні напрямів творчого шляху для молодих митців. Зважаючи на те, що Вищі дизайнерських напрямів працюють на стиках з сучасною наукою і технологіями, актуальні уміння роботи в інформаційному полі включаються в сьогодні в навчальні курси і програми окремих практичних і теоретичних дисциплін. Показовими в такому зв'язку є бакалаврські і магістерські роботи, виконуючі які, студенти демонструють цікаві авторські підходи до створення і презентації візуальних зображень.

Тему нашої статті ми бажаємо розкрити на прикладі бакалаврської роботи студентки кафедри Мультимедійного дизайну ХДАДМ Олександри Нестеренко на тему "MEMORIES" керівник роботи ст. викладач Алла Радомська. Виконуючи бакалаврську дипломну роботу на кафедрі Мультимедійного дизайну ХДАДМ студенти в першу чергу обирають тему диплому і отримують завдання до дипломної роботи. Захищаючи бакалаврську роботу студенти показують знання комп'ютерних програм і уміння використати їх можливості в проєктуванні, створенні сучасних продуктів мультимедійного дизайну, в тому числі для мобільних додатків і візуалізації процесів і окремих об'єктів. Обрана нами для розгляду дипломна робота відзначається авторським концептуальним підходом до вирішення теми. Фахові уміння в роботі продемонстровані відмінним відбором і сполученням різноманітних інструментів програми з метою створення якісного тривимірного зображення. Використання майже поетичних аналогій і алегорій при виборі текстур для створюваних об'єктів, які поступово змінюються, розкриваючи тему диплому — "MEMORIES", надає роботі емоційне забарвлення. Застосовані в роботі прийоми інверсії зображень збагачують композицію контрастами і ритмом. Концептуальний підхід до теми дипломної роботи дозволив створити цілий віртуальний світ спогадів ("MEMORIES") у якому є біле і чорне, розмиті образи і яскраві спалахи згадок. Додавання руху і анімації

дозволило створити ілюзію протікання процесу спогадів у часі, що підкреслено анімацією часток і шрифту і нагадує іноді хвилі, іноді мерехтіння згадок про минулі події. Створена Олександрою Нестеренко робота емоційна і відзначається художнім і візуальним смаком. Робота концептуальна за змістом, в ній чітко прослідкується творча неповторність і авторський підхід до розкриття теми. Таким чином створено не лише візуалізацію певного процесу, продемонстрованого з допомогою тривимірного моделювання — проблема інформаційного характеру вирішена творчо, шляхом аналізу теми і синтезу у вигляді поєднання проєктних умінь і творчих мистецьких прийомів з метою впливу на емоційну сферу майбутніх глядачів.

Сьогодні вид дизайнерської спеціалізації, пов'язаний з цифровою графікою і комп'ютерними засобами, привертає до себе все більшу увагу, поєднуючи дизайнерів з науковцями і аналітиками, трансформуючи і зрушуючи при цьому мистецтво візуалізації в цілому в певному напрямі — в бік рухомих структур інформації, поєднаної із світлом, звуком і кольором. Тобто, інакше кажучи, подання інформації поступово перетворюється на справжнє мистецтво. І як у кожному мистецтві, концептуальний підхід автора до розкриття своїх ідей має важливе значення. Безпосередньо візуалізація в такому розумінні має на меті не лише відобразити певний набір інформаційних даних, але й акцентувати, підкреслити певні метафоричні складові, які пробуджують когнітивні процеси свідомості глядачів і дозволяють розширити діапазон сприйняття. Відомо, що візуалізація інформації потребує умов, за яких візуальні уявлення і методи взаємодії з інформацією користувачі допомагають їм побачити, вивчити і зрозуміти велику кількість інформації одночасно. Edward Tufte, автор робіт з проблем візуалізації, описує цю діяльність не лише як можливість і інструмент для відображення даних. Він акцентує на спроможності візуального подання даних певної тематики спонукати глядача замислитись про базову сутність теми і, одночасно, заглибитись до її складових, маючи можливість порівнювати фрагменти даних [4]. Розглядаючи бакалаврську роботу "MEMORIES" можемо бачити, що студентка використала можливості програми з створення складних об'ємів в складі природних об'єктів. З метою поглиблення емоційного впливу створених об'єктів застосувала текстури прозорих і непрозорих матеріалів, підкреслюючи тендітність і хрупкість фрагментів, ніби прозорих уламків, що іноді зберігаються у пам'яті. Продемонструвавши візуальні зміни таких текстур при зміні напрямів освітлення, Олександра Нестеренко змусила глядачів уважніше придивитись до деталей зображення. Правила анімації, з допомогою яких створені природні об'єкти отримали напрями обертання і плавний природний рух, дозволили значно урізноманітнити весь відеоряд, перетворивши його на концептуальний короткий анімаційний фільм, який дивує глядача аналогіями і незвичними метафорами. Завершити опис ми маємо змогу твердженням Tufte E (2006), про те, що вдала, відповідна задуму візуалізація створює основу для появи методологічної єдності, яка споріднює мистецтво з наукою. Це дає змогу визначити триєдність у вигляді поєднання мистецьких прийомів, наукового підходу до вдосконалення технологій і чіткого слідування законам концептуального проєктування як базу для інноваційних підходів до

візуалізації і в загальному розумінні фахової взаємодії з сучасним інформаційним простором.

ЛІТЕРАТУРА

1. Burlakova I.V., Shved O.V. Edward Tufte's contribution into visual communication development Science and Education a New Dimension. *Humanities and Social Sciences*, III(11), Is.: 67, 2015 pp 55-59.

2. Stuart K. Card, Thomas P. Moran, Allen Newell The Psychology of Human-Computer Interaction CRC Press, Publisher Lawrence Erlbaum Associates, 1986. 469 pp.

3. Kosara R., Skau D. Judgment error in pie chart variations. *EuroVis '16: Proceedings of the Eurographic*s / IEEE VGTC Conference on Visualization: Short Papers June 2016 Pages 91–95.

4. Tufte Edward Visual Explanations. Images and Quantities, Evidence and Narrative Cheshire, USA: Graphics Press, 2010. 156 pp.

5. Wiktorsson, M., Wikström, A., Jackson, M., Ekman, S. 2009. Developing id Peo – a Multidiciplinary Approach to Product Realization. *In: International Conference on Engineering Design*, ICED'09, 2009 Stanford University, Stanford, CA, USA., 67-77.

ВІТРАЖ: ІНШИЙ ПРОСТІР, АБО АРТЕФАКТ ДЛЯ МАЙБУТНЬОГО

(Радомський М. Т. кадидат мистецтвознавства, доцент)
Харківська державна академия дизайну і мистецтв, м. Харків, Україна

Переживаючи разом з усією Україною воєнні події 2022-2023 років зважимось описати мистецькі твори, які максимально страждають від вибухів і обстрілів, розбиваючись на шматки — це скляні кольорові площини вітражів, які в мирний час офарбовували міський простір чарівним кольоровим світлом. Віддавна сяяння сонця крізь коштовне кольорове полотно вітражів уособлювало в собі символ знань і сили, його промені і блиск асоціювались з «…сяянням вічного життя і являли собою чисте дзеркало неперевершеної величі». Крім того, ці «…промені яскравого світла сприймалося символом божественної величі і захисту» [3, с. 10]. Додавання композицій з кольорового скла до виробів з металу в такому сенсі здатне значно зменшити негативне відчуття від мурів і огорож, позбавляючи людину відчуття «замкненості до клітки». В повністю закритих для природного освітлення приміщеннях, підземному будівництві, торгівельних комплексах і архітектурі підземних станцій метро вітражі нівелюють «ефект підземелля», полегшують орієнтацію у просторі і нормалізують для людини психологічний клімат такого середовища. Ще однією важливою якістю вітражів є можливість варіювати з'єднання скла з допомогою рами або вільної просторової конструкції, досягаючи ефекту «просторового перетікання» кольорів і плавної зміни колориту різних частин одного приміщення.

Вітражі здатні нести емоційне й інформаційне навантаження, знайомити з історичними фактами і перебігом значних подій, шляхом створення мистецьких образів надавати інформацію про природне середовище, його тваринний та рослинний світи. Авторська оригінальність, емоційна неповторність, композиційна досконалість вітражів відповідає нагальним потребам людини в сьогоднішньому техногенно досконалому світі. Філософське з'єднання просторової конфігурації пластичних форм окремих пластин скла з певним символічним змістом набагато збільшує розуміння мистецької цінності вітражів, вивчаючи їх як просторову форму і живописний твір одночасно. Від витоків створення, вітражі несли велике смислове, емоційне і змістовне навантаження. В цьому сенсі характеристика семантичних принципів графічної мови вітражних творів є важливою складовою частиною їх структурного аналізу.

Об'єднання художників у країнах індустріальної Європи з середини XIX сторіччя використовували техніку вітража для формування нової естетики індустріального суспільства, символом якої стала архітектура зі скла й металу. Зведена Джозефом Пакстоном будівля виставкового павільйону «Кришталевий палац» на Всесвітній виставці (1851) у Лондоні одразу привернула до себе увагу сучасників. У мистецтві Голландії кольорове скло й кольорове світло застосовували у своїх роботах експресіоністи. Прикладом може бути «Скляний будинок» – комплекс зі скла й води, освітлюваних кольоровим світлом. В той час чітко проявилась і була з успіхом розвинена особлива риса вітражів, яка ставить вітраж на особливе місце в одвічній дискусії про орнаменталізм та цілісність чистої форми (Г. Земпер, Дж. Раскін, А. Лоос). Орнаментальні структури, які в

інших випадках стають декоративним оздобленням, яке ховає, а подекуди спотворює чистоту форми, у вітражному творі, завдяки умінню і таланту його автора, перетворюються на пульсуючий ритм просторових світлових потоків. Відтак вітражі з успіхом не лише вкладаються в обидва русла концепцій, але й знаходяться ніби над ними, як твір, змінлива динаміка і впливова емоційна складова якого не підлягає сумніву. В цьому сенсі цікавим є практичний досвід роботи зі склом харківських вітражистів, втілений в реальних творах, що внесли новочасний європейський струм в художню культуру міста і регіону.

Тенденція уважності до роботи зі склом, вивчення умов та перспектив застосування кольорового скла й кольорових вітражних зображень, втілилася в створенні не тільки об'єднань художників, але й навчальних закладів. Прикладом є німецький Баухауз – школа, заснована для того, щоб підтримувати всі техніки архітектури, живопису і декоративного мистецтва, у тому числі й вітраж. Вітражна школа, створена в харківському художньо-промисловому інституті в середині минулого століття, успішно розробляла концепції вітражів для архітектурних об'єктів України.

Починаючи з першої чверті ХХ ст. коли на тлі загальної технізації народжувався дизайн, світломузика, мистецтво вітражу теж зазнало змін, рухаючись у пошуках нових конструкцій, форм і технологій обробки скла. Творці були націлені на вираження особливого, притаманного лише їм почерку, ідей, творчої напруги й енергії.. За слушною думкою В. Татаркевича, людина стає творчою особистістю тоді, «коли не обмежується констатацією, повторенням, наслідуванням, коли дає щось від себе, із себе» [2, с. 245]. Новочасний вітраж в в такому сенсі стає концептуальним поєднанням актуального для суспільства футуристичного задуму з максимальною наближеністю до потреб і вимог окремої людини.

Роблячи вітраж для певної архітектурної споруди – її фасаду, або інтер'єру, художники-вітражисти віддавна усвідомлювали, що вони не працюють як абстрактні митці або живописці в традиційному розумінні. Вітражний твір завжди постає джерелом освітлення. В такому розумінні особливого змісту набуває думка Долорес Хофман (1984): «… гра зі світлом – це робота з ритмом». Це породжує новий / сучасний спосіб бачення і концептуального мислення. «На сьогодні є сучасним той вітраж, у якому ми бачимо сучасне мислення сучасної людини», – це визначення відомого литовського вітражиста К. Моркунаса (1984) і зараз звучить актуально.

У вітражному мистецтві гармонія ґрунтується на встановленні єдності й узгодженості кольорової гами стекол, відповідності тонів скла й застосовуваної у вітражі техніки живопису, співвідношення композиційних мас пофарбованого й прозорого скла й технічних прийомів декоративної обробки скла для завершення створення образу вітражного твору. Простежено, що властивості райдужного скла і скла з явно вираженою декоративною текстурою дозволяють обмежити проникність для зору з одного приміщення до іншого, цей прийом дозволяє зберегти камерність житла. В цьому руслі вдало експериментують художники вітражисти Д. Курсін, М. Радомський, та С. Фомічеви. Використовуючи ці здатності скла, майстри створюють дивні за красою художні твори.

Підхід до вибору колірних поєднань у вітражному творі зумовлений безліччю чинників, серед яких головними є образна й композиційна ідея, особливості природного й необхідність штучного освітлення. Уміння правильно створити колірну упорядкованість вітража, знайти графічну ізольованість одного кольору від іншого — усе це ґрунтується на вірному виборі й вивірених сполученнях кольорових стекол [3 ; с. 31]. При цьому вітражі виграють не тільки від яскравого світла, але й від м'яких тонів вечірнього освітлення. Прямі сонячні промені, що проникають крізь прозорі кольорові стекла, створюють різноманітну гаму фарб, але значно знижують насиченість барв скла. Ми іноді кажемо, що сонце грається в склі. Без цієї гри світла місто відразу втрачає жвавість. Тому у разі південної орієнтації віконних прорізів кольоровість вітражів має бути гранично інтенсивною. Якщо віконний проріз має північну орієнтацію, кольорові стекла можуть мати менш насичене фарбування, а кольорова композиція вітража має будуватися на зближених, бажано теплих тонах [1].

Використання вітражних композицій в інтер'єрах різноманітних навчальних корпусів є доречним завдяки створенню комфортної світлодинаміки й наближених до природного світла умов освітленості. Прикладом можуть бути вітражні ансамблі, створені для вишів міста Харкова О. Проніним, В. Добровольським, М. Радомським, Є.Котляром, О. Хоменко, В. Невальоним, В. Носенковим. Динамічні композиції вітражів доречні в строгих монохромних приміщеннях коридорів навчальних закладів, вони привертають увагу й домінують у відносно спокійному просторовому середовищі.

Сьогоднішній світ для людини, це швидкість і постійні неочікувані виклики і зміни. Апелюючи до емоційної складової відчуття простору людиною, вітражі здатні задіяти увагу і створити неповторне, на межі реальності, відчуття світлового простору. Сучасні вітражі сприймаються як музика, з їх допомогою організуються цілі просторові ансамблі з винятковою емоційною атмосферою. Праві в цьому зв'язку ті дослідники, які побачили й відзначили в монументальному вітражному мистецтві такі риси, як колективна творчість, синкретизм ідей і створений на основі цих факторів справжній синтез архітектури, скульптури й живопису (в тому числі й вітражного) [3, с. 210].

Вітражі з кольорового скла різноманітного призначення і конфігурації в мирний час здатні в суттєво збагатити простір навколо нас. Завдяки своїм якостям вітражне скло надає можливість створювати скульптурні, об'ємні форми, інсталяції. Тому його ужиток не обмежується оконними отворами – вітражі замінюють цілі стіни, підлоги, стелі і сходи. Застосування у вітражах різних видів декоративної обробки скляних фрагментів дозволяє збільшити діапазон й ускладнити тонові й колірні градації живописної палітри світла в приміщенні. Для сучасного мистецтва, що віддає перевагу абстрактним лініям, самодостатність вітражного скла як джерела мінливості, динаміки, новизни є безсумнівною перевагою [3, с. 18]. Як складова комфорту нового покоління вітражі міцно захищають як стіна і огорожа і, водночас, розширяють, відкривають і офарбовують людині природні або штучні обрії. Таким чином сучасні вітражі входять до складної системи майже незамітного піклування про людину, оздоровлення способу її життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Радомський М.Т. Художній вітраж на сучасному етапі: художні, техніко-технологічні й функціональні новації у вітражному мистецтві. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного університету імені Івана Франка*/[редактори – упорядники В. Ільницький, А. Душний, І.Зимомря].Дрогобич: Просвіт, 2015. Вип.12 . С. 130-135. (ISSN 2308-4855)

2. Татаркевич В. Історія шести понять: Мистецтво. Прекрасне. Форма. Творчість. Відтворництво. Естетичні Переживання. К.: Юніверс, 2001. С. 245.

3. Virginia Chieffo Raguin, with a contribution from Mary Clerkin Higgins. Stained glass: from its origins to the present. Publisher: New York: H.N. Abrams, 2003. 288 p.

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА: ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

(Сергієнко С. М., кандидатка педагогічних наук, доцентка,
Рєзнік І. О., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Музика і музична освіта займають важливе місце в житті кожної людини. Зміни в музиці, музичних настроях та музичній освіті відображують трансформацію всього суспільства на соціальному, культурному, мистецькому та особистісному рівнях. Тож не дарма провідними світовими та вітчизняними вченими музика розглядається як важливий фактор соціального та особистісного розвитку. Серед дослідників музичного мистецтва такі українські вчені: А. Болгарський, С. Горбенко, А. Козир, Л. Масол, О. Михайличенко, О. Овчарук, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька та ін [4].

Як навчальний предмет музичне мистецтво робить вагомий внесок у соціалізацію особистості, розвиток творчості школярів, самовираження дітей, вивчення рідної та іноземної мови, розвиток інтелекту. Серед функцій музичного мистецтва визначають комунікативну, відображення дійсності, пізнавально-просвітницьку, сугестивну, етичну, естетичну [2].

Як і будь-яка навчальна дисципліна музичне мистецтво стикається з низкою проблем, які умовно можна розподілити на три групи: програмно-змістові; теоретико-методологічні та ресурсно-технологічні [1].

Програмно змістові проблеми визначаються нормативними документами і полягають у недостатній кількості годин, виділених на музичну освіту в межах закладів загальної середньої освіти. Учителі мистецького напрямку відзначають, що однієї години на тиждень надзвичайно мало для залучення учнів до музичної діяльності, для прищеплення їм музичного смаку, знайомства з різними музичними жанрами та аналізу музичних творів різних епох чи народів. До того ж вивчення музичного мистецтва згідно з державним стандартом обмежується сьомим класом, в той час як учні 8-11 класів, маючи вже певний рівень розвитку аналітичного мислення та сформоване власне ставлення до певних жанрів музики, могли би успішно застосувати свої знання, уміння і навички для аналізу і порівняння музичних творів, їх дискусійного обговорення, творчої інтерпретації тощо [3].

Без внесення змін до нормативних документів проблеми музичної освіти даної групи учителі можуть вирішувати шляхом проведення позакласних чи виховних заходів, музичних фестивалів, тижнів музичної епохи тощо. Також доцільно інтегрувати музичне мистецтво у вивчення інших шкільних предметів, особливо гармонійно поєднуються між собою різні предмети мистецької галузі (прослуховування музики під час уроків малювання, асоціювання різних жанрів образотворчого мистецтва з музичними жанрами, аналіз та характеристика творів мистецтва певної епохи, наприклад музика, архітектура та живопис епохи Ренесанс).

Програмно-змістові проблеми полягають у діапазоні тем, запропонованих видів робіт та визначених вимогах до освітніх результатів учнів. Часто теми, що

запропоновані програмою, не відповідають зоні найближчого розвитку учнів, а тому не викликають зацікавленості в школярів, а часу на додаткові види діяльності, які б мотивували учнів до пізнання, програмою та розкладом не передбачено.

Ресурсно-технологічні проблеми пов'язані із матеріально-технічною базою закладу освіти та рівнем володіння учителем сучасними технологічними засобами, які в повній мірі дозволяють розкрити учням багатогранність музичного мистецтва. Так, наприклад, учитель часто не має технічної можливості для відтворення того чи іншого музичного твору. Наприклад, дуже мало закладів освіти можуть продемонструвати учням колекцію засобів музичного відтворення аби познайомити їх із історією створення музичних інструментів. Прослухати запис на вініловому диску можуть далеко не всі учні, тому їм так важко зрозуміти позицію меломанів, що їх колекціонують.

Додаткові труднощів у викладанні предметів мистецького циклу виникає у зв'язку із воєнним станом, що діє на території України та у зв'язку із агресивними військовими діями, які порушують не лише освітній процес, а й увесь ритм людського життя. Тому провідним завданням педагогів музичного мистецтва є збереження та прищеплення учням любові до прекрасного, як способу самовираження, самопрезентації, емпатії та емоційного перезавантаження.

Важливо в складних умовах сьогодення зберегти належний рівень освіти учнів, загострити особливу увагу на творах сучасного музичного мистецтва на національному надбанні української музичної культури, адже саме національній ідентичності українців та багатій історичній спадщині так заздрять наші вороги, прагнучі її привласнити або просто знищити.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воєвідко Л. Сучасні проблеми музичної освіти. *Збірник матеріалів XVIII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції».* Київ, 2015. С. 54-60

2. Концепція розвитку педагогічної освіти (від 16 липня 2018 р. № 776.), URL: https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti (дата звернення 20.03.2023)

3. Скорик. Т. Соціалізація особистості засобами музичного мистецтва. *Сталий розвиток у соціальному вимірі: глобальним проблемам – локальні рішення: збірка матеріалів конференції.* Чернігів, 2012. С. 28-32

4. Черкасов В. Теорія і методика музичної освіти: навч. посібник. Тернопіль: Навчальна книга Богдан. 2014. 47+2 с.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

(Сергієнко С. М., кандидатка педагогічних наук, доцентка,
Синенька С. С., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Музика завжди була невід'ємною частиною людського буття. Вона супроводжувала радісні та сумні життєві події, допомагала передавати настрій і зберігала досвід поколінь. У міжкультурному просторі музика є своєрідним містком між представниками різних країн, націй, етносів і цей місток доступний для кожного не залежно від місця перебування чи володіння мовою.

Із розвитком цифрових технологій в XXI столітті музика ще більше інтегрувалася в життя людини. Навушники та індивідуальний плейлисток зараз є звичною реальністю представників різних вікових груп. Сьогодні кожен, хто має мобільний телефон чи інший гаджет із виходом і інтернет може в будь-який момент зануритися в музичну атмосферу з бажаним стилем, жанром чи навіть аранжуванням. Тож перед шкільною музичною освітою вже не стоїть завдання познайомити учнів із музикою. Сучасне завдання полягає у формуванні музичного смаку, у розкритті багатогранності музики як мистецтва, у формуванні навичок розуміти й цінувати музику.

Вивчення проблеми розвитку музичного виховання в Україні передбачає аналіз педагогічного процесу в різні періоди історії української освіти. Цьому присвятили свої дослідження провідні науковці (С. Бабишин, І. Борисов, М. Грищенко, М. Гриценко, М. Коваль, О. Кондратюк, В. Курило, М. Левківський, О. Мишанич, О. Мазуркевич, Ф. Науменко, М. Ніжинський, О. Сухомлинська, Л. Юрченко, М. Ярмаченко та ін.). Шляхи розвитку музичної культури школярів вивчали Н. А. Терентьєва, І. В. Кошміна, В. В. Алєєва, Ю. П. Лозицька [3].

Аналіз та систематизація наукових досліджень дозволяють стверджувати, що однією з головних рис музичної освіти школярів в Україні сьогодні є спрямованість її головних змістовно-цільових аспектів у бік гуманізації, ця особливість передбачає глибокі якісні перетворення стратегії і тактики навчання з урахуванням особистісного чинника вчителя та учнів. Освітній процес має бути побудований таким чином, щоб створити максимально комфортні умови для кожної дитини, з урахуванням індивідуальних особливостей та інтересів. Такий підхід забезпечить виховання учня як вільної, цілісної особистості, такої, що здатна до самостійного вибору цінностей, самовизначення в багатогранному світі культури.

Чисельні дослідження показують, що вивчення музики позитивно впливає на когнітивний, емоційний, моторний, соціальний та особистісний розвиток школярів. Для досягнення максимально якісних результатів освітній процес з музичного мистецтва має бути організований за такими ключовими правилами:

- освітній процес забезпечує розуміння учнями музики з різних стилів, традицій та культур;
- в процесі навчання використовуються традиційні та новітні способи відтворення, запису чи створення музики;

- на уроках учні можуть бути не лише поціновувачами та виконавцями, а й творцями музики;
- уроки дозволяють музиці стати частиною ширшого контексту життя;
- учні мають можливість впливати на вибір програми навчання, реалізовуючи таким чином принцип активності та свідомості навчання;
- структура процесу навчання дозволяє учням виступати у співтоваристві;
- освітній процес спонукає учнів до подальшого вивчення та створення музики за межами школи [1].

Головною проблемою сьогодення, що стоїть на заваді реалізації усіх завдань музичної освіти в школі є нестабільність режиму освітньої діяльності. Починаючи з березня 2020 року шкільна освіта постійно балансує між дистанційною та безпосередньою взаємодією учителя з учнями. Сьогодні ж устаткування розкладу є ще більш складним завданням, оскільки освітній процес в будь-який момент може бути порушений оголошеною повітряною тривогою чи іншого року воєнними подіями. На фоні цього може порушуватися принцип послідовності процесу навчання й значно ускладняється реалізація міжпредметних зв'язків, що має сприяє розширенню світогляду й формуванню цілісної, інтегрованої картини світу.

Також варто зазначити, що для формування знань, умінь і навичок учнів необхідно використовувати наочність як незамінний метод активізації навчання. Наочність реалізує емоційний компонент, підвищує пізнавальну активність учнів, стимулює розвиток мислення та уяви [2]. На жаль дистанційний формат навчання не дозволяє учителю якісно контролювати ефективність застосування даного метода, а проблеми з енергопостачанням, що виникли в Україні в результаті атаки ворога на об'єкти інфраструктуру часто призводили до проведення офлайн-уроків в темряві, що унеможливлювало використання та сприйняття наочності.

З іншого боку всі ці складні життєві обставини лиш підтверджують важливе значення музичного мистецтва в житті людини, адже щодня українські митці створюють нові твори, що відображають настрої сьогодення, а уроки мистецтва окрім завдань, визначених освітніми стандартами, сприяють зниженню тривожності та емоційного напруження учнів в умовах воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рева В. Індивідуальні стратегії формування естетичного сприймання музики школярами. *Мистецтво та освіта.* 2006. № 1. С. 12-15.

2. Турчин Т. Естетичне виховання молодших школярів у позакласній роботі. *Початкова школа.* 2008. № 5. С. 16-17.

3. Рашидова Н. М. Роль естетичної культури у формуванні особистості. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика.* 2017. Вип. 2. С. 232-238. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2017_2_29 (дата звернення: 20.03.2023).

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН: ПРОБЛЕМИ ТА ПРІОРИТЕТИ

(Сергієнко С. М., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Якісна професійна підготовка майбутніх вчителів мистецьких дисциплін закладає фундамент культурно-естетичного виховання молоді в умовах освітнього процесу. Компетентний молодий спеціаліст, сповнений амбітними цілями та творчими ідеями стане незамінним провідником школярів у світ мистецтва. Саме тому проблема підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін не втрачає своєї актуальності, а й загострюється в складних умовах сьогодення.

Удосконалення процесу підготовки спеціалістів мистецького напрямку у закладах вищої освіти розглядається з позиції різних концепцій. Так у розрізі національної парадигми в умовах постійного оновлення змісту мистецької освіти у вищий школі Г. М. Падалка підкреслює, що розвиток ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців неможливий без глибокого усвідомлення студентами національних витоків мистецтва. Акцент на гуманістичні орієнтири у підготовці фахівців мистецької галузі роблять такі вітчизняні вчені як І. Бех, І. Зязюн, Є. Бандаревська, Є. Шиянов, В. Шульгіна та ін [3].

Аналіз провідних досліджень в галузі підготовки майбутніх фахівців мистецького напрямку дозволяє виділити основні принципи, які розкривають основи формування майстерності майбутніх учителів музики, а саме:

- принцип активної творчої ініціативи майбутніх фахівців шляхом реалізації власної моделі художніх цінностей;
- принцип цілісності змісту та форми в інтерпретації музичних творів;
- принцип колегіальності у вирішенні художньо-творчих завдань [1].

Дотримання даних принципів підготовки майбутніх фахівців мистецької сфери сприяє активізації внутрішнього потенціалу студентів шляхом одночасного залучення мотиваційно-цільової сфери, здібностей, вольових якостей, самосвідомості та групового залучення до творчої діяльності.

Важливим моментом у підготовці майбутніх учителів є дотримання компетентнісного підходу у навчанні. Базові поняття та фундаментальні принципи даного підходу у своїх дослідженнях розкривають провідні українські педагоги (Н. Бібік, О. Савченко, Н. Кузьмина, О. Овчарук, та ін.).

В структурі компетентностей майбутніх фахівців мистецької галузі вчені виокремлюють загальнопедагогічні та предметні компетентності. Характеризуючи предметні компетентності мистецького напрямку підготовки як провідні варто виділити такі:

- здатність вільно оперувати мистецькими знаннями;
- уміння застосовувати наявні знання мобільно і з урахуванням контексту конкретного музичного твору;
- здатність проводити художні паралелі між різними видами мистецтва загалом й стильовими напрямами та жанрами музики зокрема;

- здатність відтворювати об'єктивний зміст твору і виражати суб'єктивне ставлення до музики;
- здатність дотримуватися стильових засад виконавства;
- вміння втілювати власний артистичний інтерпретаційний задум в реальному звучанні;
- вміння добирати педагогічно доцільний репертуар;
- спроможність визначати освітній потенціал музичного твору, передбачати та долати труднощі в роботі з дітьми;
- уміння захоплювати учнів власним виконанням музичних творів і розширювати мистецький кругозір учнів цікавими та змістовними словесними поясненнями [2].

Формування зазначених вище компетентностей передбачає організацію освітньої діяльності студентів з відповідністю новітнім педагогічним, інформаційним та технологічним системам. Навчання має бути спрямованим на розвиток музично-творчих якостей майбутніх педагогів, що досягається шляхом створення умов для творчого розвитку та самореалізації (залучення до творчої діяльності, звітні концерти, сольні та колективні виступи, створення власного творчого портфоліо) [4].

Не менш важливим компонентом фахової підготовки є опанування сучасних форм, методів та технологій педагогічної діяльності з урахуванням специфіки мистецького напрямку. Майбутні вчителі мають усвідомлювати, що дисципліни мистецького напрямку є механізмом естетичного, соціокультурного, особистісного розвитку, вони сприяють формуванню національної ідентичності, розвивають емпатію та толерантність. Саме тому здійснюючи професійну підготовку майбутніх учителів мистецтва важливо не лише «навчити вчити», а й мотивувати учнів до пізнання та самоосвіти, спонукати їх до власної творчості, до реалізації себе крізь призму мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воєвідко Л. М. Компоненти фахової підготовки студентів мистецьких спеціальностей. *Педагогічна освіта: теорія і практика.* 2015. Вип. 18. С. 326-331.

2. Гаврілова Л. Г. Професійна компетентність майбутніх учителів музики як педагогічний феномен. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика.* 2017. №2 (77). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2017_2_11 (дата звернення: 20.03.2023)

3. Галузяк В. М. Підготовка майбутніх учителів у контексті особистісно зорієнтованого підходу. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. Вип. 42. Ч.2. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2014. С. 162-169.

4. Фрицюк В. А. Готовність до професійного саморозвитку майбутнього вчителя: навчально-методичний посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. 175 с.

ПЕДАГОГІКА І ПСИХОЛОГІЯ

BEYOND GAMING: ONLINE COMMUNICATION ON STREAMING PLATFORMS AS A TOOL TO PROMOTE MENTAL HEALTH IN SLOVAKIA AND THE CZECH REPUBLIC

(Chládeková Dominika, Mgr., PhD, student)
University of Žilina, Faculty of Humanities, Žilina, Slovakia

In today's digital age, online communication is a bigger part of our lives than ever before. In recent years, we have witnessed the growing popularity of gaming streaming platforms such as Twitch, YouTube Gaming, and Facebook Gaming, where players come together to share their experiences playing video games. However, these platforms have also become a space where people can share other topics, including their personal problems and difficulties. This article focuses on exploring the use of online communication in the environment of gaming streaming platforms as a tool for supporting mental health and overcoming difficult life situations.

There is increasing evidence that online communication can be an effective tool for supporting mental health. Some experts in the field of psychology and psychotherapy use online communication to provide therapeutic services, such as online therapy and consultations. This fact was highlighted in a study by Jeanine Turner, PhD, a professor of communication, culture, and technology at Georgetown University. Her study showed that patients and healthcare providers who use telehealth generally perceive it positively. The benefits of telehealth relate to various areas, including improving access to healthcare, increasing patient and provider comfort, and improving the quality of care. The ultimate result is an increase in patient and physician satisfaction with the use of telehealth as part of healthcare [1].

"*For patients who have never sought care from a therapist before due to various barriers - including concerns about being seen at a physical clinic - the opportunity to access mental health services online can be beneficial,*" says Dhara Meghani, PhD, a clinical psychology assistant professor at the University of San Francisco [2].

However, a study on the use of online communication on gaming streaming platforms as a means of supporting mental health and overcoming difficult life situations in Slovakia and the Czech Republic has not yet been investigated.

The aim of this article is to evaluate existing knowledge about the use of online communication in the environment of gaming streaming platforms and analyze how this form of communication can be used to overcome stressful situations, isolation, and other difficulties that many people face.

Implementation of the Survey

Thanks to technological advancements, internet availability has become more convenient and people are using online games not only for entertainment but also to overcome stress and other difficulties. From this perspective, we conducted a survey in the mentioned online environment - through quantitative research - an online questionnaire that was distributed among users of gaming streaming platforms using the chat of Slovak and Czech streamers. For greater interaction, we distributed the

questionnaire to communities created on other platforms that support streaming on gaming platforms (Discord, Instagram, etc.). Target participants of the survey received information from the streamer or another competent person managing the platform supporting streaming on gaming platforms. Subsequently, the questionnaire was distributed to participants in a private message or chat message. The message contained a hypertext link to the survey questionnaire. The survey was attended by 80 respondents from Slovakia and the Czech Republic.

Survey Results

We focused our questions on real-time chat communication and also on private messages used between users.

In the first question, we asked how often users engage in communication with other users in real-time chat.

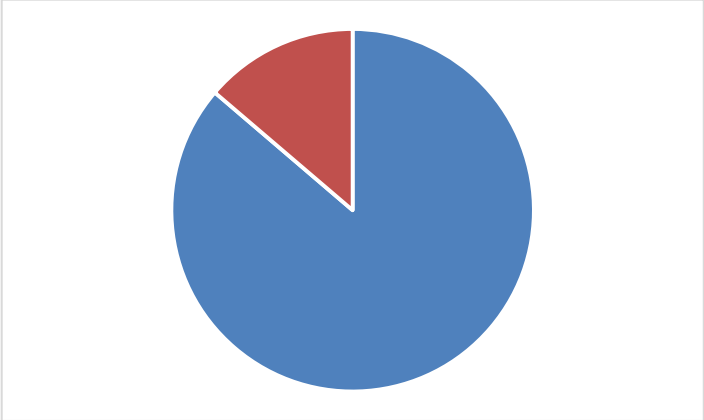

Figure 1: Engaging in real-time chat conversations

Our data analysis (Figure 1) showed that up to 86% of respondents answered "yes" to this question, indicating a high level of interaction among users in the online community. Interestingly, 14% of respondents answered "no" to this question.

This result may be influenced by various factors, such as a lack of interest in real-time chatting, preference for other communication methods, or limited access to the internet or chat-enabled devices.

Another question we were interested in was whether the respondents also use communication through private messages.

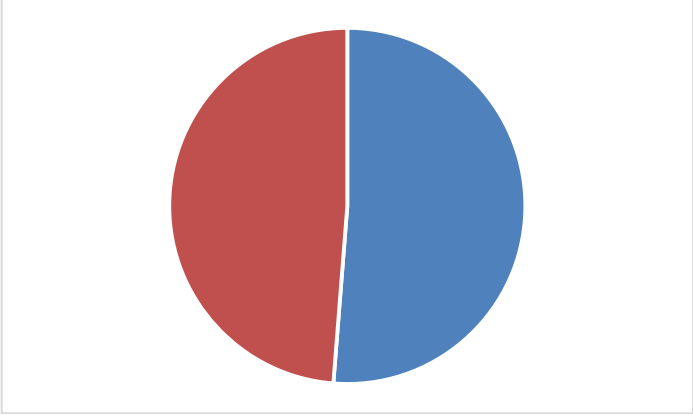

Figure 2: Engaging in conversations through private messages

Our data (Figure 2) shows that 51% of respondents answered "yes" to this question, while 49% answered "no".

It seems that the form of communication in the private message section is not equally attractive to all users. It is possible that some users prefer communication in real-time chat instead. Despite this fact, there are still many users who prefer a more personal form of communication. Factors that could influence whether users decide to use private messages include the length of time users spend online, or personal preferences regarding the method of communication. We did not investigate in detail the reasons why respondents do not engage in communication through private messages.

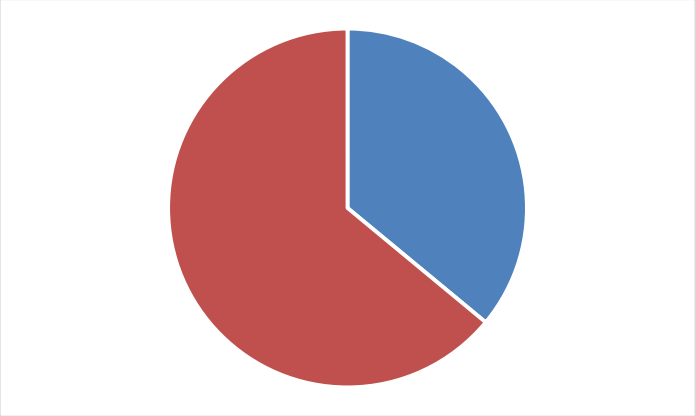

Figure 3: Help in a difficult life situation

Based on the survey results (Figure 3), we found that only 36% of respondents answered "yes" to the question of whether online communication on gaming streaming platforms helped them avoid difficult situations in life, while 64% of respondents answered "no". This result suggests that communication with other users on gaming streaming platforms may not be a source of support for everyone in challenging situations.

Upon a deeper analysis of the results, we found that among those who answered "yes", the majority were younger users who have experienced difficulties in coping with stress, anxiety, or depression, as well as psychological problems arising from a breakup, divorce of parents, or a death in the family. These users reported that communicating with other users on gaming streaming platforms helped them feel less alone and that there is a place where they can share their problems, worries, and concerns.

On the other hand, those who answered "no" were mostly older users who prefer communication in the real world or on other platforms. These users emphasize that communication on gaming streaming platforms may not always be of high quality and that in some cases, it may contribute to a deterioration of their mental state.

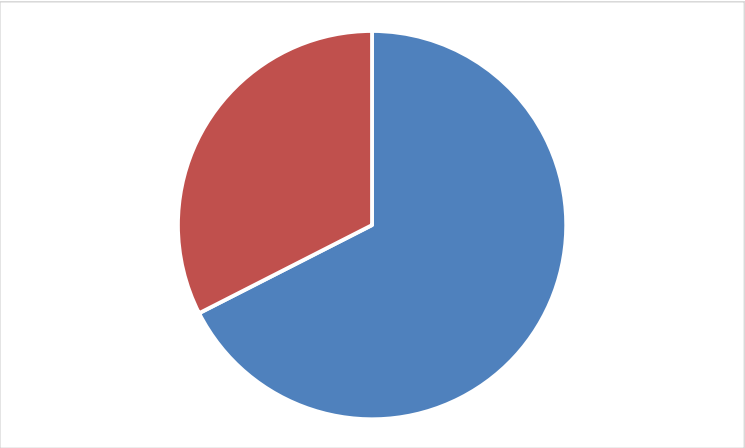

Figure 4: Creating a lasting social relationship

The survey results (Figure 4) show that the majority of users of gaming platforms have formed lasting social relationships with other users. Specifically, 67.5% of respondents answered that they have managed to establish lasting social relationships with users of the mentioned platforms, while 32.5% of respondents answered that they have not.

We can say that gaming streaming platforms show potential to be a very effective means of creating lasting social relationships. For many users, these relationships are an important aspect of their lives, and gaming platforms are a place where they can meet and play with people from all over the world.

CONCLUSION

Based on the results of the above-mentioned survey, we see that gaming streaming platforms and communication with other users in real-time and in private messaging can be an important way of interaction and communication for many users. Around 86% of users engage in real-time communication, and 51% also participate in private messaging. Furthermore, 67.5% of respondents have met people in gaming platforms with whom they have formed a lasting social relationship.

These results show that these platforms can be used to overcome stressful situations, isolation, and other difficulties that many people face. Creating social relationships and interacting with others can be important factors in maintaining mental health. This form of communication can be beneficial for those who have problems with communication in their daily lives, as well as for those who have difficulty making friends or meeting new people.

Given the growing popularity of gaming streaming platforms and real-time interaction, this form of communication can provide new opportunities to improve the mental health and social life of many people. However, it is important to realize that interaction with other users on gaming platforms should not be the only way to maintain social contacts. Many other ways of communication and interaction are equally important and should not be overlooked.

REFERENCES

1. Calkins, Hannah, 2021. Online therapy is here to stay [online]. Dostupné na: https://www.apa.org/monitor/2021/01/trends-online-therapy

2. Abrams, Zara, 2020. How well is telepsychology working? [online]. Dostupné na: https://www.apa.org/monitor/2020/07/cover-telepsychology

ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

(Бабіченко А. Д., асистентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Аналіз сучасних підходів до викладання у закладах вищої освіти у країнах Європейського Союзу та останніх публікацій, переконливо свідчить про актуальність формування у фахівців різних профілів універсальних навичок (soft skills). У Європейському словнику навичок та компетенцій для цього пропонується назва «універсальні компетенції» або «м'які навички (soft skills)». Вони протиставляються жорстким – спеціальним вузькопрофесійним навичкам («hard skills»), оскільки не мають однозначної жорсткої прив'язки до конкретної спеціальності [1, с. 377]. М'які навички часто називають також функціональними компетенціями, а володіння ними – функціональною грамотністю («functional literacy») [4].

Розвиток таких якостей фахівця забезпечить йому гнучкість, можливість удосконалити кваліфікацію та працевлаштовуватися в змінних суспільних умовах. Формування універсальних навичок у майбутніх фахівців зі спеціальної освіти є одним із завдань компетентнісного підходу до підготовки сучасних професіоналів. Серед вітчизняних дослідників питанням конкурентоспроможності майбутніх фахівців та розвитку soft skills у здобувачів українських вищих закладів освіти приділяли увагу К. Коваль, Н. Длугунович, О. Казачінер, Ю. Лавриш та ін. На важливості формування м'яких навичок в освітньому процесі наголошували Ю. Дроздова та О. Дубініна. Для дослідження проблемних питань означеної теми значимі результати наукових пошуків закордонних дослідників: Дж.Мітчел, Дж. Пааджанен, Т. Парсонс, К. Рана, М. Роблес тощо. Однак проблема розвитку в освітньому середовищі гнучких навичок у майбутніх фахівців зі спеціальної освіти упродовж періоду навчання розглядалася здебільшого опосередковано. М'які навички, які ще називають ключовими навичками, основними навичками, ключовими компетенціями або навичками працевлаштування – це ті бажані якості, які застосовуються на різних робочих місцях і в різних життєвих ситуаціях – такі риси, як цілісність, спілкування, ввічливість, відповідальність, професіоналізм, гнучкість і робота в команді [2, с. 31].

Основними методами розвитку soft skills вважають: самонавчання – самостійне вивчення інформації про моделі успішної поведінки; пошук зворотнього зв'язку про успішність своєї поведінки в аспекті розвитку конкретного досвіду; навчання на досвіді інших, робота з наставником; фонові тренінги – вправи, розвиваючі певні компетенції; кейс-методи; поєднання навчання та професійної діяльності (дуальна освіта) [3, с. 165]. Опанування здобувачами вищої освіти м'яких навичок відбувається під час спілкування з колегами, викладачами та ін. Набагато ефективніше це може відбуватися за активної участі здобувачів у студентському самоврядуванні, різноманітних творчих гуртках, студіях, товариствах молодих науковців, громадських об'єднаннях тощо [3, с. 166]. Факт володіння гнучкими навичками можна визначити як функціональну грамотність. ЮНЕСКО та Європейська комісія навіть встановили мінімальний рівень такої грамотності [5].

Під час формування та розвитку soft skills в системі професійної підготовки фахівців зі спеціальної освіти, використовують безліч технологій. Умовою прояву індивідуальності здобувача, розкриття його потенціалу є активізація його регуляції, за яких він займає активну позицію щодо використання своїх можливостей. Відомо, що активізація саморегуляції, самоорганізації, всіх видів активності (вольової, моторної, комунікативної, навчальної та ін.) дозволяє йому оптимально розвиватися й реалізуватися. Однак психічний розвиток не зводиться до засвоєння соціального досвіду, і головним тут є творчий початок, заснований на його власній внутрішній активності, властивий кожному суб'єкту. Основою прояву суб'єктності здобувача у позанавчальній громадській діяльності є розвинена соціальна зрілість, сензитивний період формування якої відноситься до підліткового та юнацького віку. Технологія полягає у необмеженому збагаченні змісту освіти, використанні інтегрованих курсів, доступу до інтернету, інтерактивних методів навчання, дистанційної взаємодії. Педагогічна технологія – це спеціальний набір форм, методів, способів, прийомів навчання та виховних засобів, що системно використовуються в освітньому процесі на основі декларованих психолого-педагогічних установок, що призводить до досягнення прогнозованого освітнього результату з допустимою нормою відхилення. В умовах реалізації вимог сьогодення найбільш актуальними, на нашу думку, педагогічними технологіями у навчальній та позанавчальній діяльності є:

– технологія розвитку критичного мислення (дана технологія полягає у розвитку у здобувача аналітичного підходу до будь-якого матеріалу. Ця технологія розрахована не на запам'ятовування матеріалу, а на постановку проблеми та пошук її вирішення);

– технологія проєктної діяльності (під технологією проєктної діяльності розуміється сукупність навчально-пізнавальних прийомів, які дозволяють вирішити ту чи іншу проблему в результаті самостійних дій за певним планом для вирішення пошукових, дослідницьких, практичних завдань, які навчаються з обов'язковою презентацією цих результатів);

– здоров'язбережувальна технологія (її метою є забезпечення збереження здоров'я особистості, формування у неї необхідних знань, умінь, навичок здорового способу життя. Здоров'язбережувальні педагогічні технології включають усі аспекти впливу педагога на здоров'я на різних рівнях – інформаційному, психологічному, біоенергетичному);

–технологія проблемного навчання (це створення під час навчальної діяльності проблемних ситуацій та організація активної самостійної діяльності здобувачів з їх вирішення. У результаті відбувається творче оволодіння знаннями, вміннями, навичками, розвиваються розумові здібності);

– ігрова технологія (це досить велика група методів та прийомів організації освітнього процесу у формі різних педагогічних ігор. Гра – це вид діяльності в умовах ситуацій, спрямованих на відтворення та засвоєння суспільного досвіду, в якому складається та вдосконалюється самоврядування поведінкою);

– кейс – технологія (інтерактивна технологія навчання, спрямована на формування у здобувачів знань, умінь, особистісних якостей на основі аналізу та вирішення реальної або змодельованої проблемної ситуації в контексті професійної діяльності, представленої у вигляді кейсу);

– технологія створення предметно-розвивального середовища (розглядається як система умов, що забезпечують всю повноту розвитку діяльності людини та її особистості; включає – обстановку, об'єкти та матеріали різного функціонального значення; дозволяє педагогу вирішувати конкретні освітні завдання, залучаючи учасників до процесу пізнання та засвоєння навичок та умінь, забезпечуючи максимальний психологічний комфорт для кожного);

– технологія навчання у співпраці (співробітництво трактується як ідея спільної розвиваючої діяльності викладача та здобувача. Суть індивідуального підходу в тому, щоб йти не від навчального предмета, а від людини до предмета, йти від тих можливостей, які має індивід, застосовувати психолого-педагогічні діагностики особистості);

– технологія дослідницької діяльності (це методика організації освітнього процесу, що дає здобувачам справжні відомості про об'єкти, процеси та явища, які вони відкривають самостійно (командна, групова робота);

– інформаційно-комунікаційна технологія (ІКТ) (часто використовується як синонім до інформаційних технологій, хоча ІКТ це загальніший термін, який підкреслює роль уніфікованих технологій та інтеграцію телекомунікацій, комп'ютерів, підпрограмного забезпечення, програмного забезпечення, накопичувальних та аудіовізуальних систем, які дозволяють користувачам створювати, одержувати доступ, зберігати, передавати та змінювати інформацію) [2, с. 33].

Дані технології здатні ефективно розвивати м'які навички майбутніх фахівців зі спеціальної освіти упродовж періоду навчання у закладі вищої освіти як у навчальній, так і в позанавчальній діяльності, як під час оф-лайн, так і он-лайн навчання.

Формування soft skills у майбутніх спеціальних педагогів є одним із завдань компетентнісного підходу під час підготовки сучасних фахівців, адже це необхідність часу, яка обумовлена змінами в суспільному житті та реаліями сьогодення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вольнова Л. М. Соціальна складова професійної компетентності студентів — майбутніх фахівців системи діяльності «людина — людина». *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. 2010. № 7. С. 376-383.

2. Дроздова Ю. В., Дубініна О. В. Концептуальні підходи до визначення «softskills» у сучасних освітніх та професійних моделях. *Softskills – невід'ємні аспекти формування конкурентоспроможності студентів у XXI столітті*: тези доповідей (Київ, 21 лютого 2020 р.). Київ: Київ. нац. торг. - екон. ун-т, 2020. С. 31–34.

3. Коваль К. Розвиток «softskills» у студентів – один із важливих чинників працевлаштування. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2015. № 2. С. 162–167.

4. Що таке hard skills і soft skills: як нас оцінює роботодавець. 2021. URL: https://eduhub.in.ua/news/shcho-takehard-skills-i-soft-skills-yak-nas-ocinyuye-robotodavec

5. Soft skills: універсальні навички європейського рівня. 2015. URL: https://studway.com.ua/soft-skills/

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

(Вакулова І. В., аспірантка, старша викладачка)
Київський університет імені Б. Грінченка, м. Київ, Україна

Актуальність*:** Світові глобальні процеси, що відбуваються в сучасному суспільстві, зумовлюють зміни вітчизняної освітньої парадигми. Зокрема, на модернізацію системи вищої освіти переважно впливає інноваційний тип прогресу, який, на думку провідних українських вчених, «імперативно вимагає формування *інноваційної людини*» [4, с. 1]. Саме тому одним з найважливіших завдань вищої школи є формування випускника з інноваційним типом мислення, вмотивованого, ініціативного, здатного адаптуватися до різних умов, і, найголовніше, готового до сприймання, генерування, оцінювання інновацій та активного впровадження їх у власну педагогічну практику. Відповідно, особливої актуальності набуває питання теоретичного осмислення поняття *інноваційного потенціалу майбутніх учителів* та визначення його структури, що в подальшому сприятиме визначенню стратегічних шляхів формування відповідних організаційно-педагогічних умов підготовки майбутніх фахівців. А, оскільки системний підхід є одним з провідних методологічних підходів до аналізу педагогічних явищ, що забезпечує осмислення концептуальних та теоретичних засад досліджуваних феноменів, то його застосування в нашій роботі є одним із ключових. Таким чином, ***метою дослідження є визначення сутності та структури інноваційного потенціалу майбутнього учителя на основі системного підходу.

Виклад основного матеріалу: Згідно з педагогічним словником, в основі системного підходу лежить осмислення будь-яких об'єктів як систем, що дозволяє вченим розкрити цілісність досліджуваних педагогічних об'єктів, виявити в них різнотипні зв'язки та звести їх у єдину теоретичну картину; водночас, головним завданням системного підходу визначено розробку «методів дослідження і конструювання складних за організацією об'єктів як систем» [3, с. 305]. В цілому, як стверджують науковці, застосування системного підходу в наукових роботах збільшує точність вирішення проблем; сприяє отриманню якісних результатів; дозволяє здійснити синтез результатів, здобутих в окремих дисциплінах; закладає підстави для кращої редукції складності ситуації до стану досліджуваної проблеми тощо [2, с. 30]. За таких умов, впровадження системного підходу в нашому дослідженні дозволило нам визначити інтегративну сутність і чотирьохкомпонентність структури інноваційного потенціалу учителя та виявити зв'язки між його структурними елементами. Зупинимося на цьому детальніше.

Є підстави вважати, що поняття «*інноваційний потенціал особистості*» є системною характеристикою, оскільки має чітку власну структуру, утворену низкою компонентів, які представляють собою інтегративне системне явище. По-перше, саме поняття «*потенціал*» вчені розглядають як систему внутрішніх відновлюваних ресурсів особистості, що реалізується в діяльності, або як певне джерело розвитку людини, що забезпечує її успішність упродовж життя. Здебільшого науковці пов'язують зазначену дефініцію із відповідними

процесами, а саме: актуалізацією, реалізацією, розгортанням, розкриттям, відтворенням, самореалізацією, самовираженням, прагненням «вийти за межі своїх рамок» [6, с. 2].

По-друге, узагальнюючи думки вчених щодо осмислення сутності «*інноваційного* потенціалу особистості» можна зазначити, що ряд науковців переважно визначають назване поняття як динамічну складну систему, однак, висвітлюють її з різних позицій. Звернемо увагу на погляд вчених-психологів, які розглядають «*інноваційний потенціал особистості*» як систему психологічних якостей, що безпосередньо пов'язані з етапами інноваційної діяльності, як-от: дослідженням можливостей, генерацією ідей, просуванням ідей та їх практичним застосуванням [1, с 31-32]. Нам імпонує науковий погляд при якому «*інноваційний потенціал особистості*» визначають як систему постійно поновлюваних та зростаючих ресурсів або потенціальних можливостей, що сприяють свідомому особистісному і професійному (само-) розвитку, та на етапі реалізації зумовлюють усвідомлену *інноваційну активність*, яка включає в себе нові форми поведінки, що призводять до кращих результатів; створення, опанування та впровадження інновацій; новий оригінальний погляд на робочу рутину і нестандартні ситуації; готовність відмовлятися від стереотипних поглядів та вчитися новому; здатність до рефлексії та оцінки результатів власної інноваційної діяльності тощо. Фактично, всі вищезазначені характеристики відносяться і до педагога із розвиненим інноваційним потенціалом, адже вчені характеризують поняття «*інноваційний потенціал вчителя*» як певну «інтегральну характеристику якостей особистості (соціокультурних, інтелектуальних, творчих, емоційних, вольових), що забезпечують інноваційний характер педагогічної діяльності» [5, с. 57-58]. Додамо, що сутнісний зміст особистості, яка володіє інноваційним потенціалом, на думку вчених, - це суб'єкт-інноватор, людина інноваційного типу. При цьому, коли мова йде про формування та становлення інноваційної людини, особливе значення має створення інноваційного освітнього середовища, в якому відбуватиметься накопичення, актуалізація та початкова реалізація інноваційного потенціалу майбутніх педагогів, що говорить про сформовану готовність до інноваційної діяльності. До того ж, слід зважати на необхідність системного впливу на кожен з компонентів інноваційного потенціалу. Відповідно до цього, визначимо чотири складові інноваційного потенціалу вчителя, актуалізація та реалізація яких зумовлює майбутню професійну інноваційну діяльність. Отже, структурними компонентами інноваційного потенціалу є: *мотивоційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, діяльнісно-творчий та результативно-оцінювальний*. Розглянемо кожен окремо.

-Мотивоційно-ціннісний компонент характеризується здатністю особистості до самовизначення через позитивне ставлення до педагогічних інновацій та власних можливостей, а також до свідомого накопичення ресурсів інноваційного спрямування задля їх подальшого ефективного використання у власній педагогічній практиці. Крім того, ця складова містить в собі прагнення до змін та генерування нового, позитивне тривале налаштування на творчу діяльність, потребу в розвитку упродовж життя, здатність займати проактивну незалежну позицію, усвідомлення взаємозв'язку між впровадженням нових ідей в практику та рівнем успішності навчальних досягнень учнів тощо.

-*Когнітивно-пізнавальний* компонент пов'язаний з когнітивною сферою особистості, її здатністю до всіх типів мислення, до сприймання, осмислення та прийняття нової інформації, до інтелектуальної активності. Указаний компонент зорієнтовано на єдність методологічного, загальнопедагогічного знання, зокрема, на повноту, системність, якість та глибину знань у галузі інноваційної педагогіки, що створює певне теоретичне підґрунтя для майбутньої інноваційної практики. Також дана складова включає в себе ставлення вчителя до пізнавальної діяльності в умовах частих змін, нестандартних ситуацій, викликів, різних форматів навчання тощо.

-*Діяльнісно-творчий* компонент забезпечує розкриття та реалізацію потенціалу під час інноваційної діяльності, гнучкість підходу до професійних завдань та вибору нових форм та методів викладання. До того ж, вказаний компонент містить в собі сукупність здібностей, властивостей, якостей особистості, сформованих умінь та навичок, які потрібні для здійснення ефективної інноваційної діяльності. По суті, даний компонент є тим каталізатором, що сприяє перетворенню потенційного в актуальне.

-*Результативно-оцінювальний* компонент дозволяє провезти аналіз та оцінку результатів власної інноваційної діяльності та інших з подальшими висновками, осмисленням причин успіхів та невдач, вмінням розробляти правила й принципи педагогічної інноваційної діяльності та визначати доцільність методів і форм навчання із точки зору їх адекватності цілям діяльності та загальним очікуванням. Водночас, указаний компонент включає в себе розвинене критичне мислення та готовність до саморефлексії, самооцінки, самоорганізації, самопізнання, самоаналізу із прогнозуванням результатів своїх подальших дій, а також усвідомленням себе суб'єктом інноваційного процесу.

Підсумовуючи вищесказане, визначаємо «*інноваційний потенціал вчителя*» як динамічну інтегративну багатофункціональну систему, яка включає в себе низку структурних компонентів (мотивоційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, діяльнісно-творчий та результативно-оцінний), актуалізація та реалізація яких зумовлює становлення *інноваційної особистості*, якій властиві готовність до активної інноваційної педагогічної діяльності, високий рівень адаптації до змін та ініціативність, прагнення до самореалізації, саморефлексії та професійного вдосконалення впродовж життя, нестандартне мислення та здатність, виходячи за межі, відмовлятись від стереотипів та репродуктивного формату викладання, і, нарешті, усвідомлення власної ролі «агента змін», «інноватора» тощо. Варто додати, що специфіка системи не вичерпується особливостями її складових, а пов'язана передусім з характером взаємодії між її елементами. Зв'язок є тісним й органічним і зміна тих чи інших властивостей компонентів впливає на інші елементи та на систему в цілому. Наголосимо, що вищеназвані складові «інноваційного потенціалу» є педагогічним утвореннями на рівні самої особистості, розкриття та реалізація яких, з однієї сторони, залежить від самої особистості, а, з іншої, від зовнішнього системного впливу протягом всієї фахової підготовки.

Таким чином, на основі системного підходу було виявлено загальні системні властивості досліджуваного феномену, визначено якісні характеристики його окремих елементів, які складають певну інтегративну систему та зазначено

взаємозв'язок між цими відносно самостійними компонентами. Безсумнівно, сучасні методологічні концепти дають можливість системно підійти до подальшого наукового вивчення феномену. Так, перспективу подальшого дослідження вбачаємо в осмисленні та дослідженні *розвитку* інноваційного потенціалу на різних етапах, а також змін, які відбуваються з кожним з структурних компонентів досліджуваного поняття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боковець О. Соціально-психологічні умови розвитку інноваційного потенціалу студентів закладу вищої технічної освіти : дис. … д-ра філософії : 053 – Психологія. Київ, 2021. 294 с.

2. Вільш І. Інноваційні підходи до проектування сучасної системи освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Київ-Вінниця : Вінниця, 2002. С. 30–34

3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 374 с.

4. Кремень В., Луговий В., Саух П. Освіта і наука – основа інноваційного людського розвитку: пропозиції НАПН України до Стратегії людського розвитку. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2020. Т. 2. № 2. С. 1–5. DOI: https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-14-3

5. Козак Л. Формування інноваційного потенціалу майбутнього викладача. *Освітній простір України*. 2018. № 13. С. 54–60. DOI: https://doi.org/10.15330/esu.13.54-60.

6. Міляєва, В. Р., Лебідь, Н. К., Бреус, Ю. В. Розвиток потенціалу особистості в умовах сучасного освітнього середовища. *Вісник Одеського національного університету. Серія" Психологія"*. 2013. Вип. 18(23). С. 53–59.

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНІ ТРАДИЦІЇ КОЗАЦЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ У ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

(Велентеєнко Є. Ю., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Кот Н. А., кандидатка педагогічних наук, доцентка,
Фоменко О. С., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Вивчення історико-педагогічної спадщини нашого народу дозволяє стверджувати, що найбільш повно народний освітньо-виховний потенціал українців відбився у козацькій педагогіці як частині народної педагогіки [3, 5]. Вітчизняні науковці вказують, що козацька педагогіка є могутнім чинником формування національної свідомості, ментальних настанов українця. А її здоров'язбережувальний потенціал може стати основою усієї системи фізичного виховання підростаючого покоління [1, 2, 4].

Проте аналіз практики роботи сучасних дошкільних закладів показує, що здоров'язбережувальні традиції козацької педагогіки використовуються не в повному обсязі – переважно у вигляді козацьких розваг. Вихователі мають обмежені знання з історії козацтва, наслідком чого є поверхневе уявлення дітей про українське козацтво, не розуміння змісту деяких народних ігор на козацьку тематику. Бажання наслідувати козаків у досягненні козацького гарту виявляє незначна частина дошкільників.

Отже, виникає суперечність між визнанням місця і ролі козацької педагогіки у вихованні підростаючого покоління та спрощеному підході до втілення надбань козацької педагогіки, особливо її здоров'язбережувальних традицій у навчально-виховний процес закладу дошкільної освіти. Необхідність розв'язання даної суперечності визначило проблему нашого дослідження: необхідність козацького виховання та відновленні його кращих здобутків у практиці тіловиховання й здоров'язбереження починаючи з дошкільного віку.

Метою нашої роботи стало теоретичне обґрунтування та експериментальна апробація педагогічних умов впровадження здоров'язбережувальних традицій козацької педагогіки у процес фізичного виховання дітей старшого дошкільного віку. За для реалізації мети нами була розроблена Програма виховання майбутнього козака / козачки.

Експериментальна робота з запровадження програми відбувалася в дошкільних закладах селищ Новоолександрівської сільської територіальної громади (Новоолександрівка та Старі Кодаки) Дніпропетровської області, які з 1770 років входили до козацької паланки Запорозької Січі і були створені за розпорядженням отамана П. Кальнишевського. Тому програма, окрім спрямування на фізичного виховання та оздоровлення дошкільників, також містила розділи з вивчення історії рідного козацького краю, що сприяє створенню емоційного підґрунтя, яке підсилює мотивацію дітей щодо власного фізичного гарту та збереження здоров'я, а головне – формує патріотичні настанови.

Зміст програми складали такі розділи і підрозділи:

1. Моя рідна Батьківщина має назву Україна (вивчення історії рідного краю).

Очікуваний результат: поверхневе розуміння понять: «Батьківщина», «родина», «предки», «нащадки»; бажання дізнатися про своїх предків; захоплення історією та дивами природи України; стисло розповісти про свою родину та Батьківщину; читати напам'ять поезії про родину, рідний край, Україну.

2. Коли стелиться доріжка, козакові не до ліжка (туристично-краєзнавча робота).

Очікуваний результат: поверхневе розуміння поняття «мала батьківщина»; бажання дізнатися про своє місто, селище його історію; стисло розповісти про своє рідне місто, селище, вулицю; знати видатні пам'ятки свого міста, читати напам'ять поезії про рідне місто, селище; уміти активно та екологічно доцільно проводити час на природі та під час екскурсій.

3.Цілий день я слухав би і ціліську ніч про козацьку славу – Запорозьку Січ (вивчення історії Запорозького козацтва):

- *Гей козаченько – хоробре серденько*

Очікуваний результат: Розуміння понять «історія», «козак», «характер»; стисло розповісти про козаків, їх зовнішній вигляд та риси характеру; серед зображень знаходити та впізнавати козака; бажання сформувати у себе ті ж риси характеру, що й у козаків.

- *До булави треба голови*

Очікуваний результат: розуміння понять: «кошовий» («курінний») «отаман», «гетьман», «писар»; назвати ключові посадові обов'язки гетьмана, кошового та курінного отамана, писаря; уміння пояснити призначення керівників та посадовців; повага до керівників – осіб, яким довірено приймати рішення; бажання бути лідером.

- *На Січі гуртувались, козаками називались*

Очікуваний результат: розуміння понять: «рів», «вал», «паля», «частокіл», «курінь», «майдан»; знати місця поселення козаків біля м. Дніпро; стисло розповісти про облаштування Січі; зображувати козацький курінь.

- *У військових іграх козаки гартували силу свою, щоби дух козацький був незламним у бою*

Очікуваний результат: розуміння понять: військова підготовка, козацький гарт, козацькі військові ігри, Розуміння значення вправ для здорового способу життя; бажання стати сильним й дужім як козаки

- *Жупан, сорочка, гарний шлик – це лицарський святковий лик*

Очікуваний результат: розуміння понять: «жупан», «сорочка», «шаровари», «пояс», «чоботи», «шлик», «спідниця», «запаска», «дівочий вінок»; розпізнавати основний козацький одяг; перечислити предмети козацького одягу, стисло розповісти, як одягався козак (козачка); відтворювати український орнамент; бажання одягатися у вишивану сорочку.

- *Козакові шабля – сестриця*

Очікуваний результат: розуміння понять: «зброя», «спис», «шабля»; уміння розпізнавати види козацької зброї, розповідати про їх застосування; обережність у поводженні із зброєю та її іграшковими варіантами.

- *Свято Покрови – козацька святиня, Січі Берегиня*

Очікуваний результат: розуміти сучасну сутність свята – свято захисників і захисниць України; знання правил поведінки на святі.

- *Поки Дніпро пливе, Україна не вмре*

Очікуваний результат: розуміння понять: «загарбники», «захисник Батьківщини», «ЗСУ», «Герой України»; поважливе ставлення до воїнів ЗСУ.

«Тренуємо дух і тіло, козаком станем умілим» (вправляння у козацькому гарті)

- *Ну хто не зна, що запорожці були відважні й дужі?*

Очікуваний результат: розуміння понять: «здорове тіло», «здоровий дух (сила волі, прагнення перемогти ворога)», «козацькі ігри та забави»; розуміти значення фізичних вправ та загартовування для зміцнення здоров'я та фізичного розвитку; дбати про своє здоров'я, активно займатися фізичними вправами; назвати прислів'я та приказки про здоров'я; перечислити козацькі ігри та їх правила; гратися у козацькі ігри; бажання набути козацького гарту.

- *Проведення традиційного літнього спортивного свята «Козацька слава лине крізь віки»*

Очікуваний результат: Задоволення від участі у козацьких іграх, змаганнях; бажання розвивати тілесні сили та силу духу для перемоги у грі.

В межах даної програми ми здійснювали таку роботу:

1. Поширення серед вихованців та їх родин інформації про козацький національно-визвольний рух. Залучення батьків до вивчення та впровадження ідей козацької педагогіки: за допомогою батьків відбувалася туристично-краєзнавча робота, вони брали участь у фотовиставки, святах, змаганнях та конкурсах, у Весняній толоці з озеленення та благоустрою ЗДО.

2. Залучення дітей до славної історії українського козацтва, Запорізької Січі: вивчення героїчного життя, високого військового мистецтва козаків на матеріалі легенд, оповідань, переказів тощо. З цією метою в групі був оформлений «Куточок козацької слави» – з необхідними матеріалами (портрети гетьманів, кошових отаманів), літературою про життя козаків, їх традиції, культуру та побут, ляльками у козацькому одязі, розмальовками, дидактичними іграми («Приготуй козака до походу», «Козацькі куховари», пазли «Запорозька Січ», «Козацький курінь» та ін.).

3.Збагачення рухової діяльності дітей «козацьким змістом»: практичне вправлянні у фізичному гарті, що передбачало розвиток сили, витривалості, спритності, швидкості, загартовування й зміцнення організму.

Була розроблена система роботи з оздоровлення дошкільників, яка включала: гігієнічні та загартувальні заходи з використанням елементів фітотерапії; комплекси ранкової та гігієнічної гімнастики після сну за сюжетом козацьких оповідань; заняття з фізичної культури, побудовані на матеріалі народних ігор та сюжетах легенд, пісень, казок про козаків. Більшість вправ на цих заняттях мали сюжетний характер: «Пливемо на Чайці», «Вправний козак», «Вершники»; «У дніпрових плавнях», «Пластуни», «Козацька розвідка», «Характерники» та ін., що спонукало дітей до вияву наполегливості, витривалості, сили. До їх змісту включалися козацькі марші, українські народні рухливі ігри («Ой, щит, щит», «Латка-Битка», «Козацька каша», «Мости», «Зняти шапку», «Варена рибка», «Огірочки» та ін.), козацькі лічилки та мирилки.

Підсумковими формами роботи за кожним блоком програми були спортивні розваги. Їх основний зміст складали рухливі ігри та ігри-естафети, які об'єднувалися певним сюжетом: «На Хортиці», «Козацький курінь», «Слава козацька не вмре, не загине...», «Подолання дніпрових порогів та ін. Під час розваг ми знайомили дітей із забавами та піснями козацької доби, козацькими танцями, гумором. Також передбачалося розв'язання проблемних завдань: «Таємниця козацького прізвища», «Хто на портреті?», «Впізнай і назви», «Переправляємося через пороги» та ін.

Включення козацького змісту відбувалося з врахуванням таких вимог: дітям мають бути знайомі запропоновані фізичні вправи, а фольклорний матеріал (примовки, загадки, легенди, казки, прислів'я тощо) – відповідати віковим особливостям; педагог має враховувати, з одного боку, розвивальний характер навчального матеріалу, а з іншого – його козацький колорит [2].

Експериментальна робота довела, що ознайомлення старших дошкільників з життям, військовою підготовкою, військовими подвигами козаків сприяло формуванню бажання «бути справжнім козаком». А це бажання виступило стійким мотивом щодо власного фізичного вдосконалення. Діти з більшим старанням виконували фізичні вправи, з захопленням брали участь у іграх, змаганнях, святах на козацьку тематику, що позначилося на показниках фізичної підготовленості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гнатюк В.М. Пріоритети козацьких звичаїв і традицій у системі національного виховання молоді. *Освіта*. 2016. №31. С. 6-7.

2. Золочевський В.В. Українська козацька педагогіка про фізичне виховання і загартування особистості. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. 2018. № 28. С. 44-48.

3. Концепції української козацької педагогіки [за заг. ред. Ю. Руденка та М. Стельмаховича]. *Освіта*. 2007. № 32. Спец. вип.

4. Кот Н. А. Формування основ національного менталітету дітей дошкільного віку засобами фізичної культури. *Регіональні аспекти реалізації національної доктрини у розвитку дошкільної освіти* : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ-Глухів, 2002. С. 84-88.

5. Приступа Є.Н. Народна фізична культура українців. Львів: УСА, 1995. 254 с.

ПЕРЕЖИВАННЯ ПОЧУТТЯ ПРОВИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

(Горецька О. В, кандидатка психологічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Війна, нестабільність соціальної ситуації, моральна криза суспільства впливають на життя особистості, її розвиток та психічне здоров'я. За таких найскладніший для України умов люди переживають зміни настрою та поведінки. Майже кожен відчуває тривожність і страх, апатію та нестачу сил, виснаження, дратівливість, загострення почуття провини, що підвищує ризик виникнення невротичних розладів, соціальної дезадаптації.

Одним з найсильніших почуттів, що пронизує різні сторони життєдіяльності людини, є почуття провини, яке заважає правильно оцінювати ситуацію, руйнує самоцінність, породжує невпевненість у собі, не дозволяє відчувати задоволеність життям.

Як суб'єктивний емоційний феномен почуття провини має соціальну природу й обумовлено багатьма причинами. За постійним почуттям провини може ховатися страх бути неприйнятим, втрати визнання або любові оточуючих, страх самотності, бажання відчувати себе потрібним тощо.

Грінбергер Д. і Падескі К., досліджуючи проблеми управління настроєм, визначають, що провину людина відчуває, порушивши важливі для неї правила, або тоді, коли розуміє, що не відповідає встановленим нею же стандартам. Почуття провини, кажуть автори, виникає, коли людина думає, що «повинна» була повести себе інакше або «повинна» була зробити щось краще, ніж зробила [4].

Отже, коли людина віріть або усвідомлює, що порушила власні правила поведінки або загальнолюдські моральні норми та несе за це відповідальність, виникає так званий «вантаж совісті», який може бути раціональним, якщо існує можливість відстежити причинно-наслідкові зв'язки почуття провини і події, яка його сформувала, а також ірраціональним, що бере початок з формування Я-концепції в дитячому віці, не має об'єктивної причини, формується з досвіду взаємодії з батьками або батьківськими фігурами.

Один з відомих дослідників цього феномену – Дж. П. Тангней, розглядає провину як почуття ставлення до самого себе, яке виникає внаслідок негативної оцінки людиною своєї конкретної поведінки і супроводжується напругою, каяттям і жалем, а також мотивує людину спокутувати або виправити скоєне [5].

Дж. Мессина наводить різні тлумачення почуття провини, розглядаючий цей феномен як сильне моральне почуття правильності або неправильності, яке не дає людині обирати невірні рішення; переживання жалю відносно реальних чи уявних негативних вчинків, які мали місце в минулому або теперішньому часі; переживання відповідальності за негативні обставини, котрі відбулися з людиною чи її оточенням; почуття докорів сумління за думки, переживання або погляди, які були або є негативними, несумісними чи не прийнятними щодо себе та інших [2].

Дослідження, присвячені феномену провини, охоплюють різні сфери наукового пізнання, причому вчені часто дотримуються протилежних поглядів

щодо ролі і функцій даного явища. Так, представники глибинної психології розглядали лише деструктивний аспект провини («тривога совісті»); у русі екзистенційно-гуманістичної психології виникнення почуття провини обумовлено прагненням людини до самовдосконалення; як соціальний регулятор почуття провини розглядають в межах вітчизняній психології [3].

Як зазначає Є. Ільїн, будь-яке почуття виражає більш тривале ставлення до суб'єкта або іншого об'єкта, а емоція – це реагування на конкретну ситуацію. Звідси, почуття провини – це тривала форма емоційного реагування, що викликає негативну оцінку власної поведінки у випадку порушення норм і правил поведінки, супроводжується дискомфортом, втратою самоповаги та викликає бажання вибачитися, розкаятися, виправити ситуацію. Також, говорячи про почуття провини, треба розуміти й відмінність даного прояву від сорому – це різні емоційні форми переживання незадоволеності собою і оточуючим. Почуття провини пов'язано з негативною оцінкою конкретної події й поведінки, менш інтенсивне і болісне переживання у порівнянні із соромом [1].

У зарубіжній психологічній практиці інший підхід: вчені розрізняють провину-стан як тимчасове, ситуаційне емоційне переживання, і провину-рису як стійку особистісну характеристику, яка виражається у схильності до переживання почуття провини.

Провина є складним психологічним феноменом зі своєю структурою і функціями. Традиційно у структурі провини розрізняють три компоненти: емоційний (негативні переживання); когнітивний (усвідомлення та аналіз вчинку) і мотиваційний (бажання виправити/змінити ситуацію або поведінку). В.А. Бєлік додає ще один компонент – психосоматичний, пов'язаний з переживанням неприємних фізичних відчуттів (головний біль, важкість у животі, грудях тощо) [2]. Більш грунтовно розглядає когнітивну складову Е. Кубані [3], яка, на думку автора, включає усвідомлення того, що людина порушила свої моральні принципи; самоосуд; прийняття відповідальності за негативні наслідки і роздуми про те, яким чином можна було б уникнути або запобігти негативному результату.

Провина переживається як стан дискомфорту, пов'язаний із порушенням моральних і правових норм, які існують у суспільстві, а отже є моральним регулятором для підтримки соціально прийнятної поведінки. Провина також виступає і як внутрішній регулятор, а отже впливає на формування самоставлення. Якщо людина скоїла невідповідний вчинок, то вона здатна оцінювати наскільки правомірною, справедливою була її конкретна дія. Цей момент супроводжується емоційною напругою, каяттям, жалем, однак мотивує людину виправити вчинене. Реалізація цих функцій можлива за умови певної міри інтенсивності й тривалості переживання провини. Якщо переживання почуття провини тривале, необґрунтоване і перебільшене, воно викликає у людині внутрішнє напруження, емоційне перенавантаження, невиправдану самокритику, хронічну незадоволеності собою, виснаження, бездіяльність, знецінення себе, чутливість до наслідків будь-якої дії, завищену тривогу через побоювання прийняти неправильне рішення, породжує у неї невротичні симптоми [1].

У дослідженнях М. Реуцького розглянуто види провини, які можуть стати причиною невротичних станів: «провина народженої дитини», «соціальної взаємодії», «жертви насильства», «втрати», «провина за гріхи», «провина в системах «батьки – дитина/дитина – батьки»», «провина-маніпуляція», «сексуальна провина», «саморуйнівна» [2]. Всі ці види деструктивні, породжують різні страхи (відповідальності, втрати, руйнування відносин, самотності, неприйняття), невпевненість людини у власних силах, зациклення на переживаннях, застрягання в минулому, бездіяльність.

Отже, провина є самостійним складним феноменом, сутність якого у здатності людини відчувати невдоволення собою і оточенням та регуляції її поведінки.

У зв'язку із воєнними подіями, які для будь-якої людини – екстремальні, багато українців говорять про появу у себе почуття провини. Багато хто покинув власні домівки, виїхав за межі країни, однак їх рідні можуть залишатися у небезпечних містах. Хвилювання за близьких, країну, розуміння того, що залишилися живими, коли інші померли чи скалічені, що не змогли нічого зробити або допомогти, що власне життя більш благополучне, а інші не мали змогу захистити себе, приводить до ситуації виникнення у декого почуття провини.

Для визначення почуття провини було застосовано методику «Опитувальник провини», адаптовану І. Бєлік, яка дозволяє констатувати прояви провини-стану (тимчасовий емоційний стан, який переживається в даний момент за нещодавно скоєний вчинок), провини-риси (стійка особистісна характеристика, яка полягає у наявності у людини жалю, каяття, бажання виправити помилки) і прихильність до моральних вимог (готовність переживати провину на основі прихильності до моральних цінностей, принципів, норм).

В опитуванні брали участь 28 здобувачок вищої освіти віком від 21 до 54 років.

Результати наведено у таблиці 1.

Таблиця 1.

Результати за опитувальником провини

Показники	Середні дані	Рівень прояву
Провина-стан	27,5	Нижчий за середній
Провина-риса	60,3	Вищий за середній
Моральні норми	46,5	Середні показники

Як ми бачимо, респондентки демонструють середні показники моральної норми, тобто вони мають чіткі уявлення про моральні норми, однак підвищений показник провини-риси підтверджує, що жінки відчувають жаль, сором, смуток, відчуття дискомфорту, незручності, приниження, тяжкості на душі, образи і незадоволеність собою за деякі власні вчинки. Вони часто замислюються про те, що якщо б вони вчинили по-іншому, передбачили, попередили б, то зараз все було б інакше, що наступного разу вони будуть обачніше, розумніше, робити правильно. Більшість констатують завищені вимоги до себе (те, що не в їх компетенції, відповідальності, сфері впливу), що призводить до самобичування, розгубленості, розчарування, оглядання на оточуючих й очікування від них

осудження. Як зазначають більшість респонденток, вони постійно прокручують думки як їм бути далі, що робити для виправлення ситуації, що допоможе спокутувати провину, а отже намагають виправити помилки.

Таким чином, провина-риса є тривалим і болісним переживанням морального характеру, що негативно впливає на самоставлення, взаємини, активність, здатність конструктивно діяти.

Дослідження феномену провини є на сьогодні актуальною психологічною проблемою, теоретичне і практичне вирішення якої надає розуміння ефективних шляхів надання кваліфікованої психологічної допомоги і самодопомоги.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ананова І.В. Процес переживання почуття вини у неконструктивний спосіб. *Актуальні проблеми психології : Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка*. Том. X. Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. К., 2014. Вип. 26. С. 38–54.

2. Іванченко О. С. Психокорекція ірраціональної дезадаптивної провини у працівників аварійно-рятувальних підрозділів державної служби України з надзвичайних ситуацій : дисс. канд. психол. наук: спец. 19.00.09: Психологія діяльності в особливих умовах. Харків, 2019. 172 с.

3. Малєєва О.Л. Психологічні особливості схильності особистості до переживання почуття провини : дисс. канд. психол. наук: спец. 19.00.01: Загальна психологія, історія психології. Одеса, 2007. 285 с.

4. Greenberger D., Padesky C. A. Mind Over Mood: Change how You Feel by Changing the Way You Think. Guilford Publications, 1995. 215 p.

5. Tangney J. P. Assessing individual differences in proneness to shame and guilt: Development of the Self-Conscious Affect and Attribution Inventory II Journal of Personality and Social Psychology. 1990 V. 59, N.l. P. 102–111.

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ РОЛЬОВОЇ ГРИ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

(Григор'єв І. Ю., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Григор'єва В. В., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Знання іноземних мов у сучасному світі є необхідною умовою розвитку культурної, вихованої та успішної людини. Сучасні вимоги до навчання іноземної мови у школі постійно удосконалюються. Це обумовлено певними труднощами при вивченні іноземної мови учнями у закладах загальної середньої освіти, особливо на початковому етапі її засвоєння. Молодшим школярам важко пристосуватися до нових умов навчальної діяльності, вони швидко стомлюються від монотонності уроків і, як результат, втрачають інтерес до вивчення іноземної мови. Тому завдання учителя – побудувати урок таким чином, щоб він був цікавим та пізнавальним для молодших школярів. Найбільш оптимальною формою організації заняття для дітей молодшого шкільного віку є гра, зокрема рольова гра.

Використання методу рольової гри на уроках англійської мови у ЗЗСО стає все більш популярним. У молодшому шкільному віці гра поряд із навчальною діяльністю є основним видом діяльності учнів, що допомагає підтримувати інтерес у школярів до вивчення іноземної мови, одночасно навчає і виховує, допомагає дитині у самовираженні. Рольова гра забезпечує психологічну адаптацію дітей до нового мовного світу [1, с.27]. Це діяльність, в процесі якої учні виступають у певних ролях. Рольову гру можна розглядати як форму навчання діалогічному мовленню. Під час гри в учнів формуються мовні навички та вміння використовувати діалогічне мовлення. До того ж рольова гра керована, що підкреслює роль вчителя в її організації.

Рольову гру можна розглядати як точну модель спілкування, яка наслідує оточуючу дійсність у найважливіших рисах. Вона має великі можливості мотиваційно-спонукального характеру. Гра, будучи найближчим для людини способом пізнання навколишнього світу, надає досить ефективний і доступний шлях до оволодіння тими чи іншими навичками, знаннями, вміннями [1].

Роль ігрової діяльності на уроках іноземної мови зазначали у своїх працях педагоги та науковці М. А. Білоус, Л. Н. Бочаров [1], Л. П. Єрмоленко, О. А. Колесніченко, К. Лівінгстоун [4], О. Л. Ломаченко, Т. І. Олійник, М. Ф. Усенко.

Рольова гра вирішує декілька завдань: засвоєння нового матеріалу, розвиток творчих здібностей, вироблення комунікативних навичок, формування загальнонавчальних умінь. У рамках шкільних занять з іноземної мови найчастіше використовуються сюжетно-рольові ігри. Серед засобів, що забезпечують активність учнів, особлива увага приділяється наступним:

- сюжету уроку, мотивації дій учнів;
- певній подачі навчального матеріалу (діалог, монолог, полілог);
- використанню наочності, театралізації;
- концентрації матеріалу (великий обсяг нової лексики);
- використанню колективних форм пізнавальної діяльності;

- індивідуальному підходу в умовах групової взаємодії;
- атмосфері радості та не напруженості [2].

Структура рольової гри включає кілька компонентів: ролі, ігрові дії, через які ролі реалізуються; заміщення справжніх речей і предметів ігровими, умовними; реальні відносини між учасниками гри (у процесі рольової гри моделюються реальні відносини між учасниками, максимально наближені до ситуації реального спілкування); сюжет (зміст рольової гри).

У методиці навчання англійської мови визначено класифікацію рольових ігор для учнів молодшого шкільного віку, які можна використовувати на уроках іноземної мови:

- ігри казкового змісту;
- пізнавальні рольові ігри;
- ігри побутового змісту;
- ігри світоглядного змісту [2, с. 41].

Ролі, які виконують учні, також мають свою класифікацію. Виокремлено такі групи ролей, як:

- соціальні, які мають виховний вплив;
- міжособистісні, які сприяють кращому спілкуванню учнів між собою;
- психологічні, які визначають роль особистості у грі [4, с. 43].

Тривалість рольової гри на уроці може варіюватися від невеликого епізоду до цілого уроку. Це залежить від мети та завдань уроку. Найчастіше використовуються епізодичні рольові ігри для відпрацювання тієї чи іншої конструкції.

Рольова гра на уроці англійської мови складається з наступних етапів:

- підготовка, що включає складання сценарію, плану, загальний опис процедури гри та особливості ролей, їх розподіл;
- етап інструктування учнів щодо ролей та сюжету, формулювання мети, пояснення регламенту та етики поведінки, проведення рольової гри;
- етап аналізу та узагальнення (обмін думками учасників, самооцінка, підведення підсумків) [2].

Рольові ігри готують учнів до певної ролі у житті, будучи репетицією до реального життя. На початковому етапі засвоєння матеріалу зазвичай використовується імітаційна гра, яка має конкретну ситуацію спілкування: у магазині, у школі, у бібліотеці. Спочатку відпрацьовується діалог з підручника, після чого учні входять у роль, привносячи особистісні елементи, індивідуальні особливості тощо. Поступово робота ускладнюється. Згодом учні не просто відтворюють текст, а й доповнюють його власними конструкціями. Вчителю необхідно звернути увагу на використання оціночних суджень: I think, I guess, to my mind etc.

Наведемо приклад ситуації навчального спілкування щодо рольової гри. Тема: «Проїзд на транспорті». Ситуації для навчального мовного програвання: оплата проїзду в транспорті в нашій країні та за кордоном, відповіді на питання про місце призначення, розпитування пасажирів щодо потрібної зупинки, пошук втрачених речей, надання допомоги в орієнтуванні у міських маршрутах, правила проїзду в транспорті, купівля квитка. Мовні ролі: водій, пасажир, пасажири у транспорті, покупець, касир.

Характерними ознаками рольової гри є: імітаційне моделювання, що дозволяє відтворити реальну обстановку, де учні постають як носії конкретних соціальних та професійних ролей; наявність ситуацій та типів взаємодії, що дозволяють поєднувати навчання іноземної мови з ситуаціями спілкування у житті; проблемний характер ситуацій та його повторюваність. Іноземна мова при цьому виступає як інструмент спілкування між учнями і служить вирішенню ситуаційних рольових завдань [2].

Також вчителю на уроці необхідно враховувати вік учасників рольової гри. Для молодших школярів характерна висока рухова активність, для привернення їх уваги необхідна візуалізація (наочність). Старшим школярам важливо мати можливість у ході рольової гри показати свої здібності, виявити лідерські якості, висловити власну думку [3].

Таким чином, рольова гра є одним із способів закріплення матеріалу на уроках англійської мови, вона покращує навички аудіювання та спілкування у колективі, підтримує інтерес до мови, що вивчається. Рольова гра розвиває логічне мислення, здатність до пошуку відповідей, мовний етикет, уміння спілкуватися один з одним. Крім того, у процесі використання рольових ігор учні набувають нових умінь і навичок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бочаров Л. Н. Ігри на уроках англійської на початковому та середньому ступенях навчання. *ІМШ*. 2004. № 3. С. 27.

2. Кушнір В. С. Використання рольових ігор на уроках англійської мови: посібник. Хмельницький : Хмельницька РДА, 2012. 95 с.

3. Методика навчання іноземних мов у початковій школі: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. В. Котенко, А.В. Соломаха [та ін.]. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. 356 с.

4. Livingstone C. Role Play in Language Learning. London: Longman,1983. 127 p.

РОЗВИТОК НАВИЧОК САМОСТІЙНОСТІ У ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ

(Гуміна А. О., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Лопатіна Г. О., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Кількість дітей з аутизмом зростає з кожним роком на 30%. Статистичні дані ВООЗ (Всесвітньої організації охорони здоров'я) свідчать про те, що з 160 новонароджених, одна - дитина з аутизмом. За показниками центру з контролю та профілактики захворювань в США (Centers for Disease Control and Prevention) у 2012 році кожній 88-й дитині діагностували аутизм. У 2018 році кожна 59-та дитина характеризувалася аутистичними розладами. Статистика не перестає зростати, про це свідчать показники 2021 року: 1 дитина з 54 новонароджених. Дослідження показують, що частіше аутизм діагностують у хлопчиків, адже кожен із 34-х відрізняється відповідними атиповими відмінностями. В той час, коли у кожної 144-ї дівчинки спостерігають аутистичні прояви [4].

Аутизм – це розлад, що має різні форми прояву, де проблематичність вивчення викликана взаємопов'язаним характером когнітивного, мовленнєвого, соціального і емоційного розвитку дитини. Порушення будь-якої із цих функцій наносять проблеми і на всі інші функціонуючі сфери дитячої психіки [3, 4].

Розлад аутистичного спектра – це певна група розладів, як включає: порушення емоційних реакцій та соціального мислення, особливості оброблення сенсорної інформації, обмеженість інтересів, труднощі при налагодженні контактів з оточуючим середовищем, схильність до повторюваних схем та дій (стереотипії) [3, 4].

Термін «розлади аутистичного спектра» (РАС) використовується для позначення групи наявних, пов'язаних із порушеннями нейророзвитку та якісними характеристиками у взаємній соціальній взаємодії, вербальної та невербальної комунікації, а також обмеженими стереотипними або повторюваними формами поведінки, інтересів та рухів. Ознаки розладу аутистичного спектра проявляються у віці до трьох років, частіше в 12–18 місяців, але в окремих психічних сферах порушення розвитку не діагностується впродовж декількох років [3, 4].

На даному етапі розвитку точно не відомо причини проявів та виникнення розладу аутистичного спектра. В той же час, вчені виділили декілька факторів ризику, хоча ще не відомо цілісної «картини» розвитку даної патології. Значне місце посідає вплив спадковості, адже, згідно із статистичними даними, близько 3-6% родичів дитини мають схожі розлади.

Проблеми розладу аутистичного спектру вивчали та висвітлювали у своїх працях такі вчені, як Н. Базима, С. Барон-Кохен, О. Богдашина, А. Леслі, Т. Скрипник, У. Фріф, Р. Хобсон, Д. Шульженко та ін. Вони акцентували свою увагу на складнощах у розвитку самостійності даної категорії дітей з іншими людьми, проблемі виражання емоцій та почуттів, бажанні бути на самоті [4].

На думку вчених [4], розлади аутистичного спектру характеризуються недостатністю навичок самостійності, яка виявляється у нездатності підтримувати розмову, у не в змозі про себе піклуватись, слідити за собою та інших

особливостях. В даний час досить докладно описуються клініко-психологічні особливості розвитку дітей із розладами аутистичного спектру, а також особливості їх самостійності. При цьому психологічних методів та методик, які дозволяють оцінити рівень сформованості навичок самостійності, а також здійснювати ефективну корекційно-розвиткову роботу недостатньо.

Соціальні порушення у дітей з аутизмом можуть виявлятися з перших місяців життя: у віці 6 місяців дитина не посміхається та не виражає емоції радості та задоволення; у 9 місяців не реагує у відповідь на посмішку, звуки та міміку аналогічним чином; у віці 12 місяців не відгукується на своє ім'я, ще не почала лепетати та воркувати, не жестикулює, не дивиться на всі боки; спостерігається запізнений розвиток мовлення – до 16 місяців дитина не говорить, не вміє будувати фрази та речення у віці до 2 років.

В основі діагнозу «аутизм» лежить аналіз поведінки, а не причинних факторів або механізмів розладу. Відомо, що ознаки аутизму виявляються іноді з раннього дитинства, коли дитина ані тілесно, ані емоційно не відзивається на участь дорослих, що оточують її [3]. Пізніше можна виявити у дитини значні відмінності від вікової норми: складності (чи неможливість) побудови комунікації; оволодіння ігровими та побутовими навичками, здатності їх переносити у нові обставини тощо.

Крім цього, у дитини можуть виявлятися агресія (самоагресія), істерика з незрозумілої причини, стереотипні дії та переваги. Існує припущення, що повторювані прокручування на одному місці, махання руками і схожі самостимуляції, сприяють виробленню ендорфінів, які урівноважують дитину. Водночас така характерна поведінка дітей з аутизмом, як істерика чи биття головою об стіни або ж об підлогу, сприяє «перевантаженню» нервової системи, що спричиняє «відключення» від зовнішніх стимулів [4].

Отже, розлад аутистичного спектра зазвичай має супутні порушення: такі, як тривожний стан, епілепсія, розлад з дефіцитом уваги та гіперактивності, розлади сну, труднощі з їжею, схильністю до самоагресій та самоушкоджень. Інтелектуальні здібності у дітей з розладом спектру аутизму також варіюються в різному діапазоні, від серйозних ушкоджень і навіть не здатності розмовляти до високоінтелектуального рівня.

Основними ознаками аутизму прийнято вважати порушення мовленнєвої діяльності, соціальної взаємодії та комунікативної сфери, порушення інтелектуального розвитку, моторики та наявність стереотипної поведінки. Такі особливості психічного розвитку у дітей з розладом спектру аутизму обумовлюють труднощі в організації їх поведінки, формуванні навичок самообслуговування.

При контакті з дитиною з аутизмом часто виникають великі труднощі, особливо в тих випадках, коли дорослі (батьки) прямо примушують її до виконання тих чи інших дій. Тому прямий примусовий підхід повинен бути виключений з системи виховання цих дітей. Багато дітей з аутистичними порушеннями з великими труднощами засвоюють гігієнічні навички. Батьки роблять помилку, якщо самі виконують процедури вмивання, одягання дитини. Слід допомогти дитині, взявши її руки в свої і м'яко, ненав'язливо навчаючи руху. Дорослим треба подбати про створення таких умов, при яких у дітей легше

закріплюються виховувані навички. У дитини може викликати страх високий поріжок у двері, що веде в ванну, слизька підлога. Наприклад, дитина боїться увійти у ванну кімнату, оскільки там підлога має невеликий нахил і на ньому, як їй здається, легко посковзнутися. Тут певну роль відіграє тривога батьків за дитину, яка їй передалася [1, 2, 5].

У сім'ї виникає багато приводів долучити дитину до праці: мама чистить овочі – дитина миє їх, бабуся прибирає квартиру - дитина несе віник, совок, протирає вологою ганчіркою пил, поливає квіти, прибирає іграшки тощо. Таким чином дитина поступово в природній ситуації звикає виконувати деякі обов'язки, усвідомлює себе помічником в сім'ї.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лопатіна Г. О. Методичні основи системи спілкування за допомогою обміну картками. *Наук. часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Зб. наук. праць*. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. №27. С. 110-114.

2. Лопатіна Г. О. Особливості використання системи графічних символів у роботі з дітьми з аутизмом. *Комунікація для всіх: матеріали IX Східно- та Центральноєвропейської альтернативної та допоміжної комунікації ; за ред. В. М. Синьова, М. К. Шеремет*. Київ: ДІА, 2013. С. 65-69.

3. Шульженко Д.І. Основи психологічної корекції аутистичних порушень у дітей. Київ: «Слово», 2019. 381 с.

4. Bazyma, N., Fihol, N., Malyna, O., Serheieva, V., Lopatina, H., & Koropatova, O. (2022). Psychological-Pedagogical Components of the Children's Speech Environment With Autistic Disorders of Senior Preschool Age. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, *14*(1Sup1), 258-274.

5. Lopatina Hanna (2021). Didactic visualization as a means of forming the speech personality of a child with a speech disorder. *Innovative Approaches to Ensuring the Quality of Education, Scientific Research and Technological Processes. Monograph.* Edited by Magdalena Gawron-Łapuszek Yana Suchukova. Katowice: Publishing House of University of Technology. P. 309-315.

ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ НАВЧАЛЬНО-ЛОГОПЕДИЧНОЇ ЛАБОРАТОРІЇ ЯК СТРУКТУРНОГО ПІДРОЗДІЛУ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

(Мицик Г. М., кандидатка педагогічних наук, доцентка,
Гусак А. А., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Черепанова А. С., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

В українській системі фахової підготовки завжди існували спеціальності, які вкрай тісно пов'язані з отриманням студентами навичок і вмінь у сферах, які передбачають взаємодію з людьми. Серед таких: медичні професії, фізична культура та реабілітація, педагогічні спеціальності, психологія та інші. Освітньо-професійні (освітні) програми за такими спеціальностями зазвичай передбачають значну частину годин, що відводяться на практичні, лабораторні заняття та практику. Серед педагогічних спеціальностей окремо слід відзначити підготовку студентів за спеціальністю 016 Спеціальна освіта. Окрім освітніх компонентів, визначених освітньо-професійною програмою, що сприяють досягненню передбачених нею результатів навчання та дають право на отримання визначеної освітньої кваліфікації (кваліфікацій), частково забезпечити набуття навичок практичної діяльності за фахом може структурний підрозділ закладу вищої освіти. Сприяє цьому і законодавство про вищу освіту [1].

Посилаючись на досвід, що має у цьому напрямі Бердянський державний педагогічний університет, такий підрозділ може утворюватися у вигляді Навчально-логопедичної лабораторії (далі – Лабораторія). Загальне керівництво ним здійснює керівник, що призначається з числа найбільш досвідчених науково-педагогічних працівників кафедри. Він забезпечує підготовку майбутніх вчителів спеціальної освіти. Необхідну методичну і теоретичну підтримку студентам надають викладачі-куратори, які у закладі вищої освіти провадять навчальну, методичну та наукову діяльність. Вони ж здійснюють контроль за діяльністю студентів на відповідність виконаних ними завдань програмним вимогам. Склад учасників Лабораторії формується переважно із студентів старших курсів, теоретична підготовка який дозволяє втілити отриманні знання на практиці.

Діяльність Лабораторії (https://cutt.ly/IVMOs87) здійснюється безкоштовно та за такими напрямами: а) діагностика – обстеження дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, збір анамнезу; аналіз та інтерпретація результатів діагностики; диференціальна діагностика порушень з наступним складанням плану роботи з дітьми, які потребують корекційно-розвиткової допомоги; б) корекція – добір ефективних прийомів виправлення виявлених порушень; г) профілактика – своєчасне попередження появи вторинних відхилень у розвитку дітей зазначеної категорії; д) консультування – здійснення систематичного зв'язку з батьками (іншими законними представниками) дитини з метою їх інформування щодо порушень та можливостей їх подолання, результатів проведеної роботи.

Виправдовує себе діяльність Лабораторії і в обставинах, які змусили її вдаватися до організації роботи на відстані. До таких віднесемо ситуацію соціального дистанціювання та закриття закладів освіти по всьому світу,

зумовленої спалахом гострої респіраторної хвороби COVID-19, збройною агресією російської федерації. За наявності відповідних вебресурсів і можливостей доступу до них учасників освітнього процесу у закладу вищої освіти з'являється можливість забезпечити якість підготовки майбутніх вчителів спеціальної освіти навіть в умовах надзвичайного стану (отримати практичні навички роботи за фахом, що сприяє підвищенню рівня їх професійної компетентності, зокрема цифрової); а у студентів – розробляти та тестувати нові методики та технології навчання дітей з різними мовленнєвими порушеннями, проводити дослідження в галузі логопедії та спеціальної педагогіки, накопичувати досвід щодо створення та реалізації індивідуальних програм розвитку та корекції з використанням цифрових сервісів; розвивати свою соціальну компетентність тощо.

Реалізація основних завдань за напрямами діяльності Лабораторії на сьогодні відбувається переважно у вигляді індивідуальних корекційно-розвиткових занять для дітей дошкільного або шкільного віку або зустрічей з батьками (іншими законними представниками) в режимі відеоконференції з використанням платформи Zoom. За рахунок досить широкого спектру безкоштовних функціональних її можливостей на заняттях вдається: а) демонструвати екран частково або повністю (за бажанням з сумісним доступом до звуку з аудіофайлів чи відео); б) завдяки інструменту «коментування» виділити зі слайду/файлу головне, з наданням доступу до «дистанційного управління» власного комп'ютера, залучити дитину до самостійного виконання завдання; в) здійснити запис корекційно-розвиткового заняття для себе та батьків на пристрій чи хмару, що дозволяє більш якісно проаналізувати помилки дитини та труднощі в роботі з нею з метою їх усунення в майбутньому або ж відстежити наявний прогрес у корекційно-розвитковій роботі з нею; д) при наявності «зеленого фону» є можливість змінювати звичайний фон на віртуальний, створювати атмосферу зацікавленості на занятті, подорожувати казковими світами та зустрічатись з улюбленими героями, виконувати завдання різної складності в ігровій або ж іншій формі [2, с. 85]. В свою чергу функція «фільтри відео» дозволяє перетворюватись на різних істот чи персонажів. Не дивлячись на таку кількість переваг, між тим платформа не позбавлена недоліків: безкоштовний тарифний план Zoom обмежує тривалість відеоконференції за участі двох і більше учасників до 40 хв. [2, с. 85].

Розробка цифрового контенту (мультимедійних презентацій, цифрових дидактичних вправ та ігор) для індивідуальних корекційно-розвиткових занять відбувається майбутніми вчителями спеціальної освіти з використанням таких платформ та вебінструментів як: Miro, Jamboard, Power Point, Nearpod, Wordwall, Baamboozle, Jigsaw Planet, Joyteka та ін. До прикладу, створені у PowerPoint завдання сприяють полісенсорності сприйняття матеріалу (за рахунок можливості поєднання звуку, яскравого та реалістичного зображення чи відео); показу об'єктів, явищ і процесів, недоступних у повсякденному житті (космічні об'єкти, явища природи, об'єкти мікросвіту та ін.), візуалізації абстрактних понять; розвитку психічних процесів, мовленнєвого дихання, рухомості органів артикуляційного апарату, лексико-граматичного компонента мовлення, просодичної його сторони, зв'язного мовлення, удосконаленню чи формуванню навички звукового аналізу та синтезу тощо [2, с. 85–86].

Онлайн дошка Miro – є чудовим безмежним полотном, на якому можна створювати безліч корекційно-розвиткових занять для дітей, структурувати їх за темами або етапом роботи за допомогою функції «Фрейм» (frame). Вона не вимагає інсталяції на комп'ютер, працює через браузер та/або додаток на телефоні, надає можливість приєднати дитину до дошки за посиланням. На дошку можна додавати відео, pdf-файли (з вибором окремої сторінки чи всіх разом), малюнки, матеріали, створені власноруч чи кимось, писати текст тощо [2, с. 87]. Платформа Wordwall пропонує різні шаблони для створення ігор та інтерактивних завдань для заняття, припускає можливість зробити їх різної складності та врахувати індивідуальні та вікові можливості дітей, що займаються в Лабораторії. Дозволяє інтегрувати графіку, фотографії, відео та звукові файли в завдання, що сприяє підвищенню їх зацікавленості та покращує розуміння матеріалу. Wordwall дозволяє зберігати створені завдання та повторно використовувати їх у майбутньому. Це економить час на створенні нових завдань та забезпечує постійну доступність до матеріалів для використання в освітньому процесі. Ще однією перевагою Wordwall є миттєве отримання зворотнього зв'язку про якість виконаного завдання.

Підсумувавши викладене, можна зазначити наступне. Функціонування на базі університету Навчально-логопедичної лабораторії як структурного його підрозділу має низку переваг. Серед яких основною є участь майбутніх вчителів спеціальної освіти у наданні корекційно-розвиткової допомоги дітям з особливими освітніми потребами та проведення консультативно-просвітницької роботи серед їх батьків, яка забезпечує неперервність практичної підготовки студентів, які навчаються на спеціальності 016 Спеціальна освіта.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про вищу освіту : закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text

2. Мицик Г. М., Гусак А. А., Черепанова А. С. Щодо формування у здобувачів спеціальності 016 Спеціальна освіта практичних навичок організації корекційно-розвиткової роботи під час дистанційного навчання. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки : зб. наук. пр. Бердянськ : БДПУ, 2022. Вип. 3.* С. 80–91. DOI: 10.31494/2412-9208-2022-1-3-80-91

ПРОФЕСІЙНА САМООЦІНКА ЯК СКЛАДОВА САМОСВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ

(Давиденко Х. С., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Прядко Н. О., кандидатка психологічнх наук, доцентка)
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка,
м. Чернігів, Україна

Однією з найактуальніших проблем сучасної психологічної науки є проблема самосвідомості особистості. Саме у контексті самосвідомості можливо зрозуміти сутність розвитку та самовдосконалення особистості, що зумовлюється активізацією наявних та потенційних можливостей, спрямованих на досягнення тієї мети, яку людина ставить перед собою. Іншими словами, самосвідомість – це вирішальний внутрішньоособистісний чинник, який опосередковує дію зовнішніх чинників.

Мета даної статті полягає в здійсненні теоретичного аналізу проблеми формування професійної самооцінки і визначення її значущості в структурі самосвідомості особистості.

В українській психології біля витоків вивчення проблеми самосвідомості стояв П. Р. Чамата. Самосвідомість, на його думку, це усвідомлення людиною себе самої та свого ставлення до зовнішнього світу, ставлення до інших людей [5]. Ідеї П. Р. Чамати розвивали його послідовники Л. С. Сапожникова, М. Й. Боришевський тощо. Так, М. Й. Боришевський визначає механізми саморегуляції як вияв внутрішньої самоактивності особистості [2]. Він дослідив залежність процесу саморегулювання від інтелектуального, морального розвитку особистості та її емоційно-вольової сфери.

Самооцінка – компонент самосвідомості, який крім знань людини про себе, включає оцінку нею своїх характеристик, здібностей, моральних якостей. Іншими словами, самооцінка – це оцінка особистістю самої себе, своїх якостей, можливостей, положення серед інших людей та її ставлення до себе. Самооцінка визначає вимогливість людини до себе, її самокритичність, ставлення до життєвих успіхів і невдач, наявність чи відсутність життєвих перспектив [4].

Самосвідомість особистості реєструє за допомогою механізму самооцінки співвідношення рівня домагань та реальних досягнень. Важливим компонентом образу «Я» особистості є самоповага, за допомогою якої визначається співвідношення наявних досягнень і того, на що людина претендує.

Американський психолог У. Джемс запропонував формулу залежності самоповаги та рівня домагань. Він припустив, що комплексне ставлення особистості до себе виникає як відношення дійсних досягнень людини до того, на що вона претендує.

Отже, якщо говорити про професійну самооцінку, то для збереження самоповаги є два шляхи: досягати успіхів у обраній галузі або знижувати рівень домагань [3].

Професійна самооцінка можна розглядати як оцінку суб'єктом праці самого себе як фахівця, оцінку своїх професійних можливостей, якостей, досягнень і місця в професійному середовищі. Як і особистісна самооцінка, на базі

якої формується професійна, вона також буває адекватною і неадекватною. Ці характеристики за критерієм відповідності дійсності поширюються як на професійну самооцінку результату, так і потенціалу.

Досягнення людиною професіоналізму в фаховій діяльності сприяє підтриманню позитивної Я-концепції, підвищує рівень самоповаги. Оскільки справжній професіоналізм потребує постійного самовдосконалення, то суб'єкт праці весь час знаходиться у саморозвитку. Дискомфорт та розчарування можуть викликати низькі темпи кар'єрного просування, непривабливий зміст роботи тощо. [1].

Таким чином, кожному працівникові важливо вміти розкривати свої внутрішні психологічні резерви. Для цього потрібно навчитися пізнавати себе й інших людей, виявляти темперамент, характер, спрямованість особистості, ставлення діяльності та життя, до цілей та життєвих ситуацій, очікувану емоційну поведінку в напружених ситуаціях і міжособистісних відносинах, ділові якості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боришевський, М. Й. Особистість у вимірах самосвідомості. Суми: Еллада, 2012. 608 с.

2. Боришевський М. Самосвідомість як фактор психічного розвитку особистості. *Психологія і суспільство*. 2009. №4. С.119-126.

3. Життєві домагання особистості / За ред. Т.М. Титаренко. Київ: Педагогічна думка, 2007. 456 с.

4. Загальна психологія: Підручник /О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. К.: Каравела, 2009. 464 с.

5. Чамата П. Р. Зміст і основні форми прояву самосвідомості // Загальна психологія: хрестоматія/ О. В. Скрипченко та ін. Київ: Каравела, 2007. С. 33-38.

ОСОБЛИВОСТІ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

(Дмітрієва Н. С., аспірантка)
Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна

Заклади вищої освіти, які готують фахівців за спеціальністю 017 "Фізична культура і спорт", повинні повноцінно формувати інноваційно-зорієнтований світогляд професіоналів, розвивати їхню культуру, духовний потенціал. Завдання професійної підготовки включають не лише володіння технічними, практичними та/або теоретичними навичками, але й особисту чесність та етичну професійну поведінку, яка допомагає надати етичного сенсу всім університетським зусиллям. Таким чином, академічна доброчесність є необхідною умовою навчання та важливою вимогою академічної якості здобувача вищої освіти за спеціальністю 017 "Фізична культура і спорт".

Академічна доброчесність — це набагато більше, ніж уникнення нечесних практик, таких як списування під час іспитів, плагіат або обман контракту. Це передбачає залучення до навчання та роботу, яка добре виконана, завершена та зосереджена на добрій меті – навчанні. Це також передбачає використання відповідних засобів, щирі зусилля та хороші навички. З цієї точки зору, досвід і сприяння академічній доброчесності в закладах вищої освіти, де відбувається професійна підготовка майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту має подвійну мету: досягнення навчання, спрямованого на розвиток необхідних компетенцій і навичок для даних фахівців, і, що більш важливо, розвиток етичної перспективи для прийняття принципових рішень, застосовних до будь-якого контексту професійної діяльності.

Разом з тим, академічна недоброчесність, як наслідок етичної дезорієнтації особистості, завдає серйозної шкоди своїми соціально-економічними та психологічними наслідками. Зупинимося докладніше на аналізі наслідків такого різновиду недоброчесності в освіті та науці як плагіат у роботах студентів та викладачів: зниження ініціативних науково-дослідних робіт, судові розгляди про порушення авторських прав, іміджевий ризик, стагнація науки, виховний аспект (випадки плагіату в роботах викладачів формують у студентів думку про допустимість подібної поведінки для досягнення особистого та професійного успіху), негативний вплив на мотивацію студентів, нераціональне використання часу професорсько-викладацького складу, зниження престижу конкретного закладу освіти в рейтингу, зниження поваги до викладача, який приймаючи неоригінальні роботи студентів, дозволяє себе обманювати (навмисне чи випадково), особисті переживання викладача, девальвація цінностей корпоративної культури.

Слід відмітити, що група вчених припустили, що в закладах вищої освіти має бути створена модель відносин студентів та викладачів, заснована на верховенстві етики та повністю підтримуватися на інституційному рівні з використанням сучасних інформаційних систем [1; 2].

Науково-педагогічні працівники на сучасному етапі розвитку вищої освіти в Україні мають дбати як про фахову освіту студентів, так і про їхній

професійний, етичний та громадянський розвиток. З перших днів навчання науково-педагогічні працівники мають робити все для формування у студентів "натхнення" бути порядними та чесними в усіх завданнях і сферах, де вони мають виконувати навчальні обов'язки.

Для досягнення цієї мети слід робити наступні кроки:

1. Бесіда.

Регулярно організувати бесіди між науково-педагогічними працівниками та студентами, під час яких науково-педагогічні працівники виступають з презентацією про академічну доброчесність. Науково-педагогічні працівники повинні пояснити інституційну програму з академічної доброчесності, що очікується від студентів у їхніх завданнях, санкції, які застосовуються за правопорушення, який інструменти будуть використані для перевірки оригінальності поданих документів тощо. Також варто додати приклади у свої пояснення та прояснити будь-які питання, які можуть виникнути у здобувачів вищої освіти.

2. Графічні або аудіовізуальні ресурси.

Корисно створювати ілюстрації чи мультимедійний матеріал, який допоможе науково-педагогічним працівникам інформувати студентів про академічну доброчесність у схематичний, стислий та гнучкий спосіб. Такими ресурсами можуть бути інфографіка, плакати чи інтерактивні зображення, у кожному з яких можна творчо використовувати текстовий та ілюстраційним матеріал. Що стосується аудіовізуальних матеріалів, слід створити короткі відео, які використовують ефекти та різні елементи, щоб урізноманітнити візуальну стимуляцію, яку науково-педагогічні працівники надають студентам.

3. Навчити правильно цитувати та додавати посилання.

Науково-педагогічні працівники мають завжди повторювати важливість цитування та посилань на роботи інших науковців, інформувати студентів про академічний формат, який вони повинні використовувати для своїх текстів (ДСТУ, APA), і ділітися дидактичним матеріалом, щоб зорієнтуватися та допомогти студентам, якщо у них виникнуть запитання. У своєму відгуку на виконане завдання науково-педагогічні працівники мають відзначити, коли студенти добре впоралися з цитуванням і посиланнями. У разі помилок або упущень виправти роботу та скерувати студента правильно виконати цей фрагмент. У разі повторного порушення академічної доброчесності, слід застосувати санкції, які передбачені відповідним положенням закладу вищої освіти.

4. Проміжні завдання та іспити.

Плануючи курс, науково-педагогічні працівники мають включити заходи, які сприяють рефлексії, аналізу, критичному мисленню, творчості та застосуванню вивчених концепцій. Уникати призначення домашніх завдань або іспитів, вимагаючи прямої текстової інформації зі змісту чи дидактичних матеріалів. До іспитів включати запитання типу есе, синтез, аналіз та оцінку ситуацій.

5. Інституційні заходи.

Науково-педагогічні працівники мають запрошувати студентів на всі можливі наукові заходи закладу вищої освіти, конференції з публікацією

наукових робіт студентів, включаючи ті, що зосереджені на академічній доброчесності. Також варто включити візити до бібліотеки або заплануйте семінар з їхніми співробітниками, щоб дізнатися про послуги бібліотеки, формати посилань і цитувань, пошукові системи та бази даних, дослідницькі процеси, як ідентифікувати надійні джерела тощо.

Позитивним результатом реалізації проєкту стане повна відсутність порушення правил академічної доброчесності майбутніми фахівцями, а також розвиненого інноваційного потенціалу випускникув закладу вищої освіти, що навчаються за спеціальністю 017 "Фізична культура і спорт".

ЛІТЕРАТУРА

1. Guerrero-Dib, J. G., Portales, L., Heredia-Escorza, Y. Impact of academic integrity on workplace ethical behaviour. *Int J Educ Integr.* 2020. 16. 2. https://doi.org/10.1007/s40979-020-0051-3.

2. Orosz, G., Tóth-Király, I., Bőthe, B., Paskuj, B., Berkics, M., Fülöp, M., Roland-Lévy, C. Linking cheating in school and corruption. *Revue Européenne de Psychologie Appliquée.* 2018. 68(2). 89–97. https://doi.org/10.1016/j.erap.2018.02.001.

ПРОБЛЕМА ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

(Донченко О. С., кандидатка психологічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

У зв'язку зі складним воєнним періодом в Україні, багато дітей дошкільного віку втратили можливість відвідувати заклади освіти через евакуацію, переселення або знищення ЗДО. Крім того, багато дітей залишилися без батьків або змушені переселитися, що призвело до порушення їх нормального розвитку. Попри це, держава забезпечує право на отримання освіти дітьми дошкільного віку. У квітні 2022 року було надано методичні рекомендації для організації дистанційного навчання у дошкільних закладах на період воєнного стану. Адміністрації та вихователям дошкільних закладів рекомендовано організовувати навчання дітей у період воєнного часу, з використанням досвіду дистанційної взаємодії, який був набутий під час пандемії COVID-19. Територіальна віддаленість дошкільників та їх батьків не повинна позбавляти їх права на отримання освіти та педагогічної підтримки, що передбачає продовження партнерської взаємодії між суб'єктами освітнього процесу [2].

У цьому контексті, дистанційне навчання може бути ефективним рішенням для забезпечення доступу дітей до якісної освіти. Дистанційна форма дозволяє забезпечити навчання з будь-якого місця, що дає можливість забезпечити освіту дітей, незалежно від їх місцезнаходження. Дистанційна освіта також дозволяє забезпечити гнучкий розклад, що може бути особливо важливим для дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах через війну [3].

Незважаючи на те, що проблема є відносно новою, вона вже має достатнє наукове та законодавче підґрунтя. Впровадження технологій дистанційного навчання, зокрема перспективи розвитку дистанційної освіти в зарубіжних країнах, досліджували Ст. Віллер, Дж. Андерсон, Р. Клінг, Т. Едвард, А. Тріндаде. Можливості сучасних інформаційно-комунікаційних технологій навчання та створення систем комп'ютерного навчання досліджуються багатьма науковцями (М. Жалдак, Л. Колісник, О. Комісарова, Ю. Машбиць, М. Смульсон та інші).

В Україні уже існує законодавча основа для провадження освітньої діяльності декількома шляхами. Так, стаття 9 Закону «Про освіту» (від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII) визначає очну (денна, вечірня) форму здобуття освіти як «спосіб організації навчання здобувачів освіти, що передбачає їх безпосередню участь в освітньому процесі». Дистанційна форма здобуття освіти детермінована як «індивідуалізований процес здобуття освіти, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу у спеціалізованому середовищі, що функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій». Актуальним для нашого дослідження є також виділення як окремої сімейної (домашньої) форми здобуття освіти – способу організації освітнього процесу дітей самостійно їхніми батьками для здобуття формальної (дошкільної, повної загальної середньої) та/або неформальної освіти. У такому разі відповідальність

за здобуття освіти дітьми на рівні не нижче стандартів освіти покладається на їх батьків.

Річний досвід впровадження дистанційної освіти у закладах дошкільної освіти дозволяє виділити деякі складнощі порівняно з традиційною освітою [1].

1. Відсутність особистого контакту. У закладах дошкільної освіти важливо, щоб діти мали можливість особистого контакту з вихователем та один з одним. Крім того, провідним видом діяльності дітей дошкільного віку є ігрова діяльність, що майже не може реалізуватися поза особистісним контактом дітей.

2. Технічні проблеми. Дистанційна освіта вимагає наявності комп'ютера або планшета та доступу до Інтернету, а це може бути проблематично для деяких родин (особливо за умови регулярного відключення світла). Технічні неполадки також можуть заважати процесу навчання. Також в цьому контексті великого значення набуває необхідність елементарної інформаційної компетентності як для вихователя, так і для дітей, батьків. В оновленому Базовому компоненті дошкільної освіти зазначено, що така компетентність називається цифровою та є варіативним складником Стандарту дошкільної освіти. Це означає, що вона не є обов'язковою для підготовки дітей до подальшого навчання та реального життя, а її розвиток залежить від відповідальності батьків.

3. Зниження мотивації. Більшість дітей отримують мотивацію від участі в групових заняттях та взаємодії зі своїми ровесниками. У дистанційній освіті може бути важко зберегти цю мотивацію.

4. Відсутність фізичної активності. Дистанційна освіта може призвести до зменшення фізичної активності дітей, що має негативний вплив на їх здоров'я. Крім того, використання цифрових технологій в дошкільному віці повинно відповідати санітарним вимогам, а тривалість роботи з комп'ютером не повинна перевищувати 10 хвилин для дітей старшого дошкільного віку. Проблема дистанційного навчання в дошкільних закладах полягає також у дотриманні санітарних вимог з урахуванням вікових особливостей розвитку дітей.

5. Соціальна ізоляція: дистанційна освіта може призвести до відчуття соціальної ізоляції серед дітей, особливо тих, які мають проблеми з комунікацією в електронному форматі.

Існує кілька способів, які можуть допомогти подолати проблеми, пов'язані з дистанційною освітою в дошкільних закладах:

1. Забезпечення максимально можливого особистого контакту. Для забезпечення особистого контакту з дітьми та один з одним, заклади дошкільної освіти можуть використовувати відеоконференції, чати та інші інтерактивні технології.

2. Допомога родинам із технічними проблемами. Заклади дошкільної освіти можуть допомогти родинам, які мають проблеми з технічними питаннями шляхом надання підтримки з встановлення та використання віддалених засобів зв'язку та комунікації.

3. Збереження мотивації. Важливим завданням вихователя є розробка інтерактивних та цікавих видів діяльності (ігор, занять, вправ, розваг), які будуть сприяти підтримці мотивації дітей. Також важливо надавати можливість дітям спілкуватися та взаємодіяти один з одним.

4. Стимулювання фізичної активності, яке передбачає проведення занять з фізичної культури, ранкової гімнастики, руханок, фізкультхвилинок. Обґрунтування важливості здорового способу життя, спорту серед дітей та батьків.

Таким чином, дистанційна освіта для багатьох дітей дошкільного віку є сьогодні єдиною доступною формою отримання освіти в Україні. Попри складнощі її впровадження порівняно з традиційною формою (відсутність особистого контакту, технічні проблеми, зниження мотивації, відсутність фізичної активності, соціальна ізоляція), дослідження даної проблематики є надзвичайно актуальним та потребує подальшого вивчення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Задорожна О. М. Дистанційна освіта в Україні: реалії сьогодення. *Освітній дискурс*. 2020. Вип. 24. С. 56–67.

2. Зімакова Л. В., Тупиця О. Ю., Жданюк Л. О. Дистанційне навчання дітей дошкільного віку на засадах партнерської педагогіки під час воєнного стану. *Педагогічні науки : наук. журн*. Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. 2022. Вип. 79. С. 92-100.

3. Косенчук О. Дошкільна освіта в Україні: нові реалії та перспективи. *Педагогічні науки : наук. журн*. Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. 2022. Вип. 79. С. 151-155.

4. Лазарович Н. Нові підходи до підготовки фахівців дошкільної освіти в умовах переходу на дистанційне навчання. *Освітній простір України*. 2015. Вип. 5. С. 70–73.

5. Сисоєва С. О. Проблеми дистанційного навчання: педагогічний аспект. *Неперервна професійна освіта: Теорія і практика*. 2003. Вип. 3-4. С. 81.

РОЛЬ СІМ'Ї У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

(Дроздова В. М., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Ярощук Л. Г., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Ми поділяємо думку вчених про те, що сім'я – найбільша цінність людства за весь період його існування. Сім'я – це стійка система, яка ґрунтується на взаєминах між людьми в повсякденному житті та має певну структуру [1; 2; 3; 6].

Дитяча особистість починає формуватися набагато раніше, аніж дитина потрапляє до школи чи садочка. З раннього дитинства особистість починає формуватися під впливом сім'ї. Кожна сім'я ставиться до дитини по різному. Хтось оточує дитину увагою, а хтось, навпаки, вважає за потрібне привчати дитину до самостійності. У кожній родині формується свій стиль виховання. Стилем сімейного виховання називають певне ставлення батьків до своєї дитини, засоби й методи виховання, що ґрунтуються на словесній взаємодії. Психологічна література виокремлює такі стилі сімейного виховання: потуральний, змагальний, розважливий, запобігливий, контрольний, співчутливий, гармонійний. На вибір стилю сімейного виховання впливає чимало чинників, зокрема, це: тип темпераменту батьків, традиції родини, рівень обізнаності батьків у сфері виховання, ознайомленість з науково-педагогічною літературою, рівень освіти батьків [2, с. 30, 82].

Найбільш ефективним та позитивним ми вважаємо гармонійний стиль сімейного виховання. У результаті такого виховання формується гармонійний соціально-психологічний тип особистості. Дитина в таких сім'ях зазвичай бажана. Батьки ще до появи малюка на світ розмірковують про те, якою мають виховати свою дитину. Батьки виховують дитину в мирній, теплій та дружній атмосфері, приділяють увагу традиціям та звичаям, яких дотримуються й самі. Діти в таких сім'ях з дитинства вміють мотивувати свої вчинки, виявляють чуйність до навколишніх, уважні до прохань старших. Ці діти правдиві, але вміють зберігати таємниці, така дитина вміє віддано дружити, завжди говорять те, що думають, не приховують свої почуття. У школі вони активні, виявляють ініціативу, уміють критично оцінювати ситуацію, мають адекватну самооцінку. Часто такі діти вибирають собі в друзі дітей з важкою долею і намагаються на них позитивно впливати.

Існує щонайменше п'ять методів виховання, які негативно вплинуть на розвиток дитячої особистості: надмірна опіка, авторитарне виховання, непослідовне виховання, відчуження від дитини, вседозволеність.

Звичайно, інколи, батькам хочеться побалувати дитину, зробити щось приємне, дозволити більше аніж зазвичай. Або ж навпаки, трапляються ситуації, коли батьки вважають за потрібне бути більш суворими. У будь-якому разі все має бути в міру. Важливо дотримуватися одного стилю виховання, адже неможливо буде контролювати дитину в старшому віці, якщо все дитинство дитина відчувала вседозволеність.

Важливим аспектом у вихованні дитини є поведінка батьків. Не слід забувати про те, що дитина все бачить, чує, розуміє, а в подальшому проєктує на

себе. Наприклад, наскільки б часто і ґрунтовно батьки не пояснювали дитині, що палити і вживати алкоголь це шкідливо, вони навряд чи досягнуть успіху, якщо не будуть підтверджувати свої слова вчинками. Якщо дівчинка ростиме в сім'ї, де батько пиячить та б'є матір, то завжди є велика вірогідність того, що вона в майбутньому спроєктує цю саму ситуацію на власну родину. Окрім цього, від умов виховання залежить також і самооцінка дитини. У дитини може сформуватись низька самооцінка, якщо в родині її наштовхують на думку про те, що слід бути слухняним, підлаштовуватись під бажання інших. Також дитина матиме низьку самооцінку, якщо вона виховується в сім'ї, де батьки часто сваряться, матір не відчуває підтримки від батька і постійно скаржиться на це. Якщо батьки постійно намагаються контролювати дитину, роблять її залежною від них, це теж негативно вплине на самооцінку дитини. Діти з середнім рівнем самооцінки зазвичай виховуються в сім'ї з поблажливим ставленням. Батьки не вимагають від дітей багато, проявляють толерантність. У той же час, будь-які самостійні дії дітей змушують батьків хвилюватись. Батьки, часто не дають дітям можливості отримати певний власний досвід. Умовами для розвитку особистості з високою самооцінкою є сім'я, у якій батьки є авторитетом, рішення приймаються колективно. Зазвичай у таких сім'ях панує атмосфера довіри та затишку. Батьки мають бути для дитини взірцем поведінки чоловіка та жінки, вони не сваряться та не принижують одне одного на очах у дитини. Такі батьки є опорою для своєї дитини. Ці діти зазвичай менше піддаються стресу та є доволі доброзичливими, вони ставлять собі складні цілі і досягають успіху, прагнуть до самопізнання та розвитку, не зациклюються на своїх внутрішніх проблемах [2, с. 117].

На формування самооцінки молодшого школяра впливає й зміна ситуації розвитку: з'являються нові вимоги з боку навколишніх, розширюється самостійність, діти починають бачити себе по новому. Самооцінка в дитини молодшого шкільного віку будується на основі того, що вона отримує від батьків та вчителя. Впливає також і адаптація в шкільному колективі. Важливо, що у віці семи – дванадцяти років діти активно вибудовують свою систему цінностей, а отже, формується і їхня самооцінка. Діти вчаться висловлювати власну думку, дослухатися до інших, набувають різноманітних навичок. Дітям у цьому віці важливо, щоб їх сприймали та визнавали, хочуть щоб батьки сприймали їх такими, які вони є, прагнуть до самостійності.

Отож, аналізуючи вище сказане, можемо сказати, що перш за все, на формування дитячої особистості впливають батьки, а саме спосіб сімейного виховання. Ніколи не слід забувати, що діти переймають модель поведінки батьків, що неабияк впливає на майбутнє дитини. Батьки мають бути для своєї дитини авторитетом та опорою. Якщо в сім'ї панує злагодженість та взаємоповага, у батьків є всі шанси на виховання справді гідної особистості та щасливої дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрощук І. В., Андрощук І. П. Методика виховної роботи. Тернопіль : Богдан, 2014. 320 с.

2. Замашкіна О. Д. Педагогіка сімейного виховання : навч. посіб. Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2016. 400 с.

3. Манценко Л. М., Педагогіка сімейного виховання : підручник. Київ : Компринт, 2019. 376 с.

4. Стельмахович М. Українська родинна педагогіка : навч.-метод. посіб. Київ, 1996. 180 с.

5. Сухомлинський В. Моральні цінності сім'ї : в 5 т. Київ : Радянська школа, 1977. Т. 5. С. 343 – 347.

6. Ярощук Л. Г. Теорія та методика виховання : навч. посіб. Бердянськ, 2018. 374 с.

ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНІСТЬ: ПРИЧИНИ ТА МЕХАНІЗМИ

(Дроздова Д. С., кандидатка психологічних наук, доцентка,
Поволоцька Г. В., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти)
Горлівський інститут іноземних мов
Донбаський державний педагогічний університет, м. Дніпро, Україна

Ігрова залежність сьогодні набула масштабу справжньої епідемії, причому спостерігається це не лише серед дітей та підлітків, а й у дорослих. Середньостатистичний підліток проводить за комп'ютером до шести годин на день. Приблизно 70% дітей захоплюються іграми типу «Game of Ware» – із сюжетами насильства та жорстокості. Вбивство в них є головним елементом та метою гри. Залежні починають плутати справжню реальність із віртуальною.

Як відомо, одними з перших до вивчення Інтернет-залежності звернулися американські вчені-психіатри А. Голдберг (I. Goldberg), К. Янг (K. Young), Д. Грінфілд (D. Greenfield) та К. Суррат (C. Surratt), вони запропонували набір діагностичних критеріїв, що дозволяють виявляти Інтернет-залежність, а також опублікували на основі проведених досліджень перші монографії. Слід зазначити, що спочатку А. Голдберг використовував поняття «Інтернет-залежність» жартома, навіть не вважав її справжньою залежністю, проте, коли він створив групу психологічної підтримки Інтернет-адиктів, до нього звернулися сотні людей, які заявляли, що їм потрібна професійна допомога подолання залежності. Саме з легкої руки А. Голдберга термін прижився і почав використовуватися у науковому обігу.

До основних критеріїв, що дозволяють діагностувати Інтернет-залежність, перелічені вище дослідники відносили: небажання навіть на короткий час відірватися від діяльності в Інтернеті; погане самопочуття, підвищену дратівливість та збудливість у разі, якщо це доводиться робити; збільшення фінансових витрат забезпечення роботи Інтернету; прагнення применшувати тривалість перебування у мережі; зменшення фізичної активності; нехтування якістю їжі та особистої гігієною, викликані небажанням витрачати на це час, який можна провести в Інтернеті.

На думку А. Голдберга, психологічна залежність від Інтернету проявляється у синдромі скасування, який нагадує той, що виникає у курців чи наркоманів, з тією різницею, що в ньому відсутній фізіологічний компонент [3]. На перший план при Інтернет-залежності виходить патологічна зміна потреб і мотивів, сенсотворчим мотивом стає саме потреба знаходження в Інтернеті, решта відходить на другий план.

Дослідники, які займаються вивченням Інтернет-залежності, приділяють пильну увагу виявленню факторів, що сприяють її виникненню. Як правило, виділяють медико-біологічні та психологічні фактори, що призводять до адикції. До медико-біологічних факторів, що привертають до виникнення Інтернет-залежності відносять функціональну міжпівкулеву асиметрію, наявність мінімальної мозкової дисфункції, підвищену нервово-психічну виснаженість, слабкість функцій активної уваги, порушення маніпулятивно-ігрової діяльності та ін. [1].

Серед психологічних чинників виділяють почуття самотності, сором'язливість, емоційну напруженість, замкнутість, що веде до проблем у безпосередньому міжособистісному спілкуванні [2]. Як правило, адикти характеризуються заниженою самооцінкою, підвищеною тривожністю, неприйняттям свого фізичного вигляду, наявністю фрустрованих потреб.

Соціальні фобії, коли людина боїться міжособистісних відносин та реального суспільства. Комп'ютерні ігри допомагають їй уникнути реального життя, відчути себе значимою і сильною. Комп'ютер їй стає співрозмовником і другом.

Можливими причинами виникнення ігрової залежності вважають:

- різноманітні психічні порушення (психопатія).
- особливості характеру людини, закомплексованість, сором'язливість часто призводять до виникнення адикцій подібного роду.
- багато людей за допомогою ігор реалізують свої дитячі фантазії та страхи.
- дефіцит спілкування. Подібна проблема дуже актуальна серед дітей та підлітків, чиї батьки постійно зайняті на роботі.
- внутрішньосімейні конфлікти. Часто щоб уникнути сімейних скандалів, люди поринають у вигаданий світ, чим тільки посилюють ситуацію.

Механізм формування ігрової залежності

Патофізіологічний механізм формування ігрової залежності від комп'ютерних ігор ґрунтується на стимуляції певних центрів задоволення у мозку. Даний патологічний стан може виявлятися як відчуття ейфорії під час відвідування віртуального світу. Хворі на комп'ютерну залежність не можуть планувати час свого перебування за комп'ютером. Для стимуляції інтелектуальної діяльності вони починають вживати велику кількість напоїв, що містять кофеїн та інших психостимуляторів.

Змінюється режим та якість харчування – для геймерів основними продуктами стають пиво та фаст-фуд. Людина перестає дотримуватись правил особистої гігієни: зачісуватися, чистити зуби, приймати душ – їй стає байдуже, як вона виглядає і харчується. Вона, як правило, веде малорухливий спосіб життя та погано спить. Якщо раптом зламався комп'ютер чи смартфон, або якщо у гравця закінчилися гроші на гру, він перебуває в пригніченому настрої, може бути агресивним з оточенням, починає шукати розв'язання проблеми та, як правило, не замислюється про особисте життя, роботу чи навчання. У міру прогресування ігрової залежності, хворий не може відмовитися від комп'ютерних ігор, хоча починає розуміти їхню марність. Він регулярно уникає реальності та занурюється в ілюзорний світ, бере роль персонажа і живе його життям.

Ігрова залежність призводить до перевантаження нервової системи, в мозок людини надходять збудливі імпульси та через певний час у неї спостерігається зниження настрою, самопочуття, підвищується тривожність, порушується адаптація у суспільстві. Часто формується невдоволення собою, втрачається сенс життя, з'являються симптоми глибокої депресії. Такі люди, як правило, замкнуті, небалакучі.

Найпростіший і найефективніший спосіб подолання залежності – заміщення: спілкування з живою природою, хобі, здоровий спосіб життя, творчі прикладні захоплення, як правило, виводять людину із залежності. В умовах інтернет-залежності важливу роль відіграють близькі люди: друзі та члени сім'ї, здатні плавно вивести людину на позитивне спілкування, надати підтримку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антропова Л.К., Андроннікова О.О., Куликов В.Ю., Козлова Л.А. Інтернет-залежність та її взаємозв'язок з міжпівкулевою асиметрією та поведінковими особливостями особистості. *Медицина та освіта у: Мережеве наукове видання.* 2011. № 3. Available at: URL: http://ngmu.ru/cozo/mos/article/text_full.php?id=485 (дата звернення 26.02.23).

2. Маслова Ю.В. Позитивні та негативні аспекти використання комп'ютерних технологій у дітей та підлітків. *Освітні технології та суспільство.*2013. Т. 16, № 4. С. 493-503.

4. Goldberg I. Internet addiction disorder: Diagnostic criteria. Available at: URL : http://users.rider.edu/~suler/psycyber/supportgp.html (дата звернення 21.02.23).

РОЗВИТОК МОВЛЕННЄВО-ТВОРЧИХ УМІНЬ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ПРИДУМУВАТИ ЗАГАДКИ

(Д'яченко К. О., здобувачка першого бакалаврського рівня вищої освіти,
Омеляненко А. В., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Мовлення є підґрунтям, на основі якого базуються всі інші види дитячої діяльності (ігрова, трудова, навчальна та ін.). Важливо вже в дошкільному віці формувати у дітей свідоме відношення до усного мовлення, мовної дійсності, мовних засобів вираження думок. Одним із найбільш доступних і педагогічно ефективних засобів розвитку дитячої словесного творчості є такий жанр усної народної творчості, як загадка

Надзвичайно важливим жанром усної народної словесності, який бере початок у глибокій давнині є загадки. В усній народній творчості загадка розуміється «як поетична формула, яка свідомо прикриває від слухача основний смисл, висловлений цією формулою». У «Літературній енциклопедії» загадка характеризується як «мудрий поетичний опис якогось предмету або явища, яке випробує кмітливість того, хто відгадує».

А.Богуш, Н.Гавриш характеризують загадки як «короткі твори, в основі яких лежить дотепне метафоричне запитання, що передбачає відповідь на нього»[2, 3]. Специфіка загадок, на думку вчених, полягає в тому, що в них у завуальованій алегоричній формі зашифровано якийсь предмет чи явище і треба відшукати його первісне значення.

За визначенням Л.Калмикової «загадка – це завуальований опис якогось предмету або явища, подане зазвичай у формі запитання» [3, с.32]. Інша дослідниця Л.Порядченко, визначає загадку як «мудре запитання, яке подано у формі вигадливого, короткого, як правило, ритмічно організованого опису якогось предмету чи явища» [3, с.54]. Дослідниця С.Дем'яненко визначає загадку, як мудре питання, висловлене звичайно у формі метафори.

В основі всіх визначень лежать одні і ті ж ознаки: за змістом загадка являє собою вигадливий опис, який треба розкодувати; опис нерідко оформлений у вигляді питального речення; як правило, цей опис лаконічний; загадка, нерідко, характеризується ритмом.

Виходячи з цього, Ю.Іларіонова пропонує розглядати загадку «як короткий опис предмету або явища, нерідко в поетичній формі, який включає в собі винахідливу задачу у вигляді явного (прямого) або припущеного (схованого) запитання».

Поетика жанру загадки в основному характеризується загальними фольклорними рисами. Найчастіше вони побудовані на основі метафори чи розгорнутого паралелізму. У мові загадок вживаються традиційно сталі епітети. Засобом зображення неметафоричних загадок часто є порівняння. У віршованих загадках використовуються прийоми, властиві народній ліриці: римування, метричність, співзвучність та ін.

Загадки тісно пов'язані з іншими жанрами усної словесності. З усіх епічних жанрів, найближчими до загадок є казки – у них використовуються ті ж прийоми

способу моделювання дійсності (метафорика, алегорія, фантастичний компонент тощо). Загадка – мінімізований аналог казки: і там і тут поштовхом до роботи думки, до розвитку сюжету є таємниця, відгадка якої чекає тільки в кінці. Завдяки загадці у дитини можна дуже рано розвинути евристичне почуття (Знайшов! Відгадав!), яке надзвичайно важливе для неї в навчанні.

Іншу важливу сторону загадки підмітили педагоги. «Мальовничим описом предмета» називав загадки К.Ушинський. І дійсно це так. Загадка самого предмету не називає, а визначає точними ознаками, властивостями, характерними діями .

Загадки відіграють велику роль у розумовому розвитку дитини. Вони уточнюють уявлення дітей про відомі вже предмети, мобілізують спостережливість, розкривають особливості рідної мови та її образність. Загадки вчать дітей мислити образами, картинами, розуміти переносне значення слів, висловів.

Крім того, загадка розвиває уяву та пам'ять. Ю.Іларіонова вважає, що використання загадок в роботі з дітьми сприяє розвитку в них навичок мовлення-доведення та мовлення-опису. Щоб викликати у дітей зацікавленість і потребу в доведенні, Ю.Іларіонова рекомендує ставити перед дитиною конкретну мету, вчити її сприймати предмети і явища оточуючого світу у всій повноті й глибині зв'язків і відношень. Автор наголошує на необхідності проводити аналіз мови загадок, звертати увагу на її структуру.

Ю.Іларіонова, Н.Гавриш, Ю.Руденко, Л.Селуянова визначили вимоги, які ставляться до оформлення загадки. Кожна загадка, що пропонується дошкільникам, має бути написана образною, простою і літературною українською мовою; містити виховну цінність і відповідати віковим і психологічним особливостям дітей. Недопустимі в загадці вульгаризми, діалектизми, просторічні вирази [4].

Дітей дошкільного віку доцільно навчати не тільки відгадувати загадки а й самостійно їх складати. Л.Калуська визначила певну послідовність стосовно навчання дітей складати самостійно загадки. Так, на першому етапі, під час дидактичних вправ на закріплення знань про певні предмети, можна давати такі завдання: знайдіть предмет, що я його опишу. На другому етапі навчання дітей складанню загадок, завдання ускладнюються: одна дитина йде жмуритися, всі інші – обирають якийсь предмет і описують його з різних сторін. Дитина - жмурка повинна відгадати, про який предмет ідеться. На третьому етапі вихователь дає взірець загадки, а діти складають відповідно свої.

Суть експериментальної методики полягала в тому, щоб на практико-емпіричному рівні формувати у дітей старшого дошкільного віку мовленнєво-творчі уміння придумування загадок.

В експериментальному навчанні було виокремлено три етапи: літературно-жанровий, когнітивно-пізнавальний, словесно-творчий.

Метою літературно-жанрового етапу було організація активного "спілкування" дітей із загадками, накопичення досвіду їх сприймання і розуміння, виховання у дітей інтересу до слухання загадок, їх відгадування, бажання вчитись самостійного складання загадок.

Цей етап був спрямований на формування у дітей таких умінь: емоційно сприймати й відгукуватись на художній образ загадки; впізнавати загадку, відрізняти її від коротеньких віршів, описових розповідей.

Основними методами роботи з дітьми на цьому етапі були такі: читання загадок; обґрунтування (доведення, пояснення) відгадки; розповіді вихователя про загадку, її особливості; бесіди за змістом загадок; відгадування загадок з опорою на наочний матеріал; відгадування загадок без опори на наочний матеріал.

Важливими форми роботи з дітьми на цьому етані були такі: різні види занять (художньо-мовленнєві, ознайомлення з природою, довкіллям; інтегровані заняття); екскурсії і прогулянки; вечори розваг із загадками; робота в книжковому куточку.

Метою когнітивно-пізнавального етапу було формування в дітей системних знань про предмети та явища навколишнього світу.

Цей етап був спрямований на формування в дітей таких умінь: самостійно розглядати предмет, виокремлювати його істотні видові ознаки; встановлювати зв’язки, відбирати необхідний і достатній комплекс ознак для складання загадки; аналізувати, синтезувати, узагальнювати, порівнювати, абстрагувати.

Основними методами роботи з дітьми на цьому етапі були такі: спостереження в природі; ілюстрація предметних картинок; розгляд і обстеження об’єктів, натуральних предметів; дидактичні ігри з іграшками, картинками, предметами (на закріплення й активізацію словника, узагальнення, класифікацію); словесні дидактичні ігри, лексичні вправи (на добір епітетів, впізнавання предмета за епітетами; добір дій до предмета); пояснення й обґрунтування відгадки.

Основними формами організації навчання були такі: заняття з розвитку словника дітей; заняття-огляди предметів, заняття з ознайомлення з якостями і властивостями предметів, повсякденне життя.

Метою словесно-творчого етапу було знайомство дітей зі способами складання загадок, засобами художньої виразності.

Цей етап був спрямований на формування в старших дошкільників таких умінь: перетворювати опис предмета в загадку про нього засобом виключення його назви; зіставляти, порівнювати предмети; складати порівняльні загадки; бачити й розуміти метафору в знайомій загадці; складати метафоричні загадки.

Основними методами роботи з дітьми на цьому етапі були такі: мовні вправи на розуміння значення образних порівнянь, полісемії (багатозначності слів), метафор; ігрові проблемні ситуації; ігрові завдання; зразок складання загадок; конструктивні вправи на добудову загадок; колективне складання загадок; підказування способів складання загадок; самостійне складання загадок.

Організаційними формами роботи на цьому етапі були такі: заняття з художньо-мовленнєвого розвитку, ознайомлення з природою, довкіллям; інтегровані заняття (розвиток словесної творчості, малювання); вечори загадок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2014. 304 с.

2. Гавриш Н. В. Розвиток мовленнєвої творчої діяльності в дошкільному віці : монографія. Донецьк, 2001. 250 с.

3. Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку: монографія / Л. О. Калмикова, Н. В. Харченко, С. Д. Дем'яненко, Л. А. Порядченко. Київ : Вид-во "ПП Медвєдєв", 2007. 304 с.

4. Сєлуянова Л. Перші кроки до поетичного олімпу, або Розвиток словотворчості дошкільників. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2016. №10. С. 45-55.

ФОРМУВАННЯ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ УМІНЬ ПЕРЕКАЗУВАТИ ХУДОЖНІ ТВОРИ

(Єгоркіна К. В., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Омеляненко А. В., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Ефективним засобом, відповідно до вікових особливостей старших дошкільників, є переказ художнього твору. Науковці Г. Леушина, Є. Тихєєва, Є. Фльоріна, О. Сомкова зазначають, що переказ, як результат пізнавальної діяльності, містить в собі всі необхідні для присвоєння суспільного досвіду етапи: сприймання, осмислення, передача засвоєного смислу способом власного зв'язного висловлювання [3]. Навчання дітей переказу художніх творів сприяє розвитку вміння слухати і розуміти літературний текст, відтворювати почутий текст зв'язно та послідовно.

Використання високохудожніх текстів дитячої літератури дозволяє проводити роботу з розвитку чуття мови та лексичної, граматичної, синтаксичної сторони мовлення, здатності оцінювати правильність висловлювання (А. Богуш, Р. Габова, Н. Гавриш).

Аналітичний огляд джерельної бази дає змогу констатувати, що в психолого-педагогічних дослідженнях висвітлювалися різні аспекти особливостей смислового сприймання дітьми-дошкільниками художніх творів різних жанрів (О. Запорожець, Н. Карпинська, О. Нікіфорова), розуміння дітьми вчинків літературного героя (Л. Гурович), використання наочного просторового моделювання в процесі ознайомлення з художньою літературою (І. Базик), уміння користуватися смисловим групуванням тексту в мнемічних цілях (Н. Захарюта).

У сучасній методиці розвитку мовлення переказ розглядається як один із типів монологу, який відрізняється від самостійно складеного дитиною тим, що матеріалом для нього є літературно-художній твір. Зазначимо, що науковці по різному трактують переказ: як відтворення змісту художнього твору в усному виразному мовленні (А. Богуш); як осмислене відтворення літературного зразка в усному мовленні (Н. Гавриш); як творче відтворення літературного тексту (Ф. Сохін)[1, 2]. Узагальнюючи ці підходи, можемо зазначити, що переказ є осмислене, творче відтворення змісту літературного тексту в усному виразному мовленні, є більш простим та доступним видом монологічного висловлювання. Це пов'язане з тим, що художній текст полегшує дитині вибір мовних засобів для вираження змісту, що сприяє загальне знайомство з мовою твору, а також спеціальна мовна робота перед усним переказом.

Науковці (А. Богуш, Н. Гавриш, Л. Гурович, Є. Тихєєва) зазначають, що психологічно переказ є складною розумовою діяльністю, в якій задіяна пам'ять, уява, мислення дитини і яка формується в дитини поступово в процесі навчання. Перш ніж переказати художній твір, дитина має навчитися уважно слухати літературний текст, зрозуміти, усвідомлювати його основний зміст, запам'ятовувати послідовність епізодів сюжетної лінії та способи авторської передачі змісту, свідомо, зв'язно та виразно відтворювати текст.

Реалізація експериментальної роботи було розпочато заняттями з художньої літератури. Основна увага приділялася розвитку сприймання, розуміння та усвідомлення дітьми творів в єдності його форми і змісту. На цих заняттях закріплюються уявлення дошкільників про жанрові особливості оповідання та казки.

Заняття з художньої літератури проводилися за традиційною методикою і складалися з таких структурних компонентів: мотивація, бажання вихованців та підготовка їх до слухання художнього тексту; пояснення та уточнення нових слів; читання оповідання; бесіда за формою та змістом тексту; ігрові ситуації, дидактичні ігри.

За змістом твору на заняттях проводилися різноманітні види роботи: бесіда, розглядання ілюстрацій, порівняння ілюстрацій різних художників до одного й того ж тексту, елементи драматизації, малювання за мотивами прослуханого твору або фрагментів чи персонажів тексту, придумати продовження сюжету.

Важливим видом роботи, який спрямований на поглиблення сприймання і розуміння прослуханого тексту була бесіда за його змістом. Саме в процесі бесіди вчили дітей сприймати твір в єдності форми і змісту, виховували вміння відчувати позицію автора, поглиблювали співпереживання літературному герою. Цій меті слугувала низка запитань, які: підводили до висновків («Чому письменник так назвав оповідання?», «Для чого розповів нам свою історію?»; звертали увагу дошкільників на засоби художньої виразності, композиційної структури, жанрові особливості (Що я вам прочитала: оповідання чи казку? Чому ви так думаєте? Якими словами починається оповідання чи казка?); дозволяли дітям мотивувати своє відношення до героїв, оцінити їх вчинки («Чим вам сподобався цей персонаж?», «Чому він так вчинив?»); дозволяли ввести вихованців в ситуацію твору, робили їх учасниками подій («Щоб ви зробили на місці персонажу?», «Щоб ви йому порадили?»); пов'язані з особистим досвідом дітей.

У ході бесіди використовували також прийоми поглибленого сприймання художнього твору, які давали дошкільникам змогу переходити від суто зовнішнього сприймання літературного тексту до осмислення його основного задуму, рис характеру персонажів, поглиблювати співпереживання. Це такі прийоми як словесний малюнок, діалог із літературним героєм, написання листа персонажу оповідання чи казки, коментований малюнок.

Педагогічними умовами ефективного формування в дітей умінь переказувати художні тексти виступили: оволодіння системо-утворюючими діями: усвідомлене сприймання тексту, проникнення в смисл взаємовідносин персонажів, усвідомлення композиційної структурної побудови, смислової послідовності сюжетних дій, побудови власної моделі викладу; раціональне поєднання занять з художньої літератури та розвитку мовлення; варіативне використання різноманітних методів і прийомів у структурі заняття з навчання переказу; занурення дітей в активну художньо-мовленнєву діяльність за змістом художнього твору.

На формувальному етапі експерименту було розроблено раціонально поєднану систему занять з художньої літератури та розвитку мовлення, на яких основними завданнями були: навчання дітей усвідомлено сприймати і розуміти текст, його концепцію, авторський задум, зміст поведінки героя, їхні мотиви

вчинків; закріплювати елементарні уявлення дошкільників про жанрові особливості казки та оповідання; сформувати у дітей старшого дошкільного віку уміння переказувати текст, а саме: прослухати текст, зрозуміти його основний зміст, запам'ятати послідовність викладу, мовленнєві звороти авторського тексту, усвідомлено і зв'язно переказати текст.

Прикінцевий етап дослідження засвідчив позитивні кількісні та якісні зрушення рівнів сформованості умінь старших дошкільників експериментальної групи переказувати літературні тексти. Високого рівня сформованості умінь досягли 14,3% дітей, на достатньому стало 50% дошкільників, середній рівень засвідчили 28,6% старших дошкільників, на низькому залишилось 7,1% дітей. Щодо контрольної групи, то високого рівня сформованості вмінь переказувати тексти не було зафіксовано, як і на констатувальному етапі, на достатньому виявилося 53,8% дітей, на середньому − 35,7% дошкільників, на низькому - 10,7% вихованців.

Таким чином, результати прикінцевого етапу експерименту засвідчили ефективність експериментальної методики навчання дітей старшого дошкільного віку переказувати художні твори з використанням творчих мовленнєвих завдань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах. К.: Видавничий Дім «Слово», 2011. 704 с.

2. Гавриш Н.В. Методика розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку. Луганськ: «Альма-матер», 2004. 131 с.

3. Сомкова О.Н. Переказ літературного твору як засіб розвитку мовлення старшого дошкільника // *Дошкільне виховання*. 2018. №1. С.12-15.

АКТИВІЗАЦІЯ МОВЛЕННЯ МОВЧАЗНИХ ДІТЕЙ

(Єріна О. В., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Лопатіна Г. О., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна,
(Maria Zveryaka, Speech therapist, a special teacher in a social organization that provides assistance to autistic people and their families)
Prague, Czech Republic

Актуальність проблеми та її значення для розвитку дитини. Мовлення є однією з найважливіших складових розвитку дитини. Воно не тільки допомагає дитині спілкуватися з іншими людьми, але й впливає на розвиток її мислення та пам'яті.

Проблема активізації мовлення мовчазних дітей є на сьогодні дуже актуальною, оскільки мовленнєвий розвиток в дитинстві є важливим етапом у формуванні особистості. Якщо дитина не розмовляє або має обмежену кількість слів у своєму словнику, це в подальшому може вплинути на її соціальну адаптацію, навчання та розвиток у майбутньому (А. Богуш, Н. Гавриш, К.Крутій, Н. Пахомова, Ж. Піаже, М. Шеремет та ін.) [2].

Активізація мовлення мовчазних дітей допомагає розвивати їх мовленнєві навички, збільшувати словниковий запас, покращувати вимову та розуміння мовлення. Це також впливає на розвиток мислення та пізнавальних здібностей дитини. А отже, активізація мовлення мовчазних дітей є важливою проблемою, яка потребує уваги та дієвих уроків щодо її вирішення. Це допоможе дітям успішно інтегруватись у суспільство та досягати успіхів у навчанні та житті.

Мовленнєва затримка у дітей може мати різні причини, такі як генетичні фактори, відсутність стимулювання мовлення в ранньому віці, психологічні проблеми тощо. Генетичні фактори можуть включати спадкові захворювання, які впливають на розвиток мовлення. Відсутність стимулювання мовлення в ранньому віці може бути пов'язана з недостатнім спілкуванням з дорослими або відсутністю доступу до мовних ресурсів, таких як книги або іграшки. Психологічні проблеми, такі як тривожність, депресія або розлади спектру аутизму, можуть також впливати на розвиток мовлення. Інші фактори, такі як проблеми слуху або з моторикою м'язів, можуть також призвести до мовленнєвої затримки у дітей [3].

Методами активізації мовлення мовчазних дітей можуть бути ігрові техніки, розвивальні вправи, використання мультимедіа, індивідуальні заняття з логопедом.

Зокрема сенсорні ігрові техніки можуть сприяти активізації мовлення мовчазних дітей, оскільки вони допомагають створити сприятливе середовище для комунікації та взаємодії. Розглянемо деякі з них:

Ігри зі смаколиками – діти можуть називати та описувати смаколики, які вони їдять, а також спілкуватися про те, що їм подобається та не подобається.

Ігри з різнокольоровими предметами – діти можуть називати кольори та описувати предмети за їхньою формою, розміром та текстурою.

Ігри з рухом – діти можуть називати та описувати рухи, які вони роблять, та взаємодіяти з іншими дітьми, щоб виконувати спільні завдання.

Ігри зі звуками – діти можуть називати та описувати звуки, які вони чують, та відтворювати їх за допомогою інструментів або своїх голосів.

Ігри зі словами – діти можуть називати та описувати предмети, які вони бачать, або дії, які вони виконують, та взаємодіяти з іншими дітьми, щоб складати речення та історії.

Деякі ігрові техніки зі світлом також можуть сприяти активізації мовлення мовчазних дітей. Вони включають:

Світлові маніпулятори: це іграшки, які світяться різними кольорами та формами, і можуть бути використані для створення ігор, де діти повинні називати кольори, форми та інші характеристики.

Світлові пазли: це іграшки, які складаються з кольорових частинок, які світяться. Діти можуть використовувати ці пазли для навчання назв предметів та кольорів.

Світлові букви та цифри: ці іграшки допомагають дітям вивчати букви та цифри, називаючи їх та пов'язуючи зі світлом.

Світлові кульки: ці іграшки можуть бути використані для створення ігор, де діти повинні називати кольори та форми кульок.

Світлові музичні іграшки: ці іграшки можуть допомогти дітям розвивати мовлення, співаючи разом з музикою та називаючи слова пісень.

Наведені приклади ігрових технік зі світлом можуть бути корисними для дітей з різними рівнями мовленнєвого розвитку, включаючи мовчазних дітей, оскільки вони створюють стимул для мовленнєвої активності та сприяють розвитку мовленнєвих навичок.

Діти можуть грати різні ролі, використовуючи мовлення для комунікації з іншими гравцями. Зокрема, наведені нижче техніки можуть бути корисними для створення стимулюючого середовища, яке допоможе мовчазним дітям розвивати своє мовлення та комунікативні навички.

Гра в «Асоціації»: діти повинні називати слова, які пов'язані з певним тематичним словом, що допомагає розвивати лексичний запас.

Гра в «Загадки»: діти мають відгадувати загадки, що сприяє розвитку мовленнєвого мислення.

Гра в «Словосполучення»: діти мають створювати різні словосполучення, що допомагає розвивати граматичні навички.

Гра в «Комунікативні картки»: діти мають використовувати мовлення для опису карток та їх взаємодії з іншими картками.

Гра в «Історії за картками»: діти мають за допомогою карток складати історії, що сприяє розвитку мовленнєвої творчості.

Використання мультимедіа у розвитку мовлення мовчазних дітей є ще одним із ефективних методів, які допомагають мовчазним дітям відчути себе більш комфортно і розкрити свій мовленнєвий потенціал. Технології мультимедіа можуть бути використані для створення сприятливого середовища для мовленнєвої діяльності дітей. Наприклад, відео та аудіо матеріали можуть стати відмінними засобами для візуальної та аудіальної стимуляції мовленнєвої активності дітей. Відео може допомогти дітям зрозуміти, як правильно вимовляти слова, як правильно формувати речення та як правильно використовувати мовленнєві засоби.

Крім того, інтерактивні програми та ігри можуть допомогти дітям зрозуміти, як правильно використовувати мовленнєві засоби у різних ситуаціях та розвивати їхні мовленнєві навички. Такі програми можуть бути розроблені з урахуванням особливостей мовленнєвого розвитку дітей з розладами комунікації, що дозволить дітям розвивати свої навички у комфортному для них середовищі. Використання мультимедіа може допомогти дітям з розладами комунікації зрозуміти мовленнєві ситуації та розвивати свою мовленнєву інтуїцію. Наприклад, відео може допомогти дітям зрозуміти, як правильно вести себе у різних ситуаціях, як правильно реагувати на різні запитання та як правильно використовувати мовленнєві засоби для вираження своїх думок та почуттів [5].

Індивідуальні заняття з логопедом є важливим етапом у розвитку мовлення мовчазних дітей. Ці заняття допомагають дітям зрозуміти, як правильно вимовляти звуки та слова, а також покращують їхні навички спілкування, відповідати на запитання, використовуючи правильну інтонацію та голос.

Але надважливою є роль батьків у стимулюванні мовлення дітей. Важливо використовувати позитивну комунікацію, створювати сприятливу атмосферу та використовувати спеціальні методики для розвитку мовлення дитини. Це допоможе дитині розвивати мовлення та забезпечить її успішну комунікацію з оточуючими.

Позитивна комунікація – це один із ключових елементів успішного стимулювання мовлення дитини. Батьки та логопед повинні використовувати позитивне мовлення, підтримувати дитину у її зусиллях та показувати, що її думки та ідеї важливі. Крім того, важливо слухати дитину та відповідати на її запитання, щоб вона відчувала, що її думка є важливою.

Створення сприятливої атмосфери також є важливим елементом стимулювання мовлення дитини. Батьки та логопед повинні створювати спокійну та безпечну атмосферу, де дитина буде відчувати себе комфортно та зможе вільно спілкуватися. Важливо враховувати індивідуальні особливості кожної дитини та забезпечувати її потреби.

Використання спеціальних методик також може допомогти стимулювати мовлення дитини. Наприклад, гра з кубиками для складання речень, розмови про картинки, читання книжок та інші методики сприяють розвитку мовлення дитини та допомагають їй засвоювати нові слова та мовленнєві конструкції [1, 4].

Висновки. У даній роботі було розглянуто проблему мовленнєвого розвитку мовчазних дітей. Було проаналізовано причини цієї проблеми, а також методи та прийоми, що допомагають вирішити її.

Отже, вирішення проблеми мовленнєвого розвитку мовчазних дітей можливе за допомогою комплексного підходу, який включає в себе індивідуальну роботу з дитиною, звернення уваги на психологічний аспект, використання ігрових та інтерактивних методів, співпрацю з батьками. Ці рекомендації допоможуть досягти успіху в розвитку мовлення мовчазних дітей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лопатіна Г. О. Методичні основи системи спілкування за допомогою обміну картками. *Наук. часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Зб. наук. праць*. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. №27 С. 110-114.

2. Лопатіна Г. О. Підготовка компетентного фахівця до формування мовленнєвої особистості дитини з порушенням мовлення. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка.* Т. 1. Вип. 24. 2020. С. 81-86.

3. Лопатіна Г. О. Становлення мовленнєвої особистості дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*». 2019. № 4. С. 254-259.

4. Лопатіна Г. О. Художнє слово як засіб навчання діалогічного мовлення дітей молодшого дошкільного віку. *Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр.* Вип. 8 Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Звойленко Д. Г., 2011. С. 395-400.

5. Lopatina Hanna. Didactic visualization as a means of forming the speech personality of a child with a speech disorder. *Innovative Approaches to Ensuring the Quality of Education, Scientific Research and Technological Processes. Monograph.* Edited by Magdalena Gawron-Łapuszek Yana Suchukova. Katowice: Publishing House of University of Technology. 2021. P. 309-315.

КОРЕКЦІЯ ЗАЇКАННЯ У ДОРОСЛИХ ОСІБ ЗА ДОПОМОГОЮ МАСАЖУ

(Єрмакова К. А., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Лопатіна Г. О., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Вступ. Заїкання є одним із найбільш поширених мовно-мовленнєвих порушень, яке може виникати у будь-якому віці. Причини заїкання можуть бути різними, як правило, це комплекс різних факторів, включаючи генетичні фактори, неврологічні проблеми, емоційний стрес, недостатній розвиток мовлення, а також навколишнє середовище та навчання (О. Козинець, А. Кравченко, О. Приходько та ін.) [1, 5].

Це порушення суттєво впливає на якість життя людини, оскільки може призводити до соціальної ізоляції, низької самооцінки, зниження успішності в навчанні та роботі, погіршення комунікації та психологічних проблем. Корекція заїкання може включати терапію мовлення, психотерапію та медикаментозні засоби.

Зокрема дієвою є корекція заїкання у дорослих осіб за допомогою масажу, оскільки такий метод може бути ефективним інструментом для покращення мовленнєвих навичок та зменшення його проявів. Масаж допомагає зняти напругу м'язів, які відповідають за мовлення, покращує кровообіг та стимулює нервову систему, що може впливати на поліпшення якості мовлення. Крім того, цей метод є безпечним та неінвазивним, не вимагає від людини великих зусиль та дозволяє досягти позитивних результатів у короткий термін [3].

У процесі корекційної роботи з дорослими, що страждають на заїкання, поряд із логопедичними заняттями, медикаментозним та фізіотерапевтичним лікуванням проводиться диференційований артикуляційний масаж. На фоні масажу здійснюються різні форми логопедичної роботи, як-от: дихальна гімнастика, вправи для голосу, логоритмічна робота тощо.

Оскільки артикуляційний масаж має велике значення для нормалізації функціонального стану вищої нервової діяльності дитини, кожне індивідуальне заняття бажано починати з артикуляційного масажу. Його доцільно проводити під спокійну мелодійну музику.

Якщо у людини, що заїкається є виражена підкіркова симптоматика з переважаючими тонічними судомами при порушенні переключення і плавності рухів, уповільнення їх темпу і ритму, обмеження обсягу рухів язика, основною метою масажу є заспокійлива, розслаблююча дія на нервові закінчення. Прийоми, спрямовані на поліпшення кровообігу застосовуються дуже обережно, завжди чергуються з розслаблюючими прийомами, погладжуванням.

Якщо у людини, що заїкається визначаються спастичність артикуляційної мускулатури, обмеження обсягу довільних рухів, тремор губ, язика, виганяюча судома язика, в цих випадках основною метою масажних прийомів, окрім релаксації, стає підвищення рецепторної активності. Це, в свою чергу, викликає виникнення імпульсів, що досягають відповідних центрів кори головного мозку з подальшим регулюванням аферентних імпульсів.

Використовуються в основному прийоми погладжування, точкової вібрації, іноді розминання. При цьому поліпшуються обмінні процеси, підвищується працездатність м'язів. Диференційована афферентація повинна подаватися логопедом на м'язи очної щілини, ротової порожнини, жувальні м'язи, зовнішні і внутрішні м'язи язика.

Після масажу спостерігається зниження тонусу спастичних м'язів і підвищення його у хворих із млявими парезами. Зміни з боку м'язів свідчать про підвищення лабільності, стимулюючий вплив процедур на функціональний стан нервово-м'язового апарату, що могло бути обумовлено порушенням трофіки і надсегментарних впливів.

Якщо у людини, що заїкається наявний мінливий м'язовий тонус, насильницькі рухи, порушення реципрокної іннервації, різке підвищення тонусу в стані хвилювання, в зв'язку з чим різко порушується ритм і темп мовлення, а судоми носять характер клонічних або клонотонічних, масажні прийоми повинні бути легкими. Застосовується головним чином погладжування, спрямоване на розслаблення. Слід погладжувати м'язи шиї, потилиці, плечового пояса, грудей, бічні м'язи тулуба.

При виборчих односторонніх парезах на фоні розслаблюючого, заспокійливого масажу проводиться робота із використанням прийомів розтирання, розминання, точкового натискання і вібрації. Таким чином поліпшується скорочувальна функція окремих груп м'язів, масажні рухи викликають гіперемію, підсилюють кровопостачання, активізують аферентні імпульси.

Оскільки при заїканні відзначається підвищений тонус в артикуляційній і лицевій мускулатурі, кожен масажний прийом необхідно завершувати погладжуванням [2].

Другими, третіми, четвертими і п'ятими пальцями обох рук одночасно проводиться *погладжування обличчя та шиї масажними лініями*. Закінчується погладжування фіксацією мочок вушних раковин.

Треті і четверті пальці розташовуються на середині підборіддя, інші – над верхньою губою. *Проводиться погладжування обличчя* масажними лініями до козелка вушної раковини.

Другими, третіми і четвертими пальцями погладжувати з-під підборіддя носо-губною складкою, бічними поверхнями носа і через перенісся переходити до *погладжування масажними лініями від середини лоба до скроневих западин*. Пальцями злегка притискати шкіру.

Від внутрішніх кутів очей пальцями легко ковзати до брів і, захопивши їх другими і третіми пальцями, *виробляти хвилеподібне погладжування* у напрямку до скроні. Закінчувати рух легким притисканням шкіри на скронях.

Подушечками четвертих пальців обох рук одночасно здійснювати погладжування кругового м'яза ока від скроні нижньою повікою до внутрішнього кута ока. Потім плавно переходити на верхню повіку і погладжувати її дуже легко, не натискаючи на очне яблуко.

Другими, третіми і четвертими пальцями обох рук, зігнутими по формі чола, поперемінно здійснювати погладжування лобової і скроневої западини від низу до верху,

плавно пересуваючи пальці до скронь. Додатково погладжувати подушечками пальців скроні.

Другими, третіми, четвертими і п'ятими пальцями обох рук одночасно здійснювати погладжування масажними лініями.

Підщелепну область масажувати поплескуванням тильної сторони пальців, потім подушечками чотирьох пальців обох рук одночасно виробляти поколочування масажними лініями.

Різкі, уривчасті, почергові удари подушечками пальців. Рух виробляти безперервно, обома руками, одночасно масажними лініями, закінчувати фіксацією у мочок вушних раковин.

Щільне натискання. Рухи виконуються обома руками одночасно, починаючи знизу, поступово піднімаючись вгору. Після кожного натискання слід трохи піднімати руки і знову натискати на ділянку масажу. Останній рух відбувається від середини лоба до скроневої западини.

Погладжування масажними лініями.

Спеціальна вправа: рекомендована для розслаблення кругового м'яза губ, з якою пов'язана, мабуть, найпоширеніша при заїканні, губна судома. Вказівні та треті пальці логопед тримає близько кутів рота, губи розтягуються, як при посмішці. Зворотним рухом губи повертаються в вихідне положення. Рухи легкі, плавні, ковзаючі [2].

Аналогічні рухи проводяться почергово з верхньою та нижньою губою.

В окрему групу повинні бути виділені розслаблюючі вправи для язика, які допомагають на деякий час впоратися з судомами м'якого піднебіння, кінчика, кореня, спинки язика, а також виганяючою судомою язика, судомою нижньої щелепи тощо.

Дієвими вправами для розслаблення м'язів язика є:

- вібрація протягом 15 с. вказівними пальцями обох рук нижньої щелепи;
- поплескування, погладжування, вібрація язика дерев'яним шпателем протягом 15 с. Шпатель накладається на кінчик язика.

Перед початком артикуляційного масажу логопед тихим і лагідним голосом дає наступні установки: «Очі закриті ... як перед засинанням ... Губи ледь стикаються ... Зуби розімкнуті ... Обличчя – спокійне і нерухоме ... На обличчі – маска спокою … » [4].

Розслаблення м'язів шиї і потиличних м'язів сприяє рефлекторному розслабленню м'язів язика.

Активний масаж язика проводиться тільки в тому випадку, якщо є частковий парез м'язів язика або порушена реципрокна іннервація на фоні наявної церебральної дефіцитарності.

Отже, корекція заїкання за допомогою масажу покращує самооцінку та самопочуття людини, збільшує її соціальну активність та забезпечує більш ефективну комунікацію з оточуючими, а отже, впливає на покращення якості життя та комунікаційні навички.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кравченко А.І., Мороз Л.В., Стахова Л.Л., Корекція заїкання у дітей за допомогою акупресури (точкового масажу). Суми : ФОП Цьома С. П., 2021. 85 с.

2. Лопатіна Ганна. Логопедичний масаж та гімнастика: навч. пос. Бердянськ : БДПУ, 2018. 214 с.

3. Лопатіна Г. О. Опитування здобувачів вищої освіти освітньо-професійної програми «логопедія. Спеціальна психологія» в умовах воєнного стану**.** *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. Вип. 2. 2022. С. 244-251.

4. Лопатіна Г. О., Сичікова Я. О., Цибуляк Н. Ю. Європейський досвід тьюторства в освіті. *Стан та тенденції розвитку науки, освіти, технологій і суспільства*: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Умань, 3 грудня 2022 р.). Умань: ЦФЕНД, 2022. С. 12-13.

5. Рібцун Ю. В. Види логопедичного масажу в роботі з дітьми із порушеннями мовленнєвого розвитку. *Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. Кам'янець-Подільськ. нац. ун-ту ім. Г. Огієнка*; гол. ред. П. С. Каньоса. Вип. 14. Кам'янець-Подільський : КПНУ 2013. С. 368−372

РОЗВИТОК ЗВУКОВОЇ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ФОЛЬКЛОРУ

(Забеліна А. О., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Омеляненко А. В., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Культура мовлення – це вміння правильно, відповідно до змісту того, про що повідомляється, з урахуванням умов мовленнєвого спілкування, мети висловлювання користуватися всіма мовними засобами (звуковими, в тому числі інтонацією, лексичним багатством, граматичними формами).

Звукова культура мовлення є складовою загальної мовленнєвої культури. Звуковою культурою мовлення діти здебільшого оволодівають до шести років у процесі спілкування з дорослими в сім'ї та овітньої роботи закладі дошкільної освіти.

Проблема виховання в дітей звукової культури мовлення досліджувалася сучасними науковцями дошкільної галузі лінгводидактики в різних аспектах: становлення правильної звуковимови (М.Александровська, В.Городілова, О.Жильцова, Є.Радіна, Н.Фомічова), формування фонематичного сприймання (Н.Дурова, Л.Журова, Т.Філічова), особливості розвитку уявлень щодо звукової дійсності мови (Е.Труве), усвідомлення дітьми звукової будови мови (Д.Ельконін, Ф.Сохін, Л.Ткачова, Г.Тумакова). Ученими накреслено послідовні періоди та стадії становлення звукової культури мовлення у дітей, визначено поняття «звукова культура мовлення», висвітлено методи, прийоми та засоби виховання звукової культури мовлення у дітей раннього та дошкільного віку.

Важливе місце в системі засобів мовленнєвого розвитку, навчання і виховання дошкільників посідає фольклор. Його вплив на мовну освіту дітей було розкрито в роботах видатних учених, педагогів, письменників (О.Духнович, С.Русова, Г.Сковорода, Є.Тихеєва, К.Ушинський, І.Франко). Питання щодо використання творів українського фольклору в процесі навчання дітей рідної мови розглядалося й сучасними науковцями А.Богуш, В.Борова В.Кононенко, М.Стельмахович, Р.Якимчук [1, 2, 3]. Аналіз малих фольклорних жанрів засвідчив, що їм притаманна низка специфічних рис, які надзвичайно приваблюють дитину, а саме: невеличкий об'єм тексту, доступність змісту, захоплюючий ігровий сюжет, використання художньо-зображувальних засобів мови. Фольклорні твори відзначаються барвистістю, виразністю, ритмічністю, легкістю для запам'ятання. Це дозволило вважати, що за своїми художньо-специфічними рисами фольклор може слугувати ефективним засобом розвитку звукової культури мовлення дітей, збагатити їхнє мовлення образними виразами, текстами малих жанрів фольклору.

Серед шляхів розвитку мовлення дітей дошкільного віку слугує на увагу український дитячий фольклор, а саме: забавлянки, утішки, колискові пісні, лічилки, скоромовки, мирилки, заклички тощо.

Своїм впливом фольклор охоплює вже дітей наймолодшого віку. З перших днів життя дитина чує голос матері, яка наспівує їй колисанки. Колисанки – це народні пісні, що співаються тоді, коли заколисують дітей, присипляють їх.

Співаючи колисанку мати вчить дитину передусім рідної мови. Повільний темп уможливлює чітке промовляння кожного звуку, кожного складу – це розвиває фонематичний слух. Дуже часто в колисанці повторюється один і той же рефрен – це також методичний прийом, який спрямований на розвиток механічної словесної пам'яті. Характерними елементами колисанок є специфічні приспіви, ритмічні повтори певних слів чи звуків, використання епітетів, порівнянь, метафор, звуконаслідувань. Крім того, всі колискові пісні тематично пов'язані між собою, їх об'єднують спільні персонажі (котик, сонко); для мови колискових характерна уніфікація словотворчих форм (сіренький, біленький, малесенько, радесенько) [3, 28].

Граматичне різноманіття колискових сприяє засвоєнню граматичної будови мовлення. Навчаючи дітей утворенню однокорінних слів, можна використовувати ці пісні, оскільки в них створюються добре знайомі дітям образи, наприклад образ кота. При цьому він не просто кіт, а «котик», «коток», «котя». До того ж позитивні емоції, пов'язані з тим чи іншим добре знайомим образом, роблять засвоєння більш успішним і міцним.

Колискова, як форма народної поетичної творчості, містить в собі великі можливості у формуванні фонематичного сприймання. Цьому сприяє особлива інтонаційна організація, наявність фонем, звуконаслідувань, звукосполучень, які повторюються.

Спілкування дорослих з малятами за допомогою художнього слова не обмежується колисковими піснями. Дитині потрібні не лише ніжні, лагідні звуки колисанки під ритмічне погойдування колиски. Їй потрібна активність, яка б розвивала слухання, мовлення, рухи, мислення, викликала жвавість, бадьорість, радісний настрій.

І одним з видів такого спілкування стали забавлянки (утішки) — коротенькі пісеньки або віршики, поєднані із своєрідними вправами і покликані зміцнити дитину фізично, підтримувати радісний, бадьорий настрій. Зв'язок текстів і рухів інколи випливає із самого змісту забавлянок, але частіше визначається традицією виконання.

Забавлянки і потішки – невеличкі високохудожні віршовані твори. Їх метою є розвеселити дитину, переключити її увагу з предмета, що викликав незадоволення, на інше, відвернути увагу від неприємного. Дитячі забавлянки – це надзвичайно вдала форма спілкування дітей з дорослими, які спрямовані на розвиток дрібних м'язів руки, активізації рухливості дитини [3, с.73]. За визначенням Г.Довженок, забавлянки (утішки) – це коротенькі пісеньки або віршики, що поєднані зі своєрідними вправами і покликані зміцнити дітей фізично, підтримувати радісний, бадьорий настрій [3, с.8]. Забавлянки пристосовані до різного віку дитини. Для самих молодших існують забавлянки з похитуванням, підкиданням дитини на нозі; для немовлят – утішки – ігри з пальцями; для дітей, які опановують рідну мову, пропонуються забавлянки-діалоги. Вік, на який припадають забавлянки, є сензетивним для мовленнєвого розвитку дитини, тому функція забавлянок не лише розважати малюка, а й розвивати їхнє мовлення, активізувати процеси засвоєння звуків рідної мови дітьми дошкільного віку. Д.Ельконін стверджував, що слово вперше завоюється дитиною, коли дорослий змушує дитину виконувати привабливу для неї дію.

Педагогічними умовами ефективного виховання дітей звукової культури мовлення засобами малих форм фольклору виступили: адекватне використання малих фольклорних жанрів відповідно до функціонування в дитячому мовленні помилок кожного з чинників звукової культури мовлення; комунікативно-ситуативний підхід до виховання звукової культури мовлення; раціональне поєднання різних видів і типів занять, їх емоційну насиченість; комплексне розв'язання всіх завдань щодо чинників звукової культури мовлення.

На формувальному етапі експерименту було розроблено експериментальне навчання, яке охопило три взаємопов'язаних етапів: організаційний, пізнавальний, діяльнісний. Перший етап передбачав роботу щодо забезпечення навчально – виховного процесу необхідним експериментальним матеріалом. Метою другого етапу – ознайомлення дітей з різними жанрами малого українського фольклору, заучування їх напам'ять, збагачення словника дітей словами-назвами фольклорних жанрів. Метою третього, діяльнісного, етапу було використання малих фольклорних жанрів у вихованні звукової культури мовлення в різних видах діяльності (навчально-мовленнєвої, художньо-мовленнєвої, ігрової).

В цілому проведене нами дослідження підтвердило необхідність використання малих форм фольклору з виховання звукової культури мовлення дітей старшого дошкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А.М., Лисенко Н.В. Українське народознавство в дошкільному закладі. К.: Вища шк., 1994. 398 с.

2. Борова В.Є., Якимчук Р. В. Вчимо правильної вимови //*Дошкільне виховання*. 2016. №5. С. 8 – 9.

3. Довженок Г.В. Український дитячий фольклор: віршовані жанри. К.: Наук. Думка, 1981. 171 с.

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТА-МУЗИКАНТА ЗАСОБАМИ ДИСЦИПЛІН МУЗИЧНО-ТЕОРЕТИЧНОГО ЦИКЛУ

(Зайченко О. П., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Григор'єва В. В., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Естетичний компонент у культурі та освіті визначає якість програмних результатів навчання здобувачів освіти. Певну специфіку має процес формування естетичної культури у майбутніх вчителів музичного мистецтва закладів вищої освіти. Музика у структурі творчої діяльності здобувачів-музикантів займає провідне місце. Причиною цього є її процесуальна природа, завдяки якій сприйняття та естетичні переживання розвиваються у часі, маючи тенденцію до змін. Крім цього, музика як звукове мистецтво найбільш впливає на психічні процеси людини як усвідомлено, так і несвідомо, в психології та психіатрії звукові впливи вважаються найбільш ефективними та результативними, оскільки природа коливань лежить у основі макро- та мікросвітів [2].

Одним із дієвих засобів формування естетичної культури студентів-музикантів є цикл музично-теоретичних дисциплін таких як Теорія музики і сольфеджіо, Гармонія, Аналіз музичних творів, що є обов'язковими компонентами освітньо-професійних програм.

Навчальна дисципліна «Теорія музики і сольфеджіо» розвиває музичний слух, включаючи розвиток ладового, мелодичного, гармонічного, ритмічного, тембрового, поліфонічного слуху тощо. Використання зразків музичної класики у рамках цієї дисципліни – найважливіший фактор розвитку естетичної культури студентів-музикантів. Процес розуміння і у подальшому відтворення та визначення на слух закономірностей музичної мови дає можливість здобувачам освіти вільно орієнтуватися в музичній матерії, сприймати різноманітні музичні комплекси як окремо так й у взаємозв'язку [3]. Дисципліна «Теорія музики і сольфеджіо» передбачає різноманітні форми роботи, як в аудиторний час, так і для самостійного вивчення тем. Насамперед, це пояснення понять і термінів, що мають міждисциплінарну основу та дозволяють студенту сформувати асоціативний ряд [4]. Це навички роботи з усіма вертикально-горизонтальними музичними структурами (акордика, метроритм тощо), що дозволяє студентам об'єднати в цілісну картину поняття в галузі теорії музики. Для розвитку естетичної культури певне значення має історія музично-теоретичної думки як невід'ємної частини культури. Комплекс завдань з дисципліни «Теорія музики і сольфеджіо», окрім практичного, включає естетичний компонент, завдяки якому формується музичне мислення та логіка.

Багатий матеріал для розуміння ролі та місця естетичної культури у структурі музично-теоретичних дисциплін дає курс «Гармонія» завдяки:

- теоретичному та історичному осмисленню закономірностей тональної гармонії та функціональної теорії;
- сутності гармонічних процесів, взаємозв'язку гармонії з музичною формою, мелодикою, фактурою тощо;

- вивченню комплексу ладогармонічних засобів та прийомів музики XVIII – початку XX ст.;
- розумінню гармонії як категорії форми;
- вмінню практично застосовувати засвоєні засоби у вправах на фортепіано, грою на фортепіано гармонічних послідовностей у різних стилях та жанрах, характеризувати гармонічні засоби у контексті змісту музичного твору [1].

Традиційні форми роботи з дисципліни «Гармонія» - виконання письмових гармонічних завдань, вправ за фортепіано, гармонічний аналіз. Жодна з форм не повинна домінувати, оскільки в контексті естетичного розвитку культури студентів важливо виробити розуміння залежності теорії від практики, у зв'язку з цим різноманітні практичні вправи за фортепіано дозволяють осмислити певні закономірності, і що найважливіше, осягнути гармонію не як набір окремих вертикальних структур, а як естетичний комплекс співзвучь в цілісній формі.

Підсумовує весь комплекс завдань у формуванні естетичної культури студентів-музикантів дисципліна «Аналіз музичних творів», яка тісно межує з цілим спектром наукових галузей: лінгвістика, мовознавство, літературознавство, філософія тощо.

Форми роботи зазначеної дисципліни здебільшого базуються на аналізі музичних творів. Комплексний аналіз музичного твору містить в собі визначення форми, стильових та жанрових витоків тематизму, порівняльний аналіз зазначених структур із творами інших композиторів даної епохи.

Знання, набуті студентами під час вивчення дисциплін «Теорія музики і сольфеджіо», «Гармонія» дозволяють виконати цілісний аналіз музичного твору, знайти унікальні виразні особливості, представити його в контексті розвитку історії музики.

Таким чином, дисципліни музично-теоретичного циклу, що вивчають майбутні вчителі музичного мистецтва у ЗВО обумовлюють структуру їх естетичної культури та сприяють формуванню інтересу до естетичного вдосконалення і самовдосконалення, стійкої потреби в різних видах естетичної діяльності, самостійну пізнавальну активність та прагнення реалізувати естетичні здібності й творчий потенціал.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гургула Р. Специфіка професійно-методичної підготовки майбутнього вчителя музики [Електронний ресурс]. URL : http://intkonf.org/gurgula-r-i-spetsifika-profesiyno-metodichnoyi-pidgotovkimaybutnogovchitelya-muziki

2. Зязюн І. А. Естетичні засади розвитку особистості. Мистецтво у розвитку особистості: монографія / за ред. Н. Г. Ничкало. Чернівці : Зелена Буковина, 2006. 752 с.

3. Мельничук С. Г. Формування естетичної культури майбутніх учителів (історико-педагогічний аспект : 1860-1970 рр.) : монографія. К., 1995. 196 с.

4. Падалка Г. М. Естетична спрямованість формування творчих якостей майбутніх педагогів-музикантів. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки*. Бердянськ, 2006. № 2. С. 93–99.

ІМІТАЦІЙНО-ІГРОВЕ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ПОЗИЦІЇ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

(Іншакова І. Є., кандидатка філологічних наук, доцентка)
Криворізький державний педагогічний університет, м. Кривий Ріг, Україна

Гра посідає визначальне місце в житті дошкільників, актуальним є розроблення сценаріїв і підготовка методичних рекомендацій щодо використання імітаційних ігор із навчальною метою.

Усталене у світовій педагогіці розуміння гри охоплює будь-яке змагання між тими, хто грає, дії яких обмежені певними умовами та спрямовані на досягнення певної цілі.

У науковій літературі гру визначають як форму діяльності в умовних ситуаціях, спрямованих на відтворення й засвоєння суспільного досвіду, в якому формується й удосконалюється самоврядування поведінкою.

Гра – це така діяльність, у якій відтворюються соціальні стосунки між індивідами поза умовами безпосередньої утилітарної діяльності, що надає можливість визначити її соціальну, власне людську сутність, завдання та норми взаємовідносин. Це внутрішньо мотивована діяльність в уявній ситуації за певними правилами.

Я. А. Коменський зазначав, що гра є необхідною формою діяльності дитини, яка відповідає її природі і нахилам, розглядав її як умову щасливого дитинства, засіб усебічного, гармонійного розвитку [1].

К. Ушинський стверджував, що у грі формуються усі сторони дитячої душі, розум дитини, гра має великий вплив на розвиток дитячих здібностей та нахилів.

Багато науковців присвятили свої дослідження грі (Л. Виготський, О. Запорожець, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, Д. Ельконін). Вони зазначають, що це одна із сфер розвитку дошкільників. Низка теоретичних положень щодо дитячої гри має неабияке науково-практичне значення стосовно розглядуваної проблеми формування комунікативної позиції старших дошкільників, оскільки розкривають соціальну природу гри, її внутрішню структуру, основні компоненти ігрової діяльності, визначають значення гри для розвитку психіки дитини.

О. Леонтьєв та Д. Ельконін визначають гру як певну діяльність, предмет і мотив якої лежать у самому процесі її здійснення. Саме гра за їх дослідженнями має великі можливості для розвитку інтелекту дитини.

Л. Виготський у своїх дослідженнях послідовно доводить соціальне походження гри. Науковець вважає, що дитяча гра спрямована на майбутню діяльність, оскільки дитина бачить діяльність оточуючих її дорослих людей, наслідує її й переносить її у гру, у грі оволодіває головними соціальними відношеннями та проходить школу соціального розвитку.

В. Сухомлинський писав, що без гри немає і не може бути повноцінного розумового розвитку. Найбільш інтенсивний розвиток особистості дошкільника відбувається не на занятті, а у сфері вільного спілкування, праці, улюблених занять та грі. Саме у ній розкривається перед дітьми навколишній світ, виявляються творчі можливості особистості [2].

Таким чином, можемо стверджувати, що гра в навчанні – це активна навчальна діяльність з імітаційного моделювання предметів, процесів, явищ, що вивчаються; можливість у завуальованій формі перевірити міцність, оперативність, усвідомленість здобутих знань.

Для сучасної системи освіти ігрові форми важливі перш за все тим, що вони суттєво впливають на обсяг, глибину та свідоме засвоєння старшими дошкільниками навчального матеріалу, оскільки діти засвоюють знання, уміння, які здобуті у ході активного самостійного пошуку, у результаті ці знання та вміння більш стійкі, ніж при традиційному навчанні, яке має переважно репродуктивний характер.

Однією з провідних ознак гри є також її поліфункціональність, коли у процесі однієї й тої самої гри педагог може і вирішувати питання самоврядування, і регулювати зміну позицій окремих особистостей у дитячому колективі, і збуджувати фантазію дітей, і змінювати їхнє ставлення до певних видів діяльності та до самого себе.

В основі технології імітаційно-ігрового навчання, перш за все, лежить ігрова діяльність, що спирається на імітацію. Однією з переваг такого навчання є можливість використання методу драматизації, який ми виокремлюємо як один з методів імітаційно-ігрової технології.

Навчання з використанням імітаційно-ігрових засобів – це така форма діяльності дошкільників, в якій усвідомлюється навколишній світ, відкривається простір задля особистої активності дітей та їхньої творчості. Граючи, діти розв'язують творчі завдання, яких їм допомагають не тільки знання, вміння й навички, але й вигадка, уява, фантазія. Сама участь дитини у процесі гри, здійсненні імітації, виконанні ролі є набагато важливішою, ніж результати цієї діяльності.

Імітаційно-ігрове навчання дозволяє вихователю краще пізнати звички, характер, організаційні здібності та творчі можливості кожної дитини. У процесі імітаційної гри встановлюється тісніший зв'язок між учителем і учнем, ніж на занятті, де використовуються будь-які інші форми навчання.

Оскільки гра є переважно дитячою діяльністю, бажання грати властиве кожній дитині, а це, в свою чергу, дозволяє залучити до навчально-виховного процесу значно більшу кількість дітей порівняно з використанням інших форм, методів і прийомів навчання.

Основою взаємодії у грі є спілкування, яке надає можливість дошкільникам порівнювати себе з іншими, стверджуватися у власних здібностях, відстоювати особисту позицію, тобто гра забезпечує умови для самовираження та самоствердження особистості дитини.

Отже, гра й імітація як важлива ланка імітаційно-ігрового навчання дозволяє в ігровій формі імітувати та реалізувати у штучно створених умовах ситуації, що моделюють реальність, з яких необхідно знайти вихід. Ігрова імітація може розумітися як форма експериментальної діяльності. У процесі імітаційно-ігрового навчання вдало поєднуються предметні знання з практичною діяльністю, спрямованою на вироблення комунікативної позиції старших дошкільників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коменский Я. А. Великая дидактика. Избранные педагогические сочинения, 1955. 665 с.

2. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. К. : Радянська школа, 1978. 263 с.

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МОРСЬКОГО ТРАНСПОРТУ ЗАСОБАМИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

(Камінська С. В., аспірантка)
Київський університет імені Бориса Грінченка, м.Київ, Україна

В умовах інтеграції України в європейську освітню сферу на сучасному етапі розвитку науки та в умовах технічного прогресу швидко оновлюється зміст освіти. Євроінтеграційний напрям України у сфері освіти і науки відображено в реформах Міністерства освіти і науки України. Метою реформ є утвердження в українському суспільстві найвищих стандартів європейської освітньої та наукової традиції. Йдеться про постійне оновлення та орієнтацію навчальних планів і програм на формування готовності студентів до професійного іншомовного спілкування та запровадження стандартів вищої освіти, що сприятиме підвищенню якості підготовки іншомовного спілкування.

У міжнародних стандартах та документах прописані правила та години забезпечення плавальною практикою студентів морських університетів, тож в зв'язку з цим ми ефективно використали позанавчальну роботу для навчання студентів «Професійної англійської для майбутніх фахівців морського транспорту».

Різноманітні види позанавчальної роботи зацікавлюють та спонукають студентів до самовдосконалення, заохочують до раціоналізації самостійної роботи, посилюють власні вимоги до професіоналізму та оцінки власної діяльності у професійній сфері, підвищують увагу до майбутньої професії.

До поняття позанавчальна робота входить корегування індивідуального навчання кожного окремого студента, під час різноманітних видів роботи. Такими видами виступають:

- індивідуальної форми: реферати, повідомлення, консультації;
- групової форми: диспути, заняття в гуртках,робота в клубах;
- масової форми: вікторини, олімпіади, конференції, семінари, турніри.

Формування готовності до професійної діяльності починається з мотивації, а саме: з постановки мети, виходячи з потреб і цілей або з усвідомлення людиною задач, що постають перед нею. Розробка плану, моделей, схем подальших дії – є наступним етапом після якого, людина використовує певні засоби та способи діяльності, зіставляє хід виконаної роботи і отримані проміжні результати з певною метою, вносить корективи.

Джерелом комунікативного розвитку є позанавчальна робота, яка є однією з основ міжособистісного спілкування, плідної взаємодії в середині екіпажу. У позанавчальній роботі можливе відпрацювання кейсів, які допоможуть подолати культурні та мовні перепони, бар'єри ведення професійної діяльності, встановлення особистісних контактів у змішаних екіпажах під час плавальної практики.

Саме визначення терміна позанавчальна робота дається як вітчизняними так і зарубіжними вченими. У тому числі маємо такі трактування: сукупність

виховних впливів, що забезпечують цілеспрямованість, систематичність, послідовність, сполучення педагогічного керівництва з ініціативою і самодіяльністю студентів. [2,с. 143] або невід'ємна складова навчально-виховного процесу закладу вищої освіти, яка поєднує в собі навчальну (самоосвітню) та виховну (самовиховну) діяльність у позанавчальній роботі і спрямована на реалізацію особистісних потенціалів та ефективність особистісно-професійного розвитку [3, с. 69].

Навчальна література нагадує нам, що навчання – це не просто індивідуальна пізнавальна діяльність, воно відбувається в соціальному світі та формується соціальними умовами [1, с. 153-192]. Соціальні умови у світі через пандемію «Covid 19» зробили використання дистанційного навчання незамінним. Соціально-політичний чинник 2022 року в Україні закріпив беззаперечне визнання дистанційного навчання.

При формуванні професійної іншомовної комунікації під час позанавчальної роботи виявляється і чітко дотримується принцип партнерства між викладачем і студентом, який впливає на процес поглибленого навчання, спонукає майбутнього фахівця до пізнавальної діяльності, яка відіграє ключову роль у самоосвіті.

Щоб отримати максимальну віддачу від позанавчальної роботи, і викладач, і здобувач вищої освіти повинні повною мірою використовувати величезну кількості ресурсів, доступних в Інтернеті. Існують сотні онлайн-сервісів, які пропонують доступ до інформації.

Питання правильного підбору завдань важливе у позанавчальній роботі. Контекст цільового матеріалу має бути лексично, граматично та контекстуально відповідним. Викладач має розробити завдання, які студенти зможуть виконати. В іншому випадку завдання не дасть бажаного результату.

Студент, майбутній моряк, будує свою успішність в освіті відповідно до професійних потреб, передбачених ПДНВ, під керівництвом викладача. У контексті особистісно-орієнтованого навчання, самонавчання пропонує студенту самостійність у процесі навчання. Студент може вибрати час, місце та інтенсивність навчання. Завдяки технології дистанційного навчання, процес навчання переходить від поведінкової до конструктивістської дидактичної моделі.

У морській галузі формування міжнародних екіпажів є загальноприйнятою практикою. Процес навчання іноземної мови має бути спрямований на розвиток основних видів мовної діяльності: аудіювання, говоріння (монологи та діалоги), читання та письма. Під час навчання з використанням дистанційних технологій оволодіння іноземними мовами, викладачі завжди повинні усвідомлювати дедуктивну мету цього використання, чітко визначати, яку мовну діяльність передбачається розвивати, які вміння та навички будуть вдосконалюватися, прогнозувати результати. І використовувати зворотній зв'язок - наскільки мета була реалізована.

ЛІТЕРАТУРА

1. Gallivan M. J., V. K. Spitler, Koufaris M. *Does Information Technology Training Really Matter? A Social Information Processing Analysis of Coworkers' Influence on IT Usage in the Workplace.* Journal of Management Information System. 2005, 22 (1). C.153–192. (eng).

2. Словник-довідник з професійної педагогіки. За ред. А. В. Семенової. Одеса: Пальміра, 2006. 221с.

3. Уйсімбаєва Н. В. Зміст, структура та особливості організації позааудиторної роботи майбутнього вчителя як складова його особистісного самовдосконалення *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, III(36), Issue: 74, 2015. C.69–71

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ STEM-ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ

(Кокарєва А. В., аспірантка кафедри загальної педагогіки та андрагогіки,
Петренко Л. М., докторка педагогічних наук, професорка, доцентка)
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка,
м. Полтава, Україна

На сьогодні метою навчання в загальноосвітніх закладах середньої освіти є інтеграція до європейського та світового освітнього процесу, де провідним напрямом є формування цінностей та компетентностей учнів. Успіх цієї цілі спонукає науковців і освітян країни до реформування вітчизняної системи освіти, суттєвого оновлення змісту і методик навчання.

За В. Шарковим впровадження ІКТ у освітній процес потребує певного перегляду традиційних освітніх концепцій. Оскільки відбуваються швидкі зміни в програмному забезпеченні і учні не можуть самостійно ознайомитися з ними вивчаючи один предмет. М. Перенко у своїх статтях стверджує, що інформатика, дає великий потенціал для формування особистості. Тому навчати дітей треба для життя. Але в житті сучасна робота вимагає великого потенціалу від працівників, тому вчителі під час уроків повинні вчити дітей адаптуватися до сучасного інформаційного суспільства.

Дослідженням проблеми інноваційного та науково-дослідницького мислення учнів на уроках займаються Н. Морзе, О. Лісовий, С. Гальченко. R. Baudic, N. Ruggeri розглядають особливості впровадження Stem-освіти у закладах вищої освіти [2].

Метою статті є аналіз перспектив розвитку та запровадження Stem-технологій на уроках інформатики.

У сучасних умовах вчителям інформатики потрібно впроваджувати нові підходи до методики викладання програмних засобів і подавати загальну інформацію зрозумілими термінами на прикладах. Головне, щоб учні розуміли та вміли використовувати на практиці вивчений матеріал.

Одним із сучасних підходів є STEM-освіта, яка орієнтована на інновації за якого учні розвивають логічне мислення, вчаться моделювати різні ситуації, вирішують завдання, проявляючи творчість та винахідливість. Н. Гончарова дає пояснення поняттю STEM-освіта: «STEM – це низка чи послідовність курсів або програм навчання, яка готує учнів до успішного працевлаштування, до освіти після школи або для того й іншого, вимагає різних і більш технічно складних навичок, зокрема із застосуванням математичних знань і наукових понять»[1, с. 89].

Абревіатура STEM розшифровується, як природничі науки (Science), технології (Technology), технічна творчість (Engineering) та математика (Mathematics). Розглянемо, як можна впроваджувати Stem-технології на уроках інформатики. Перш за все це використання міжпредметних зв'язків. Це можна зробити наступними способами: об'єднати кілька предметів за схожістю тем; створення інтегрованих курсів чи спецкурсів.

Наприклад, поєднання елементів математики та інформатики при вивченні теми «Текстовий редактор» (малювання фігур, їх зафарбовування) у 5-му класі; розв'язування задач за допомогою мови програмування Python; побудова графіків функцій з використання Exel у 7 класі. У 9-му класі з теми «Моделювання» можна створити 3D дорогу для будівництва, кімнату і спробувати розрахувати витрати на матеріал. Тобто, підбір предметів і тем відбувається таким чином, щоб показати можливості використання програм на практиці та зацікавити матеріалом.

Можна використовувати зв'язки інформатики з фізикою, географією, хімією, біологією (у старших класах), а також фізкультурою, мистецтвом, етикою, літературою та математикою, українською мовою, технологіями. Доцільно використовувати наступні ресурси для роботи на уроках: https://circuits.io/, http://www.virtulab.net/, http://all-fizika.com .

Також в перспективі збільшення кількості бінарних уроків, тобто урок проводить кілька вчителів різних предметів. В такому випадку, мета уроку повинна бути узгоджена та пов'язана з темою. Наприклад «Побудова сонячної системи в Power Point» показує приклад поєднання інформатики та природознавства. При вивченні модуля «Графічний дизайн» (11 клас) та розділу «Комп'ютерна графіка» (6 клас) можна брати за основу мистецтво, географію та біологію.

Впровадження дослідно-проектної діяльності є ефективним спобом розвитку знань, вмінь та навичок. Адже у процесі виконання навчальних проектів активізується спільна дослідницька та творча діяльність учнів для досягнення індивідуальних досягнень під керівництвом вчителя, як порадника. Можна використовувати різні форми роботи: індивідуальна, колективна, групова та застосовувати технології «Два – чотири – всі разом», дебати, проблемне навчання та інші.

Також доцільно використовувати різні методи та форми роботи на уроках: групову, проектну, індивідуальну діяльність.

STEM-освіта неможлива без знання мов програмування, тому в закладах освіти створюються гуртки з вивчення Scratch, Python, а також гуртки з робототехніки та STEM-гуртки. Це все допомагає розкрити потенціал дитини та залучити до вивчення предметів та нових тем.

На сьогодні існує чимало ресурсів для урізноманітнення навчання: сучасні сайти, online-тренажери, віртуальні лабораторії, інтерактивні музеї Використання вище наведених елементів залучає учнів до роботи на уроках та в позаурочний час, а це є необхідним стимулом для отримання знань та вмінь. Однак, нажаль більшість ресурсів є іншомовними, тому слід звернути увагу на вивчення іноземних мов у загальноосвітніх закладах середньої освіти (для учнів) та ВНЗ (для вчителів).

Для ефективного впровадження STEM-технологій в навчальний процес є план, який розроблений Інститутом модернізації змісту освіти. Відбувається проведення вебінарів, курсів, онлайн проєктів, конференцій, де вчителі діляться своїм досвідом з різних предметів. Тому окрім впровадження Stem-технологій потрібно звертати особливу увагу на підготовку вчитеів інформатики до використання інноваційних технологій.

Таким чином, в основі Stem-освіти лежить інтегроване навчання, яке є основою для застосування знань на практиці. В статті було проаналізовано перспективи розвитку та запровадження Stem-технологій на уроках інформатики. Зокрема, були перераховані предмети та теми, які можна поєднувати з інформатикою та з'ясовано, що впровадження та розвиток Stem-освіти регулюється державними законами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончарова Н.О. Глосарій термінів STEM-освіти. *Інформаційний збірник для директора школи та завідувача дитячого садка*. Київ : РА «Освіта України», 2018. №10(79). С. 89–95.

2. Coppola B. P. Advancing STEM teaching and learning with research teams. *New Directions for Teaching and Learning* . Volume 2009, Issue 117, p. 33–44, Spring 2009. URL: http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/tl.342

КРЕАТИВНО-ОРІЄНТАЦІЙНИЙ ЕТАП РЕАЛІЗАЦІЇ СТУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ ХАРЧОВОЇ ГАЛУЗІ ДО ТВОРЧОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

(Курило О. Ю., аспірантка, старша викладачка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Педагогічне моделювання – це метод створення і згодом вивчення педагогічних моделей, тобто відображення основних характеристик певної педагогічної системи (процесу, явища) в спеціально створеному об'єкті – педагогічній моделі (мисленєве уявлення або матеріально реалізована система педагогічного процесу, явища, яка адекватно відображає досліджуваний предмет педагогічної дійсності) [1]. Об'єктом моделювання стають освітні процеси, на які розповсюджується теоретичне педагогічне моделювання, що збагачується і розвивається на основі узагальнення освітньої практики, врахування її потреб і проблем [3].

Модель підготовки майбутніх інженерів-педагогів харчової галузі до творчої професійної діяльності має відображати реальний освітній процес із досягнення очікуваних результатів – властивостей, характеристик і зв'язків, суттєвих для виконання професійно-орієнтованих дій.

Розробка структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх інженерів-педагогів харчової галузі до творчої професійної діяльності дає можливість об'єднати інформацію про всі сторони діяльності майбутніх фахівців і створює передумови для систематизації, уникнення дублювання, виділення матеріалу, якого не вистачає. Модель дає уявлення про цілісний зміст і структуру, взаємозв'язок і взаємозалежність елементів процесу підготовки інженерів-педагогів.

Структурно-функціональна модель підготовки майбутніх інженерів-педагогів харчової галузі має на меті формування готовності майбутніх інженерів-педагогів харчової галузі до творчої професійної діяльності, ґрунтується на застосуванні концептуальних (системного, синергетичного і компетентнісного) і специфічних (творчого і задачного) підходів і передбачає виявлення того нового, що вноситься в розвиток здобувача вищої освіти як суб'єкту педагогічної діяльності, і визначення системи освітніх завдань, які він має виконати для цього.

Вважаємо, що майбутні інженери-педагоги харчової галузі на шляху до оволодіння спеціальністю зазнають змін у динамічній структурі готовності до творчої професійної діяльності на креативно-орієнтаційному, креативно-практичному та креативно-професійному етапах. Стан адаптації, інтенсифікації та ідентифікації виявляється в зовнішніх та внутрішніх змінах щодо стану готовності майбутніх інженерів-педагогів харчової галузі до творчої професійної діяльності та процесу її формування.

Розглянемо детальніше креативно-орієнтаційний етап підготовки майбутніх інженерів-педагогів харчової галузі до творчої професійної діяльності.

Перший етап підготовки майбутніх інженерів-педагогів харчової галузі до творчої професійної діяльності – креативно-орієнтаційний, пов'язуємо з адаптацією, яка виступає процесом пристосування до мінливих умов зовнішнього

середовища. Враховуємо, що адаптація тісно пов'язана з процесом соціалізації, інтеріоризації норм та цінностей нового соціального середовища, способів предметної діяльності, форм соціальної взаємодії. Окрім того, адаптація (психологічна) є сукупністю властивостей індивіда, що характеризують його стійкість до умов середовища та рівень пристосування до них; результат такого пристосування; явище двостороннє, об'єктом дослідження при цьому є не індивід чи середовище, а їх взаємодія; інтегральний показник стану людини, її здатності виконувати певні функції: адекватно сприймати оточення, спілкуватися з іншими людьми, здійснювати само- і взаємо- обслуговування в колективі, адаптивно змінювати поведінку відповідно до рольових очікувань; необхідна умова процесу перетворення індивіда на повноправного активного члена певного соціуму, формування свого статусу [2].

Отже, креативно-орієнтаційний етап підготовки майбутніх інженерів-педагогів харчової галузі до творчої професійної діяльності припадає на 1-й рік навчання, метою якого є пристосування майбутніх фахівців до вимог і змісту освітнього процесу закладу вищої освіти, до нової соціальної ролі, усвідомлення вирішального значення самостійності та особистої відповідальності за досягнуті результати, формування взаємовідносин один з одним і з викладачами. Адаптованість майбутніх інженерів-педагогів харчової галузі проявляється в усвідомленні їхніх індивідуальних та особистісних якостей, емоційних станах і соціально значущих почуттях та психічній регуляції (становленні та відновленні), щодо творчої професійної діяльності в умовах, що постійно змінюються.

Для проходження цього етапу передбачалося виконання таких завдань: на основі дисциплін «Психологія» та «Професійна педагогіка» розкрити особливості, перспективи і шляхи оволодіння обраною спеціальністю; ресурсами дисципліни «Психологія» виявити потенційні можливості (мотиваційні, інтелектуальні, емоційні та вольові); мотивувати майбутніх інженерів-педагогів харчової галузі до творчої професійної діяльності; забезпечити активне включення до навчальної, практично-зорієнтованої та самостійної діяльностей; допомогти окреслити мету та завдання власного професійного становлення щодо очікуваних результатів стосовно формування компонентів готовності до творчої професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бекирова А.Р. Педагогическое моделирование процесв формирования профессиональной субъективности будущих учителей начальних классов. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*: науковий журнал. Педагогічні науки. Житомир: Вид-во Євенок О.О. 2017. №2 (88). С. 28-38.

2. Енциклопедія сучасної України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=42642 (дата звернення 10.03.2023).

3. Словник термінів з професійної освіти / авт. кол. за заг. ред. О.І. Шапран. Переяслав-Хмельницький: «Видавництво КСВ», 2013. 276 с.

ДІЯЛЬНІСТЬ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНОГО ЦЕНТРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

(Лисенко Л. М., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Лопатіна Г. О., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Діяльність інклюзивно-ресурсного центру в умовах воєнного стану є дуже важливою, оскільки саме в таких умовах люди потребують підтримки та допомоги більше, ніж будь-коли раніше. Інклюзивно-ресурсний центр – це заклад, який надає послуги особам з особливими освітніми потребами, забезпечуючи їх інтеграцію в суспільство та надаючи допомогу в розвитку та самореалізації. Умови воєнного стану створили багато проблем для людей з особливими потребами, багато хто з яких втратити доступ до необхідних послуг та ресурсів. Тому діяльність інклюзивно-ресурсного центру в цей період стає ще важливішою, оскільки він може стати надійною опорою для людей з особливими потребами та їхніх родин.

В умовах воєнного стану важливо забезпечити продовження навчання осіб з особливими освітніми потребами за місцем їх тимчасового перебування, максимально можливе збереження кадрового потенціалу педагогічних працівників закладів освіти, які забезпечували навчання дітей з ООП, та інклюзивно-ресурсних центрів. Тож, у зв'язку із введенням воєнного стану відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 Міністерство освіти і науки України у доповнення до листа МОН від 06.03.2022 № 1/33-71-22 було надано додаткові роз'яснення та рекомендації щодо організації освітнього процесу для осіб з особливими освітніми потребами, які переїхали на тимчасове проживання до інших регіонів України [1].

Діяльність інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ) в умовах воєнного стану спрямована на надання підтримки особам з особливими освітніми потребами, надання підтримки школі, сім'ї, громаді до яких залучені ці діти шляхом організації системного кваліфікованого супроводу [4], надання психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових послуг [5] за допомогою інформаційних технологій.

В 2022-2023 навчальному році інклюзивно-ресурсний центр в дистанційному форматі забезпечує:

✓ **Навігацію –** інформація для батьків про діючі ІРЦ, заклади освіти, де особа з особливими освітніми потребами може продовжити навчання. *Відновлення реєстру закладів для навчання та виховання дітей з ООП, у зв'язку зі зміною місця фактичного розташування. Новий формат надання інформаційної підтримки батькам дітей з ООП щодо закладів, у яких дитина може продовжувати навчання та отримувати інші додаткові послуги.*

✓ **Обмін інформацією –** допомога батькам в отриманні висновку про КО дитини. *Зокрема на початку воєнного стану було припинено доступ фахівцям (консультантам) інклюзивно-ресурсного центру Донецької області до «АС – ІРЦ». З жовтня місяця 2022 року була відновлена робота в електронній системі тільки для керівників.*

✓ **Координацію зусиль** – визначення рівня підтримки. До роботи Команди мають бути залучені фахівці ІРЦ, що знаходяться на території тимчасового місця проживання учня або в дистанційному форматі фахівців ІРЦ, які раніше проводили комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи за попереднім місцем проживання. *Однак забезпечення доступу до послуг та участь в Команді супроводу фахівців ІРЦ в умовах воєнного стану в Україні іноді неможливе через звільнення фахівців, їх перебування за кордоном або на тимчасово окупованій території.*

Здійснюється інформування педагогів та фахівців, які надають корекційно-розвиткові послуги про додаткові можливості для дистанційного навчання, пошук методів підтримки дітей з особливими освітніми потребами в умовах воєнного часу.

✓ **Обстоювання прав дитини з особливими освітніми потребами та її сім'ї** – *індивідуальні консультації, корисні посилання на Інтернет-ресурси, створення ситуацій успіху, додаткові можливості для дистанційного навчання. Методи підтримки дітей з особливими потребами в умовах воєнного часу під час навчання.*

Всі діти мають право на освіту, тому ІРЦ працюють з метою забезпечення освітніх послуг для дітей з особливими освітніми потребами, використовуючи навігаційну, координаційну, інформаційну функцію як на індивідуальному рівні з батьками та надавачами послуг, так і на системному рівні – шляхом інформування різних зацікавлених сторін про додаткові потреби. *Попри щоденні вдосконалення системи онлайн-освіти та значну кількість цифрового інструментарію, у випадках із сім'ями, де діти не мають доступу до гаджетів чи інтернету, фахівці віддають перевагу телефону або вайберу для надання консультативної допомоги та корекційно -розвиткових послуг.*

Отже, інклюзивно-ресурсний центр може надавати різноманітні послуги, такі як консультування, психологічна підтримка, надання необхідних ресурсів та матеріалів для навчання та розвитку. Крім того, він може стати місцем зустрічей та спілкування для людей з особливими потребами та їхніх родин, де вони можуть отримати підтримку та поради від інших людей, які опинились у подібній ситуації [2].

Діяльність інклюзивно-ресурсного центру в умовах воєнного стану може стати надійною опорою для людей з особливими потребами та їхніх родин, які потребують підтримки та допомоги в цей непростий період. Важливо забезпечувати доступ до необхідних ресурсів та послуг, щоб забезпечити інтеграцію та самореалізацію цієї групи людей в суспільство.

В умовах воєнного стану інклюзивно-ресурсний центр стає провідником, підтримкою, радником для родин, які виховують осіб з особливими освітніми потребами [3]. Фахівці (консультанти) інклюзивно-ресурсного центру допомагають сім'ям у отриманні додаткових заходів, спрямованих на подолання освітніх труднощів їх дітей, зокрема тих, що виникли внаслідок психологічної травми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лист МОН України № 1/3710-22 від 28.03.2022 року «Про роботу інклюзивно-ресурсних центрів та організацію освітнього процесу для осіб з особливими освітніми потребами у період воєнного стану». URL: https://kristti.com.ua/wp-content/uploads/2022/03/Rekomendatsiyi_voyennyj_stan_red-1.pdf

2. Лопатіна Г. О. Науково-методичний супровід упровадження інновацій у систему корекційної освіти регіону. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки). *Зб. наук. праць : вип. 6, у 2 т. / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова*. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2015.Т.2. С. 127-136.

3. Лопатіна Г.О. Формування деонтологічної позиції фахівців та студентів спеціальності «Спеціальна освіта». Стратегії підготовки фахівців у вищих навчальних закладах до роботи з дітьми в сучасному освітньому просторі : колективна монографія; за ред. Г.О. Лопатіної. Бердянськ : Видавець Ткачук О.В., 2016. С. 130-178.

4. Лопатіна Г. О., Сичікова Я. О., Цибуляк Н. Ю. Європейський досвід тьюторства в освіті. *Стан та тенденції розвитку науки, освіти, технологій і суспільства*: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Умань, 3 грудня 2022 р.). Умань: ЦФЕНД, 2022. С. 12-13.

5. Vorotyntseva, O., Pozniak, O., Voitenko, A., Lopatina, H., Huz, I., & Huiseva, T. (2022). The Preparation of Specialists for the Realization of Individual Education Path of Children with Special Educational Needs: Neuropedagogical Aspects. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 13(2), 97-112.

НАВЧАННЯ В УМОВАХ МІГРАЦІЙНОЇ КРИЗИ. РОЛЬ МІЖКУЛЬТУРНИХ АСИСТЕНТІВ У ПОЛЬСЬКИХ ШКОЛАХ

(Ліончук Р. А., магістр педагогічної освіти, докторантка)
Гуманітарно-природничий університет ім. Яна Длугоша в Ченстохові,
м. Ченстохова, Республіка Польща

Повномасштабне вторгнення Росії проти України спричинило одну з найбільших міграційних криз у світовій історії. Від початку війни з України виїхало більше ніж 14,5 мільйони громадян, 11,7 мільйонів з них – до країн Євросоюзу. За даними польської прикордонної служби, від 24 лютого 2022 року польсько-український кордон перетнули близько 10,9 мільйони біженців з України [3]. Це переважно жінки та діти. Разом з тим від 24 лютого 2022 року до України повернулося 7,35 мільйони осіб. Найбільше біженців з України тимчасово оселились у великих містах: у Варшаві, Вроцлаві, Гданську, Бялостоці, Лодзі, Кракові, Катовіцах, Познані, Бидгощі, Щечині.

Відповідно до даних дослідження, проведеного Unia Metropolii Polskich (UMP), найбільше біженці з України потребують допомоги з пошуком житла та роботи, фінансової та медичної допомоги, а також допомоги у вивченні мови. Також 39% біженців планують повернутися до України відразу по закінченню війни, 20% через кілька місяців після закінчення війни, 16% планують лишитися в Польщі щонайменше на рік і 22% біженців ще не визначилися [5].

З самого початку прибуття українських біженців Польським Парламентом було прийнято закон, який стосувався лише тих осіб, що перетнули українсько-польський кордон. Вже 26 лютого закон було відредаговано й абсолютно кожен українець, що вимушено покинув свою домівку, отримував матеріальну допомогу, безоплатну медичну опіку та можливість працевлаштування. Всі умови були створені задля того, щоб біженці могли нормально жити в сусідній країні.

Кожен біженець з України має право легально перебувати на території Польщі упродовж 18 місяців. Це стосується біженців будь-якого віку та статі. Не раніше ніж через 9 місяців від дати легального перетину кордону, але не пізніше, ніж 18 місяців від 24.02.2022 біженці мають право подати заявку для отримання дозволу на тимчасове перебування на території Польщі терміном на 3 роки від дати видачі. Наявність індивідуального номеру PESEL надає біженцям з України такі ж права, як і громадянам Польщі. Біженці також отримують одноразову грошову допомогу та соціальну допомогу на дітей.

Одночасно повстало питання продовження здобуття освіти школярами з України. Частина дітей продовжили навчання в школах України онлайн. Згідно з польським законодавством, діти шкільного віку повинні обов'язково навчатися в школі, разом з тим, якщо дитина навчається в українській школі онлайн, вона не може відвідувати польську школу.

Для того, щоб допомогти українським школярам адаптуватися в Польщі Міністерством Освіти Польщі було прийнято спеціальний закон, що дозволяв школам відкривати підготовчі відділення (oddział przygotowawczy) та працевлаштовувати вчителів з України. На його підставі в багатьох школах було створено підготовчі відділення трьох рівнів: 1-3 класи, 4-6 класи і 7-8 класи. До 24

лютого 2022 року у Кракові існували 4 підготовчих відділення, а від середини березня шкільного року 2021/2022 було створено 98 підготовчих відділень у 61 школі міста, де загалом навчалося 1827 учнів [4]. Основною метою підготовчих відділень є підготовка дітей до навчання в звичайних польських класах. Тому основний акцент у навчанні робиться на вивчення польської мови (10 годин на тиждень у середніх класах; у початкових класах більше 10 годин (на розсуд вчителя)). Проблемою польських підготовчих відділень є те, що немає чітких правил стосовно того, якими критеріями керуватися при зарахуванні українських дітей до класів. Так, при прийомі дітей, окремі школи розподіляли їх по класах згідно віку, а не залежно від того, до якого класу діти ходили в Україні (варто зауважити, що початкова освіта в польських школах закінчується в 3 класі, тоді як в Україні у 4; також є значні відмінності у польських та українських шкільних програмах). Таким чином, на підготовчому відділенні класів 1-3 можуть навчатися діти, котрі ще не ходили до школи, а також учні 1, 2, 3, 4 класів українських шкіл, що значно ускладнює працю вчителя та комунікацію між школярами. Також важливою проблемою є відсутність офіційних навчальних програм для підготовчих відділень, коли вчитель без відповідного досвіду повинен поєднувати програми з кількох різних класів. Складнощі в роботі вчителів виникають також у зв'язку з тим, що вони не знають українських програм, української мови (через що часто не можуть порозумітися з учнями) та особливостей роботи з дітьми з поствоєнною травмою. Завдяки тому, що заняття у більшості підготовчих відділень починаються в другій половині дня, частина дітей продовжують одночасно навчатися онлайн в українських школах. Батьки вважають, що це мудре рішення, так як діти не відставатимуть від української навчальної програми та зможуть отримати в Україні свідоцтво про освіту, не думаючи про те, що їх діти і так опинилися в складній ситуації і навчання в двох школах одночасно їх переобтяжує.

Допомогти у навчанні школярам-іноземцям у польських школах можуть міжкультурні асистенти (asystent międzykulturowy). Це особи, котрі найчастіше є мігрантами, добре знають польську мову та традиції і прийняті на роботу на посаду помічника вчителя з тижневим навантаженням у 40 годин (ставка). Зазвичай контракт зі школою укладається до кінця навчального року (до кінця червня). Іноземець, котрий прийшов до польської школи може користуватися допомогою асистента терміном до 12 місяців. З початком війни в Україні і збільшенням кількості мігрантів у Польщі, кількість міжкультурних асистентів, працюючих в польських школах значно зросла. Наприклад, у грудні 2019 року в Кракові працювало 19 міжкультурних асистентів, станом на 2021 рік їх кількість зросла до 32, а на даний час у школах міста працюють 103 асистенти громадяни України [4]. Для того, щоб була можливість працевлаштувати міжкультурного асистента, батьки повинні написати заяву на ім'я директора школи. Далі директор складає подання до міського відділу освіти і органи місцевого самоврядування виділяють кошти на працевлаштування асистента. На початку навчального року 2022/2023 діяльність міжкультурних асистентів частково фінансувала також міжнародна організація UNICEF. З жовтня 2022 року у Варшавському Університеті на післядипломній освіті відкрито новий напрямок

навчання: «Міжкультурний асистент у школі» (Asystentura międzykulturowa w szkole) з річним терміном навчання [1].

Міжкультурний асистент покликаний допомогти дитині в адаптації, інтеграції, навчанні, в комунікації з ровесниками, вчителями та іншим персоналом школи, а також у спілкуванні вчителів/персоналу школи з батьками школяра. Найчастіше його праця полягає в допомозі з перекладом з польської мови на рідну мову як під час шкільних занять, так і під час батьківських зборів, індивідуальних консультацій з психологом та педагогічними працівниками. Також він допомагає дітям зрозуміти різниці в культурі та розв'язує конфлікти, що виникають на їх основі.

На жаль, не всі польські школи мають можливість працевлаштування міжкультурних асистентів, хоч і відчувають у них потребу. Проблема полягає в нестачі необхідної кількості коштів в органів місцевого самоврядування, що характерно зазвичай для малих міст та сіл, а також відсутності осіб, котрі могли б виконувати таку функцію.

Згідно з результатами дослідження, проведеного Фундацією Школа з Класом (Szkoła z Klasą), практично 55% директорів польських шкіл позитивно оцінюють положення, що стосуються способів організації навчання дітей з України на рівні школи. Разом з тим третя частина директорів ставляться до них негативно і кожен десятий директор школи не може дати оцінку їх якості [2].

Центр Громадянської Освіти у своєму звіті характеризує ситуацію у польських школах в зв'язку зі значною кількістю біженців з України наступним чином: «Бракує матеріалів для викладання польської мови як іноземної, адекватних рівню/віку учнів. Навчальні ресурси розпорошені, їх пошук вимагає зусиль. Пересічному вчителю-предметнику потрібен швидкий і простий шлях до потрібних матеріалів. Інакше він опустить руки, особливо якщо навчання українських дітей є його додатковим завданням (змішані класи)» [2]. Також 37% польських вчителів мають складнощі з оцінюванням українських школярів. І лише 6% педагогів зазначили, що не мають з цим жодних проблем [2].

Як зазначає Amnesty Intenational, більшість дітей біженців з України, котрі не знають і не розуміють польської мови, навчаються у звичайних класах з польською мовою навчання. Багато хто стверджує, що це на краще, так як діти в такому випадку швидше інтегруються і швидше опановують польську мову. Інші ж вважають це неефективним, так як діти, опинившись в польській школі і не володіючи польською мовою, відчувають сильний стрес і навчання їм дається складніше.

ЛІТЕРАТУРА

1. Asystentura międzykulturowa w szkole. URL: https://irk.uw.edu.pl/pl/offer/PODYPL2022/programme/SP-AM/ (дата звернення: 19.02.2023).

2. «Czy ktoś zrozumiał, czy nie - okaże się później». Ukraińskie dzieci w polskich szkołach. URL: https://oko.press/raport-amnesty-international-o-ukrainskich-dzieciach-w-polskich-szkolach (дата звернення: 15.03.2023).

3. Ilu uchodźców z Ukrainy jest w Polsce [aktualne dane]. URL: https://300gospodarka.pl/news/uchodzcy-z-ukrainy-w-polsce-liczba (дата звернення: 10.04.2023).

4. Po roku od wybuchu wojny nadal pomagamy. URL: https://www.krakow.pl/aktualnosci/268808,29,komunikat,po_roku_od_wybuchu_wojny_nadal_pomagamy.html (дата звернення: 10.03.2023).

5. Unia Metropolii Polskich. Ukraińcy w 12 największych polskich miastach po 24.02.22 r. Główne wyniki z raportów Centrum Analiz i Badań Unii Metropolii Polskich. URL: https://metropolie.pl/fileadmin/user_upload/Ukraincy_w_12_miastach_UMP_glowne_wyniki_raport.pdf (дата звернення: 15.03.20

ПСИХОЛОГІЧНО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕДИЧНОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

(Ломакін А. О., кандидат технічних наук, доцент,
Голобородько А. В., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти)
Українська інженерно-педагогічна академія, м. Харків, Україна

Медична служба в умовах воєнного стану функціонує у складних умовах, коли на передньому краї розгортається військовий конфлікт [3, с. 70]. Це може мати серйозні психологічні наслідки для медичного персоналу, який працює в таких умовах [1].

Основні психологічні особливості функціонування медичної служби в умовах воєнного стану наступні:

- Стрес і травма. Медичний персонал, який працює в умовах війни, піддається значному стресу. Вони можуть бачити жахливі поранення та смерті, і це може викликати у них травму. Це може впливати на їхню психічну та емоційну стабільність.
- Висока напруженість. Медична служба в умовах воєнного стану працює в умовах високої напруженості. Швидке прийняня рішень та реакції на несподівані ситуації можуть бути ключовими у збереженні життя поранених військових. Однак, це може призвести до виснаження та втоми медичного персоналу.
- Обмежені ресурси. У війні, медична служба може бути обмежена у ресурсах, таких як медичні засоби, обладнання та персонал. Це може змусити медичний персонал приймати важливі рішення та здійснювати процедури, які можуть бути більш ризиковими та не такими, які вони зазвичай б обрали за більш нормальних умов.
- Недостатня підтримка та визнання. Медичний персонал, який працює в умовах війни, може відчувати, що їхня праця не отримує достатньої підтримки та визнання. Це може призвести до зниження мотивації та бажання продовжувати працювати в таких умовах.
- Етичні та моральні дилеми. Медичний персонал може стикатися з етичними та моральними дилемами, коли вони повинні вирішувати, які поранені мають отримати першочергову допомогу та які вимагають більш ресурсів. Це може бути важливою проблемою, коли ресурси обмежені.
- Соціальний та культурний контекст. Медичний персонал може працювати в умовах, які відрізняються від тих, які вони звикли бачити в своєму повсякденному житті. Наприклад, вони можуть стикатися з іншою мовою, культурою та релігією, яка може впливати на їхню роботу та здійснення медичної допомоги.
- Стримування емоцій. Медичний персонал повинен стримувати свої емоції, коли працює з пораненими військовими. Вони повинні зберігати свій професійний підхід та не показувати свою емоційність. Це може бути дуже складно в умовах війни, де вони можуть бачити багато страждань.

Отже, психологічні особливості функціонування медичної служби в умовах воєнного стану можуть бути дуже складними та вимагати багато від медичного персоналу. Це може вплинути на їхню психічну та емоційну стабільність та

ефективність їхньої роботи. Необхідно забезпечити медичний персонал достатніми ресурсами, підтримкою та підготовкою для роботи в умовах воєнного конфлікту [4]. Необхідно забезпечити їхню психологічну та емоційну підтримку, визнання та належну підготовку для роботи в умовах війни, щоб забезпечити якісну та ефективну медичну допомогу пораненим військовим [2, с. 57].

Для того, щоб забезпечити ефективну роботу медичної служби в умовах воєнного конфлікту, можна вжити деяких заходів:

- Підготовка медичного персоналу. Медичний персонал має бути підготовлений до роботи в умовах воєнного конфлікту. Це включає підготовку до роботи з травмованими, використання спеціального обладнання, роботу в умовах обмеженого доступу до ресурсів, використання розуміння та поваги до інших культур та релігій.
- Забезпечення достатніх ресурсів. Медичні заклади мають бути забезпечені достатнім обладнанням, медикаментами та іншими необхідними ресурсами. Це дозволить медичному персоналу забезпечити якісну медичну допомогу та зменшити кількість випадків непрофесійної медичної допомоги.
- Підтримка медичного персоналу. Медичний персонал може стикатися з великими емоційними навантаженнями під час роботи в умовах воєнного конфлікту. Тому важливо забезпечити їм підтримку та допомогу психологів, соціальних працівників та інших фахівців.
- Ефективний управлінський підхід. Медична служба повинна мати ефективний управлінський підхід для координації роботи медичного персоналу та забезпечення якісної медичної допомоги пораненим.
- Створення сприятливого робочого середовища. Медична служба повинна створити сприятливе робоче середовище для медичного персоналу, щоб забезпечити їм комфорт та безпеку в умовах воєнного конфлікту. Це включає забезпечення безпеки персоналу, достатнім освітленням та вентиляцією, забезпеченням регулярних перерв та відпочинку.
- Співпраця з іншими медичними організаціями та групами. У воєнному конфлікті медична служба може отримувати пацієнтів з різних зон конфлікту, тому важливо забезпечити співпрацю з іншими медичними організаціями та групами, щоб забезпечити ефективну та безперебійну медичну допомогу.
- Надання підтримки пораненим та їх родинам. Медична служба має бути готовою надавати підтримку пораненим та їх родинам під час важких фізичних та емоційних переживань.
- Розробка планів евакуації. Медична служба повинна мати розроблені плани евакуації для перевезення поранених зі зони конфлікту в безпечне місце для надання подальшої медичної допомоги.
- Забезпечення психологічної допомоги. Медична служба повинна забезпечувати психологічну допомогу як пораненим, так і персоналу медичної служби, які можуть переживати стресові ситуації в умовах воєнного конфлікту.
- Захист медичних працівників. Медичний персонал має право на захист від насильства та інших форм агресії, які можуть виникнути в умовах воєнного конфлікту. Медична служба повинна забезпечити безпеку персоналу та вжити заходів для запобігання насильства.

•Керування інформацією. Медична служба має забезпечити керування інформацією про стан поранених та медичний персонал для забезпечення ефективної координації та співпраці з іншими медичними організаціями та групами.

•Підготовка до воєнного конфлікту. Медична служба повинна мати плани підготовки до воєнного конфлікту, щоб забезпечити готовність персоналу, необхідне обладнання та запаси медичних засобів та препаратів.

•Післяконфліктна реабілітація. Медична служба повинна забезпечити післяконфліктну реабілітацію поранених та підтримку їх відновлення здоров'я після відходу від воєнних дій.

Усі ці заходи допоможуть забезпечити ефективну роботу медичної служби в умовах воєнного конфлікту та забезпечити якісну медичну допомогу пораненим.

Висновок, можна сказати, що медична служба в умовах воєнного конфлікту має багато специфічних особливостей. Перед медичним персоналом стоїть важлива і складна задача забезпечення якісної медичної допомоги пораненим в умовах обмежених ресурсів та підвищеного ризику. Національне законодавство має передбачати спеціальні заходи щодо захисту медичних працівників від насильства, а також забезпечення їм необхідного обладнання та запасів медичних засобів.

Підготовка до воєнного конфлікту, керування інформацією, організація транспортування поранених та забезпечення психологічної допомоги є дуже важливими завданнями, які потрібно вирішувати для забезпечення ефективної роботи медичної служби.

Оскільки воєнний конфлікт є надзвичайною ситуацією, то підготовка медичного персоналу повинна бути спрямована на забезпечення готовності до надання медичної допомоги в умовах обмежених ресурсів та зниженого рівня безпеки.

Отже, медична служба в умовах воєнного конфлікту має виконувати важливі функції забезпечення якісної медичної допомоги та захисту медичних працівників. Для успішного виконання цих завдань потрібна грамотна підготовка медичного персоналу, підготовка до воєнного конфлікту, забезпечення необхідного обладнання та запасів медичних засобів, а також виконання інших необхідних заходів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вахненко С. В. Проблемні питання медичної допомоги в умовах воєнного стану [Електронний ресурс]. *Український медичний часопис*. 2018. URL: https://www.umj.com.ua/article/34417/problemni-pitannya-medichnoyi-dopomogi-v-umovah-voyennogo-stanu.

2. Медична психологія : підруч. ; за заг. ред. докт. мед. наук, проф. І. Д. Спіріної. Дніпро : ЛІРА, 2022. 300 с

3. Охорона психічного здоров’я в умовах війни / пер. з англ. Т. Семигіна, І. Павленко, Є.Овсяннікова [та ін.]. - К.: Наш формат, 2017. -1068 с.

4. Pols H. WAR & Military Mental Health [Електронний ресурс]. *Am J Public Health*. 2007. URL:: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2089086/.

ПРОБЛЕМА СПРАВЕДЛИВОСТІ В АНТИЧНІЙ ФІЛОСОФСЬКІЙ ДУМЦІ

(Матвєєв Д. О., аспірант, Клочек Л. В., докторка психологічних наук, професорка, проректорка з наукової роботи ЦДУ ім. В. Винниченка)
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький, Україна

На нинішньому етапі свого розвитку Україна переживає надзвичайно стрімкі трансформації, що зумовлені насамперед війною та євроінтеграційними процесами, які розпочалися дещо раніше і невпинно продовжуються, незважаючи на складні виклики. Суспільство переосмислює ідеали та принципи, що виступають його ціннісними орієнтирами; співвідносить їх з основоположними цінностями Західного світу, серед яких чільне місце посідає справедливість.

У психологічній науці останнім часом посилилася увага до проблеми справедливості та пов'язаних з нею явищ. Важливим аспектом є вивчення психологічних аспектів справедливості в історичному розрізі – погляди на це явище дослідників різних часів. У донауковий період психології справедливість була об'єктом уваги видатних філософів епохи античності – Сократа, Платона та Арістотеля.

Зокрема, Сократ у визначенні справедливості схилявся до думки, що моральні цінності, в ряду яких знаходиться справедливість, мають бути однаковими для кожного і в своїй основі грунтуватися на знанні доброчинності як такої. Філософ у поняття справедливості вкладав загальний зміст, поєднуючи категорії моральності та істини. З точки зору Сократа, встановлення справедливості в суспільстві забезпечує досягнення злагоди і порозуміння. Натомість, вивчаючи витоки несправедливості як протилежного явища, Сократ акцент робив на тому, що кожна людина по-своєму її тлумачить і вкладає свій зміст. Якщо з точки зору філософа, справедливість виступає як всезагальна істина, то розуміння несправедливості є суб'єктивним та індивідуалізованим [2].

Платон, як і Сократ, вважав, що кожна людина прагне до блага. У діалозі «Держава» Платон приділив важливе місце ідеї справедливості, вважаючи, що будь-яка людина має перебувати під владою «божественного і розумного начала» [3, с. 23]. У вченні Платона справедливість частково ототожнюється з мудрістю, головною метою якої є пошук (пригадування) істини і слідування за нею. Тобто Платон характеризує справедливість як прекрасне і велике благо, яким слід володіти кожному. Платон здебільшого розглядав справедливість через призму суспільного: визначав справедливим поділ суспільства на соціальні пласти, де кожен, згідно свого походження, реалізує власний потенціал і не заважає це робити представникам іншого класу [3, с. 176].

Учень Платона Арістотель у «Нікомаховій етиці» досить повно висвітлив своє бачення і розуміння справедливості. Він вважав, що завданням справедливості є підпорядкування власного інтересу інтересам інших людей і служіння суспільству. Філософ виділяв два види справедливості – зрівняльну та розподільчу. За його розумінням, зрівняльна справедливість встановлюється в сегменті міжособистісних (зокрема майнових) відносин громадян. Тобто сферою її

застосування є укладання цивільно-правових угод, здійснення товарного обміну (купівля-продаж, завдаток, бартер, застава). До зрівняльної справедливості філософ також відносив професійну діяльність судді, на підставі рішень якого відшкодовується заподіяна шкода або призначається покарання за скоєний злочин. Цей вид справедливості розглядалася філософом як сфера еквівалентних (рівних) відносин, де закон визнає рівними всіх. Сутність же розподільчої справедливості полягає в розподілі благ згідно з чеснотами та якостями кожного. Критерієм такої справедливості є так звана геометрична рівність, яка означає розподіл загальних благ пропорційно внескам членів суспільства [1]. Арістотель розглядав справедливість як моральний принцип, дотримання якого регулює відносини в суспільстві [4, с. 122].

Таким чином, аналіз поглядів філософів епохи античності на справедливість дозволяє зробити узагальнення про те, що у своєму тлумаченні справедливості вони виходили з розуміння її як всезагальної істини, слідування якій гармонізує соціальні взаємодії. Моральність суспільства вимірюється справедливим розподілом між людьми міри винагород і покарань за результати діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Левкулич В. Справедливість в концепціях мислителів античності. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/10160/1/%D0%A1%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%95%D0%94%D0%9B%D0%98%D0%92%D0%86%D0%A1%D0%A2%D0%AC%20%D0%92%20%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%A6%D0%95%D0%9F%D0%A6%D0%86%D0%AF%D0%A5%20%D0%9C%D0%98%D0%A1%D0%9B%D0%98%D0%A2%D0%95%D0%9B%D0%86%D0%92%20%D0%90%D0%9D%D0%A2%D0%98%D0%A7%D0%9D%D0%9E%D0%A1%D0%A2%D0%86.pdf

2. Платон. Апология Сократа / Диалоги. URL: http://psylib.org.ua/books/plato01/01apols.html

3. Платон. Держава / Пер. з давньогрец. та коммент. Д.Коваль. К.: Основи, 2000. 354 с.

4. Аристотель. Політика / Пер. з давньогрец. О. Кислюк. К.: Основи, 2000. 238 с.

КЕЙС-МЕТОД У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

(Мирошниченко В. О., кандидат педагогічних наук, доцент)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Фахова підготовка юристів в Україні є однією з найважливіших галузей вищої освіти. Вона має на меті формування висококваліфікованих фахівців, які здатні здійснювати правову підтримку громадян, підприємств та державних інституцій.

Нові політичні, культурно-освітні, соціальні, економічні та державно-правові потреби є чинником набуття нового змісту та перетворень у системі юридичної освіти в Україні, важливим завданням якої є забезпечення студентів-юристів системними знаннями про професійну сферу діяльності, формування особистісних якостей майбутнього фахівця [2].

Наразі не виникає питання «чому вчити», оскільки існує безліч наукової літератури та купа інформації в мережі Інтернет. Проблемою є лише вміння викладача застосовувати професійні методи, які допомогли б студентам навчитися формам і прийомам використання першоджерел, самостійному пошуку розв'язання юридичних питань, критичному аналізу законодавства тощо.

Сучасна освіта спрямована не на формування абстрактних знань, відірваних від повсякденного життя, а особливих навичок, що полягають у здатності застосування знань і умінь на практиці, в реальному житті, в реальній справі.

Розрізняють традиційні (лекції, демонстрації, дискусії, різноманітні практики) та інноваційні методики (інтерактивні та активні). Як зазначають Л. Пироженко та О. Пометун, суть інтерактивного навчання полягає в тому, що процес навчання відбувається за умови постійної активної взаємодії всіх здобувачів освіти. Це, свого роду, є співнавчанням, де викладач і студент є рівнозначними та рівноправними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають і вміють [3, с. 9].

Вивчення різноманітних джерел, зокрема психолого-педагогічних, свідчить, що нині увага педагогів та науковців спрямована на застосування кейс-методу, який доцільно використовувати у вищій школі.

Кейс – це події, які реально відбулися в певній сфері діяльності і які автор описав для того, аби спровокувати дискусію в навчальній аудиторії, підштовхнути здобувачів освіти до обговорення та аналізу ситуації, до прийняття рішень.

Отже, кейс або ситуаційна вправа – це опис конкретної ситуації, який використовують як педагогічний інструмент. Такі вправи виконують ряд функцій. Вони допомагають здобувачам освіти: а) глибше зрозуміти тему та розвинути уявлення; б) отримати ґрунт для перевірки теорії, виявлення взаємозв'язків, формулювання гіпотез; в) пробудити інтерес, заохотити дискусію; г) отримати додаткову інформацію та поглибити знання; ґ) розвинути і застосувати аналітичне та стратегічне мислення, вміння вирішувати проблеми, робити висновки; д) розвинути комунікаційні навички; е) поєднати теоретичні знання з реаліями життя.

В сучасному суспільстві освіта має відповідати потребам ринку. Абстрактні знання, відірвані від реальної ситуації дають мало користі. Напевно, кожен студент зацікавлений в тому, аби знання, які він отримує в навчальному закладі, міг легко застосовувати в практичній діяльності.

Мета кейс-методу полягає в тому, щоб поставити здобувачів освіти в таку ситуацію, де їм необхідно буде приймати рішення. Майбутні фахівці мають визначити істотні й другорядні факти, виділити основні проблеми і виробити стратегії та рекомендації щодо подальших дій. Акцент робиться на самостійному навчанні на основі колективних зусиль. Роль викладача зводиться до управління дискусією та спостереження.

Попри те, що кейс-метод з'явився у практиці вищої школи в Україні нещодавно, він став одним із найпоширеніших видів роботи у процесі фахової підготовки майбутніх юристів. І це не дивно, адже цей метод спрямований на формування професійних якостей у здобувачів освіти.

В. Бігун у своїй праці звертає увагу на такі переваги застосування кейс-методу у юридичних ЗВО: 1) Цей метод сприяє розвитку правового мислення. Під час аналізу справи студент вчиться мислити як юрист, вчиться уважності до деталей, правових норм, аргументації. 2) Зосереджуючись на вивченні судових рішень, а не законодавства, кейс-метод сприяє встановленню суперечностей між ними. Складаються передумови для подолання прогалин між правотворенням і правозастосуванням. 3) Розвиває колегіальні стосунки викладача і студента [5].

Кейс-метод є інтерактивним методом на основі професійної ситуації, взятої з реальної практики, яку студенти повинні осмислити і запропонувати шляхи раціонального виходу з неї. Синонімами цього методу також виступають: кейс-стаді, метод кейсів, метод аналізу інцидентів, дослідження випадку, ситуаційне завдання. Для справедливого виконання закону слід не лише його знати, а ще вміти правильно застосовувати в конкретних ситуаціях. Основною метою кейсів можна вважати розвиток професійних здібностей та формування вмінь студентів-правників вирішувати практичні завдання.

Об'єктом методу кейсів виступають спеціальні дидактичні матеріали, які імітують реальну професійну діяльність. Досить часто до наборів методичних матеріалів включаються судові справи, засновницькі документи фірм і т. ін., тобто реальні атрибути професійної діяльності.

Існує такий алгоритм виконання кейс-завдань: 1) прочитати кейс, ознайомитися із запропонованою ситуацією; 2) виявити проблему, узагальнити та проаналізувати інформацію; 3) розвинути гіпотези, уточнивши проблеми; 4) сформулювати альтернативні рішення; 5) оцінити альтернативи, скласти перелік недоліків і переваг кожної з них; 6) підтвердити продуктивність рішення, обґрунтувавши переваги.

Одні науковці пропонують проводити підготовку до виконання кейс-завдань, роздаючи здобувачам освіти завдання для ознайомлення до проведення заняття. Інші дослідники вважають доцільним використовувати цей метод безпосередньо в процесі заняття. В першому випадку студенти мають більше часу на ознайомлення з ситуацією та виявлення проблеми, однак викладач не може бути впевненим у самостійності прийнятого рішення. В другому випадку, ознайомлення із завданнями у процесі заняття забирає значну частину часу. Тож

необхідно, щоб викладач орієнтувався на зміст кейс-завдань і умови його проведення, а потім обирав для себе один із вказаних вище варіантів. На другому етапі студенти аналізують ситуацію, узагальнюють інформацію та уточнюють обставини. Відбувається осмислення проблеми, актуалізуються набуті знання. На наступному етапі студенти пропонують можливі варіанти вирішення завдання, ведуть дискусії, колективно співпрацюють. На четвертому етапі вони формулюють можливі способи вирішення кейсів. Потім обговорюють ці варіанти, визначають переваги й недоліки кожного з них і роблять узагальнення. На останньому етапі студенти обґрунтовують прийняте рішення, вказуючи на його переваги і відстоюють його використання.

Проведення заняття для майбутніх юристів з використанням кейс-завдань потребує ретельної підготовки викладача, який мусить пояснити студентам зміст завдання, контролювати його виконання та професійно оцінити досягнення здобувачів освіти. В процесі заняття він розподіляє студентів на підгрупи, ставлячи перед ними завдання, яке вони мають виконати, виходячи з теоретичних знань. Учасники кожної підгрупи намагаються виконати дане їм завдання, пропонують різні шляхи його виконання та дискутують. У процесі роботи викладач контролює виконання завдання кожною підгрупою і відповідно оцінює. Виконання кейс-завдань сприяє професійному становленню майбутніх юристів, розвиває вміння колективної співпраці, а також активізує навчальну діяльність.

Як і будь-який інший, кейс-метод має і свої недоліки. Серед недоліків впровадження методу кейсів в навчальний процес можна назвати: відсутність достатньої кількості якісних «кейсів», які б уможливили ґрунтовне вивчення проблем професійної освіти; «кейси» нерідко бувають розпливчатими, неконкретними, позбавленими істотної інформації; використання «кейсів» вимагає значної кількості часу; для того, щоб цей метод «працював», викладачі мають бути досвідченими в організації навчання, що веде до відкриттів, проведенні дискусії, бути спроможними відмовитись від власних суджень і упереджень, мати ґрунтовні знання, аби допомогти учасникам проаналізувати і зрозуміти проблемну ситуацію [4, с. 405-408].

Кейс-метод не може повністю замінити традиційні методи навчання. Застосування цього методу повинне базуватися на міцному фундаменті теоретичних знань, отриманих студентами під час лекцій, на семінарських заняттях або поза навчальним закладом. Застосування кейс-методу матиме успіх лише за розумного і збалансованого поєднання традиційних та інноваційних технологій в процесі навчання [1, с. 82].

Та все ж таки, у процесі фахової підготовки майбутніх юристів кейс-метод має більше переваг: 1. Розвиток критичного мислення: кейс-метод дозволяє студентам розвивати критичне мислення та аналітичні навички, оскільки вони повинні самостійно аналізувати проблему та шукати оптимальні варіанти її вирішення. 2. Стимулювання активності: кейс-метод стимулює активну участь здобувачів освіти у процесі навчання, оскільки вони повинні самостійно досліджувати та аналізувати матеріал, шукати нові ідеї та вирішувати практичні задачі. 3. Реалістичність: кейс-метод дозволяє студентам пізнавати реальні ситуації, з якими можуть зіткнутися у своїй професійній діяльності, тому вони можуть краще розуміти суть питань та швидше засвоювати матеріал. 4. Розвиток

комунікативних навичок: кейс-метод розвиває комунікативні навички студентів, оскільки вони повинні обговорювати практичні задачі та пропонувати власні варіанти їх вирішення. 5. Широкий спектр застосування: кейс-метод може застосовуватися в різних галузях права, що дозволяє студентам здобувати комплексну підготовку та навички роботи в різних сферах. 6. Вирішення етичних питань: кейс-метод дозволяє студентам вирішувати етичні питання, які можуть виникнути у їх професійній діяльності, зокрема, пов'язані з конфіденційністю, обов'язком інформувати клієнта, обов'язком діяти в інтересах клієнта тощо. 7. Підвищення мотивації: кейс-метод може підвищити мотивацію здобувачів освіти до навчання, оскільки він дозволяє їм відчувати важливість та корисність навчального матеріалу. 8. Практичний досвід: кейс-метод дозволяє студентам отримувати практичний досвід роботи з реальними ситуаціями, що забезпечує їхню підготовку до роботи в майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боднарчук О. Упровадження кейс-методу як засобу формування професійних компетенцій майбутніх юристів-господарників. *Юридичний науковий електронний журнал.* № 1. 2019. С. 79-83.

2. Козаченко Ю., Шведенко П. Застосування інтерактивних методів навчання при підготовці майбутніх юристів. URL: http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/bitstream/123456789/2299/1 (дата звернення: 27.03.2023).

3. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібник. Київ: А. С. К. 2004. 192 с.

4. Рибачук А. Використання кейс-методу у процесі фахової підготовки майбутніх юристів у вищих навчальних закладах. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Вип. 35. 2013. С. 404-409.

5. Юридична дидактика: Посібник з викладання права та юридичних дисциплін. В. С. Бігун, А. О. Галай, Н. М. Крестовська та ін. За ред. Р. О. Стефанчука. Київ: СПД Юсип'юк В. Д., 2009. 191 с.

ПРОБЛЕМА ВИГОРАННЯ У СПЕЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

(Місяць Я. М., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Лопатіна Г. О., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

В сучасному світі людина змушена жити в умовах хронічного стресу. Постійна завантаженість на роботі, високі вимоги до професіоналізму співробітників, конкуренція, постійний брак часу, агресивний вплив з боку засобів масової інформації, реклами, велика скупченість людей в мегаполісах – всі ці фактори здатні вивести з душевної рівноваги навіть найстійкішу і психічно врівноважену людину.

Вивченню проблеми синдрому «професійного вигорання» присвячено значну кількість робіт у зарубіжній науці та практиці (E. Aronson, M. Leiter, C. Maslach, A. Pines, S. Jakson, S. Walker та ін.). Українські науковці також виявляють інтерес до цієї проблеми, з'являються роботи таких авторів, як М. Авраменко, В. Бойко, Н. Водоп'янова, Т. Зайчикова, Л. Карамушка, А. Лужецька, К. Малевич, О. Мірошниченко, В. Орел, О. Папанова, Е. Старченкова та ін. [3].

Актуальність обраної теми полягає в тому, що вивчення професійного вигорання та інших наслідків професійних стресів зумовлене не стільки їх негативними наслідками для ефективності праці, стільки тим, що стреси впливають на все життя людини, призводячи до втрати здоров'я, психологічних та особистісних змін.

Сьогодні збільшилася кількість стресових ситуацій, які в свою чергу, негативно впливають на наш емоційний стан. Також збільшився перелік професій, представники яких схильні до небезпеки професійного вигорання. До цих професій належать соціальні працівники, лікарі, адвокати, вчителі, політики, менеджери [5]. В результаті, синдром професійного вигорання перетворився на «хворобу» соціальних і комунікативних професій.

Специфіка роботи людей даних професій відрізняється тим, що в них присутня велика кількість ситуацій з високою емоційною насиченістю і когнітивною складністю міжособистісного спілкування, і це вимагає від фахівця значного внеску до встановлення довірливих відносин і уміння управляти емоційною напруженістю ділового спілкування [1].

Загальною ознакою і причиною їх стресу виступає наявність внутрішнього конфлікту між вимогами з боку організації, привабливістю роботи у ній, очікуваннями і реальними можливостями працівників.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, експериментально виявити чинники та прояви синдрому «вигорання» у спеціальних педагогів закладів дошкільної освіти та розробити методичні рекомендації з його профілактики та подолання.

Об'єктом дослідження є синдром «професійного вигорання» у спеціальних педагогів.

Предметом дослідження є психологічні чинники синдрому «професійного вигорання».

Професійне вигорання – реакція організму та психологічної сфери людини, яка виникає внаслідок тривалого впливу стресів середньої інтенсивності, що обумовлені її професійною діяльністю; результат некерованого довготривалого стресу; психічний стан, який характеризується виникненням відчуттів емоційної спустошеності та втоми, викликаних професійною діяльністю людини, і поєднує в собі емоційну спустошеність; різновид та передумова професійної деформації особистості.

Людина рано чи пізно ризикує зіткнутися з проблемою тоді, коли довго терпить стреси, корені яких – у надлишку спілкування. Стрес є особливим психічним станом, який розвивається під впливом надзвичайних умов та ситуацій професійної діяльності. Це поняття об'єднує широке коло явищ, пов'язаних із зародженням, проявом та наслідками впливів зовнішнього середовища, часто з конфліктними ситуаціями, відповідальними завданнями тощо. Стрес – це реакція на взаємодію між особистістю та оточуючим світом, продукт когнітивних процесів людини, складу мислення та оцінки ситуації, знання власних можливостей та ресурсів, ступенів розвитку. Тому умови виникнення та характер проявів стресу однієї людини завжди відрізняються від проявів стресу в інших.

Спостерігається професійне вигорання й у молодих педагогів, які вимагають від себе занадто високої ефективності. Якщо ж такі педагоги не досягають бажаних результатів у роботі з дітьми, виникає почуття некомпетентності і незадоволення обраною професією. У педагогів з більшим стажем роботи частіше виникає психічне і фізичне виснаження.

Часто педагоги, особливо середнього віку, характеризуються відчуженістю в міжособистісних контактах, що може бути пов'язано з кризою середини життя, потребою реалізації свого професійного потенціалу і необхідністю передавати щось наступному поколінню, з'являється страх втрачених можливостей. Негативні професійні переживання пов'язані з віковою кризою часто виникають на фоні симптому «покинутого сімейного гнізда», коли власні діти виростають, одружуються і переїжджають від батьків. Переважна більшість педагогів – жінки, тому така вікова криза робить перенос з сімейного життя вчителя на професійне. Сімейні турботи переносяться на колектив вихованців, професійні питання стають на другий план, що викликає збільшення числа конфліктів як способу самозахисту.

Чим більший стаж роботи педагога, тим вищий рівень його професійного вигорання, що може бути пов'язано з незадоволенням кар'єрним ростом, низькою матеріальною винагородою, переживанням соціальної несправедливості, втрати соціального престижу, також проявляється через кризу середини життя. А також спостерігається більша ймовірність професійного вигорання у педагогічних колективах, які мало знайомі з методами боротьби зі стресами та конфліктами [3].

Прояви професійного вигорання дуже різноманітні. Зокрема, вигорання може виявлятися у депресивному стані, підвищеній втомлюваності і спустошеності, втраті здатності бачити позитивні наслідки своєї праці, у негативних настановах щодо роботи й життя в цілому. Актуальність вивчення професійних стресів та технологій їх подолання зумовлена не тільки їх негативним впливом на ефективність праці, але й тим, що вони впливають на все

життя людини, змінюючи його психічне та соматичне становище, що призводить до втрати здоров'я, психологічним проблемам та особистісним змінам.

Факторами, які впливають на вигорання, є індивідуальні особливості нервової системи і темпераменту. Помічено, що швидше «вигорають» працівники зі слабкою нервовою системою й ті, хто має інтровертований характер, індивідуальні особливості яких не поєднуються з вимогами професій типу «людина-людина». Руйнівному впливу піддається фізичне здоров'я й психологічний стан вчителя, що не може не позначатись на працездатності та результатах роботи педагога, негативно впливати і на учнів, і на співробітників. Оскільки, проблема є багатогранною і немає жодного загального підходу до її розгляду, то і розв'язання її має бути комплексним.

Існує найпоширеніший підхід до визначення феномену «професійного вигорання», запропонований американськими дослідниками К. Маслач і С. Джексон [3]. Вчені розглядають синдром професійного вигорання як трьохкомпонентну систему, яка складається з емоційного виснаження, деперсоналізації та редукції власних особистісних прагнень.

Емоційне виснаження - відчуття спустошеності і втоми, викликане власною роботою. Емоційне виснаження розглядається як основна складова професійного вигорання і проявляється у пониженні емоційного фону, байдужості або емоційній перенасиченості.

Деперсоналізація (дегуманізація) – цинічне відношення до роботи та до її об'єктів. Зокрема, в соціальній сфері при деперсоналізації виникає байдуже, негуманне, цинічне відношення до людей, з якими працюють. Деперсоналізація проявляється в деформації стосунків з іншими людьми. Це може бути підвищення залежності від інших, або підвищення негативізму, цинічності установок і почуттів.

Редукція професійних досягнень – виникнення у працівників почуття некомпетентності в своїй професійній сфері, усвідомлення неуспішності в ній. Редукція особистих досягнень може проявлятися або в тенденції до негативного оцінювання себе, своїх професійних досягнень і успіхів, негативізмі відносно службових досягнень і можливостей, або ж обмеженні своїх можливостей, обов'язків по відношенню до інших.

Синдром професійного вигорання – найнебезпечніше захворювання тих, хто працює з людьми: педагогів, соціальних працівників, психологів, менеджерів, керівників, лікарів, медичних сестер, журналістів, політиків, пожежників, рятувальників і так далі, - всіх, чия діяльність неможлива без спілкування. Невипадково, книга К. Маслач названа «Емоційне згорання - плата за співчуття» [2].

Отже, професійне вигорання від початку розглядається як складне багатоаспектне явище, яке характеризується певною сукупністю факторів, що спричиняють його виникнення та розвиток [3].

Профілактика вигорання повинна охоплювати широкий спектр заходів, з одного боку тих, що, пом'якшують дію організаційних стрес-факторів, а з іншого – тих, що дозволяють активізувати особисті ресурси персоналу, щоб ефективно долати негативні наслідки професійних і організаційних стресів.

Відтак, менеджменту закладів освіти потрібно розробляти профілактичні і реабілітаційні програми, що знижують ризик вигорання [4]. Такі програми повинні спиратися на результати аналізу стрес-факторів організаційного середовища, психодіагностику особистісних характеристик стійкого до стресу персоналу, і здійснюватися фахівцями-психологами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лопатіна Г. О., Сичікова Я. О., Цибуляк Н. Ю. Європейський досвід тьюторства в освіті. *Стан та тенденції розвитку науки, освіти, технологій і суспільства*: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Умань, 3 грудня 2022 р.). Умань: ЦФЕНД, 2022. С. 12-13.

2. Максименко С.Д., Карамушка Л.М., Зайчикова Т.В. та ін. Синдром «професійного вигорання» та професійна кар'єра працівників освітніх організацій: гендерні аспекти. К.: Міленіум, 2004. С. 264.

3. Сербова О., Лопатіна Г., Цибуляк Н. Емоційне вигорання спеціального педагога. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2019. Випуск 14. С. 279-290.

4. Natalia Tsybuliak, Hanna Lopatina, Hanna Mytsyk. [Text]. Psychoeducation of educators and parents to preserve and promote children's mental health: the experience of the European Union. *The psychological health of the personality and society: the challenges of today. Monograph.* Eds. Małgorzata Turbiarz & Hanna Varina. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2020. P. 178-184.

5. Vorotyntseva, O., Pozniak, O., Voitenko, A., Lopatina, H., Huz, I., & Huiseva, T. (2022). The Preparation of Specialists for the Realization of Individual Education Path of Children with Special Educational Needs: Neuropedagogical Aspects. BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience, 13(2), 97-112.

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

(Мосієнко О. В., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Лопатіна Г. О., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

У сучасному світі діти з особливими освітніми потребами стикаються зі значними труднощами у формуванні соціально-побутових навичок, які є необхідними для повноцінного життя в суспільстві (Linda Forberg, Lindsay Harvey, М. Руденко, Є. Євтушенко, С. Лук'яненко, О. Білецька, Л. Шаповал та ін.).

Особливості розвитку таких дітей потребують спеціального підходу до їх виховання та навчання.

Однією з основних проблем, з якою зіштовхуються діти з особливими освітніми потребами, є недостатня увага до їх потреб у формуванні соціально-побутових навичок [1, 2]. Ці навички включають у себе такі вміння, як здатність до спілкування, взаємодію з оточуючими, самообслуговування, гігієну, харчування та інші. Для дітей з особливими освітніми потребами, ці навички можуть бути складнішими у засвоєнні, тому важливо забезпечити їм додаткову підтримку та допомогу у цьому процесі [3].

Для формування соціально-побутових навичок у дітей з особливими освітніми потребами, необхідно використовувати індивідуальний підхід до кожної дитини. Це може включати в себе використання спеціальних методик та технологій, які допоможуть дітям засвоїти необхідні навички. Також важливо забезпечити дітям можливість практикувати ці навички в різних ситуаціях та середовищах, що допоможе їм зрозуміти, як застосовувати їх у реальному житті.

Крім того, важливо залучати до формування соціально-побутових навичок родину та оточуюче середовище дитини. Це може включати в себе проведення спеціальних тренінгів та консультацій для батьків та інших родичів, а також залучення друзів та однокласників до спільних занять та ігор з дітьми з особливими освітніми потребами.

Оцінка впливу соціально-побутових навичок на життєдіяльність дітей з особливими освітніми потребами може допомогти зрозуміти, які навички є найбільш важливими для їхнього успішного життя, а також виявити обмеження та проблеми, з якими зіштовхуються ці діти. Наприклад, добре вивчені навички гігієни можуть допомогти уникнути захворювань та покращити загальний стан здоров'я. Комунікаційні навички можуть допомогти зберегти дружні стосунки з однолітками та іншими людьми. Якщо дитина має проблеми зі сприйняттям інформації, то можуть бути необхідні додаткові зусилля для навчання її соціально-побутових навичок.

Враховуючи важливість соціально-побутових навичок для життєдіяльності дітей з особливими освітніми потребами, необхідно також забезпечити їм відповідну підтримку та навчання. Це може включати індивідуальні заняття зі спеціалістами, які допоможуть дитині розвивати необхідні навички, а також залучення до групових занять та інших активностей, що сприятимуть її соціальному та побутовому розвитку [5].

Одним із методів формування соціально-побутових навичок у дітей з особливими освітніми потребами є ігрова терапія. Цей метод полягає у використанні ігрових ситуацій для розвитку різних навичок, таких як комунікація, співпраця, самоконтроль, здатність розв'язувати проблеми та багато інших. Ігрова терапія дозволяє дітям з особливими освітніми потребами відчути себе успішними та здатними досягати мети, що позитивно впливає на їхню самооцінку та самопочуття.

Ще одним методом формування соціально-побутових навичок у дітей з особливими освітніми потребами є використання візуальних матеріалів. Це можуть бути картинки, малюнки, фотографії, які допомагають дітям зрозуміти правила поведінки в різних ситуаціях. Наприклад, використання візуальних матеріалів може допомогти дітям з особливими освітніми потребами зрозуміти, як правильно поводитися в громадському транспорті, в магазині або на вулиці.

Також важливим методом формування соціально-побутових навичок у дітей з особливими освітніми потребами є робота з психологом або дефектологом. Ці фахівці можуть допомогти дітям зрозуміти правила поведінки, розвивати комунікативні навички та вміння співпрацювати з іншими людьми.

Крім того, важливо створювати сприятливу атмосферу в класі та виховувати у дітей взаємодопомогу та взаємовідносини. Наприклад, проведення спільних заходів та проєктів допомагає дітям навчитися співпрацювати та розвивати соціально-побутові навички.

Усі ці методи дозволяють ефективно формувати соціально-побутові навички у дітей з особливими освітніми потребами. Однак важливо пам'ятати, що кожна дитина є унікальною та потребує індивідуального підходу до формування навичок. Тому, використовуючи різні методи, важливо враховувати потреби та можливості кожної конкретної дитини.

Перш за все, важливо забезпечити дітям з особливими потребами можливість долучатися до різних соціальних заходів та подій. Це може бути участь у спортивних змаганнях, театральних постановках, концертах та інших заходах. Такі заходи допоможуть дітям розвивати комунікативні навички, виховувати толерантність та повагу до інших людей.

Другим важливим аспектом є розвиток навичок самообслуговування. Для цього необхідно створити спеціальні умови для навчання дітей з особливими потребами вмінню самостійно обслуговуватися. Це може бути організація спеціальних занять з гігієни, навчання приготування простих страв, вміння користуватися побутовою технікою та інше [4].

Третім аспектом є розвиток навичок поведінки у громадських місцях. Для цього необхідно проводити спеціальні тренінги, на яких діти з особливими потребами будуть навчатися правилам поведінки у громадських місцях, вмінню спілкуватися з іншими людьми, дотримуватися правил безпеки та інше.

Отже, формування соціально-побутових навичок є важливим завданням роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, яке потребує комплексного підходу та спеціальної уваги. Використання ігрових технологій, створення сприятливої атмосфери та виховання взаємодопомоги допомагає дітям зростати та розвиватися в гармонії зі світом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коваленко Ю. І. Формування соціально-побутових навичок у дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного середовища. *Інклюзивна освіта: наука і практика.* Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2018. Вип. 4. С. 82-89.

2. Литвиненко Л. В. Формування соціально-побутових навичок у дітей з особливими освітніми потребами на основі інноваційних технологій. *Інноваційна педагогіка*. Львів: Вид-во ЛНУ ім. І. Франка, 2019. Вип. 5. С. 72-79.

3. Лопатіна Г. О., Сичікова Я. О., Цибуляк Н. Ю. Європейський досвід тьюторства в освіті. *Стан та тенденції розвитку науки, освіти, технологій і суспільства*: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Умань, 3 грудня 2022 р.). Умань: ЦФЕНД, 2022. С. 12-13.

4. Bazyma, N., Fihol, N., Malyna et al. (2022). Psychological-Pedagogical Components of the Children's Speech Environment With Autistic Disorders of Senior Preschool Age. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, *14*(1Sup1), 258-274. (https://doi.org/10.18662/rrem/14.1Sup1/549 Journal Indexing: Web of Science).

5. Vorotyntseva, O., Pozniak, O., Voitenko O. et al. The Preparation of Specialists for the Realization of Individual Education Path of Children with Special Educational Needs: Neuropedagogical Aspects. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 2022. 13(2), 97-112. https://doi.org/10.18662/brain/13.2/334

ПРОБЛЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ УРОКУ У МАЛОКОМПЛЕКТНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ В НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ АКАДЕМІКА О. САВЧЕНКО

(Мухіна Т. Є., старша викладачка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Питання підвищення якості педагогічного процесу в малокомплектній школі є одним з пріоритетних у сучасному освітньому просторі України, що зумовлено специфікою роботи у класах з малою наповненістю та соціально-економічними викликами, які є характерними для невеликих сільських населених пунктів.

В умовах класу-комплекту для активізації розумової діяльності здобувачів початкової освіти варто використовувати різноманітні методи, прийоми та організаційні форми навчання освітнього процесу, серед яких домінуючою є урок. Так, теоретичні та дидактичні аспекти уроку в малокомплектній школі висвітлено у наукових працях О. Берладин, О. Біди, М. Вашуленка, І. Веремійчика, Л. Кашуби, В. Кузя, В. Мелешко, З. Онишківа, І. Осадчого, О. Пометун, О. Савченко, Л. Стасюк та ін.

Питання організації уроку у класі-комплекті неодноразово порушувала у своїх наукових працях вчена О. Савченко. Вона була однією із перших, хто досліджував освітній процес у малокомплектній початковій школі та намагався його покращити. Олександра Яківна особисто відвідувала заклади такого типу у різних куточках України, спостерігала за освітнім процесом у класі-комплекті та, маючи на меті його удосконалити, проводила власні експериментальні дослідження, які згодом узагальнила й представила у посібнику «Навчально-виховний процес у малокомплектній школі» [7].

Мета статті – розкрити особливості організації уроку в малокомплектній початковій школі у науковій спадщині академіка О. Савченко.

Досліджуючи питання специфіки організаційної форми навчання у класі-комплекті, Олександра Яківна зазначала, що «урок у малокомплектній школі – це два чи три самостійних за метою й змістом уроки, кожен з яких має включати основні елементи: організацію дітей до роботи, повідомлення нових знань, їх закріплення, перевірку засвоєння матеріалу» [7].

На думку О. Савченко, головними його особливостями є: наявність самостійної роботи як обов'язкового елементу; чергування самостійної роботи та роботи з учителем; використання традиційних методів навчання з певними видозмінами (визначення їх місця на уроці, тривалості виконання завдань та рівня самостійності учнів); обмеження у використанні наочності, натуральних об'єктів, кіно- та діафільмів; необхідність додаткових інструкцій до підручників та роздаткового матеріалу для самостійної роботи; відсутність певної структури [3].

Вчена зазначала, що урок у класі-комплекті має проводитися за єдиним планом, де враховуються зміст предметів початкової школи та можливості оптимального поєднання навчального матеріалу для його проведення, а структурі властиві переходи – «з учителем – самостійно» та «самостійно – з учителем», логічне чергування яких сприяє розвитку довільної уваги здобувачів початкової освіти, вчить їх міркувати та формує самостійність як рису характеру.

Академік О. Савченко була переконана, що для проведення більш ефективного уроку у малокомплектній школі вчителю важливо правильно визначити, який із етапів відбуватиметься за його участю, а який учні будуть виконувати самостійно [5].

Провівши ряд досліджень, Олександра Яківна рекомендувала для роботи з учителем використовувати коротку фронтальну чи вибіркову перевірку рівня якості знань здобувачів; підготовчі вправи; евристичні бесіди; дидактичні ігри; пояснення нового матеріалу на основі попередньої самостійної роботи; первинне закріплення з перевіркою рівня розуміння вивченого матеріалу шляхом застосування набутих знань при виконанні різних вправ; тематичне й міжтематичне узагальнення матеріалу [6].

Для самостійної роботи молодших школярів дослідниця виділяла такі види ефективних та доступних завдань, як-от: підготовчі вправи до вивчення нового матеріалу; самостійне засвоєння нового матеріалу, аналогічний вивченому, за детальною інструкцією; вправи на закріплення з метою засвоєння способів дії з опорою на алгоритмічні таблиці і пам'ятки; різноманітні тренувальні вправи з різних джерел [2].

Вчена вважала, що головною функцією вчителя початкової школи у роботі з класом-комплектом є пояснення нового матеріалу, оскільки цей складний процес підпорядковується психологічному розвитку здобувачів початкової освіти та їхній здатності до аналізу й узагальнення, що може бути ускладнено умовами в яких перебуває молодший школяр. Завершувати цей етап уроку, на думку Олександри Яківни, варто первинним закріпленням, оскільки це забезпечує осмисленість, повноту сприймання навчального матеріалу та сприяє успішному виконанню самостійної роботи [4].

Серед пріоритетних форм організації засвоєння нових знань здобувачами у малокомплектній початковій школі академік О. Савченко виокремлювала роботу за допомогою учителя (через пошукову діяльність, евристичну бесіду, спостереження, аналіз й порівняння ряду фактів); діючі аналогічно або зразком; працюючи самостійно (за підручником або дидактичним матеріалом; виконання завдань за програмою або за алгоритмом). У своїх дослідженнях вона зазначала, що особливого значення у професійній діяльності вчителя початкової школи в умовах класу-комплекту набувають словесні методи, насамперед пояснення, розповідь та бесіда. Адже саме у процесі бесіди педагог пояснює учням молодшого шкільного віку новий матеріал, спираючись на вже здобуті ними знання, а також демонструє як можна застосувати на практиці новий досвід [7].

Отже, аналіз наукової спадщини академіка О. Савченко дозволяє зробити висновок, що теоретичний і практичний внесок ученої у розвиток освітнього процесу малокомплектної початкової школи неоціненний. Проблему організації уроку у класі-комплекті вона розглядала з глибоко наукових позицій, оскільки питання стосовно якості та доступності початкової освіти школи будь-якого типу завжди було в епіцентрі її уваги.

Будучи джерелом професійної наснаги, взірцем того, як відповідально працювати, маючи унікальну здатність бачити новизну, актуальність й перспективу, Олександра Яківна створила потужну наукову школу, учні якої продовжують її благородну справу. Так, проблему підготовки майбутніх учителів

до роботи в початковій школі сільської місцевості продовжує розвивати один з учнів ученої – Зіновій Онишків [1].

Усі цінні надбання, створені Олександрою Яківною впродовж багатьох років плідної роботи, увійшли до скарбниці вітчизняної педагогіки та довгі роки слугуватимуть для тих, кому важливе майбутнє нашої країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Онишків З. М. Підготовка студентів до роботи в початковій школі сільської місцевості : монографія. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2015. 382 с.

2. Савченко О. Організація самостійної роботи в класах-комплектах. *Початкова школа.* 1972. № 4. С. 86–87.

3. Савченко О. Піднесення якості уроку в малокомплектній школі. *Початкова школа.* 1977. № 6. С. 67–72.

4. Савченко О. Планування навчального процесу в малокомплектній школі. *Початкова школа.* 1973. № 8. С. 58–63.

5. Савченко О. Структура уроку в малокомплектній школі. *Початкова школа.* 1974. № 6. С. 56–64

6. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: підручник для студентів педагогічних факультетів. Київ : Грамота, 2012. 502 с.

7. Савченко О. Я., Суворова Г. Ф. Навчально-виховний процес у малокомплектній школі: посіб. для учит. Київ : Радянська школа, 1987. 232 с.

МОТИВАЦІЯ ЯК ФАКТОР УСПІХУ МОЛОДИХ УЧЕНИХ У НАУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

(Нестеренко М. М., кандидатка педагогічних наук, старша викладачка,
Петрик К. Ю., кандидатка педагогічних наук, старша викладачка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Проблема професійної мотивації молодих учених до наукової діяльності набуває сьогодні важливого значення. В умовах спустошуючої усі ресурси країни війни, політики, економісти, громадські діячі та інші ключові персоналії постійно підкреслюють важливу роль науковців різних галузей для відбудови України в післявоєнний період. Це, в свою чергу, зумовлює необхідність підвищення наукової активності співробітників відповідних установ уже зараз.

З одного боку, для українських учених зараз у світі відкриті всі кордони (безкоштовна участь у закордонних конференціях і безоплатна публікація результатів досліджень, пільгові умови участі у грантових проєктах тощо). Однак реальність (людські жертви, втрата матеріально-технічної бази для досліджень через окупацію чи руйнування, постійна загроза життю та здоров'ю, психологічна пригніченість) чинить демотивуючий вплив та створює значні перешкоди для досягнення бажаних цілей. Саме тому, особливо актуальною стає проблема підтримки та стимулювання мотивації молодих учених до різноманітних наукових активностей.

Теоретичне підґрунтя нашої роботи утворюють положення, сформульовані в фундаментальних працях, присвячених проблемі мотиваційної сфери особистості (Л. Божович, Г. Костюк, А. Маслоу, Є. Павлютенков, В. Шадриков та ін.). У них окреслено й експериментально обґрунтовано механізм мотиваційного впливу на психіку людини, класифіковано види мотивації, що дає нам уявлення про окремі фактори людського прогресу. Специфіку мотивації до наукової діяльності різних категорій дослідників вивчали О. Волощук, Я. Рудик, Я. Харченко (у молодих учених), Д. Баталова, Н. Лєшньова, Л. Павлова, О. Поліщук, О. Сергеєва (у студентів), Т. Койчева, Л. Омельченко, С. Рудченко, О. Яковенко (у науково-педагогічних працівників) та ін. Представлені ними результати дозволили виокремити та використати домінантні мотиваційні чинники для нашого дослідження.

Мета статті – дослідити стан умотивованості молодих учених Бердянського державного педагогічного університету до активної наукової діяльності та запропонувати шляхи її підвищення.

Мотивацією прийнято вважати внутрішню рушійну силу, яка спонукає людину бути активною у різних сферах життя [2, с. 137]. Активізація високого рівня наукової діяльності передбачає високу професійну мотивацію та мотивацію безперервного розвитку творчої людини. Тому виникає необхідність щодо перегляду мотиваційних чинників наукової діяльності молодих науковців та розробки комплексного мотиваційного механізму, які допоможуть забезпечити сучасну науку та освіту якісними кадрами, здатними зробити її конкурентоспроможною на світовій арені [1, с. 190].

За переконанням Я. Рудик і Я. Харченко, мотивація науково-педагогічних працівників є сукупністю різноманітних методів і процесів за допомогою яких у молодих учених з'являється бажання досліджувати актуальні науково-виробничі проблеми, вчитись новому, що в комплексі сприяє їхній успішній самореалізації [3, с. 264].

Окреслені на початку публікації причини спонукали нас дослідити на локальному рівні стан умотивованості молодих учених Бердянського державного педагогічного університету до активної наукової діяльності в сучасних умовах. З цією метою було анкетовано 28 представників науково-педагогічного складу віком до 35 років. Інтерпретація результатів дозволила сформулювати наступні висновки.

Загрозливим є той факт, що дві третини респондентів позиціонують себе переважно в ролі викладача/викладачки, аніж науковця/науковиці. Відкидаючи ідею про професійне вигоряння у цій сфері як малоймовірну, складно пояснити такий результат іншими причинами, ніж відсутність сприятливих умов і перспектив для наукової діяльності. Ймовірно з тієї ж причини 21% опитаних знаходиться тільки на початковому етапі наукового дослідження (затверджено тему дисертації), а 25% взагалі його не збирається починати. Третина вибірки зазначила, що не має бажання брати офлайн участь в закордонних конференціях (що, на нашу думку, є важливою науковою активністю) пояснюючи це, здебільшого, почуттям невпевненості під час публічного виступу. Песимістично налаштовані 11% молодих учених стверджують, що закордонні конференції призводять, переважно, тільки до додаткових матеріальних і емоційних витрат.

Аналізуючи таку наукову активність, як публікація статей у виданнях з високим імпакт-фактором (Scopus/Web of Science), цілком прогнозованим (враховуючи невеликий стаж науково-педагогічної діяльності до 5 років у половини респондентів) був той факт, що 82% опитаних не мають такої публікації, а з тих, хто вже опублікувався – 3% скористалися платними послугами з написання та просування статті! При цьому, 57% мають примусовий мотив публікації в Scopus/Web of Science (умови робочого контракту) або ж взагалі мотивація до такої діяльності відсутня.

Фінальне питання продемонструвало маловтішні результати – 11% інтерв'юваних не згодні витрачати жодних коштів на свій розвиток як науковця, та і взагалі, вважають фінансовий аспект головною перешкодою продуктивної наукової діяльності. Також серед факторів, які заважають науковій активності, було визнано сімейні обставини, брак часу та прокрастинацію, відсутність досвіду тощо. Натомість, основою позитивної мотивації молодих учених виступають зовнішні фактори: вплив колег (як зразок до наслідування), підтримка наукового керівника або близьких людей. Частіше за все, така мотивація є досить ефективною та стійкою. Рідше мотивуючим фактором є особиста цілеспрямованість.

Згідно з результатами опитування, констатуємо: значна частина молодих учених виявилися маловмотивованими. Ми вбачаємо причиною цьому низький рівень обізнаності учасників дослідження про можливості спеціальних європейських грантових програм у фінансуванні науки, побіжне ознайомлення

з переліком журналів, які пропонують безкоштовні умови публікації та недостатній рівень взаємодії досвідчених колег з молоддю.

З метою подолання інформаційного вакууму серед молодих науковців, у Бердянському державному педагогічному університеті започатковано низку заходів, спрямованих на покращення поінформованості науково-педагогічних співробітників. Це курси підвищення кваліфікації ARS DOCENDI, проведення інтерактивних бесід з проректоркою з наукової роботи в форматі «Open Doors», популяризаторські зустрічі, які організовує Рада молодих учених, а також функціонування телеграм-каналу «Наука. Перезавантаження» метою якого є ознайомлення з грантовими можливостями, допомога у пошуку безкоштовних журналів, супровід підготовки заявок на конкурси фінансування і багато іншого для активізації наукової роботи. Такі інтенсиви створили комфортні умови для розкриття наукового та творчого потенціалу молодих учених, розвитку в них наукового мислення й навичок дослідницької роботи, інноваційної діяльності тощо.

Суттєвий мотиваційний вплив мало об'єднання та залучення молодих учених до парної/групової роботи над дослідженнями та публікаціями, консультування та допомога під час написання конкурсних заявок на здобуття грантів. Популяризація досвіду співпраці колег із зарубіжними науковцями значно зменшила прояв психологічних бар'єрів перед міжнаціональною комунікацією. Як бачимо, тільки комплексний підхід до мотивації педагогічних працівників дає ефект; сприяє поглибленню знань та формуванню мовленнєвих навичок, необхідних для продуктивної комунікації та самопрезентації, побудови успішної кар'єри, пошуку потенційних інвесторів чи роботодавців.

У підсумку, з упевненістю можна стверджувати, що неформальне спілкування, активна залученість колективу до різнопланових заходів, атмосфера вільного обміну думками та досвідом, партнерська взаємодія й плідна робота виступають рушійними важелями на шляху до успіху молодих науковців.

Систематичне дослідження стану професійної мотивації молодих учених до наукової діяльності є дуже важливим, особливо в кризових умовах, оскільки дозволяє відслідковувати поточну продуктивність наукових кадрів, визначати потенційні ризики, проводити ефективну пропедевтичну роботу. У перспективі такий менеджмент забезпечить як індивідуальну успішність молодих дослідників, так і позитивний загальний рейтинг наукової установи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волощук О. Ю. Чинники мотивації наукової діяльності молодих учених України. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія: Соціологія*. 2015. Т. 258. Вип. 246. С. 188–192.

2. Климчук В. О. Мотиваційний дискурс особистості: на шляху до соціальної психології мотивації: монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. 290 с.

3. Рудик Я., Харченко Я. Методи нематеріальної мотивації науково-педагогічних працівників у дослідницькому університеті. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2018. Вип. 291. С. 261–266.

ІННОВАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ: ЧИ ДОПОМАГАЄ ЇЇ РОЗВИТКУ ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ?

(Олійник О. І., аспірантка)
Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна

Одним із найважливіших завдань підготовки педагога до осягнення нових задач модернізації освіти є розвиток спроможності професійно здійснювати інноваційну діяльність, відмова від стереотипних методів реалізації освітніх цілей, переорієнтація особистісних та професійних цінностей на інноваційний підхід до роботи. Це стає можливим завдяки високому рівню інноваційної компетентності – системного та інтегративного утворення, динамічного та гнучкого, яке видозмінюється відповідно до запитів суспільства стосовно освіти, ключовими компонентами його є знання, уміння й навички педагога з урахуванням специфіки діяльності та в контексті постійного розвитку [3, с.146]. Відповідно до професійного стандарту, окреслена компетентність охоплює такі навички вчителя: здатність застосовувати наукові методи пізнання в освітньому процесі; використовувати інновації в освітній діяльності, інтегрувати їх у власну педагогічну практику, адаптувати до різних умов освітнього процесу та сучасних вимог до педагогічної діяльності з урахуванням особливостей діяльності закладу освіти, індивідуальних потреб учня; застосовувати різноманітні підходи до розв'язання проблем у педагогічній діяльності [4, с.25].

Гадаємо, що організація процесу розвитку й удосконалення інноваційної компетентності нині тісно пов'язана з цифровими можливостями. Більше того, якщо до навчання педагогів під час самоосвіти залучати ІТ, це дозволить оптимізувати зазначений процес. Коли навчання педагога проходить із використанням різних цифрових освітніх платформ та допоміжних ресурсів, це дозволяє безпосередньо в діяльнісному форматі розвивати інноваційну компетентність.

В освітньому просторі зараз ведуться активні обговорення користі й шкоди штучного інтелекту (ШІ). Ми звикли, що він застосовується практично в кожній галузі, оскільки сприяє підвищенню продуктивності праці людини, допомагає оперативно й ефективно аналізувати великі обсяги інформації, виконує значну кількість дій, оптимізуючи діяльність. Деякі освітяни ж вбачають в ШІ здебільшого загрозу, переймаючись проблемами порушення академічної доброчесності під час виконання завдань, мінімізуванням залученості здобувачів освіти до навчальної діяльності та ін. Окрім цього, їх хвилює питання, як бути конкурентноспроможним, порівняно зі штучним інтелектом. Інші ж розглядають ШІ як додатковий інструмент, що сприятиме збільшенню ефективності процесу навчання, покращенню рівня підготовки учнів та студентів.

Ми підтримуємо позицію освітян, які вбачають в штучному інтелекті допоміжний інструментарій, а також вважаємо, що його адаптування до професійної діяльності педагога сприятиме розвитку інноваційної компетентності.

Штучний інтелект – це здатність цифрового комп'ютера або роботизованої системи контролювати виконання трудомісткої роботи. Використання його в педагогічній діяльності має ряд переваг:

Оптимізація перевірки домашніх завдань. Учитель генерує завдання в електронному вигляді, формує критерії оцінювання, рекомендації. Система самостійно перевіряє, оцінює та надає поради для усунення проблемних моментів. Як наслідок, вчитель заощаджує час, який зазвичай приділяє цьому виду роботи. Особливо це допоможе в дистанційному форматі навчання, оскільки дозволить опрацювати велику кількість завдань. Нині існують такі варіанти ШІ, які дозволяють оцінювати навіть письмові роботи [2, с.228].

Налагодження системи зворотного зв'язку. На основі перевірки домашніх робіт та створення аналітики успішності, ШІ сприятиме відстеженню динаміки якісно-кількісних показників навчання конкретного здобувача освіти й надаватиме педагогу цифрові дані. Вчитель на основі цього дає учневі рекомендації щодо вдосконалення роботи. Прикладом такого використання ШІ є створений в Австралії «Deakin Genie». Це розумний персоналізований цифровий асистент, який відповідає на будь-яке запитання щодо навчання, інформує про оцінки, список завдань, терміни виконання [5].

Удосконалення процесу індивідуалізації навчання. ШІ, окрім перевірки робіт, може також генерувати завдання. Учитель, користуючись цим, встановлює конкретні вимоги до їхнього створення й завдяки цьому вдовольняє всі потреби здобувача освіти стосовно форми, різнорівневості практичної частини роботи, реалізуючи індивідуальну траєкторію навчання.

Доступ для здобувачів освіти з різними освітніми потребами. Системи ШІ, залежно від їхнього виду, функціоналу й призначення дають можливість навчатися людям з вадами зору, слуху, іншими фізичними потребами; сприяють подоланню мовного кордону завдяки автоперекладу [1, с.10].

Підсилення зацікавленості в навчанні. Завдяки можливості створювати завдання в різних форматах, із залученням мультимедіа, вчитель може підвищити інтерес до освіти в її здобувачів.

Можливість розширення проєктного навчання. ШІ дозволяє реалізовувати різногалузеві проєкти, залучати до навчання не лише освітян, а й представників різних сфер діяльності людини. Це, у свою чергу, розвиватиме в учнів підприємницьку компетентність, розширюватиме межі профорієнтації.

Українська система освіти все ще демонструє недостатню готовність до впровадження ШІ в навчання. Причинами цього є застарілість освітніх програм для педагогів, поверхневість практичного компоненту курсів підвищення кваліфікації, пасивність вчителів-практиків у самоосвіті. Але перш за все, для того, щоб впровадження таких систем було ефективним, варто приділити увагу компетентнісному й ціннісному розвитку педагога. Високий рівень інноваційної компетентності вчителя сприятиме тому, що штучний інтелект працюватиме на користь і даватиме позитивний результат, оскільки педагог зможе грамотно його інтегрувати в навчання, реалізуючи триєдину мету. Окрім цього, освітяни мають усвідомити, що технологічний прогрес є незворотним. Він зануриться в усі сфери життя людини. Тож раціональніше, на нашу думку, прийняти його здобутки, адаптувати й зробити допоміжними інструментами у своїй роботі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безсмертна О., Хмурова В. Штучний інтелект в освіті. *Міжнародна наукова інтернет-конференція «Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення»*. Збірник тез доповідей: випуск 53. Частина 1. Тернопіль. 2020. С. 9-11. http://konferenciaonline.org.ua/data/downloads/file_1638480791.pdf#page=9

2. Мічурін І. Застосування штучного інтелекту в освіті. *Збірник тез доповідей IV Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених, студентів і курсантів*. С. 227-228. https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7517/1/348-349%20%20%20%20%20%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%86%D0%91%D0%86%D0%A2%202020.pdf#page=227

3. Олійник О. Тайм-менеджмент як інструмент розвитку інноваційної компетентності вчителя. *Молодь і ринок,* № 7–8 (205–206), 2022. С. 145-151

Професійний стандарт «Вчителя закладів загальної середньої освіти» від 24.12.2020. Режим доступу: https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=22469103-4e36-4d41-b1bf-288338b3c7fa&title=RestrProfesiinikhStandartiv

4. Bernard M. How Is AI Used In Education – Real World Examples Of Today And A Peek Into The Future. 2020. URL: https://bernardmarr.com/default.asp?contentID=1541#:~:text=AI%20has%20already%20been%20applied,develop%20skills%20and%20testing%20systems.&text=AI%20can%20drive%20efficiency%2C%20personalization,capabilities%20where%20machines%20would%20struggle (дата звернення – 05.03.2023)

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ТРЕНІНГОВОГО ЗАНЯТТЯ

(Охріменко І. О., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Гордієнко Т. В., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, м. Ніжин, Україна

Тренінгові технології є необмеженим полем для відпрацьовування умінь та навичок, для формування професійних якостей фахівців в умовах, які максимально наближені до реальних. Можемо із впевненістю зазначити, що саме тренінгові технології це імітація професійної діяльності майбутнього фахівця і є невід'ємним компонентом будь-якого навчання. Це та дієва форма професійної підготовки з якою ефективніше відбувається закріплення та поглиблення набутих знань та умінь ніж з традиційною.

В процесі реалізації навчального тренінгу відбувається певна стимуляція співпраці учасників за рахунок «інтерактивних технік» і забезпечується необхідний рівень цієї взаємодії. Така інтерактивна взаємодія є нічим іншим, як рухом який відбувається між об'єктами навчального тренінгу: рух між окремими людьми – це зовнішні, а внутрішні рухи – це власне активність в самій особистості, яка призводить до зміни її думок і переконань, поглядів та поведінки і т.д. [3, с.27].

Відповідно навчальний тренінг – це команда, яка допомагає кожному з її учасників стати більш компетентним; це процес професійної взаємодії всіх його учасників; це процес навчання, під час якого учасники активніші, вмотивовані ніж в цілому ведучий; це процес, який дає учасникам позитивні емоції, стимулює їх до отримання нових знань та нового досвіду; це процес навчання, результат якого досягають його учасники тренінгу при тісній взаємодії; це відкриття учасниками в собі нових ресурсів та можливостей, усвідомлення того, що вони знають та вміють більше, ніж усвідомлювали про себе; це можливість познайомитися з новими людьми, інтеграція їх досвіду, розуміння потенціалу тих людей, які раніше їм не були цікавими; це можливість взаємодіяти з іншими учасниками тренінгу для досягнення бажаних змін та результатів в умовах, що максимально наближені до реальних [1,с.39].

Важливою цінністю навчального тренінгу є зворотній зв'язок, що являє собою певну сукупність прийомів і методів, які спрямовані на отримання учасниками тренінгу та тренером інформації про те як їх дії позначаються на інших учасниках тренінгу.

В соціально-психологічних дослідженнях Л. Анн було розроблено «Положення про зворотний зв'язок», який вона розглядає як повідомлення, яке адресоване іншій людині про те, що я про неї думаю, як я сприймаю наші з нею стосунки, які почуття у мене викликають її слова, дії, вчинки. Стиль реалізації зворотного зв'язку в умовах навчального тренінгу може бути різним: так в одних групах прийнято за правило висловлювати свої зауваження та побажання у м'якій та позитивній формі; інші групи підтримують установку на різку конфронтацію [4, с.52].

Зазвичай, зворотний зв'язок має на меті отримання інформації, яка дає зрозуміти який вплив має поведінка учасників тренінгу один на одного і яку реакцію вона може викликати.

Важливим компонентом у процесі тренінгу є використання методів активного навчання, а саме: ігрові методи (рольові ігри), кейси, групові дискусії, мозковий штурм, презентація, міні-лекції та ін.

На сьогодні великої популярності серед методів тренінгу виступають рольові ігри. Учасникам тренінгу пропонують незакінчені історії чи певні сценарії, в яких вони можуть спробувати себе в різних психологічних ролях. Даний метод дає можливість учасникам поглибити та вдосконалити власний соціалізаційний досвід, коригувати систему цінностей і установок учасників, своє внутрішнє психологічне самопочуття. Опановуючи обрані психологічні ролі, переживання, систему цінностей, спостереження як за власним самопочуттям, так і за переживаннями та почуттями інших членів групи, учасник тренінгу може досягнути достатньої емоційної глибини, проаналізувати зміну власник оцінок, орієнтирів та установок. Основним завданням рольових ігор є розвиток саме комунікативних умінь та корекцій навичок спілкування, позбавлення різного роду бар'єрів та комплексів.

Важливим методом групової роботи виступає групова дискусія – це спільне обговорення будь-яких питань, що несуть в собі суперечності. Він дає можливість пролити світло (змінити, уточнити) на думки, позиції і установки учасників групи в процесі безпосереднього спілкування. Основна мета групової дискусії полягає у тому, що вона дає можливість розглянути проблему з різних позицій, що підсилює згуртованість учасників групи і водночас полегшує саморозкриттю всіх учасників тренінгу.

В тренінговій роботі не менш важливе значення мають **ситуаційно-рольові, дидактичні, організаційно-діяльнісні, творчі, імітаційні, ділові ігри.** Саме при допомозі ігрових методів в тренінгу учасники групи можуть долати скутість і напруженість, знімати різного роду психологічні бар'єри. Окрім цього ігрові методи можуть виступати інструментом діагностики і самодіагностики, що дозволяє виявити наявність перешкод та труднощів у спілкуванні. Завдяки ігровим методам процес навчання набуває ознак продуктивності та дієвості, закріплення нових поведінкових навичків. Ігрові методи дають можливості віднайти ті, що здавалися недоступними раніше, способи оптимальної взаємодії з іншими людьми, тренувати та закріплювати вербальні і невербальні комунікативні уміння. Саме ігрові методи найефективніші у створенні умов для саморозкриття, виявленні творчих здібностей особистості, прояву щирості і відвертості, оскільки має сильний психологічний зв'язок людини з її дитинством.

Не менш важливий метод є мозковий штурм – це метод, при якому всі учасники можуть вільно висловлювати будь-які свої думки, навіть абсурдні та фантастичні, щодо поставленого питання або проблеми. Даний метод стимулює творчу активність учасників групи, він організовує колективну розумову діяльність щодо вирішення наявної проблеми. Мозковий штурм дає можливість встановити взаємодію між учасниками тренінгу; навчає працювати в команді, проявляти терпимість до інших, до їх думок; поважати права та інтереси інших на їх вибір та свободу слова.

Міні-лекція це один з методів, який часто використовується для ознайомлення з інформацією одночасно до учасників тренінгу. Як правило, міні-лекція використовується для тих учасників тренінгу, які мають низький базовий рівень необхідних знань з тематики тренінгу і значно відрізняються від повноцінної лекції часовими рамками – вона значно менша за тривалістю. Міні-лекція повинна не перебільшувати 10-15 хвилин з метою донесення інформації про новий матеріал, про дії тощо, що згодом мають опановувати усі учасники тренінгу. Як варіант міні-лекції можна використовувати як частину єдиної повноформатної лекції і тоді інформація подається за рахунок таких міні-лекцій у відповідній послідовності, при чергуванні інших форм та методів навчання (вправи на перевірку засвоєння матеріалу, рухавки, робота в складі малих груп, мозковий штурм тощо) [3, с.105].

Особливою формою міні-лекції є **лекція удвох** (бінарні лекції – лектор та один із учасників тренінгу або асистент педагога). Перевагами такої лекції удвох виступає наочність, яку можна продемонструвати на засадах діалектичного принципу розвитку від абстрактного до конкретного. Теоретична частина лекції удвох представляється учасникам тренінгу як спосіб аналізу, міркування, як деякий науковий пошук істини, починаючи з визначення проблеми, її формулювання, висунення гіпотези тощо. Роль іншого лектора полягає у практико-орієнтованій функції. Він пропонує учасникам можливі варіанти вирішення означеної проблеми. На практиці це мало такий вигляд: основний лектор подає теоретичний матеріал, а інший лектор презентує його чи доповнює у вигляді мультимедійної презентації. [2, с.67].

Найбільш популярним серед тренерів на сьогодні **метод конкретних ситуацій (кейсів).** В термінології кейс – це певна проблемна ситуація, яка потребує вирішення та знаходження варіантів її вирішення. Метод конкретних ситуацій (кейси) об'єднує у собі уміння учасника використовувати набуту теорію, вибір фактичного матеріалу, ситуаційний аналіз і на засадах цього навчитися систематизувати, узагальнювати подану інформацію, віднаходити основні аспекти проблеми та шляхи їх подолання та вирішення, спроектувавши власні дії. При використанні учасниками кейсів їм надається можливість ознайомитись із переліком обставин, які складають сутність реальної чи уявної ситуації.

В цілому згадані різні класифікації методів, що використовуються в навчальних тренінгах, спрямовані на те, щоб у процесі тренінгової роботи розгорталися події, які були б неочікуваними або малопередбачуваними для його учасників і необхідними, значущими для їх професійного зростання, формування готовності до майбутньої професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Даценко С.О., Гордієнко Т.В. Ігрові тренінги в початковій школі. *Збірник матеріалів II-ї П65 Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи».* м. Ніжин, 21 жовтня 2021 року. Укладачі: Т.В.Гордієнко, Н.М.Демченко. Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя, 2021. 198 с. С.38-40.

2. Новікова Л. М. Тренінг як засіб активізації навчання у вищій школі: навч.-метод. Посібник. Павлоград: Максимус. К, 2008. 110 с.

3. Організація і методика соціально-педагогічного тренінгу : Навч. посібник / Уклад. : О. М. Шевчук. Умань: ПП Жовтий, 2011. 133 с.

4. Підгурська В.Ю. Використання навчальних тренінгів у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів. *Система підготовки майбутніх фахівців у контексті становлення Нової української школи* : монографія. Житомир : Вид. О. О. Євенок, 2019. 344 с.

ОВОЛОДІННЯ КУЛЬТУРОЮ ВОКАЛЬНОГО ВИКОНАВСТВА У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

(Очеретенко П. В., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Григор'єва В. В., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Процес підготовки педагогів-музикантів висуває досить високі вимоги до їх професійних компетенцій, які відповідають сучасному рівню реформування освіти. Зазначені зміни відбуваються за трьома основними напрямами: консолідація у міжнародному освітньому просторі; актуалізація національних освітніх традицій; розвиток художньо-творчого потенціалу здобувачів вищої освіти. Всебічний та глибокий художньо-творчий і культурний розвиток майбутніх педагогів-музикантів багато в чому уособлює і модель музично-педагогічної освіти.

Важливим компонентом вищезазначеного освітнього процесу є формування вокально-виконавської культури майбутніх вчителів музичного мистецтва. Вокальне мистецтво є найдавнішим й багато в чому відображає парадигми художньої культури різних народів. Більшість дослідників вбачають в ньому особливо потужні лікувальні та виховні властивості щодо впливу на особистісні характеристики людини. Саме вокальне виконавство сьогодні приваблює мільйони слухачів своїм тематичним демократизмом та глибиною емоційно-почуттєвого змісту, різноманітною тембральною палітрою та інтерпретаційною експресивністю, драматургічним підтекстом, багатостильністю та поліжанровістю, синкретизмом поетичного та музичного звуку [2].

Вокально-виконавська підготовка здобувачів спеціальності 014 Середня освіта (Музичне мистецтво) посідає значне місце у процесі їх професійного становлення. Аналіз наукової літератури свідчить, що вокальне виконавство здобувачів вищої освіти є предметом дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених - Л. Василенко, Р. Лоцман [3], О. Маруфенко, Є. Проворова, Л. Тоцька, С. Юдін, Ю. Штокгаузен.

Вокальна культура як творча категорія народжується у процесі освіти та музичного виховання потенційного педагога-музиканта. Вокальне мистецтво у практиці виконавського становлення фахівця можна розглядати у широкому та вузькому аспектах. У широкому – це «здатність голосу висловлювати музичні думки» [1], у вузькому – здатність особистості здійснювати потенційно-творчу діяльність, у ході якої можливе осмислення художньо-драматургічного контексту музичної тканини твору через практичну реалізацію вокальних технологій.

Категорії естетичної свідомості - естетичний інтерес, потреба, смак є стимулами творчої роботи вокаліста. Область естетичного інтересу здобувачів, рівень його активності, стійкість, спектр та глибина прояву можуть свідчити про наявність відповідних здібностей, можливостей. Педагоги наголошують, що естетичні інтереси виступають своєрідним дзеркалом здібностей, духовно-творчого потенціалу загалом [1]. Названі категорії обумовлюють вокально-виконавську культуру виконавця і є своєрідним продуктом творчої особистості

музиканта. А найважливішим компонентом вокальної культури є вміння точної інтонаційної відповідності. Інтонаційне ядро - як важливий засіб художньо-емоційного спілкування несе в собі значне культурно-інформативне навантаження, є осередком способів емоційно-художньої взаємодії зі слухачем. Завдяки можливості інтонаційно-точного прочитання тексту поєднуються ланки комунікативної системи процесу музичного відтворення: автор - виконавець - інтонаційно-виразні засоби - слухач. У процесі педагогічного спілкування зазначена система доповнюється ще однією ланкою – педагогом-наставником [1].

Аналіз різноманітних вокально-педагогічних шкіл свідчить про наявність багаторівневого змісту співочої природи. Такі поняття, як «техніка виконання», «виконавство», «виконавча майстерність» не можуть увібрати в себе увесь комплекс технічних, художньо-образних, особистісно-творчих, ціннісно-орієнтаційних, комунікативних, пізнавально-виховних елементів, пов'язаних із професійною компетентністю студентів-вокалістів. У подібних умовах найбільш адекватним поняттям, яке розкриває багатогранну природу професійної підготовки вокалістів, виступає культура вокального виконавства [3].

Можливість оволодіння виконавською вокальною культурою, як ланкою загальної професійно-педагогічної культури педагога-музиканта, безпосередньо пов'язана як із процесом оволодіння професійним базовим комплексом у галузі теорії та практики вокалу, так і з необхідністю розвитку індивідуально-особистісного потенціалу майбутнього педагога, що обумовлює пріоритет його професійної культури. Пробудження через любов до музики вміння відчувати та цінувати її красу є першим щаблем у процесі розвитку творчих здібностей, які у свою чергу виступають гарантом формування певних професійних та особистісних якостей, у тому числі виконавської культури.

Таким чином, аналіз проблеми оволодіння культурою вокального виконавства у контексті професійного становлення педагога-музиканта дає можливість виділити основні його характеристики:

- музичність, як потенціал культури співочого звуку через художньо-смислове інтонування;
- техногенність, як сукупність вокально-виконавчих знань, умінь та навичок через єдність інтонаційно-образного сприйняття і можливості жанрово-стильового відтворення;
- креативність як інтерпретаційно-творче розуміння виконавства;
- артистизм як можлива самоіндентифікація;
- рефлексія, як професійне смислоусвідомлення;
- емпатійність, як здатність емоційно-афектної взаємодії [3].

Перелічені ознаки дали підставу розглядати процес оволодіння культурою вокального виконавства як поліаспектну здатність особистості, що характеризується взаємозв’язком когнітивного, діяльнісного, креативного компонентів, комплексу загальнокультурних та спеціально-професійних знань, виконавчих вмінь та навичок, сформованість яких гарантує успішність здійснення педагогічної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонюк В. Вокальна педагогіка (сольний спів): Підручник. К. : ЗАТ "Віпол", 2007. 174 с.

2. Вознюк О. В. Розвиток особистості педагога в умовах цивілізаційних змін: теорія і практика : Монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2013. 614 с.

3. Лоцман Р. О. Особливості вокальної підготовки майбутніх вчителів музики в різних співацьких манерах [Е. ресурс]: Р. О. Лоцман. Електрон. дані. 2015. Формат файлов: PDF/Adobe Acrobat.-С.69-71. Режим доступу: http://www.enpuir.npu.edu.ua /bitstream/123456789/4753/1/Lotsman.pdf.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ СПОРТИВНОГО ТРЕНЕРА

(Пономаренко К. С., заступник начальника відділу
соціально-гуманітарної та виховної роботи)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Проблема формування професійних компетентностей тренера, як детермінанти побудови раціональної системи підготовки спортсменів, була і залишається найбільш актуальною та значущою. Серед питань, що складають проблематику психолого-педагогічної складової професійної діяльності тренера і мають певний рівень наукового опрацювання, можна виділити наступні: особистісно-психологічні характеристики тренера, психологічні аспекти командоутворення, проблеми згуртованості й сумісності в спортивних командах, особливості комунікації в системах «тренер-спортсмен» та «спортсмен-спортсмен» та ін. Разом з тим, окремі психологічні аспекти професійної діяльності спортивного тренера все ще залишаються недостатньо висвітленими.

Наукове вивчення особистості тренера активно почалося в середині XX ст. і представлено доробками зарубіжних учених, як-от Дж. Вуден, М. Мосстон, Дж. Лой, Б. Хуссман та ін. Серед вітчизняних дослідників, які займаються розробкою даного питання, слід назвати О. Байрачного, Н. Волянюк, В. Воронову, О. Гринь, І. Іваній, Н. Москаленко, С. Овчаренка, Т. Петровську, В. Сергієнка та ін.

Науковий аналіз діяльності тренера як офіційного керівника команди дозволяє виділити наступні основні його функції [1]:

- інформаційна функція (тренер розглядається як фахівець, що володіє необхідними знаннями в галузі спорту та суміжних дисциплін);
- навчальна функція (тренер як людина, що постійно працює з колективом та виконує функції педагога);
- виховна функція (тренер здійснює цілеспрямований вплив на розвиток і формування особистості своїх вихованців);
- керівна функція (тренер як керівник команди, який несе відповідальність за всіх її членів, формування і досягнення високих спортивних результатів, спрямованість команди на максимальні результати);
- адміністративна функція (адміністративно-господарчі обов'язки: організація і проведення зборів та змагань, оренда приміщень і спортивних споруд, знаходження спонсорів, забезпечення спортсменів інвентарем та ін.).

Управлінська (керівна) функція тренера є основною в процесі його діяльності і здійснюється при інформаційній взаємодії зі спортсменами. Плани, настанови, поради, вказівки, зауваження, бесіди - це найбільш розповсюджені форми керуючої інформації з боку тренера. Аналізуючи її, тренер приймає управлінські рішення, від правильності яких залежить успіх його вихованців.

Відомі три групи управлінських рішень: рішення, що забезпечують оптимізацію тренувального і навчально-виховного процесу; рішення, які формують вольову готовність спортсмена до змагань; рішення, прийняті в процесі виступу на змаганнях.

У процесі тренування стан спортсмена постійно змінюється, що є основою для керування цим процесом за допомогою зворотних зв'язків - інформації, яку отримує тренер від спортсмена (самопочуття, настрій, ставлення до діяльності та ін.); даних про поведінку спортсмена (обсяг тренувальної роботи, її виконання, помилки та труднощі); даних про терміновий тренувальний ефект (величина і характер змін у функціональних системах, що викликані тренувальним навантаженням); даних про кумулятивний тренувальний ефект (зміни в стані тренованості).

Майстерність тренера багато в чому визначається наявними у нього якостями, які надають своєрідність його спілкуванню з вихованцями, визначають швидкість і ступінь оволодіння ними спортивними вміннями. Серед психологічних якостей і навичок, що сприяють підвищенню ефективності процесу комунікації та, як наслідок, управління поведінкою та станом спортсменів, фахівці виділили наступні: високий рівень емоційного інтелекту, навички активного слухання, ерудованість, стратегічне мислення, володіння навичками ефективної вербальної та невербальної комунікації. Окрім комунікабельних, до професійно важливих якостей тренера відносяться моральні, вольові, інтелектуальні та психомоторні.

Спортивні психологи виділяють наступні особливості тренерської діяльності [3]:

- провідна роль тренера та його вплив на особистість спортсмена;
- постійна відповідальність за фізичне і психічне благополуччя своїх вихованців, а також їх виховання;
- специфіка відносини в системі «тренер-спортсмен»;
- підвищений рівень стресу в діяльності тренера;
- нерегламентированность діяльності тренера;
- протиріччя між необхідністю володіти якомога більшою інформацією про спортсменів, допомагати їм, бути наставником та порадником і неможливістю скорочувати соціальну дистанцію, що може перетворити ділові відносини між тренером і спортсменом в неформальні, емоційні;
- необхідність бути пропагандистом власної сфери діяльності, для чого тренер завжди повинен бути в хорошій фізичній формі, стимулюючи своїм прикладом вихованців до занять спортом.

Професійній діяльності тренера можуть заважати наступні труднощі:

- марні очікування (як правило, виникають у тренерів-початківців, бажаючих отримати швидкий результат і заохочення, але не готових до тривалого і поступового наближення до мети шляхом подолання різних перешкод, значних витрат інтелектуальних та емоційних сил);
- некомпетентність спортивних керівників та інших осіб, які визначають життєдіяльність і благополуччя функціонування команди (спонсори та ін.);
- соціально-психологічна «глухота» (неврахування індивідуальних особливостей членів спортивної команди та специфіки їх взаємостосунків);
- пасивність тренера, яка може зумовлюватися негативними рисами характеру, віковими особливостями та ін.;
- ігнорування реальними критеріями оцінювання всупереч об'єктивності оцінювання ділових та особистісних якостей;

- «конфлікт поколінь» як розбіжність між поглядами і світоглядом людей різних поколінь (у даному контексті, між тренером та вихованцями).

Серед суб'єктивних труднощів тренерської діяльності є неадекватний психічний стан (втома, напруженість), поганий загальний настрій та негативні емоції, особливості темпераменту та характеру, низький рівень саморегуляції, необхідність постійно тримати себе у спортивній формі та виконувати фізичні вправи разом з вихованцями тощо.

Отже, аналіз спортивної діяльності дозволяє виділити ряд вузлових проблем, які вимагають психологічного рішення і виникають у зв'язку з оволодінням, розвитком, удосконаленням і реалізацією спортивної діяльності. Ці проблеми фокусуються у трьох площинах: особистість спортсмена, особистість тренера, взаємовідносини в системі «спортсмен-тренер». Можна констатувати, що спортивна діяльність є джерелом не тільки специфічних проблем спортсмена і тренера, але й психічних новоутворень їх особистості [2, с. 30].

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронова В. І. Психологія спорту : навч. посібник. Київ : Олімпійська література. 2007, С. 200-229.

2. Гринь О. Р., Воронова В. І. Система психологічного забезпечення підготовки спортсменів як проблема сучасної психології спорту. *Спортивний вісник Придніпров'я.* № 3. 2015. С. 29-34.

3. Іваній І. В., Сергієнко В. М. Психологія фізичного виховання та спорту : навч.-метод. посібник. Суми : ФОП Цьома С. П., 2016. С. 82.

ФАКТОРИ, ЩО ПЕРЕШКОДЖАЮТЬ НАУКОВІЙ АКТИВНОСТІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У МИРНИЙ ТА ВОЄННИЙ ЧАС

(Попова А. С., кандидатка педагогічних наук, доцентка,
Линдіна Є. Ю, кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Наукова складова є невід'ємною частиною професійної діяльності науково-педагогічних працівників, які працюють в університетах, і обов'язковим видом роботи в межах загального навантаження кожного викладача.

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» (2023), «науково-педагогічні працівники – це особи, які за основним місцем роботи у закладах вищої освіти провадять навчальну, методичну, наукову (науково-технічну, мистецьку) та організаційну діяльність». У ст. 56 зазначено, що «робочий час науково-педагогічного працівника включає час виконання ним навчальної, методичної, наукової, організаційної роботи та інших трудових обов'язків» [1]. Норми часу цих видів робіт визначаються кожним закладом вищої освіти. Так, зокрема у Положенні «Про планування та облік основних видів роботи педагогічних та науково-педагогічних працівників Бердянського державного педагогічного університету» (2019) є чітке визначення обсягів та меж варіювання при плануванні робочого часу науково-педагогічних працівників на 1 штатну одиницю (табл. 1). Обсяг годин який викладач має присвятити науці протягом календарного року складає 400±30% годин, що складає майже 26 % його робочого часу, якщо виходити із розрахунку, що НПП має відпрацювати на рік 1548 год. за усіма видами робіт (навчальна, методична, наукова, організаційна), за середьотижневою тривалістю 36 годин [2].

Таблиця 1

Рекомендовані обсяги та межі варіювання при плануванні робочого часу педагогічних та науково-педагогічних працівників на одну штатну одиницю [2]

Посада	Навчальне навантаження, год.	Наукова робота, год.	Методична робота, год.	Організаційна робота, год.
Професорсько-викладацький склад	600	400±30%	400±30%	200±30%
Педагогічні працівники	720 годин	-	600±30%	400±30%

Виконання наукової складової від науково-педагогічного працівника включає в себе проведення наукових досліджень, публікації наукових статей та монографій, участь у наукових конференціях та семінарах, наукове керівництво здобувачами, аспірантами та докторантами, експертизу та рецензування наукових праць, а також участь у наукових проектах та грантах.

Для науково-педагогічних працівників, які працюють в університетах, наукова складова є важливим елементом їх професійної діяльності, оскільки

продуктивність досліджень має відношення до престижу та кар'єрного зростання не тільки наукового персоналу, але і університету в цілому [3]. Оскільки, університет з високим рівнем наукової складової здатен привернути до себе як висококваліфікованих науковців, так і талановитих студентів.

Однак, науково-педагогічні працівники в процесі реалізації своєї професійної діяльності стикаються з різними викликами, які так чи інакше мають вплив на їх професійну ефективність. Так, зокрема за останні 5 років світ зазнав різних динамічних змін, що відобразилися на ефективності викладачів – Covid-2019, війна росії проти України.

Тому, метою нашого дослідження було з'ясувати найбільш ефективні періоди наукової активності науково-педагогічного складу. Задля цього, нами було організовано міні онлайн-опитування викладачів. Опитування здійснювалось за допомогою короткої анкети, яка складалася з 6 закритих питань, з яких 3 питання передбачали збір інформації щодо посади, наукового ступеню та вченого звання. Інші 3 питання передбачали рефлексію викладачів щодо своєї наукової активності за останні 5 років та на цій основі з'ясування найбільш ефективних наукових періодів у їх кар'єрі за цей період. Період у 5 років був обраний не випадково, оскільки саме цей проміжок часу можна умовно поділити на 3 етапи:

- період до початку загальносвітової пандемії Covid-2019 та загальнонаціонального карантину (2018 - 2020);
- період пандемії Covid-2019 та загальнонаціонального карантину (2020 - 2022);
- війна росії проти України (з 24 лютого і до сьогодні).

Опитування проводилось у вересні 2022 року. Усього в опитуванні взяло участь 26 викладачів різних посад, наукових звань та ступенів Бердянського державного педагогічного університету, який наразі є офіційно переміщеним (Наказ МОН України від 20.04.2022 № 357 https://bdpu.org.ua/wp-content/uploads/2022/05/Nakaz.pdf).

Аналіз відповідей респондентів на запитання «Вкажіть який період був найбільш вдалим для Вашої публікаційної активності за останні 5 років?» показав, що для більшої кількості респондентів 46,2 % найбільш вдалим періодом були часи до Covid-2019 та війни в Україні, 23,1 % зазначили, що на їх наукова активність не змінилися, для 15,4 % продуктивними виявилися періоди Covid-2019 та війни в Україні. Кореляція відповідей респондентів та їх посадами, вченими ступенями та званнями показала, що наукова активність серед молодих викладачів, які мають наковий ступінь, але не мають вченого звання є вищою, ніж серед більш досвідчених та високопоставлених колег. Це може бути пов'язано із підвищенною мотивацією, яка пов'язана з необхідністю отримання вченого звання доцента, наявність якого впливає на статус та заробітну платню, що є одним з важливих факторів стимулювання наукових досягнень.

Рис. 1. Розподіл відповідей респондентів на питання «Вкажіть який період був найбільш вдалим для Вашої публікаційної активності за останні 5 років?»

В ракурсі нашого дослідження, важливим було з'ясування факторів, що впливають на наукову активність науково-педагогічних працівників університету. Враховуючи специфіку і період дослідження, респондентам було запропоновано обрати найбільш релевантні для себе фактори, які впливали на них у мирний час та у період війни. Результати їх відповідей представлені на рис. 2 і 3.

Рис. 2. Розподіл відповідей респондентів на питання «Зазначте, що на Вашу думку, у мирний час перешкоджало Вашій публікаційній активності?»

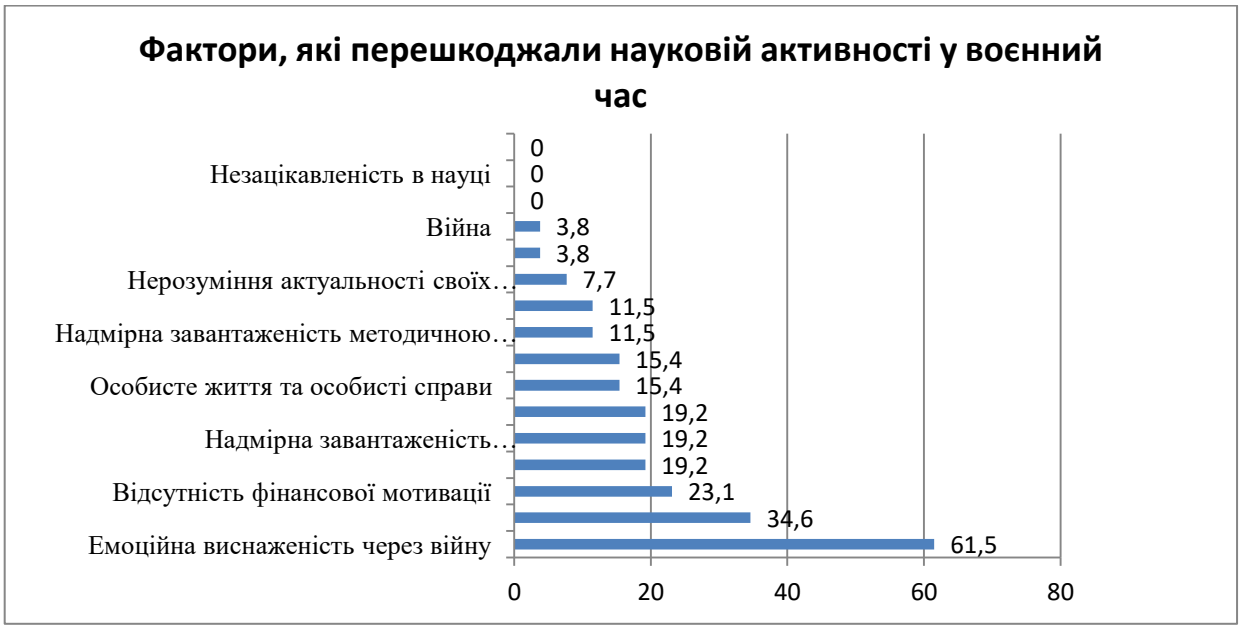

Рис. 3. Розподіл відповідей респондентів на питання «Зазначте, що на Вашу думку, у воєнний час перешкоджає Вашій публікаційній активності?»

Аналіз відповідей респондентів показав, що найбільш вагомими факторами, що перешкоджали науковій активності у мирний час були надмірна завантаженість усіма видами роботи (навчальною, методичною, організаційною і науковою) – 42, 3 %, додатковими обмежуючими факторами за релевантністю були понаднормова завантаженість саме організаційною (38,5%) та окремо методичною (19,2%), навчальною (19,2 %) видами роботи. Оскільки більшість викладачів окрім викладацьких ставок є завідувачами кафедр, заступниками деканів, або ж обіймають громадські посади у Раді молодих учених чи ведуть різні професійно-орієнтовані гуртки. Важливим чинником наукової активності, на думку респондентів (19,2 %) є відсутність фінансової мотивації, яка в умовах низької заробітної плати є важливим засобом стимуляції до активізації наукової роботи. Особисті справи та сімейне життя є також суттєвим фактором, який на думку респондентів (23,1 %) впливає на наукову активність, оскільки в аспекті цього фактора відсутня стабільність та передбачуваність різних життєвих ситуацій.

Аналіз факторів, що у воєнний час перешкоджають публікаційній активності науково-педагогічних працівників показав, що основний чинник зниження наукової активності є емоційна виснаженість через війну (61, 5 %). Другим не менш важливим фактором є відсутність фінансової мотивації (34,6 %), оскільки в умовах війни і необхідність виїзду викладачів з окупованої території обумовлюють нові фінансові проблеми та пошуки додаткових способів заробітку, що зменшують можливість приділяти час науці. Надмірна завантаженість різними видами робіт, на думку респондентів (19, 2 %), відійшла на третій план, у порівнянні з мирним часом, де це було основним чинником зниження наукової активності. Важливим воєнними чинниками, що перешкоджають науці, є особисті та сімейні справи (15,4 %), що ї цілком зрозумілим – облаштування побуту на новому місці, адаптація до нового середовища також потребують часу. Іншим, не

менш суттєвим фактором є завантаженість методичною роботою (15,4 %), оскільки перебудова освіти у формат, коли не всі учасники освітнього процесу можуть бути присутніми на парах онлайн, через тривоги, блекнути та інші об'єктивні обставини, обумовлює перебудову освітніх курсів та додаткове навантаження на викладачів.

Однак, позитивно стабільними є результати для 15,4 % респондентів, які відповіли, що на їх наукову активність не вплинули, ані Covid-2019, ані війна. Наукова робота для них є ресурсним заняттям або способом боротьби зі стресом. Схвальною є тенденція і щодо зацікавленості у науці, у мирний час, 7,7 % респондентів були незацікавлені у науці, напротивагу воєнному часу, де кожен розуміє свою роль у відбудові України.

Отже, враховуючи отримані результати. Можемо стверджувати, що як у мирний, так і у військовий час, суттєвими чинниками, що перешкоджають науковій активності є надмірна завантаженість науково-педагогічних працівників різними видами роботи, зокрема організаційною, методичною та навчальною, що обумовлюють необхідність перегляду норм планування часу, диференціацію різних видів робіт з урахуванням контингенту кафедр, створення нових робочих місць задля оптимізації та ефективності роботи. Не менш важливим також, є чинник відсутності фінансової мотивації, яка в сьогоднішніх умовах набуває неабиякого значення і вимагає від менеджменту університету перегляду розподілу бюджетів з фондів заробітної плати та спеціального фонду, правил нарахування премій та заробітних плат задля пошуку можливостей стимулювання та преміювання за наукову активність. Звісно, є й інші фактори, на які університет не може вплинути, вони є суб'єктивними й індивідуальними для кожного науково-педагогічного працівника. Однак, виявлення спільних чинників, що однаково мають вплив як у мирний, так і військовий часи на наукову активність потребують детального вивчення та перебудови організаційних засад діяльності університету.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII : станом на 31 берез. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text (дата звернення: 28.03.2023).

2. Про планування та облік основних видів роботи педагогічних та науково-педагогічних працівників Бердянського державного педагогічного університету : Положення від 01.07.2019 р. № 56. URL: https://bdpu.org.ua/wp-content/uploads/2020/03/Navantazhennia_BDPU_2019_sayt.pdf (дата звернення: 24.03.2023).

3. Focused Research on the Challenges and Productivity of Researchers in Nigerian Academic Institutions Without Funding / B. E. Igiri et al. Frontiers in Research Metrics and Analytics. 2021. Vol. 6. URL: https://doi.org/10.3389/frma.2021.727228 (date of access: 17.03.2023).

4. Povidaichyk, O., Pedorenko, V., Popova, A., Turgenieva, A., Rybinska, Y., & Demchenko, I.. Research Paradigm as a Value Guideline for Professional Training of Future Social Workers. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 13(3). (2021). P. 530 – 547.

УСПІШНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

(Прядко Б. В., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти),
Ширяєва Л. М., кандидатка психологічних наук, професорка)
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м. Київ, Україна

Успішна людина, успішна діяльність, успішний професіонал – ключові поняття новітнього соціокультурного простору, у якому особистість виступає суб'єктом досягнення успіху. Зарубіжні та вітчизняні психологи, досліджуючи психологічні проблеми досягнення успіху, розглядали дану проблему в різних контекстах: аспекти мотиваційно-вольової сфери особистості у процесі досягнення професійної, індивідуально-психологічні особливості особистості, що досягає успіху, зокрема спрямованість особистості, ідеї щодо самовдосконалення особистості тощо. У своїй єдності всі ці парадигми дозволять сформувати сучасне розуміння процесу досягнення успішності особистості.

Мета нашого дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні особливостей понять «успіх» та «успішність».

Соціальні, політичні та економічні зміни, що нині відбуваються в Україні, призвели до усвідомлення цінності успіху як для конкретної особи, так і для суспільства загалом і стимулювали розробку проблеми успіху та успішності, а також уявлень про механізми й умови досягнення успіху, але матеріалів, які б диференціювали ці поняття, поки що немає.

Ю. М. Ільїна визначає успіх як результат діяльності, що спрямована назовні або всередину, і переживання якого супроводжується таким емоційним станом, який може бути перевірений суб'єктивно або об'єктивно, досягнений із прогнозованими або допустимими витратами на бажаний термін із можливістю повторити його [1].

На думку В. Ю. Вінкова, успіхом можна вважати досягнення бажаної мети в індивідуальній або груповій діяльності, що відповідає тим вимогам, які задаються характером самої діяльності та сформованими знаннями суб'єкта про засоби досягнення й очікуваний результат [2].

Більш складним для аналізу є поняття «успішність». У вчених немає одностайної думки щодо його визначення. Ситуація неоднозначна ще й тому, що у різних людей слово «успішність» викликає різні асоціації і пов'язане з індивідуальною системою оцінок і цінностей.

Про об'єктивний (або соціальний) і суб'єктивний складники поняття «успішність» говорить і О. С. Голентовська. «Соціальний складник успішності визначається результатом діяльності та узгоджується з її оцінкою експертами, продуктивністю праці, якістю продукції, швидкістю дій, безпомилковістю виконання поставлених завдань, отриманням винагород та заохочень, суспільним визнанням і з культурою суспільства загалом». Суб'єктивний аспект успішності О. С. Голентовська пов'язує з оцінкою самою особою власних професійних досягнень і отриманих результатів, що пов'язується з відчуттям зростання та розвитку, вірою у власний потенціал та ресурси, можливістю почуватись

упевнено, самостійно, бути емоційно відкритою, прагнути насолоджуватись актуальним, усвідомлювати себе творцем або автором власного життєвого шляху [3].

О. Є. Поліванова розглядає успішність як особистісне переживання досягнення успіху та як характерологічну особливість особи, що показує наскільки людина ефективна та результативна у досягненні поставлених цілей [4].

Отже, успішність як поняття також має об'єктивний та суб'єктивний аспекти. На відміну від успіху, успішність – це неодноразово верифікований досвід. Суб'єктивний компонент успішності визначається емоційно забарвленим станом переживання особою власного успіху. Об'єктивний компонент пов'язаний з оцінкою людини та результатів її діяльності як успішних на основі уявлень про успішність, властивих конкретному соціально-культурному середовищу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ільїна Ю.М. Психологічна модель успішності в кризові періоди суспільства. *Актуальні проблеми психології. Т.8. Психологічна теорія і технологія навчання*, 2010. Вип. 7. С. 114-127.

2. Вінков В.Ю. Уявлення про життєвий успіх: стан розробленості проблематики в соціальній психології. *Проблеми політичної психології*, 2015. Вип. 2. С. 221-231.

3. Голентовська О.С. Проблема особистісної успішності в командній діяльності крізь призму української і російської наукової думки. *Проблеми політичної психології*, 2015. Вип. 2. С. 209-220.

4. Поліванова О.С. Взаємозв'язок уявлення про успіх та соціально-психологічних характеристик особистості у сучасної молоді. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Психологія»*, 2014. № 1099. Вип. 54. С. 19–22.

КРИЗОВИЙ СТАН ЖІНОК-ПЕРЕСЕЛЕНОК

(Разумова О. Г., кандидатка психологічних наук, доцентка,
Міндзяк А. Ю., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти)
Горлівський інститут іноземних мов
Донбаський державний педагогічний університет, м. Дніпро, Україна

Нині у багатьох галузях знань (психологія, медицина, соціологія, політологія та ін.) величезний інтерес викликає проблемне поле, яке можна позначити як кризовий стан. Актуальність кризової проблематики є невипадковою і не є віянням моди. І тому існує низка чинників, як загальнолюдських, і специфічних лише для нашої країни. До загальнолюдських чинників можна віднести різке збільшення у світі кількості антропогенних катастроф і «гарячих точок». Люди щодня стикаються (особливо завдяки розвитку та доступності сучасних ЗМІ) зі злочинами проти особистості, різноманітними видами насильства та жорстокості, антропогенними та природними катастрофами, що забирають тисячі життів, психогенними стресорами (військові дії, тероризм, кримінальні ситуації тощо).

Крім всього названого вище, у нашій країні існують специфічні особливості життя, що збільшують ризик виникнення кризових станів. До них можна віднести воєнний стан, різке збільшення темпу життя, нещодавня докорінна зміна його укладу, а, відповідно, і всього комплексу соціально-психологічних умов існування. Політичні, економічні, соціальні, екологічні негаразди, нестабільність, прискорення темпу та зміна рівня життя, втрата більшістю українців стереотипних цінностей та установок – усе це викликає масове збільшення напруги. До його симптомів можна віднести підвищення рівня загальної тривожності, зростання таких переживань, як самотність, відчуття своєї непотрібності, безглуздість існування, страх за майбутнє та багато іншого.

У сучасній Україні зазначені процеси зачепили фактично всі верстви населення, що значно збільшує кількість людей, які потрапляють у кризовий стан. Тому сьогодні вже можна говорити про кризові стани цілих груп населення та українського суспільства загалом. Як результат, інтерес до вивчення кризових станів у різних галузях науки та практики логічний та актуальний.

У сучасній літературі щодо понять кризи, кризових станів досі немає загальних положень, понять, термінології [2, с.139]. У зв'язку з інтересом, що зростає та нагальною практичною необхідністю досліджень у цій галузі виникає потреба у чіткому концептуальному виділенні різних видів кризових станів. Ця необхідність пов'язана із суб'єктивним переживанням тяжкості проходження через різні види криз; специфічною симптоматикою, що дає можливість діагностувати той чи інший кризовий стан; специфікою можливої терапевтичної та психотерапевтичної, психологічної допомоги [1, 3, 4, 5].

Будь-яка криза (у тому числі й криза, що виникає внаслідок травми або тяжкого захворювання) є поворотним пунктом у розвитку особистості, і відповідно, залежно від того, яким шляхом (конструктивним чи деструктивним) стане далі розвиватися індивід, складеться і все його подальше життя. Тяжке суб'єктивне переживання особистісних криз, що призводить до соціально-

психологічної дезадаптації особистості та групи, і нагальна потреба в методах і технологіях практичної допомоги в кризових станах, непрофесійне (або запізнене) надання допомоги особистості та групі в кризовому стані може призвести до таких форм дезадаптації девіантна та асоціальна поведінка, нервово-психічні та психосоматичні розлади, суїциди.

Військовий конфлікт в Україні спровокував значне погіршення якості життя українців, результатом якого стало переміщення великої кількості людей у нові умови проживання.

У жінок, які стали свідками локальних збройних конфліктів і пережили у зв'язку з цим первинну психологічну травматизацію, є специфіка клініко-психологічних характеристик кризового стану. Вимушені переселитися на іншу територію і в нове (чуже) соціокультурне середовище, що є вторинною психологічною травматизацією, вони зазнають труднощів у соціально-психологічній адаптації в новому регіоні, у зв'язку з чим потребують психокорекційної роботи.

У жінок-переселенок із зони збройного конфлікту розвиваються ознаки посттравматичного стресового синдрому, що не досягають рівня психопатології (МКХ-10), але ускладнюють їхню соціально-психологічну адаптацію в новому регіоні місця проживання. Це визначає необхідність проведення психокорекційної роботи.

Кризовий стан особистості жінок-переселенок має пролонгований за тимчасовим показником, але гострий за ступенем вираженості психопатологічної симптоматики перебігу, що зумовлено вторинною психологічною травматизацією. Соціально-психологічна дезадаптація жінок – вимушених переселенців, виражена внаслідок кризового стану, потребує цілеспрямованої психокорекційної роботи.

Виникненню стресових розладів у жінок ВПО можуть сприяти як зовнішні умови, що порушують звичну життєдіяльність людини, так і внутрішня схильність. Життєві обставини можуть стати поштовхом до виникнення розладу. Порушення в різних сферах психічного здоров'я, можуть призвести до проблем особистості загалом. У цілому, на сьогоднішній день ситуація ускладнюється тим, що протистояння триває і неможливо передбачити час та спосіб його завершення. Це посилює тривожні настрої в суспільстві, страхи, розчарування і вимагає адекватної роботи працівників соціальної та психологічної служби. Факт переживання травматичного стресу для жінок ВПО стає причиною появи у них в майбутньому посттравматичного стресового розладу.

Отже, складні проблеми внутрішньо переміщених осіб, зокрема їх соціалізації, соціальної адаптації, захисту й відновлення прав набула в нашій країні масового характеру та світового масштабу. Одним із найгостріших викликів як вимушених переселенців так і жінок ВПО є полегшення процесу соціально-психологічної адаптації та залучення до повноцінної життєдіяльності в новому соціальному оточенні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закіров М. Внутрішньо переміщені особи в Україні: сучасні реалії. URL : http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_ ontent&view=article&id=2206:vnutrishno-peremishcheni osobi-v-ukrajinisuchasni-realiji-2&catid=63&Itemid=393 (дата звернення 21.01.23).

2. Кризова психологія. Навчальний посібник / Ю. В. Александров, Л. О. Гонтаренко, С. М. Миронець та ін., за заг. ред. проф. О.В. Тімченка. Х.: НУЦЗУ, КП «Міська друкарня», 2013. 383 с.

3. Міхеєва О. К., Середа В. В. Соціологічне дослідження «Сучасні українські внутрішньо переміщені особи: основні причини, стратегії переселення та проблеми адаптації». URL : http://www.ostrovok.lg.ua/sociology/nauka/oksana-miheieva-viktoriya-seredasociolo gichne-doslidzhennya-suchasni-ukrayinski-vnutrishno (дата звернення 02.02.23).

4. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 2. Київ, 2018. 240 с.

5. Слюсаревський М.М., Блинова О.Є. Психологія міграції: навчальний посібник. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кіровоград: ТОВ «Імекс ЛТД», 2013. 244 с.

ПСИХОЛОГІЯ КРИЗ

(Разумова О. Г., кандидатка психологічних наук, доцентка,
Слюсаренко А. С., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти)
Горлівський інститут іноземних мов
Донбаський державний педагогічний університет, м. Дніпро, Україна

Будь-яка проблема таїть дар для тебе.
Ти шукаєш проблеми, оскільки потребуєш їх дарів.
Р. Бах

Якщо розглядати життя людини у зрілості як шлях, то всі розуміють, що цей шлях не може бути абсолютно прямим. Адже зрілість настає не відразу, і спочатку людина не має ні досвіду, ні мудрості. Тому їй необхідні «зупинки», щоб подумати про те, що вже пройдено, осмислити досвід та усвідомити його цінність. Перевірити, чи не варто трохи змінити напрямок, швидкість, бо з'явилися інші бажання, прагнення, можливості. А головне, пошукати та знайти у собі нові ресурси та можливості, які обов'язково накопичуються в людині протягом життя.

Кризи – це ті самі зупинки, під час яких людина осмислює відрізок пройденого шляху, стверджується в його значущості, іноді переоцінює цінності, шукає і знаходить нове в самій собі, дивується цьому і йде по життю далі, щаслива і здорова. Але все це відбувається лише тоді, коли людина «дозволяє собі» кризу. Виходить, дуже важливо помітити «ворота» кризи, увійти та дозволити собі пожити за ними. Тому розглянемо докладніше психологію криз.

У зарубіжній психології найбільш поширена концепція Е. Еріксона. На його погляд, сутністю кожної кризи є вибір, який людина має зробити. Вибір здійснюється між двома альтернативними варіантами вирішення вікових завдань розвитку. Характер вибору позначається на подальшому житті людини: її успішності чи неуспішності. Через кризи та супутні їм вибори відбувається розвиток особистості. Таким чином, криза, за Е. Еріксоном, позначає конфлікт протилежних тенденцій, що виникає внаслідок досягнення певного рівня психологічної зрілості та соціальних вимог до індивіда. Криза не деструктивна. Це не катастрофа, а момент зміни, критичний період підвищеної вразливості та зростання потенцій [2].

Д. Левінсон велику увагу приділяє ролі криз. Він зазначає, що життя складається з чергування періодів стабільного стану та періодів зміни. У період стабільного стану (зазвичай це 6-8 років) різні компоненти життя (робота, сім'я, дружні відносини, ідеали) перебувають у стані рівноваги між собою. При цьому один-два є центральними. Період зміни настає, коли людина, відносно задоволена своїм життям, раптом бачить її в новому світлі, тобто розуміє, що одні моменти вона переоцінювала, а інші недооцінювала. Вона може зрозуміти, що не реалізує свої можливості, не слідує ідеалам. З'являється невиразне почуття: твориться щось недобре. І лише коли людина розуміє: необхідно змінити щось не в соціальному оточенні, а в самій собі – вона починає будувати нове життя на реальній основі [4].

Розуміння кризи як органічної частини процесу розвитку особистості є також у роботі психологів екзистенційно-гуманістичного та трансперсонального

напрямів: Р. Ассаджіолі, С. Гроффа, А. Маслоу, К. Юнга. Криза розглядається ними в аспекті духовного зростання людини. На думку С. Гроффа, криза може бути складною і страшною, але вона має величезний еволюційний і лікувальний потенціал, відкриваючи шлях до більш повного життя. Правильно зрозуміла і розглянута як важка стадія природного розвитку духовна криза може призвести до спонтанного лікування різних емоційних і психосоматичних розладів, до сприятливих змін особистості, до вирішення важливих життєвих проблем. Відмова від духовного шляху і відповідного йому кризового розвитку на індивідуальному рівні призводить до збідненого, нещасливого способу життя, що не задовольняє людину, до збільшення емоційних і психосоматичних проблем. У світовому масштабі це може виявитися істотним фактором глобальної кризи, яка загрожує розвитку людства та всього життя на планеті [1].

Енн Йоманс виділяє в кризі період руйнування, проміжний період та період творення. Вона звертає особливу увагу на ставлення людей до першого етапу кризи – періоду руйнування. У цей час відбувається злам бачення світу, ставлення до себе та до оточуючих. Люди, на думку Е. Йоманс, не виявляють до цього періоду належної уваги та не виявляють поваги до тих, хто перебуває на цьому етапі. Однак жодне справжнє творення неможливе без руйнування старого, без символічної смерті минулого досвіду.

Криза та критична ситуація. Життєвий шлях особистості пов’язані з проходженням різних критичних ситуацій, які, за словами Е. Йоманс, «можна позначити як етапи руйнації, коли відбувається злам, відмирання чи позитивна дезінтеграція деяких наших природних способів бачення світу, пізнання себе та ставлення до навколишнього» [3]. Найсильнішими критичними ситуаціями особистості є ті, які пов’язані з усвідомленням власної смертності (невиліковна хвороба, участь у бойових діях тощо) або зіткнення зі смертю іншого (переживання втрати близької людини). Однак у екзистенційно-гуманістичній парадигмі будь-які критичні ситуації можна розглядати як своєрідне «зіткнення зі смертю». Причому, смерть в даному контексті розуміється як трансформаційний процес, відмова від старих, звичних способів буття і підбір, удосконалення нових більш адекватних умов, що змінилися.

Критичну ситуацію особистість переживає по-різному. З одного боку, вона може мати руйнівну дію, підвищує тривогу та депресію, почуття безпорадності та безнадійності, що може призвести до життєвої кризи. А з іншого, – надати життю сенсу, зробити його більш повним і змістовним. У будь-якому випадку зіткнення з критичною ситуацією болісно переживається особистістю та змінює її ставлення до життя, смерті, себе та цінностей, що формує різні життєві стратегії, які допомагають людині вийти з критичної ситуації.

Ситуації, що вимагають від людини змін у життєвому стилі, способі мислення, способі пізнання та бачення світу або ставлення до себе та навколишніх, можна описати як критичні. Критична ситуація може стати поворотним моментом у житті особистості; вести до кризи. Будь-яка криза містить як позитивний, і негативний компонент. Негативна складова полягає в тому, що для особистості, яка перебуває в критичній ситуації, характерна завантаженість нерозв'язними проблемами, почуття безнадійності, безпорадності, переживання життя як «глухого кута» Але криза – це не лише загроза катастрофи, а й

можливість зміни, переходу на новий щабель розвитку особистості, джерело сили та в цьому його позитивний аспект. Таким чином, характер кризи описується як трансформуючий, оскільки він одночасно несе не тільки відмову від старих, звичних способів буття, але також пошук та вдосконалення нових.

Отже, аналіз літератури дозволяє дати робочі визначення критичної ситуації та кризи. Критична ситуація – ця ситуація, у якій суб'єкт неспроможний реалізувати основні потреби свого життя і яка ставить перед необхідністю зміни способу буття. Криза – це реакція особистості на критичну ситуацію, яка виражається в нездатності особистості вирішити цю ситуацію в короткий час і звичним способом; суб'єктивно криза переживається як «глухий кут». Будь-яка критична ситуація потенційно може з'явитися для кризової особистості (тобто веде до кризи), що залежить від адаптивних можливостей особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ассаджіолі Р., Гроф С., Гроф К. Духовна криза. Коли перетворення особистості стає кризою. Ганга, 2018. 468 с.

2. Еріксон Е. Ідентичність: юність і кризис. URL : https://readli.net/identichnost-yunost-i-krizis

3. Йоманс Э. Самопомощь в мрачные периоды. URL : https://www.researchgate.net/publication/336720076_Nekotorye_aspekty_duhovnogo_zdorova_i_psihoterapii_lic_s_arterialnoj_gipertenziej (дата звернення 05.02.2023)

4. Andersen N. B. Situational Analysis of Crisis Communication and Warnings. *Abstract from the 17th ISA World Congress of Sociology.* Göteborg, Sweden, 2010.

5. Yacobson G. Programs and techniques of crises intervention. *American handbook of psychiatry.* N.Y., 1974. 825 p.

ЗБАГАЧЕННЯ АКТИВНОГО СЛОВНИКА ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ В ПРОЦЕСІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

(Руденко Т. І., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Лопатіна Г. О., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Проблема збагачення активного словника дітей з порушеннями мовлення в процесі ігрової діяльності є актуальною, оскільки вона стосується значної кількості дітей, які мають різні порушення мовлення. Недостатній рівень активного словника може призвести до труднощів у спілкуванні, навчанні та адаптації до соціального середовища (А. Богуш, Н. Гавриш, К. Крутій, Г. Лопатіна та ін.). Збагачення активного словника через ігрову діяльність є ефективним методом корекції порушень мовлення, що може покращити якість життя дітей з такими порушеннями (Н. Базима, О. Мартиненко, Н Пахомова та ін.) [1, 2].

Збагачення активного словника дітей з порушеннями мовлення є важливою складовою процесу розвитку мовлення у дітей з особливостями розвитку [4]. Для досягнення цієї мети необхідно *враховувати вік та індивідуальні особливості дитини*. Наприклад, якщо дитина має проблеми зі звуковим сприйняттям, то можна використовувати ігри зі звуковими ефектами, які допоможуть їй краще розрізняти звуки.

У проведенні ігор з дітьми з порушеннями мовлення важливо створити атмосферу довіри та співпраці, де дитина буде відчувати підтримку та розуміння. Це допоможе їй краще взаємодіяти з оточуючими та розвивати свої комунікативні навички. Також важливо відмітити, що збагачення активного словника повинно бути *поступовим та систематичним процесом*, *спрямованим на розвиток мовлення в цілому*. Це означає, що діти повинні вчитися не тільки нових слів, а й вміти правильно використовувати їх у мовленні. Для цього *важливо розвивати у дітей навички сприйняття та розуміння мовлення*, а також навички висловлювання думок та ідей з використанням різноманітних методів та прийомів для збагачення активного словника.

Формування активного словника у дітей з порушеннями мовлення є складним процесом, який вимагає індивідуального підходу та тривалого часу. Діти з порушеннями мовлення можуть мати проблеми з розумінням та вживанням слів, що може вплинути на їх соціальну та академічну успішність.

Однією з особливостей формування активного словника у дітей з порушеннями мовлення є необхідність використовувати спеціальні методики та ігри, щоб зробити процес навчання цікавим та зрозумілим для дитини. Такі методики можуть включати в себе використання карток зі словами, римівок, пісень та ігор зі словами.

Для дітей з порушеннями мовлення також важливо мати можливість використовувати нові слова в різних контекстах та ситуаціях. Наприклад, дитина може вчитися нові слова, пов'язані зі своїми інтересами, такими як іграшки, тварини, їжа тощо, а потім використовувати їх у розмовах з іншими дітьми або дорослими.

Для досягнення успіху у формуванні активного словника у дітей з порушеннями мовлення також важливо мати відповідну підтримку від батьків та вчителів, які можуть допомогти дитині розуміти нові слова та використовувати їх у різних ситуаціях, а також створювати сприятливу атмосферу для навчання та розвитку мовлення.

Ігрова діяльність є одним з найефективніших способів збагачення активного словника дітей з порушеннями мовлення. Гра допомагає дітям зрозуміти значення слів та навчитися їх правильно вживати. Під час ігрової діяльності діти з порушеннями мовлення можуть використовувати нові слова та вирази, яких вони навчилися, взаємодіючи з іншими дітьми та дорослими. Це допомагає збільшити їх словниковий запас та покращити комунікативні навички.

Ігрова діяльність може бути різноманітною: від ігор з м'ячем та іграшками до рольових ігор та ігор з карточками зі словами. Важливо, щоб гра була цікавою та захоплюючою для дитини, тоді вона буде більш активною та зацікавленою у вивченні нових слів та виразів. Наведемо приклади деяких видів ігор, які можуть допомогти збагатити словник дитини:

1.Словники: це ігри, які вимагають знаходження слів, які відповідають певним критеріям. Наприклад, гравці можуть шукати слова з певною кількістю літер або слова, які починаються на певну літеру.

2.Кросворди: це ігри, які вимагають від гравців знаходження слів, які відповідають певним описам. Гравці повинні знайти слова, які відповідають на запитання, які подані в кросворді.

3.Вісімка: це гра, в якій гравці повинні описати слово, яке знаходиться на картці, використовуючи тільки вісім слів. Ця гра допомагає гравцям збагачувати свій словник та вдосконалювати навички опису.

4.Шаради: це ігри, в яких гравці повинні відгадати слово, яке зашифровано або описано у вигляді загадки. Ці ігри допомагають розвивати логічне мислення та збагачувати словник.

5.Словесні головоломки: це ігри, в яких гравці повинні відгадувати слова, які пов'язані з певною темою або мають певну спільну рису. Ці ігри допомагають збагачувати словник та розвивати креативність.

Загалом, ігри є чудовим способом для збагачення активного словника. Вони допомагають розвивати навички мовлення, логічне мислення та креативність.

Особливості проведення ігор з дітьми з порушеннями мовлення полягають у врахуванні особливостей комунікації з такими дітьми. Вони можуть мати проблеми з розумінням мовлення, вимовою слів, формуванням речень та іншими аспектами мовленнєвого розвитку. При проведенні ігор з такими дітьми потрібно використовувати спеціальні методики та матеріали, які допоможуть їм краще розуміти завдання та взаємодіяти з іншими дітьми [5]. Наприклад, можна використовувати ігри з картками з малюнками, де дитина повинна описати зображення, або ігри-розваги, де дитина повинна виконувати певні дії за словесними командами. Цікаво дітям брати активну мовленнєву участь в іграх-інсценівках, ляльками на руку, з халабудами, лабіринтами та гамаками, іграх зі світлом, сенсорними матеріалами, як-то піна, кінетичний пісок, желе, вода тощо [3].

Таким чином, ігрова діяльність є важливим засобом збагачення активного словника дітей з порушеннями мовлення. Вона допомагає покращити комунікативні навички та забезпечує дитині можливість взаємодіяти з іншими дітьми та дорослими, що сприяє її загальному розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гавриш Н. В., Лопатіна Г. О. Пізнавальні діалоги з дошкільниками. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2009. № 2. С. 46-52.

2. Гавриш Н. В., Лопатіна Г. О., Чернікова І. К. Пізнавальні діалоги з молодшими школярами. *Науковий вісник Донбасу*. 2011. № 1. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvd_2011_1_4.pdf

3. Лопатіна Г. О. Методичні основи системи спілкування за допомогою обміну картками. *Наук. часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Зб. наук. праць*. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. №27 С. 110-114.

4. Лопатіна Г. О. Становлення мовленнєвої особистості дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки»*. 2019. № 4. С. 254-259.

5. Kruty, K., Kurinna, S., Zhuravlova, L. et al. (2021). Developing Grammatical Competence in Preschoolers. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, *13*(3), 20-37.

СУТНІСТЬ КОМПЛЕКСНОГО ПІДХОДУ У ВИХОВАННІ ОСОБИСТОСТІ

(Сабадаш В. М., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Халабузар О. А., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Процес виховання – система виховних заходів, спрямованих на формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості. Процес виховання залежить від об'єктивних і суб'єктивних чинників. Процес виховання складається з мети і завдання, змісту й методики організації виховного впливу, а також його результату [1, с. 320].

Комплексний підхід до виховання передбачає діалектичне забезпечення єдності вимог у системі всебічного гармонійного виховання (морального, розумового, трудового, естетичного та фізичного), а також єдності й узгодженості форм, засобів і методів впливу на особистість з боку різних соціальних інституцій (сім'ї, загальноосвітніх та професійних закладів, дошкільних та позашкільних виховних закладів, засобів масової інформації)

У практичній технології ідея цілісності виховного процесу реалізується шляхом комплексного підходу. Комплексність — це єдність цілей, завдань, змісту, методів і форм виховного впливу і взаємодії.

У Національній доктрині розвитку освіти зазначено, що «національне виховання є одним із головних пріоритетів, органічною складовою освіти. Його основна мета – виховання свідомого громадянина, патріота, набуття молоддю соціального досвіду, високої культури міжнаціональних взаємовідносин, формування у молоді потреби та уміння жити в громадському суспільстві» [4, с. 4].

Сьогодні педагоги покликані відповісти на запитання, як підготувати учня до життя в майбутньому постіндустріальному чи інформаційному суспільстві, при цьому дбайливо оберігаючи і примножуючи систему норм і цінностей, що склалася в українського народу. Національне виховання є однією з важливих складових проблеми комплексного підходу виховання особистості. Ця проблема дуже багатогранна. У її рішення зробили внесок представники різних наук [2, с. 238]. Так, багато питань теорії і практики гуманістичного та національного виховання підростаючого покоління знайшли розгляд у працях М. Евсевьева, Я. Каменського, К. Ушинського. У соціально-філософському та історичному плані проблема національного виховання, її місце і роль в теорії та практиці національних відносин, отримала методологічно-теоретичне обґрунтування та розробку в різноманітних працях та монографіях педагогів, які висвітлюють різні теоретичні і соціологічні аспекти цієї проблеми, розглядають спектр по формуванню національної і міжнаціональної свідомості, переконання і поведінки, щодо вдосконалення методів і форм [5, с. 139].

Але проблеми виховання особистості були проаналізовані не достатньо. Актуальність проблеми визначається вимогами до самовдосконалення, саморозвитку особистості, її естетичної культури; необхідністю найбільшого використання національно-особливого в культурному надбанні народу, з метою оволодіння особистістю багатством загальнолюдської культури [3, с. 320].

Концепція навчально-виховного процесу учнів була нашим головним об'єктом дослідження. Роль національних традицій у вихованні молоді була нашим предметом дослідження. Ми вважаємо, що якщо концепція національного виховання буде активно застосовуватись, то рівень вихованості молоді підвищиться. Було проаналізовано сутність концепції національного виховання та ефективність її реалізації на сучасному етапі. Згідно з метою і предметом дослідження були визначені такі завдання:

1.Досліджено теоретичні аспекти національно-патріотичного виховання молоді, як основної складової комплексного підходу у формуванні особистості .

2.Проаналізовано концепцію національного виховання на сучасному етапі.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань використано такі методи наукового дослідження: теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури, синтез, узагальнення, порівняння, абстрагування, конкретизація, спостереження, бесіда.

Комплексний підхід до виховання передбачає діалектичне забезпечення єдності вимог у системі всебічного гармонійного виховання, а також єдності й узгодженості форм, засобів і методів впливу на особистість з боку різних соціальних інституцій.

Головною метою національного виховання на сучасному етапі є передача молодому поколінню соціального досвіду, багатої духовної культури народу, його національної ментальності. Базовими документами, на які слід опиратися в організації національного виховання, є: Конституція України, особливо положення преамбули та І розділу; закон України "Про освіту"; державна національна програма "Освіта (Україна XXI ст.); національна програма "Діти України"; концепція виховання у національній системі освіти; загальна Декларація прав людини; та інші.

Концепція національного виховання має на меті визначити пріоритетні завдання виховання у національній системі освіти та основні напрями їх реалізації на сучасному етапі розвитку українського суспільства.

Виховання дітей і молоді у будь-якому регіоні України зрештою переслідує одні й ті ж стратегічні педагогічні цілі, ґрунтується на одних і тих же принципах і теоретико-методологічних засадах.

Українська народна педагогіка традиційно охоплює такі важливі напрями виховання дітей, як трудове, моральне, інтелектуальне, фізичне й естетичне. Актуальність виховання на засадах народної педагогіки в процесі виховання зумовлена соціальною потребою сьогодення, тобто, відродження національної культури, збереження й збагачення неоціненних духовних скарбів народу. Основну мету виховання народна педагогіка вбачає в тому, щоб навчити кожного бути людиною.

Отже, ми проаналізували сутність концепції національного виховання та ефективність її реалізації на сучасному етапі, визначили сутність комплексного підходу у вихованні особистості а також з'ясували, яку роль у вихованні молоді мають національні традиції в наш час. Ми дослідили теоретичні аспекти національно-патріотичного виховання молоді, як основної складової комплексного підходу у формуванні особистості. Проаналізували концепцію національного виховання на сучасному етапі.

Для дослідження рівня національного виховання молоді було обрано 10 осіб, й запропоновано прийняти участь в анкетуванні на тему: «Визначення рівня національного виховання». В анкеті було зроблено 10 питань з варіантами відповідей. Бланк анкети міститься в додатку А. Після проведення даного опитування було отримано результати, які ми проаналізували, надали статистику й зробили висновки, які описали. На нашу думку, концепцію національного виховання треба вдосконалити та приділяти більше часу вихованню молоді, як комплексному підходу у вихованні особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрощук І. В. Методика виховної роботи : навч. посібник / І.В. Андрощук, І. П. Андрощук.— Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2014. С. 320.
2. Вишневський О. Сучасне українське виховання : педагогічні нариси Львів, 1996. С. 238.
3. Зміст та особливості національного виховання у сучасному освітньому закладі : науково-методичний збірник / упорядн.: Л. І. Келембет, О. О. Фляк, О. М. Риндич; відповід. за вип. Р. М. Зуб'як . Івано-Франківськ : Місто НВ , 2013 . С. 320.
4. Національна доктрина розвитку освіти України: затв. Указом Президента від 17 квітня 2002р. - № 347 // Освіта України. - 2002 – 23 квіт. (№ 33) – С. 4-6.
5. Сипченко В.І. Педагогіка: основні положення курсу: Навчальний посібник для студентів педагогічних інститутів. – Слов'янськ : СДПІ, 2000. – С. 139.

ДОДАТОК

АНКЕТУВАННЯ НА ТЕМУ: «ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ»

Шановні студенти, для визначення рівня національного виховання просимо Вас пройти анкетування.

1. Чи вважаете ви себе українцем?
   А) Так
   Б) Ні
   В) Мені байдуже
2. Чи хотіли б ви жити за кордоном?
   А) Так
   Б) Ні
   В) Мені байдуже
3. Чи пишаєтесь, що вас називають українкою?
   А) Так
   Б) Ні
   В) Мені байдуже
4. Що для вас означає бути патріотом?
   А) Жити та народитись в Україні

Б) Спілкуватись українською мовою
В) Наслідувати традиції

5. Чи любите ви свою державу?
   А) Так
   Б) Ні
   В) Мені байдуже
6. Ви вільно володієте українською мовою?
   А) Так
   Б) Ні
   В) Важко відповісти
7. Що ви робите для того, щоб бути патріотом своєї держави?
   А) Живете в Україні і боретесь за її добробут
   Б) Розмовляєте українською мовою і наслідуєте традиції
   В) Я живу в своє задоволення, а все інше мені не важливо
8. Чому б ви надали перевагу?
   А) Працювати за кордоном
   Б) Мені байдуже де працювати, головне щоб я був забезпечений
   В) Працювати в Україні з хорошою заробітною платою
9. Знаєте ви історію Великої Вітчизняної війни та її героїв?
   А) Так
   Б) Ні
   В) Дуже слабо
10. Чи ведуть у вас в сім'ї бесіди про патріотичне виховання?
    А) Так
    Б) Ні
    В) Іноді.

Дякуємо за увагу!

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

(Самойленко І. О., асистентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Актуальність. У сучасному світі де використання інформаційних технологій (ІТ) стає все більш розповсюдженим, їх застосування в галузі освіти набуває особливої значущості. Інформаційні технології можуть бути ефективним засобом підвищення якості підготовки спеціальних педагогів до роботи в інклюзивному освітньому просторі.

Впровадження інклюзивної освіти є процесом, спрямованим на забезпечення сучасного та якісного навчання для всіх учасників освітнього процесу, включаючи і дітей з особливими потребами. Спеціальні педагоги є ключовими фігурами даного процесу, оскільки вони мають необхідні знання та навички для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Питання використання інформаційних технологій в процесі професійної підготовки спеціальних педагогів набуває важливого значення, особливо для ефективної організації їхньої майбутньої діяльності.

Наприклад, використання освітніх платформ, електронних підручників та інтерактивних технологій допомагає педагогам розробляти та проводити заняття, а також забезпечувати здобувачів вищої освіти доступом до актуальної та різноманітної інформації. Крім того, використання ІТ може сприяти створенню віртуальних класів та інтерактивних занять, що дозволить вивчити матеріал в спрощеному та більш інноваційному для них форматі.

Ступінь досліджуваності проблеми. Вивчення науково-методичної літератури [1, 2, 3] засвідчило, що:

- Теоретико-практична концепція інклюзії визнана фундаментальною для розробки сучасних моделей розвитку освіти осіб з особливими освітніми потребами, що базуються на їх повній соціалізації.
- Конкурентоспроможність молоді значно зростає в умовах інформатизації системи освіти.
- Існують безліч форм інформаційно-комунікаційних технологій, орієнтованих на поширення інформації в різних форматах (цифрові аудіо та відео, текст на веб-сторінках, віртуальні середовища, хмарні сховища та ін.)

Аналіз науково-методичних та практичних джерел дає змогу більш детальніше оцінити проблеми використання інформаційних технологій як засобів підвищення ефективності професійної підготовки спеціальних педагогів. Головною з них виступає недостатня кількість фахівців даної галузі, які можуть правильно використовувати та впроваджувати в освітній процес ІТ, тому питання підвищення ефективності професійної підготовки спеціальних педагогів до роботи в інклюзивному середовищі засобами інформаційних технологій залишається актуальним на сьогодні.

Мета дослідження – охарактеризувати ефективність використання інформаційних технологій в процесі професійної підготовки спеціальних педагогів до роботи в інклюзивному освітньому просторі.

Сутність дослідження. Інформаційні технології допомагають спеціальним педагогам розвивати професійні навички та компетенції у сфері інклюзивної освіти. Однією з ключових переваг використання інформаційних технологій є можливість доступу до онлайн-курсів, які надають можливість отримати нові знання та вміння, не виходячи з дому.

До інших важливих засобів інформаційних технологій, у професійній підготовці спеціальних педагогів в інклюзивному освітньому просторі, належать спеціальні платформи для спілкування та співпраці, такі як Google Meet, Microsoft Teams, Zoom тощо. Завдяки цим платформам можна спілкуватися між собою, обмінюватися досвідом, створювати спільні проєкти та проводити онлайн-конференції з колегами з інших регіонів чи країн.

Також інформаційні технології дають можливість створювати та використовувати цифрові інструменти навчання, наприклад: відеоуроки, вебінари, онлайн-тренінги, інтерактивні підручники тощо. Це дозволяє спеціальним педагогам ефективно підготуватися до занять з урахуванням індивідуальних особливостей дітей та урізноманітнити методи навчання.

Для створення інтерактивних, віртуальних занять та ігор наразі популярними виступають такі навчальні ресурси та платформи, як:

Wordwall – це онлайн-інструмент для створення інтерактивних ігор, головоломок та вправ зі словами. За допомогою цієї програми педагоги можуть створювати власні ігри, які сприяють збагаченню словникового запасу та розвитку мовленнєвих навичок дітей.

Padlet – це віртуальна дошка (онлайн-стіна), яка дозволяє користувачам створювати та ділитися ідеями, зображеннями, відео та іншим контентом в режимі реального часу. Викладачі можуть використовувати Padlet для створення спільних проєктів, де учні можуть додавати свої ідеї, коментарі та реагувати на інформацію, яка вже там є. Це дає нагоду додатково залучати здобувачів до дискусій та підвищувати їх активність під час освітнього процесу.

Classmill –це платформа для створення та редагування онлайн-курсів. Освітяни можуть створювати власні курси, додавати матеріали, завдання та тести для здобувачів вищої освіти, а також взаємодіяти з ними через форуми та чати. Classmill дозволяє керувати доступом до курсів та відстежувати прогрес учасників.

CLASSTOOLS – це набір онлайн-інструментів для створення інтерактивних уроків та дидактичних ігор. Можна використовувати даний сервіс для створення ігрових шаблонів, таких як "Колесо вікових категорій", а також для створення власних ігор з питань, завдань та тестів.

StudyStack – це онлайн-платформа для створення та навчання за допомогою флеш-карт. Педагоги можуть створювати власні колоди карток із запитаннями та відповідями для учасників освітнього процесу. StudyStack також дозволяє майбутнім фахівцям створювати власні картки та навчатися за допомогою ігор та тестів.

Kahoot! – це онлайн-платформа для створення та проведення інтерактивних навчальних ігор та тестів, вікторин, обговорення, опитування.

Педагоги мають можливість створювати власні тести, запрошувати учасників до гри та відстежувати їх прогрес. Kahoot дозволяє створювати завдання з питань різної складності та тематики, які виконуються з азартом та роблять навчання більш цікавим та ефективним.

Однією з важливих складових професійної підготовки фахівців для роботи в інклюзивному освітньому просторі є здатність використовувати інформаційні технології для адаптації навчального матеріалу до потреб і можливостей кожного.

Основні висновки. Отже, інформаційні технології в умовах сьогодення є невід'ємною складовою професійної підготовки майбутніх фахівців для роботи в інклюзивному освітньому просторі. Їх використання дозволяє підвищити якість навчання, забезпечити індивідуалізацію та диференціацію процесу навчання, зменшити навантаження на педагогів і забезпечити оптимальні умови навчання для всіх учасників освітнього процесу.

Проте, необхідно зазначити, що використання інформаційних технологій не замінює важливості знань методик і теорії спеціальної педагогіки, логопедії та ін. Воно повинно бути спрямоване на підтримку і підвищення ефективності використання цих знань у практиці.

Крім того, важливо пам'ятати про необхідність постійного вдосконалення власних знань та навичок, так як прогрес інформаційних технологій відбувається щодня і навіть щогодини. Саме тому професійна підготовка спеціальних педагогів повинна бути орієнтована на розвиток компетентностей у галузі новітніх інформаційних технологій та їх використання в процесі роботи з дітьми з особливими потребами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Науково-методичне забезпечення цифровізації освіти України: стан, проблеми, перспективи. : Науково-аналіт. доп. / В. Биков та ін. (за заг. ред. В.Г. Кременя) Київ: ІЦО НАПН України, 2022. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/733151 (дата звернення: 09.04.2023).

2. Самойленко В. Л. Використання мультимедійних навчальних засобів на уроках фізичної культури в старшій школі. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка*. 2015. № 129 (2). С. 49–51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPN_2015_129(2)__11 (дата звернення: 24.03.2023).

3. Сучасні засоби ІКТ підтримки інклюзивного навчання : навч. посіб. Полтава: / за заг. ред. Ю. Г. Носенко. ПУЕТ, 2018. 261 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/711366/1/СУЧАСНІ%20ЗАСОБИ%20ІКТ%20ПІДТРИМКИ%20ІНКЛЮЗИВНОГО%20НАВЧАННЯ.pdf (дата звернення: 09.04.2023).

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНО-ВИРАЗНОГО МОВЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ПРОЦЕСІ СПРИЙМАННЯ ТВОРІВ ЖИВОПИСУ

(Северин К. В., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Омеляненко А. В., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Однією з найважливіших проблем становлення особистості дитини є розвиток її розмовного, живого мовлення, наповненого емоційним змістом. В даний час впровадження загальної диджиталізації та комп'ютеризації збіднює мовлення дитини. У ситуації, що склалася, заповнити дефіцит емоційного та виразного мовлення дитини може допомогти залучення її вже з дошкільного віку до творів мистецтва (художніх картин, поезії, музики).

Проблема виразності мовлення досліджується лінгвістами (О. Аматьєва, О. Ахманова, М. Бабич, Б. Головін) в загальному аспекті культури мовлення; психологами (В. Артемова, К. Ізард, О. Ковальов, С. Рубінштейн, А. Чебикін, П. Якобсон) в межах психології емоцій, де виражальні засоби мови вивчаються поряд з іншими засобами зовнішнього прояву емоцій; в соціальній психології, де засоби мовної виразності розглядаються як засоби спілкування (Г. Андрєєва, С. Кулачківска, О. Кульчицька, М. Лісіна, Т. Рєпіна). Вербальні засоби виразності у звуковій культурі мовлення виступили об'єктом досліджень багатьох вчених С. Боднар, Б. Головін, Г. Дідук, Г. Колшанський, Л. Кулибчук, О. Потебня, Ю. Руденко,Є. Соцька [2, 4]. Невербальні засоби виразності в лінгвістиці вивчалися у дослідженнях Б. Успенський, Г. Колшанський, А. Піз, Л. Шкаріна [5].

У дослідженнях вчених О. Білан, А. Богуш, О. Запорожець, В. Котляр, Б. Теплов, Є. Фльоріна підкреслюється, що тільки за умови цілеспрямованого навчання дітей дошкільного віку сприймати твори живопису, а саме репродукції художніх картин, відбувається розуміння символічного змісту творів образотворчого мистецтва[1, 2, 3]. Діти співвідносять сприйняття зі створенням словесного образу, висловлюючи емоції за допомогою вербальних і невербальних засобів мовлення.

На формувальному етапі була розроблена експериментальна модель формування емоційно-виразного мовлення у дітей старшого дошкільного віку в процесі сприйняття репродукцій художніх картин. Розроблена модель включала чотири взаємопов'язані етапи: когнітивно-збагачувальний, репродуктивно-діяльнісний, комунікативно-креативний, оцінно-експресивний.

У теоретичну основу експериментального дослідження покладено: теорію комунікативно-мовленнєвої діяльності, взаємозв'язок вербального і невербального спілкування в комунікативно-мовленнєвій діяльності, принципи навчання рідної мови, теорію креативності, вчення психологів про процес розуміння.

Педагогічними умовами формування емоційно-виразних засобів мовлення старших дошкільників у процесі сприйняття репродукцій художніх картин виступили: взаємозв'язок (інтеракція) навчально-мовленнєвої, художньо-мовленнєвої й образотворчої діяльності дітей; збагачення лексичного запасу дітей вербальними і невербальними емоційно-виразними засобами мовлення в

комунікативно-мовленнєвій діяльності; застосування творчої імпровізації в комунікативно-мовленнєвій діяльності з репродукціями художніх картин.

На першому, когнітивно-збагачувальному, етапі дослідження дітей знайомили з репродукціями художніх картин. До кожної картини були складені тематичні словники образних виразів, слів, а також підібрані уривки віршів, прислів'я, приказки. Про кожного художника було дібрано автобіографічний матеріал і адаптовано до вікового сприйняття дошкільників.

Метою другого, репродуктивно-діяльнісного, етапу було навчання дітей використовувати емоційно-виразні засоби мовлення в процесі сприйняття репродукцій художніх картин на різних видах занять (художня література, розвиток мовлення, ознайомлення з природою, з суспільним довкіллям, інтегровані заняття) та позанавчальній діяльності (художні студії, вернісажі).

Метою третього, комунікативно-креативного, етапу було занурення дітей в активну творчу комунікативно-мовленнєву діяльність з репродукціями художніх картин в позанавчальній діяльност (художня студія, в якій діти експериментальної групи були екскурсоводами — розповідали дітям контрольної і середньої груп про картини і свої малюнки).

Метою заключного, четвертого, оцінно-експресивного етапу було залучення дітей до оцінно-мовленнєвої діяльності за змістом репродукцій художніх картин, яка здійснювалася під час прослуховування записів екскурсоводів, проведення конкурсів, літературних вечорів, вечорів поезії та на заняттях по ознайомлення з художньою літературою.

Отримані дані заключного етапу експерименту показали в експериментальній групі значні позитивні зміни кількісної та якісної характеристик рівнів сформованості емоційно-виразного мовлення старших дошкільників у процесі сприйняття репродукцій художніх картин.

Отже, результати дослідження підтвердили ефективність розробленої експериментальної методики з формування емоційно-виразних засобів мовлення старших дошкільників при сприйнятті репродукцій художніх картин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білан О.І. Навчання дітей старшого дошкільного віку розповіді за ілюстраціями. Одеса: Поліграф, 2013. 120 с.

2. Богуш А. М., Руденко Ю. А. Збагачення словника дітей старшого дошкільного віку експресивною лексикою народних казок. Одеса: Поліграф, 2015. 251 с.

3. Котляр В.П. Основи образотворчого мистецтва і методика художнього виховання дітей. К.: Кондор, 2006. 200 с.

4. Соцька Є. П. Емоційно-виразні засоби мовлення. *Науковий вісник ПДПУ ім. К. Д. Ушинського:* Зб. наук. пр. Одеса, 2005. № 9-10. С. 122-126.

5. Шкаріна Л.Ф. Ознайомлення дітей з творами живопису. *Дошкільне виховання.* 2016. №1. С.18-20.

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ АРТ-ТЕРАПІЇ У РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПІДЛІТКІВ

(Селезньова І. В., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Горецька О.В, кандидатка психологічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Для сучасного суспільства проблема розвитку емоційного інтелекту є пріоритетною. Результати психологічних досліджень доводять, що високий емоційний інтелект впливає на успішність людини та дозволяє їй реалізовуватися в різних сферах життєдіяльності.

Найбільшої актуальності ця проблема набуває у підлітковому віці, коли формуються змістовні складові спрямованості особистості, її ціннісного та орієнтаційного самовизначення, в основі яких лежать емоційні переживання. Вочевидь, що цей процес забезпечується саме «емоційним інтелектом».

Зростання кількості наукових досліджень і публікацій, яке спостерігається в останнє десятиліття, присвячених різним аспектам проблеми емоційного інтелекту, свідчить про високу теоретичну значимість і практичну цінність психологічного знання в даній галузі.

Дослідниками підкреслюється провідна роль емоційного інтелекту у структурі психологічної культури та успішної соціалізації особистості, обґрунтована роль емоційного інтелекту як найважливішого чинника успішності життєдіяльності людини (К. Ю. Борисенко, Л.Л. Гільова, Д. Гоулман, В. В. Зарицька, А. В. Костюк, Н.А. Кулик та ін.); показаний зв'язок емоційного інтелекту та академічних здібностей учнів (Т. Ю. Строгаль, А. П. Чернявська, А. Г. Четверик-Бурчак, О. В. Щербакова та ін.); висвітлюються шляхи розвитку емоційного інтелекту в умовах навчання в закладах загальної середньої освіти (І. П. Василівський, Є. О. Іванова, О. А. Коваленко, В. Д. Пилипенко, Т. Ю. Строгаль та ін.); аналізуються найбільш ефективні шляхи його розвитку (В. В. Зарицька, З. П. Кобринчук, О. П. Лящ та ін.), серед яких значне місце відведене засобам арт-терапії, ключовий зміст яких полягає у рефлексивному осмисленні суб'єктом своїх проблемних емоційних переживань, втілених у художньо-символічні форми (О. Г. Біла, Л. Л. Бондаревська, І. В. Євтушенко, В. В. Животенко, І. В. Калашник, М. М. Кононова, В. В. Ляшенко, П. В. Теслюк, І. О. Чернуха, Т. С. Яценко та ін.).

В Україні вивчення емоційного інтелекту набуло значного поштовху в зв'язку з дослідженнями Н. В. Ковриги, Е. Л. Носенко, Є. О. Іванової, В. М. Моргунова, М. М. Шпак та інших.

У «Психологічному словнику-довіднику» (автори Ю. О. Приходько, В. І. Юрченко) емоційний інтелект визначається як «здатність сприймати і розуміти емоційні прояви особистості, керувати емоціями на основі інтелектуальних процесів» [5, с. 294].

М. М. Шпак під «емоційним інтелектом» розуміє чітко визначену та вимірювану здатність обробляти інформацію, що міститься в емоціях, визначати значення емоцій, їхній зв'язок між собою, використовувати емоційну інформацію як основу для мислення та прийняття рішень. У структурі емоційного інтелекту

дослідниця визначає такі здібності: 1) визнання власних емоційних реакцій; 2) здатність володіти емоційними реакціями; 3) самомотивація; 4) розуміння емоційних реакцій інших людей [7].

О. І. Власова акцентує, що особливо помітними результати розвитку соціальних здібностей особистості стають у старших підлітків [1].

Різні етапи підліткового віку, як зазначають М. В. Хараджи та К.В. Пуха, мають певні ознаки проявів емоційного інтелекту. Так, вік 11–13 років характеризується ослабленням самоконтролю та емпатії, але підвищенням експресивності, яка стає домінантою емоційної зрілості. До кінця цього періоду відбувається її спад, за рахунок чого стабілізуються всі компоненти, і підліток стає адаптивнішим до емоційних станів [6].

Проблема емоційної зрілості розглядається В. В. Зарицькою. Дослідниця стверджує, що у віці 13–14 років суттєво покращується здатність керування підлітками власними емоціями, а в період з 14 до 15 років – підвищується рівень довільності вираження емоцій у спілкуванні. Також виявлено, що дівчатка є більш співчутливими та емпатійними, вони краще ніж хлопчики, відчувають емоції інших людей. Для підлітка дуже важливим стає спілкування із друзями, однокласниками. Саме у цьому середовищі дитина порівнює, наслідує, вчиться керувати власними емоційними поривами та відчувати оточуючих її людей У 14–15 років продовжується зниження рівня експресивності, формується довільна емоційна саморегуляція. Ступінь емоційної зрілості ще не має істотних гендерних відмінностей, проте у дівчат цьому етапі більше розвиваються співпереживання, бажання зрозуміти почуття партнера, тоді як в хлопчиків увага спрямована на регуляцію своїх емоцій. Удосконалення особистісного EQ відбувається у віці 16–17 років [3].

У психологічній літературі представлені різні засоби розвитку емоційного інтелекту. Серед них методи емоційної (психофізіологічної) саморегуляції (релаксація, медитативні техніки, дихальні техніки тощо); тренінги емоційної компетентності; ігрові, арт-терапевтичні методи та інші.

Досліджуючи сутність емоційного інтелекту, вчені підкреслюють, що одним із ефективних шляхів його розвитку є арт-терапевтичні засоби, які сприяють створенню оптимістичного самопочуття та гарного настрою; дозволяють поліпшити орієнтування в пережитих емоціях та зрозуміти власний емоційний стан та стан інших людей; за допомогою арт-терапевтичних засобів формується адекватна реакція на життєві події та проблемні ситуації; здатність стримувати негативні емоції, контролювати власні почуття; розвивається сприйнятливість до переживань інших, емпатія, рефлексія, які вносять корективи у власну поведінку [2].

У науковому розумінні арт-терапія розглядається як метод розвитку та зміни особистості, групи чи колективу за допомогою різних видів і форм мистецтва та творчості [2; 4].

Цінність застосування мистецтва полягає в тому, що за його допомогою можна на символічному рівні висловити і дослідити різні почуття та емоції: кохання, ненависть, образу, злість, страх, радість і т. д.

Види арт-терапії, представлені у психології та медицині, відповідають існуючим видам мистецтв. Виділяють власне арт-терапію, музикотерапію,

танцювальну терапію, драмотерапію, казкотерапію, бібліотерапію, маскотерапію, етнотерапію, ігротерапію, кольоротерапію, фототерапію, куклотерапію, оригамі тощо.

Для сучасного підлітка привабливість методу арт-терапії полягає в тому, що цей метод в основному використовує невербальні способи самовираження та спілкування, а для підлітків це важливо. Крім того, однією з відмінних рис розвитку в підлітковому віці є зростаюча здатність і одночасно потреба у відображенні свого внутрішнього світу. У процесі взаємодії зі світом підліток прагне усвідомити себе як особистість, зрозуміти свою роль у житті, залишити свій «слід», і в більшості випадків для досягнення цих цілей використовується саме творчість.

Ефективний вплив засобів арт-терапії на емоційний розвиток підлітка досягається за рахунок трьох основних факторів психотерапевтичного впливу: фактору художньої експресії; психотерапевтичних відносин; інтерпретації та зворотного зв'язку [4].

З метою розвитку емоційного інтелекту у підлітків нами було розроблено програму, основними завданнями якої стали:

- формування у підлітків уявлень про особливості, причини та наслідки прояву як своїх емоційних станів, так і станів інших людей;
- розвиток навичок саморегуляції емоцій;
- навчання підлітків конструктивним способам вираження емоцій у взаємодії із людьми.

Програма складалася з 8 групових занять тривалістю 1,5-2 години. В основі кожного заняття – арт-терапевтична практика: ізотерапія, мандалотерапія, кінотерапія, глинотерапія. Зміст корекційно-розвивальної програми представлено у таблиці 1.

Таблиця 1.

Зміст та мета занять програми

№ заняття	Техніка	Мета
Заняття №1	Техніка «9 маленьких мандал» (Автор А. Коробкін)	Мета: регуляція емоцій та почуттів, корекція алекситимії
Заняття №2	Техніка кіно терапія. Перегляд мультфільму «Думками навиворіт»	Мета: аналіз власних почуттів та емоцій
Заняття №3	Техніка «Монотипія»	Мета: вираження емоційних переживань, активізація позитивних емоцій, мобілізація творчого потенціалу
Заняття №4	Техніка кіно терапія. Перегляд фільму «Заплати іншому»	Мета: аналіз використання емоцій у діяльності і спілкуванні
Заняття №5	Техніка «Карта емоцій»	Мета: актуалізація емоційних станів, дослідження власних емоцій та особливостей емоційної сфери.
Заняття № 6	Техніка кіно терапія. Перегляд фільму «Відчуй ритм»	Мета: аналіз використання емоцій у діяльності і спілкуванні

Заняття № 7	Техніка «Розморозка емоцій»	Мета: усвідомлення, вивільнення та вербалізація емоцій, вироблення здатності до контролю емоцій.
Заняття № 8	Техніка «Подарунок в моєму житті»	Мета: відкрите і спонтанне вираження емоцій, наповнення позитивними емоціями і станами

Отже, методи арт-терапії – ефективний засіб емоційного розвитку підлітків, головною метою якого є їх художнє самовираження, зняття емоційної напруги, усвідомлення себе й інших. Використання арт-терапії в роботі з підлітками відкриває ряд можливостей для гармонізації розвитку його особистості, зокрема, емоційного інтелекту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Власова О.І. Психологія соціальних здібностей : структура, динаміка, чинники розвитку : монографія. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005. 308 с.

2. Животенко Л.В. Розвиток емоційного інтелекту засобами арт-методів. *Педагогічні інновації : ідеї, реалії, перспективи.* 2016. Вип. 1. С. 68–74.

3. Зарицька В.В. Емоційний інтелект : аналіз наукових теорій. *Теорія і практика сучасної психології.* 2010. Вип. 1. С. 17–22.

4. Практикум з арт-терапії : навч.-метод. посібник. Калька Н., Ковальчук З. Ч. 1. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 232 с.

5. Приходько Ю. Юрченко В. Психологічний словник-довідник : Навч. посіб. 2-ге вид. К. : Каравела, 2014. 344 с.

6. Хараджи М.В. Пуха К.В. Особливості розвитку емоційного інтелекту у підлітків, які перебувають у конфлікті з законом. *Перспективи та інновації науки*. 2022. № 12(17) 2022 С.460-470

7. Шпак М.М. Емоційний інтелект в контексті сучасних психологічних досліджень. *Психологія особистості.* 2011. № 1. С. 282–288.

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

(Суржук Г. В., вчителька початкових класів,
Шепотіленко Г. Г., вчителька початкових класів)
Комунальний заклад «Маріупольська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №54 Маріупольської міської ради Донецької області», м. Маріуполь, Україна

Національно-патріотичне виховання - це
сфера духовного життя, яка проникає в усе,
що пізнає, робить, до чого прагне, що любить
і ненавидить людина, яка формується
(за В.О. Сухомлинським).

Метою повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованої взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності. [1. с. 4]

Перед нашими дітьми країна постала не у найкращому вигляді: неспокій у суспільстві,економічна криза, ВІЙНА…

Як, попри все це, допомогти малечі наповнити серця любов'ю до країни, яку вони лише починають пізнавати? Ця проблема є найгострішою.

Страшні події, що відбуваються сьогодні , торкнулись майже кожного. Сколихнули і піднесли на висоту волонтерський рух, пробудили національно-патріотичні почуття мільйонів громадян, виявили здатність українців жертвувати власним життям заради свободи Батьківщини. [2. с. 2]

Патріотизм виявляється в любові до Батьківщини, свого народу, турботі про його благо, сприянні становленню й утвердженню України як суверенної, правової, демократичної, соціальної держави, готовності відстояти її незалежність, служити і захищати її, розділити свою долю з її долею, повазі до українських звичаїв і обрядів, усвідомленні спільності власної долі з долею Батьківщини, досконалому володінні української мовою. Виховання у молодого покоління почуття патріотизму нині визнано проблемою загальнодержавного масштабу, адже патріотизм – це одна із найважливіших рис сучасної людини.

У початкових класах закладається основа національної свідомості учнів, любов до рідної землі, своєї «малої батьківщини», виховується патріотична гордість за минуле і сучасне України, любов до рідної мови, формується духовно розвинена, творча, працелюбна особистість.

Національно-патріотичне виховання учнів початкових класів НУШ здійснюється у процесі навчально-пізнавальної діяльності шляхом внесення ціннісних складових у зміст навчальних предметів, відведення належного місця "спільно-взаємодіючій діяльності" як на уроках, так і в позаурочний час; гуманізації взаємин у системах "педагог-учень", "учень-учень"; використання вихователем демократичного стилю спілкування із здобувачами освіти; створення умов для творчої самореалізації кожної особистості. [3.]

Національно-патріотичне виховання учнів реалізується у процесі організації: навчально-виховної діяльності, позаурочної та позакласної роботи, позашкільної освіти, роботи органів учнівського самоврядування, взаємодії з батьками, громадськими організаціями, державними установами.

У молодшому шкільному віці важливо формувати здатність дитини:

пізнавати себе як члена сім'ї, родини, дитячого угрупування, як учня, жителя міста чи села;

виховувати у неї любов до рідного дому, краю, вулиці, своєї країни, її природи, рідного слова, побуту, традицій.

Головна мета посилення національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді - готовність до виконання громадянських і конституційних обов'язків; успадкування духовних надбань українського народу; досягнення високої культури взаємин; формування особистісних рис громадянина Української держави.

Для ефективного формування національно-патріотичного виховання учнів початкових класів нової української школи є:

- сприйняття вихованцями знань про українську культуру;
- застосування вихователем у виховній роботі елементів народознавства;
- формування у позаурочний час правильного емоційно-естетичного фону;
- створення ситуацій емоційного переживання учнями педагогічних установок на оволодіння національними цінностями;
- усвідомлення знань про національну українську культуру;
- орієнтація дитини на позитивні результати діяльності щодо засвоєння певних національних цінностей у родині та у школі.

Пропонується практикувати проведення виховних годин у формі: зустрічей з волонтерами, учасниками бойових дій, майстер-класів за участю дітей та батьків з виготовлення сувенірів для бійців Української армії.

Доцільно впровадити виховні проєкти: «Рідний край, де ми, живемо, Україною зовемо», «Я і моя родина», «Моя маленька батьківщина».

Проводити тематичні виховні години, бесіди за темами: «Славетні українці», «Козацькому роду немає переводу» та ін.

Проводити конкурси малюнків, оберегів, організувати написання листів та малюнків воїнам ООС.

Акцент у виховній роботі зробити на засвоєнні учнями народних традицій, сутності українських обрядів, народних свят, легенд, переказів, звичаїв та ін. Оскільки у молодшому віці у дітей домінує образне мислення, то найбільш характерними є такі форми діяльності: ситуаційно-рольова гра, сюжетно-рольова гра, гра-драматизація, інсценування, гра-бесіда, гра-мандрівка, екскурсія, ігрова вправа, колективне творче панно, бесіда, тематичний зошит, ранок, свято, усний журнал, групова справа, оформлення альбому, уявна подорож, конкурси, ігри, школа ввічливості, демонстрація, розповідь, моделювання, вікторина, виставка малюнків, операція-рейд, виставка-ярмарок, перекличка повідомлень, добродійна акція, хвилини з мистецтвом, година спостереження, година милування, спортивні змагання, козацькі забави, театральна вистава, ляльковий театр, веселі старти, естафети, догляд за рослинами і тваринами.

Національно-патріотичне виховання молодших школярів буде ефективним, якщо:

- здійснювати його ненав'язливо;
- поступово і дозовано впливати на почуття, переконання та діяльність вихованців;
- не нав'язувати патріотичні погляди зовні, але давати зразки кращого прояву патріотичних почуттів;
- залучати до участі у виховній роботі класу, школи батьків та громадськість;
- систематично використовувати ефективні елементи народної педагогіки, традиції національного виховання.

За програмою Нової української школи ми викладаємо вже четвертий рік. Проводимо уроки в форматі ігор та візуальної демонстрації навчального матеріалу. Інтегруємо національно – патріотичне виховання через освітні галузі, спрямовую на соціалізацію особистості, набуття нею громадянських якостей. У галузях «Природнича», «Мовно- літературна», «Громадянська та історична», «Соціальна і здоров'язбережувальна», «Технологічна» і «Мистецька»- знайомимо з національним довкіллям, мовою і традиціями культури українського народу, усною народною творчістю, Традиційними ремеслами в Україні, визначними особистостями. В галузі «Математична»- через умову задач, творчі завдання.

У межах кожного тематичного блоку розглядаємо такі змістові лінії: національне природне довкілля, мова і традиційна культура українського народу, визначні особистості та дати історичної ґенези українців, їхня роль у світовому поступі. Вивчення курсу українознавства дає змогу розвивати національну самосвідомість школяра, своє власне «Я», виховувати його громадянські почуття, допомагає йому самовизначитись у системі українського довкілля, яке тісно пов'язане із загальнолюдськими проблемами та світом.

На уроках використовуємо елементи нестандартності, театралізуємо, інсценізуємо народні обряди, вивчаємо з дітьми стародавні пісні, збираємо вислови народної мудрості, проекти. Конкурси « Ми діти козацького роду!», години мужності « Чорнобиль не має минулого», години спілкування « Нашому роду немає переводу», урок – свято «Подорож містами України», Гра - вікторина "В моєму серці Україна" майстер - класи «Паперові фантазії». Подорожі екскурсії у місто козацтва «Запорізька Січ» Багато проводимо годин спілкування на патріотичні теми.

Під час уроків проводимо фізкультхвилинки за допомогою українських пісень. Найбільше подобається «Я – українець, я- українка», «Ой у лузі червона калина» «Пес Патрон» ,а також є ще багато інших.

При доборі матеріалу до уроків враховуємо вікові особливості сприйняття молодшими школярами певної термінології, а також індивідуальні особливості дітей.

Інтегровані уроки стали невід'ємною частиною нашої практики. Їх відмінність не тільки в програмі, але й у можливості організації. Творча активність дитини на уроці не виникає сама по собі, її треба стимулювати, створювати відповідну атмосферу. Як же народжується інтегрований урок?

По-перше, з нестандартної педагогічної теорії.

По-друге, з самоаналізу роботи вчителя.

А найголовніше - з відсутності штампів у педагогічній діяльності.

Навчити вчитись – це означає зробити так, щоб навчання стало для кожного школяра не тільки необхідністю, але й величезною радістю пізнання. В цьому може допомогти тільки вчитель.

Намагаємось аби учні з перших кроків навчання в школі знали, що їх рідна мова – національна державна мова великого європейського народу. Діти мусять знати своє коріння. І не тільки своє, але й того народу, до якого належать.

Підсумовуючи, варто зауважити, що національно-патріотичне виховання молодших школярів дозволяє з першого класу формувати і розвивати свідоме ставлення дітей до своєї країни – вміння цінувати і поважати події минулого і сучасні досягнення нашого народу, розрізняти поняття добра і зла. Покоління, у якого виховано почуття патріотизму, готове до подвигу, відстоювання інтересів своєї країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Національно-патріотичне виховання молодших школярів – пріоритетний напрям діяльності педагогів. Протокол № 3 від 25.05.2016 р. ЧОІОПП: Маріуполь, 2016. С.4.

2. Гавриш Н.В. Національно-патріотичне виховання у ситуації неспокою. *Дошкільне виховання.* 2015р, №8. С. 2 – 7.

3. Нова українська школа: порадник для вчителя . Під заг. ред. Бібік Н. М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

4. Сухомлинський В. О. Народження громадянина. *Вибрані твори*: в 5-ти т. Т.3. К.: Рад. шк., 1976. 670 с.

ФОРМУВАННЯ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ В ТЕАТРАЛІЗОВАНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

(Сухомейло В. В., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Лопатіна Г. О., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Діти з порушеннями мовлення потребують особливої уваги та підходу до навчання мовлення. Використання театралізованої діяльності може стати ефективним засобом формування діалогічного мовлення у дітей з порушеннями мовлення (Н. Базима, Н. Гаврилова, Н. Гавриш, Г. Лопатіна, Н. Луцан, Л. Макаренко та ін.) [3]. *Метою дослідження* є виявлення ефективних методів театралізованої діяльності для формування діалогічного мовлення у дітей з порушеннями мовлення та розробка рекомендацій для практичного використання цих методів у роботі з дітьми з порушеннями мовлення.

Формування діалогічного мовлення дітей з порушеннями мовлення є однією з важливих задач у роботі логопеда. Діалогічне мовлення передбачає взаємодію між співрозмовниками, в якій кожен із них має можливість висловити свої думки, почуття та ідеї [1, 2].

Основними аспектами формування діалогічного мовлення дітей з порушеннями мовлення є:

- розвиток комунікативних навичок: діти з порушеннями мовлення часто мають проблеми зі спілкуванням, тому важливо навчити їх взаємодії з іншими людьми, розвивати навички слухати та відповідати на запитання;

- розвиток мовленнєвих здібностей: логопед повинен допомогти дітям розвивати мовленнєві здібності, такі як граматична правильність мовлення, лексичний запас, артикуляція та інтонація;

- створення сприятливого середовища для спілкування: важливо, щоб діти з порушеннями мовлення мали можливість спілкуватися з іншими дітьми та дорослими; для цього можна організовувати групові заняття, ігри та розважальні заходи;

- використання інтерактивних методів навчання: логопед повинен використовувати інтерактивні методи навчання, такі як рольові ігри, діалоги та дискусії, щоб допомогти дітям відчути себе впевнено під час спілкування;

- постійна підтримка та мотивація: важливо створювати позитивну атмосферу на заняттях та постійно підтримувати дітей у їхньому розвитку – це допоможе їм відчувати себе впевнено та мотивувати до подальшого розвитку діалогічного мовлення [5].

Театралізована діяльність є ефективним засобом формування діалогічного мовлення у дітей. Цей метод включає в себе різноманітні ігри, драматизації, ролеві ігри, імпровізації та інші форми театралізованої діяльності. Однією з головних переваг театралізованої діяльності є те, що вона дозволяє дітям відчути себе у різних ролях та ситуаціях, що сприяє розвитку їхньої емпатії та співпраці. Крім того, театралізована діяльність сприяє розвитку творчих здібностей дітей, їхньої уяви та фантазії [4].

У процесі театралізованої діяльності діти навчаються висловлювати свої думки та ідеї, слухати та розуміти інших, взаємодіяти з партнерами та співрозмовниками. Вони навчаються чітко та грамотно висловлювати свої думки, а також вміти аргументувати свої погляди. Театралізована діяльність також сприяє розвитку мовленнєвих навичок дітей, таких як правильна інтонація, артикуляція та дикція. Діти навчаються використовувати різні засоби виразності мовлення, такі як жести, міміка, емоційний тон та інші.

Театралізовані логопедичні заняття можуть бути ефективним засобом для розвитку мовлення та соціальних навичок дітей з порушеннями мовлення. Наприклад, гра в ролі, драматизація казок, створення власних історій та постановок – можуть допомогти дітям відчути себе впевнено та розкрити свій творчий потенціал.

Особливості організації театралізованих занять з дітьми з порушеннями мовлення полягають у врахуванні специфіки їхнього стану та потреб. Перш за все, необхідно враховувати індивідуальні особливості кожної дитини з порушенням мовлення. Наприклад, якщо дитина має фонетичні порушення, то заняття можна починати з вправ на артикуляцію звуків. Якщо дитина має порушення граматики, то можна проводити заняття з вправами на правильне утворення речень. Для дітей з порушеннями мовлення важливо забезпечити сприятливу атмосферу на занятті. Тож, необхідно використовувати прості та зрозумілі інструкції, дозволяти дітям висловлюватися, враховувати їхні ідеї та інтереси.

Важливо також забезпечити підтримку та співпрацю з батьками дітей з порушеннями мовлення. Вони можуть допомогти визначити потреби своєї дитини та підказати, які вправи та ігри є найбільш ефективними для її розвитку. У підсумку, організація театралізованих занять з дітьми з порушеннями мовлення потребує індивідуального підходу та уваги до особливостей кожної дитини. Заняття повинні бути сприятливими та заохочувати дітей до активної участі та розвитку своїх навичок.

Окремої уваги потребує визначення ролі вчителя-логопеда в формуванні діалогічного мовлення через театралізовану діяльність. Так, роль вчителя-логопеда у цьому процесі полягає у створенні сприятливих умов для розвитку діалогічного мовлення, підтримці діалогу між дітьми та ретельному плануванні театралізованої діяльності. Він повинен бути готовим до роботи з дітьми, знати їхні індивідуальні особливості та потреби. Вчителю-логопеду слід ретельно підготувати сценарій театралізованої діяльності, враховуючи вікові особливості дітей та їхні інтереси. Під час проведення театралізованої діяльності вчителю-логопеду необхідно створити сприятливу атмосферу для розвитку діалогічного мовлення. Він повинен стежити за тим, щоб кожен учень мав можливість висловлюватися та був уважно почутим. Вчителю-логопеду необхідно підтримувати діалог між дітьми, допомагати їм у формулюванні своїх думок та ідей.

Театралізовані логопедичні заняття можуть бути важливим інструментом у формуванні діалогічного мовлення у дітей з порушеннями мовлення. Вони допомагають дітям розвивати навички спілкування, вираження емоцій, розвивати фантазію та креативність. Організація театральних занять з дітьми з

порушеннями мовлення має бути добре підготовленою та структурованою. Ось декілька практичних рекомендацій, які можуть допомогти у цьому:

1. Визначте мету театралізованого логопедичного заняття. Ви можете визначити мету заняття, щоб допомогти дітям розвивати конкретні навички, наприклад, виразність мовлення, розвиток слухової пам'яті, покращення соціальних навичок тощо.

2. Виберіть відповідну тему для заняття. Оберіть тему, яка зацікавить дітей та допоможе їм розвивати конкретні навички.

3. Розробіть план заняття. Створіть план заняття, який включає в себе різні етапи, такі як вступна частина, розминка, гра, імпровізація тощо. План допоможе вам структурувати заняття та дати дітям чіткі інструкції.

4. Використовуйте різні методи навчання, такі як ігри, імпровізація, драматичні вправи та інші, щоб допомогти дітям розвивати різні навички.

5. Дотримуйтеся принципу «навчання через гру». Спробуйте зробити заняття цікавим та захопливим для дітей, використовуючи різноманітні ігри та інтерактивні вправи.

6. Надайте дітям можливість виразити свої думки та почуття. Дайте дітям можливість виразити свої думки та почуття через діалогічне мовлення, імпровізацію та інші вправи.

7. Підтримуйте дітей та їхні досягнення та зусилля. Похваліть дітей за їхню роботу та дайте їм можливість відчути успіх [5].

Отже, театралізована діяльність є важливим засобом формування діалогічного мовлення у дітей. Вона сприяє розвитку творчих здібностей, емпатії та співпраці, а також розвитку мовленнєвих навичок та вмінь. Тому включення театралізованої діяльності у навчальний процес є важливим елементом розвитку дітей. Організація театралізованих занять з дітьми з порушеннями мовлення має бути добре підготовленою та структурованою. Важливо використовувати різноманітні методи навчання та давати дітям можливість виразити свої думки та почуття, підтримувати дітей та їхні досягнення, щоб допомогти їм розвивати навички діалогічного мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гавриш Н. В., Лопатіна Г. О. Пізнавальні діалоги з дошкільниками. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2009. № 2. С. 46-52.

2. Гавриш Н. В., Лопатіна Г. О., Чернікова І. К. Пізнавальні діалоги з молодшими школярами. *Науковий вісник Донбасу* . 2011. № 1. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvd_2011_1_4.pdf

3. Лопатіна Г. О. Наукові підходи до навчання діалогічного мовлення дітей молодшого дошкільного віку. *Зб. наук. праць Бердян. держ. пед. ун-ту : Педагогічні науки*. Бердянськ : БДПУ, 2008. № 4. С. 158-164.

4. Лопатіна Г. О. Художнє слово як засіб навчання діалогічного мовлення дітей молодшого дошкільного віку. *Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр.* Вип. 8. Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Звойленко Д. Г., 2011. С. 395-400.

5. Лопатіна Г. О. Шляхи формування діалогічного мовлення дітей молодшого дошкільного віку. *Наук. вісн. Миколаїв. держ. ун-ту імені В. О. Сухомлинського : Педагогічні науки*, 2012. С. 247-251.

ІНДИВІДУАЛЬНА ОСВІТНЯ ТРАЄКТОРІЯ ЯК ПЕРСОНАЛЬНИЙ ШЛЯХ РОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОГО БІОЛОГА

(Упатова І. П., докторка педагогічних наук, професорка,
в. о. завідувачки кафедри)
Комунальний заклад «Харківська-гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради, м. Харків, Україна

Проблема підготовки сучасного фахівця в закладі вищої освіти, за умов створення освітнього середовища в якому відбувається організація і реалізація індивідуальної освітньої траєкторії навчання здобувачів вищої освіти України, є актуальною, оскільки такий підхід до вищої освіти зорієнтований на європейський вимір, де визначальними є готовність здобувачів вищої освіти до самостійної роботи, самовдосконалення й саморозвитку впродовж життя, й продуктивного впровадження фахових компетентностей у професійній діяльності.

Підготовка сучасних фахівців у закладах вищої освіти є особистісно орієнтованою на здобувача і забезпечує індивідуалізацію процесу навчання, його адаптацію до реальних власних потреб особистості, тому необхідністю стає реалізації студентоцентрованої освіти, яка вимагає формування індивідуальної освітньої траєкторії (ІОТ) студента

Методологічною основою дослідження є комплекс теоретичних методів : аналіз, синтез, обґрунтування, порівняння та узагальнення, систематизації отриманих результатів.

Розглянемо суть і ключові аспекти організації ІОТ майбутнього біолога, яка забезпечить персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача, його фаховий розвиток.

Індивідуальна освітня траєкторія – це обраний здобувачем вищої освіти за власним бажанням і під власну відповідальність – рух до досягнення, визначеного стандартом освіти, до рівня професійної компетентності, що здійснюється при постійній педагогічній підтримці та контролі викладачів, у процесі якого відбувається творча самореалізація, прояв і розвиток сукупності особистісних якостей майбутнього фахівця.

Під індивідуальною освітньою траєкторією студента Ю. Журавльов, Т. Коростіянець розуміє індивідуальний шлях в освіті, що вибудовується і реалізується здобувачем самостійно (чи за педагогічної підтримки наставника,) з метою його самовизначення і самореалізації, формування основ індивідуально-творчого і професійного розвитку особистості студента [2; 3].

Розробка ІОТ передбачає персональну мету, виходячи з якої визначаються проміжні задачі, навантаження, темп освітньої діяльності, етапи реалізації [1, с. 22-26].

Мета розробки ІОТ полягає в забезпеченні якості освіти здобувача, розвитку його особистості за умов створення та реалізації індивідуальної освітньої траєкторії в рамках певного освітнього компонента, наприклад навчальної дисципліни.

Серед шляхів реалізації ІОТ здобувача в умовах ЗВО можна виокремити, перш за все, побудову індивідуального навчального плану (ІНП) студента, у якому визначено обсяг навчального навантаження здобувача з урахуванням усіх видів навчальної й наукової роботи, форми контролю результатів навчання. ІНП є обов'язковим для виконання здобувачем.

Специфіка побудови ІНП здобувача полягає у виборі ним освітніх компонентів при самостійному формуванні його певної частини; специфіці визначення результатів навчання, які здобувач отримав у неформальній освіті (наприклад, під час проходження сертифікаційних курсів для формування додаткових професійних компетентностей) та академічній мобільності.

Слід зазначити, що провідне місце в структурі індивідуальної освітньої траєкторії належить навчальним дисциплінам за вибором здобувачів, які пропонуються різними науковими кафедрами для ефективного використання можливостей ЗВО з метою задоволення освітніх і кваліфікаційних потреб майбутніх фахівців, підвищення їх конкурентоспроможності та попиту на ринку праці з урахуванням регіональних потреб тощо.

Так, на кафедрі природничих дисциплін КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» ХОР розроблено каталог дисциплін вільного вибору (циклу професійної підготовки) у якому зазначені такі ОК : «Сучасні методи та технології здоров'язбереження», «Основи раціонального харчування», «Нутриціологія», «Соціальна поведінка тварин», «Культурні рослини Світу», «Емерджентні інфекційні хвороби – виклик XXI століття», «Садово-парковий дизайн», «Стовбурові клітини: сучасна регенеративна медицина», «Цілющі рослини та гриби, що культивуються», «Рослини у пробірці (in vitro): одержання та можливості використання», «Біологічні лабораторні об’єкти», «Основи інтродукції та акліматизації рослин», «Вступ до біоніки», «Молекулярна інженерія та біобезпека», «Організація дослідницької діяльності».

Студентам пропонуються спецкурси : «Квітникарство», «Сучасні підходи до статевого виховання», «Стратегії інтерактивного навчання»; спецпрактикуми : «Перша допомога при невідкладних станах»; міждисциплінарні спецкурси : «Європейські освітні практики в галузі біології», «Педагогічна генетика» «Психогенетика» тощо.

Серед методів, які допомагають майбутнім біологам реалізувати ІОТ як під час аудиторної роботи, так і в позааудиторній діяльності слід зазначити: дослідницький; проблемний; пошуковий, проєктний та інші.

Реалізації ІОТ здобувача забезпечується його безпосередньою участю в олімпіадах, інтелектуальних марафонах, студентських наукових і творчих конкурсах, проєктах різної тематики, розв’язанням індивідуальних творчих та науково-дослідних завдань (ІНДЗ).

При побудові ІОТ важливим є врахування такого елементу освітньої парадигми, як контроль і оцінювання, якими передбачено зміщення акценту на самоконтроль і самооцінку студентів [2, с. 116-119].

Для ефективної реалізації ІОТ і професійного самовизначення під час навчальних і виробничих (переддипломних) практик здобувач вищої освіти повинен мати індивідуальний вибір і бази практики.

На думку Г. Шевчук, якщо місце проходження практики студенти вибирають на основі професійних інтересів, перспектив працевлаштування (або вже наявного професійного досвіду), тобто за запитом роботодавців, то відбувається значне розширення можливостей реалізації індивідуальної освітньої траєкторії [3, с. 56-61].

Дослідженням доведено, що індивідуальна освітня траєкторія дає здобувачу вищої освіти можливість реалізувати свої індивідуальні потреби, опанувати необхідні для майбутньої професійної діяльності компетентності, які забезпечать йому конкурентоспроможність на ринку праці.

Таким чином, реалізація індивідуальної освітньої траєкторії спрямована на задоволення різнобічних професійних інтересів відповідно до розвитку розумових сил, сприяє формуванню навичок самостійної навчальної праці, а головне, професійному самовдосконаленню майбутнього бакалавра біології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грицай Н. Індивідуальна траєкторія методичного становлення майбутнього вчителя біології у вищому навчальному закладі. *Проблеми підготовки сучасного вчителя № 9* (Ч. 1), 2014. С. 27-32.

2. Журавльов Ю. Індивідуальна траєкторія навчання. *Новий колегіум*. 2017. С. 22-26.

3. Коростіянець Т. Індивідуальна освітня траєкторія студента: аналіз трактувань поняття. *Актуальні питання гуманітарних наук:* Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка Вип. 30, том 4, 2020. С.73-79.

4. Нещерет О. С. Організація індивідуальних освітніх траєкторії навчання в університеті. *Фізико-математична освіта : науковий журнал*. 2017. Випуск 3(13). С. 116-119.

5. Шевчук Г. Й. Індивідуальна освітня траєкторія студента: суть і ключові аспекти організації. Збірник наукових праць. *Педагогічні науки*. Випуск 95. 2021. С. 56-61.

ПРОБЛЕМА ХРОНІЧНОЇ ВТОМИ В УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗВО

(Федорик В. В., старша викладачка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Тема втоми учасників освітнього процесу в ЗВО є надзвичайно актуальною, оскільки відбувається постійне зростання вимог до якості навчального процесу та результативності діяльності вищих навчальних закладів. У той же час, освітній процес, окрім того, що має інтенсивний та напружений графік як для здобувачів вищої освіти, так і для викладачів, проходить у надскладний воєнний період.

Вимоги до здобувачів у ЗВО нерідко включають не тільки високі показники академічної успішності, а й участь у додаткових активностях та проєктах, що може призводити до значних фізичних та розумових навантажень. Від науково-педагогічних працівників ЗВО також вимагається постійне підвищення кваліфікації, пошук нових методів роботи, а також робота над науковими дослідженнями, що може бути дуже виснажливим процесом.

Оскільки втома може впливати на якість навчання, ефективність та результативність діяльності учасників освітнього процесу у ЗВО, дослідження цієї проблеми є надзвичайно важливим. Результати таких досліджень можуть допомогти вдосконалити навчальний процес, забезпечити більш ефективну та продуктивну роботу вищих навчальних закладів, а також зберегти здоров'я та добробут учасників освітнього процесу ЗВО та попередити виникнення хронічної втоми, яка з часом може перерости у синдром хронічної втоми.

Втома є нормальною реакцією організму на робоче навантаження, але в гострих і хронічних формах може призвести до порушення працездатності. Втома є функціональним станом, який виникає під час інтенсивного або тривалого робочого навантаження і проявляється в тимчасовому порушенні різних психічних та фізіологічних функцій людини, що призводить до зниження ефективності та якості праці [2]. Якщо тривалий вплив надмірних навантажень не супроводжується повноцінним відновленням функцій організму, то стан втоми може перетворитись на перевтому. Однак, за словами М. Гінзбурга, втома є природною реакцією організму на навантаження і сигналом про необхідність відновлення та відпочинку, який не слід ігнорувати [2].

Загалом визначають два види втоми: природна (фізична) та психологічна (нервова). Перша є закономірним наслідком інтенсивного фізичного, розумового чи емоційного навантаження на людину. Долаючи таку втому в певні власні способи, людина, як правило, швидко відновлюється і готова до виконання нових завдань, чого не можна сказати про психологічну втому, що супроводжується апатією, депресією і пов'язана з відсутністю бажання щодо будь-якого виду діяльності [2].

Найвірогіднішна та основна причина втоми сьогоднішнього часу – значна кількість психологічних навантажень. Як зазначає М. Гінзбург, фізіологічна втома – це втома тіла, що виникає через енергетичні витрати під час інтенсивних або тривалих фізичних зусиль, а психологічна втома виникає внаслідок хронічного стресу: людина постійно перебуває під впливом негативних емоцій. У першому

випадку людина каже: «Я хочу, але не можу», у другому – «Я міг би, але мені не хочеться» [2].

За останні десятиліття втома дедалі частіше переростає і трапляється у вигляді перевтоми, а згодом формується синдромом хронічної втоми під яким розглядають комплекс порушень, що характеризується інтенсивною втомою, яка не покращується після адекватного відпочинку та погіршується після фізичної та розумової активності [1, с. 59].

Для того щоб запобігти проявів синдрому хронічної втоми нами було проведено дослідження на виявлення ступеню втоми в учасників освітнього процесу ЗВО. Базою дослідження став Бердянський державний педагогічний університет. В опитуванні взяли участь 214 здобувачів вищої освіти з яких 179 склали представники Факультету психолого-педагогічної освіти та мистецтв з 1 по 4 курси денної та заочної форм навчання спеціальності Психологія та Початкова освіта, 25 студентів 1-4 курсів денної форми навчання Гуманітарно-економічного факультету та 10 респондентів 1 курсу денної форми навчання Факультету фізико-математичної, комп'ютерної та технологічної освіти) та 28 науково-педагогічних працівників.

В ході обробки отриманих результатів суттєвих відмінностей у проявах ступеня втоми серед здобувачів вищої освіти різних факультетів, курсів та форм навчання не було помічено, тому представляємо загальні показники на рис. 1.

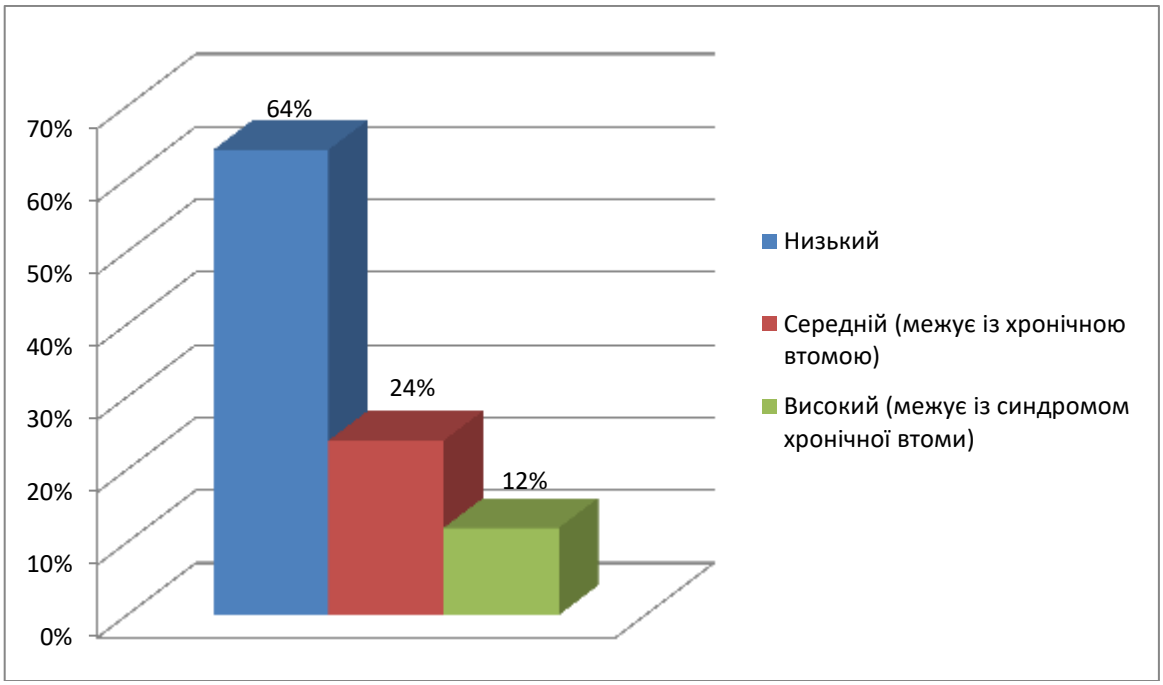

Рис. 1. Ступені втоми здобувачів вищої освіти Бердянського державного педагогічного університету (n=214)

З діаграми видно, що 136 здобувачів (64%) мають низький ступінь втоми, 52 (24%) – середній ступінь втоми, що межує із хронічною втомою та 26 (12%) мають прояви високого ступеня втоми, що межує із синдромом хронічної втоми.

Аналізуючи результати 28 науково-педагогічних працівників ми виявили, що у 20 (71%) викладачів прослідковується низький ступінь втоми, 8 (29%) педагогів мають середній ступінь втоми.

Окрім виявлених ступенів втоми, ми звернули увагу на ті показників, які найчастіше відмічали респонденти серед запропонованих блоків у опитувальнику. Так, поява частих головних болей прослідковується у 77 респондентів із 100. Також велика кількість опитуваних відмічали, що дуже хочеться: спати (60 (60,6%)); постійно прилягати на ліжко (56 (56,6%)); прокинутися без почуття «розбитості» (52 (52,6%)). Прогресування труднощів при запам'ятовуванні нової інформації та концентрації уваги також прослідковується у 50% учасників. 60% відсоток респондентів виокремили втрату інтересу до спілкування з оточуючими; 37% – до улюбленого заняття; по 24% припало на прояв втрати інтересу до інтимного життя та спілкування з друзями. Серед 91 відповіді стосовно появи нав'язливих станів 56 (61,5%) припало на тривогу; 52 (57%) – стан спустошеності; 42 (46%) – безвихідної ситуації. Емоційна нестабільність найбільше виявлена в дратівливості через дрібниці (69%) та в частій апатії (45%). Також 59% учасників освітнього процесу вказали на те, що не мають сил для виконання простих обов'язків по дому.

Хронічна втома може впливати на роботу і навчання, знижуючи продуктивність та погіршуючи якість результатів. Саме на це вказували респонденти, які самостійно припускали присутність втоми у себе особисто. Вплив втоми чи хронічної втоми на сфери життєдіяльності вони вбачали в наступному: «Нічого не встигаю зробити із запланованого, не можу виокремити, що мені цікаво»; «Мені дуже складно дається робити банально необхідні речі для життя»; «Відсутність мотивації, нестача ресурсів, невдоволення собою, зниження соціальної активності»; «Тотальне небажання займатися повсякденними справами та професійною діяльністю».

Таким чином, для запобігання та лікування хронічної втоми в учасників освітнього процесу ЗВО необхідно звернути увагу на дотримання здорового способу життя. Це включає регулярну фізичну активність, здорове харчування та нормальний режим сну. Також можуть допомогти техніки управління стресом, такі як медитація, йога та глибоке дихання. Для ефективного управління хронічною втомою може бути корисним планування роботи та відпочинку, а також підтримка спеціалістів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зарудна О.І., Мураль Н.І. Синдром хронічної втоми та сучасне суспільство. *Медсестринство*. Вип. 4. 2013. С. 58–60.

2. Калька Н.М. Профілактика і подолання синдрому хронічної втоми у працівників ОВС : навч.-метод. посібник. Львів : ЛьвДУВС. 2015. 84 с.

ВЗАЄМОДІЯ ВИХОВАТЕЛЯ ТА ІНСТРУКТОРА З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ НА ФІЗКУЛЬТУРНОМУ ЗАНЯТТІ

(Хакімзянова Д. Д., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Кот Н. А., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Всебічний розвиток дитини-дошкільника неможливий без фізичного виховання, метою якого є формування у дітей рухової та здоров'язбережувальної компетентності [1]. Ця мета реалізується в різних формах фізкультурно-оздоровчої роботи. Інструктор з фізичного виховання в закладі дошкільної освіти організовує і проводить більшість з них. Але ефективність різних форм роботи залежить від узгоджених дій інструктора та вихователя, які разом повинні формувати інтерес дітей до занять фізичними вправами, підвищувати їх рухову активність, закладати основи здорового способу життя, забезпечувати відповідний рівень фізичної готовності до навчання у школі [2, 3, 5].

Вивчення наукової літератури з проблеми взаємодія інструктора з фізичного виховання і вихователя на фізкультурному занятті, а також опитування вихователів показало, що існує певне протиріччя у її розв'язанні. Науковці підкреслюють необхідність взаємодії, проте не висвітлюють умови її здійснення, а більшість вихователів вважають, що фізичне виховання – це прерогатива саме інструктора. Такий підхід, за нашими спостереженнями, позначається на моторній щільності заняття: від 28 до 52% навіть в старшій групі. А це набагато нижче за вікові гігієнічні показники.

Тому *метою нашого дослідження* ми визначили пошук та експериментальну апробацію педагогічних умов взаємодії інструктора з фізичного виховання та вихователя в процесі навчання рухів дітей дошкільного віку.

Для реалізації мети були застосовані такі *методи*: теоретичний аналіз наукової літератури, опитування вихователів (в тому числі й інклюзивних груп), хронометраж фізкультурного заняття, математична обробка отриманих експериментальних даних.

Узагальнюючи досвід двохрічної роботи на посаді інструктора з фізичного виховання закладу дошкільної освіти № 28 м. Бердянська зазначаємо, що найбільш ефективними умовами забезпечення взаємодії є:

- Чітке визначення кола функціональних обов'язків вихователя і інструктора у різних формах роботи з фізичного виховання;
- Зміна ставлення вихователя до фізкультурно-оздоровчої роботи, підвищення його відповідальності за її здійснення;
- Створення циклограми роботи інструктора з фізичного виховання з вихователями всіх вікових груп.

Спільна робота педагогів повинна починатися з проведення обстеження рівня фізичної підготовленості та рухової активності дошкільників. За результатами діагностики обговорюються ті завдання, які необхідно вирішити з метою фізичного розвитку кожної дитини. Для дітей з ООП складаються індивідуальні освітні маршрути. Обізнаність вихователя у фізичних можливостях

кожної дитини дозволяє ефективно здійснювати в подальшому індивідуальну роботу

Особлива увага приділялася нами окресленню функціональних обов'язків вихователя під час проведення фізкультурного заняття як провідної форми навчання дітей рухів. Адже в цілому вихователь повинен бути помічником інструктора – допомагати у здійсненні страховки, наглядати за якістю виконуваних дітьми вправ, дисципліною, а також проводити індивідуальну роботу з дошкільниками та їх батьками.

Були розроблені та затверджені на педагогічній нараді правила поведінки вихователя на фізкультурному занятті:

- наявність у вихователя спортивної форми,
- чітке уявлення вихователем техніки основних рухів;
- спостереження у вступній частині заняття за поведінкою дітей, контроль за дистанцію під час пересування, своєчасною реакцією на сигнали інструктора;
- надання дітям індивідуальної допомоги під час виконання загальнорозвивальних вправ; якщо вправи виконуються в колонках, то інструктор стежить за технікою виконання дітей, які стоять попереду, а вихователь за технікою тих, хто стоїть позаду,
- допомога у підготовці та прибиранні знаряддя в основній частині заняття;
- виконання обов'язків в залежності від способу організації дітей під час навчання основних рухів: при груповому – керівництво роботою однією з підгруп, при коловому станційному – контроль за рухами на декількох «станціях», при фронтальному – допомога дітям у розташуванні на всій площі зали чи майданчика і контроль за рухами;
- попереднє розучування з дітьми правил і текстів нових рухливих ігор, активна участь в іграх.

Ми допускали, що в заключній частині заняття вихователь разом з інструктором може висловити свою думку щодо якості фізкультурної роботи дітей, їх поведінки.

Ці правила дещо змінювалися в інклюзивних групах. З огляду на диференційований підхід щодо розвитку рухів дітей з особливими освітніми потребами ми передбачили такі варіанти взаємодії педагогів:

- інструктор здійснює рухову підготовку особливих дітей, вихователь – нормотипових (або навпаки);
- інструктор проводить з кожною особливою дитиною індивідуальне навчання, а вихователь (та тьютор, якщо інші діти-інклюзанти діють разом зо всіма) в цей час відпрацьовує засвоєний матеріал зі всією групою;

Такий підхід надає можливість навчання особливих дітей і в той же час не позначався на загальній руховій активності інших учасників заняття.

Все, що діти засвоюють на занятті, вихователь повинен закріпити у повсякденному життя, організовуючи індивідуальну роботу з окремими дітьми або з підгрупою. І саме в цей час інструктор повинен стати помічником вихователя в організації освітнього процесу: допомагти в доборі вправ для комплексів фізкультхвилинок, фізкультпауз, надати вихователю картотеку

рухливих ігор та ігор-естафет, проконсультуватє щодо включення певних рухів до змісту сценаріїв розваг, визначити оздоровчий зміст консультацій для батьків та ін.

Аналіз результатів експериментальної апробації педагогічних умов взаємодії інструктора з фізичного виховання та вихователів суттєво позначилася на якості проведення фізкультурних занять: впродовж року ми фіксували поступове збільшення показників моторної щільності заняття у всіх групах. До весни ми вийшли на вікові показники, зафіксовані в інструктивних документах.

Таким чином, ефективність здійснення фізкультурно-оздоровчої роботи в закладі дошкільної освіти напряму залежить від взаємодії інструктора з фізичного виховання і вихователя. Тільки спільними зусиллями педагогів можна вирішити весь комплекс завдань фізичного виховання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний Стандарт дошкільної освіти) Нова редакція. https://oplatforma.com.ua/article/2895-bkdo-2020-prokt-novogo-standartu-doshklno-osvti#:~:text=%D0%91%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9%20%D0%BA%D0%BE%DD1%80%D0%BE%D0%BA%D1%96%D0%B2).

2. Гешко Є. І. Роль вихователя на фізкультурних заняттях. Національна освітня платформа «Всеосвіта» URL: https://vseosvita.ua/library/ rol-vihovatela-na-fizkulturnih-zanattah-315553.html

3. Кот Н. А. Робота інструктора з фізичного виховання з питань формування фізичної готовності дошкільників до навчання у школі. *Модернізація змісту передшкільної освіти.* Науковий вісник Миколаївського державного університету ім.. В. О. Сухомлинського, Серія «Педагогічні науки». Т. 1. Миколаїв, НТУ ім. В. О. Сухомлинського, 2012. С. 163-170.

4. Моргунова С. О. Суть взаємодії як педагогічної категорії. *Наукові записки Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія: Педагогічні науки*: збірник наукових статей. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. С. 114–122.

5. Сварковська Л. Допомагаємо інструктору з фізкультури. Спільна діяльність. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2022. №2. С. 17-23.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ДІАГНОСТИКА ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ У ДІТЕЙ З МЕНТАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

(Холоденко М. І., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Омельянович І. М., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна

На сучасному етапі реформування освітньої галузі в напрямку розвитку безпечного інклюзивного середовища, в загальноосвітніх навчальних закладах збільшується кількість дітей з ментальними порушеннями різного віку, в тому числі й підліткового. Варто наголосити, що підлітковий вік, не зважаючи на свою короткочасність, є одним з найскладніших періодів людини в онтогенетичному розвитку, так як в цьому віці відбувається формування особистості індивіда. Тому проблема формування особистості підлітка з ментальними порушеннями в умовах навчання в загальноосвітньому навчальному закладі є актуальною не лише для практичних психологів та корекційних педагогів закладу, а й всіх учасників освітнього процесу.

Виникнення проблем поведінкової сфери, їх вплив на становлення особистості з ментальними порушеннями були предметом досліджень таких вчених, як В. Синьов, В. Марчак, Б. Братусь, Б. Зейгарник і ін. Так, в своїх роботах В. Синьов зазначає, що діти з ментальними порушеннями не здатні до володіння своїми емоціями. Причину цього дослідник вбачає в тому, що вони не мають схильності до усвідомлення власних переживань та не можуть підпорядковувати їх інтелектуальним діям. Діти з інтелектуальними порушеннями не вміють стримувати чи перетворювати емоційні прояви залежно до навколишніх умов [3].

Якщо дитина з нормотиповим розвитком при спостереженні за різними варіантами та алгоритмами поведінки в певних ситуаціях може вибрати для себе найбільш прийняту, то дитина з ментальними порушеннями не володіє такою здатністю, тому її дії проходять через безпосередність, або так, як її вчили. Формування особистості дитини з інтелектуальними порушеннями, її характеру, більш залежить від виховного впливу, порівняно із дітьми, які мають нормотиповий психічний розвиток [3].

Поштовх для організації нашого емпіричного дослідження дали саме результати теоретичного аналізу наукових джерел з проблематики прояву девіантності у поведінці дітей з ментальними порушеннями. Дослідження полягало у виявленні наявності різних форм девіантної поведінки дітей підліткового віку з ментальними порушеннями, що навчаються в загальноосвітньому навчальному закладі ІІ ступеня на інклюзивній формі здобуття освіти. Тому досліджуваними були учні 7-9 класів.

Для діагностики було обрано опитувальник «Визначення схильності до девіантної поведінки» (О. Орел). Перевага цієї методики серед інших вбачалася в тому, що вона є стандартизованою, валідною, має окремі жіночий та чоловічий

варіанти. Окрім того, дає можливості визначити, які саме форми девіантності характерні досліджуваним.

Оскільки учням з ментальними порушенням складно опрацьовувати велику кількість питань опитувальника, нами було виокремлено лише питання тих шкал, отримані результати яких необхідні для дослідження. Тобто, модифікований опитувальник був спрощений у кількості питань з 98 до 50. Так як у досліджуваній вибірці були лише хлопці, модифікацію було актуально проведено для чоловічого варіанту опитувальника.

Опитувальник вмістив наступні шкали: 1) схильність до самопошкоджуючої та саморуйнівної поведінки (аутодеструктивна поведінка); 2) схильність до агресії і насильства; 3) схильність до делінквентної поведінки.

Працездатність учнів з ментальними порушеннями є нерівномірною, часто з елементами астенії, учні швидко втомлюються та не можуть повноцінно довгий період обробляти велику кількість інформації. Тому адаптований був сам процес опитування за модифікованою методикою. Таким чином, діагностику було проведено в кілька етапів з метою забезпечення достовірності результатів. Методика опитувальника була поділена на 5 блоків по 10 питань (на кожну діагностичну зустріч).

Для виявлення залежності між проявами схильності до девіантності у дітей з ментальними порушеннями та учнів, з якими вони навчаються, додатково проводилося аналогічне дослідження серед нормотипових учнів, які є однокласниками дітей з ментальними порушеннями. Така вибірка склала 117 учнів, з них 50 учнів - 7 класів, 49 учнів - 8 класів та 18 учнів - 9 класу.

Після проведення діагностичного дослідження та інтерпретації результатів було виявлено серед учнів з ментальними порушеннями схильність до девіантних форм поведінки та підвищеної агресивності. Крім того, подібно до учнів з нормотиповим розвитком, у дітей з ментальними порушеннями з віком також підвищується схильність до проявів різних форм негативних девіацій у поведінці. Результати наведені у таблиці 1.

Таблиця 1.

Форми підліткових девіацій учнів з ментальними порушеннями (за результатами діагностики)

Шифр учня	Виявлений тип девіації (к-сть)		Схильність до підвищ. Агресії
	Делінквентна	Аутодеструктивна	
7.1	0	0	1
7.2	1	0	1
8.1	1	0	1
8.2	1	0	1
9.1	1	1	1

Аналіз даних таблиці свідчить, що при порівнянні цих даних та даних, отриманих при діагностиці учнів з нормотиповим розвитком, було виявлено наступне. Не лише наявність схильності до девіацій, а й навіть тип девіантної поведінки в учнів з ментальними порушеннями аналогічний до тих, що проявляють їхні однокласники. Узагальнені результати представлені у таблиці 2.

Таблиця 2.

Форми підліткових девіацій (за результатами діагностики)

Вікова група	Всього досліджуваних	Виявлений тип девіації (к-сть)			Схильність до підв. агресії
		Адиктивна	Делінквентна	Аутодеструктивна	
7 клас (13 років)	50	16	2	0	21
8 клас (14 років)	49	17	8	2	15
9 клас (15 років)	18	9	2	2	9
Разом	117	42	12	4	45
%	100	36	10	3	38

Отже, в результаті дослідження було встановлено прямий зв'язок між схильностями до проявів девіантної поведінки у досліджуваних респондентів: у дітей з ментальним порушеннями та їх однокласників з нормотиповим інтелектуальним розвитком. Така взаємозалежність дає можливість зробити припущення, що для дітей з ментальними порушеннями вирішальним у процесі формування навичок в побудові соціальних зв'язків є соціальний фактор. А отже, здійснюючи корекційний вплив на нормотипових учнів, які навчаються разом із учнями з ментальними порушеннями, можна досягати позитивних зрушень у подоланні схильності до девіантних форм поведінки учнів з ментальними порушеннями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Колупаєва А. А. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник. Х., 2019. 304 с.

2. Макарчук Н.О. Особистісна саморегуляція підлітків з порушеннями розумового розвитку: Монографія. К.: Фенікс, 2014. 448 с.

3. Синьов В.М., Матвєєва М.П., Хохліна О.П. Психологія розумово відсталої дитини: Підручник. К. : Знання, 2008. 359 с.

СИНДРОМ ВІДКЛАДЕНОГО ЖИТТЯ ЯК ФЕНОМЕН ПСИХІЧНОГО ЖИТТЯ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

(Черезова І. О., кандидатка психологічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Сьогодні практично всі мешканці України відчули на собі кризові явища війни, які охоплюють різноманітні аспекти людського життя: економіка, політика, соціальна сфера. У той же час криза є складним соціальним стресом, який існує передусім у свідомості кожної людини. Особливості сучасної соціальної реальності, що виявляються у нестабільності, протиріччях та негативних тенденціях розвитку суспільства, вимагають від особистості гнучкості, високого рівня вмінь саморегуляції, саморозвитку та самодопомоги. Проте не кожна людина готова до таких викликів. Сьогодні багато хто з українців ніби перестав відчувати себе в реальності, а все частіше думає про те, як складеться життя в майбутньому.

За даними МОЗ, від початку війни понад 70% громадян України перебувають у стресовому стані та стані сильної знервованості. Половина з них знаходяться у стані тривожності та напруження, причому найбільша частка - серед жінок та людей віком 25-34 років. Понад 650 тис. українців звернулися до психологів і психіатрів по психологічну допомогу.

Війна є періодом складних трансформацій особистості, і етапи цих трансформацій пов'язані з наявністю у людини психологічних ресурсів та вміння їх розподіляти. Психологічні ресурси – це життєві опори, які є в розпорядженні людини та дають їй можливість рухатися далі; особистісний потенціал, який дає змогу задовольнити основні життєві потреби та створює моральні настанови. Наразі ці ресурси зазнають сильних зовнішніх та внутрішніх впливів. «Старі критерії поділу оточення на своїх-чужих, порядних-непорядних уже не спрацьовують. Колишні друзі можуть стати ворогами, а вороги – однодумцями… Особистісні межі стають надто жорсткими, і людина їх надмірно захищає…» [5, с. 5].

Тривала воєнна травматизація особистості призводити до негативних наслідків, які виявляються на соціально-психологічному рівні життєтворчості (зменшення схильності до співробітництва та співпереживання, падіння довіри до світу), ціннісно-смисловому рівні (втрата здатності до пошуку нових життєвих перспектив, погіршення осмислення досвіду, зниження можливості отримувати задоволення від повсякдення), індивідуально-психологічному рівні (порушення цілісності, переживання розщепленості, деструктивні зміни ідентичності, зменшення потреби в самореалізації, зниження збалансованості та адаптивності) [5, с. 3].

Одним із негативних наслідків тривалої воєнної травматизації особистості є синдром відкладеного життя, який імплементується на всі вищезазначені рівні її життєтворчості.

Вивченню внутрішніх потенціалів особистості, які допомагають їй протистояти важким життєвим ситуаціям, зберігаючи особистісну цілісність, присвячені дослідження як зарубіжних, так і вітчизняних учених (К. Абульханова-Славська, А. Адлер, Б. Ананьєв, Л. Александрова, Л. Анциферова, О. Асмолов, Ф. Василюк, В. Гришина, М. Гур'янова, Г. Жарков, В. Знаков, С. Кобаза,

Л. Колмогорова, О. Коржова, Д. Кошаба, А. Лактіонова, Т. Ларіна, С. Мадді, В. Мазілов, О. Махнач, К. Муздибаєв, М. Одинцова, О. Рачкова, О. Рильська, С. Рубінштейн, Т. Титаренко, В. Франкл, Е. Фромм, А. Фомінова, І. Шкуратова та ін.). Проте теоретичний аналіз наукових джерел свідчить, що феномен «відкладеного життя» потребує подальшого вивчення, що сприятиме розробленню конструктивних стратегій самовідновлення особистості.

Синдром відкладеного життя був уперше помічений ще в XIX ст. в англійських колонізаторів, які вважали, що їхнє справжнє життя почнеться тоді, коли вони повернуться на батьківщину. Цей же феномен виявили і після Другої світової війни, коли люди відкладали своє життя до настання умовного «світлого майбутнього», яке асоціювалося з достатком, миром і благополуччям. Коріння даного явища знаходимо в теорії життєвих сценаріїв Е. Берна («сценарій Геракла»). У науковий обіг поняття «синдром відкладеного життя» було введено у 90-х роках минулого століття доктором психологічних наук Володимиром Сєркіним, який досліджував поведінкові та психологічні особливості жителів Півночі.

Синдром відкладеного життя – психологічний феномен, який людина відчуває тоді, коли її життя «стає на паузу», а сама людина знаходиться у стані очікування певного моменту (закінчення війни, повернення додому та звичного життя тощо). Серед інших визначень даного феномену знаходими й такі: група життєвих сценаріїв, спосіб мислення, при якому людина постійно лише готується до життя, а не проживає його; стан людини в очікування сприятливого часу для щасливого життя; набір життєвих переконань, згідно з якими людина лише готується до справжнього життя; невдоволеність життям, його знецінення та відтермінування до певного вирішального моменту [1; 2; 4].

Наразі в Україні синдром відкладеного життя найчастіше проявляється у внутрішньо переміщених осіб та тих, які тимчасово виїхали за кордон. Категорію людей, яким притаманний такий синдром, можна розділити на три групи: цілеспрямовані (ті, хто поставив свою мету понад усе і фанатично йде до неї); саможертви (ті, хто забуває про свої мрії та бажання заради щастя інших); мріючи (ті, хто вірить та мріє про щасливе життя, яке, на їх думку, настане само собою без докладання зусиль). Такі люди, хоча фізично й спроможні, не дозволяють собі жити сьогоднішнім днем. Натомість вони чекають певного моменту, обравши стратегію «відтермінування життя». Зазвичай синдром відкладеного життя проявлється у людей, які перебувають у складних життєвих ситуаціях.

Основними маркерами синдрому відкладеного життя є наступні: життя з думками про щасливе майбутнє; постійне очікування слушного моменту; відкладання життя «на потім»; заборона насолоджуватись приємними моментами; нездатність радіти; відчуття себе спостерігачем власного життя; порівняння себе з іншими не на користь собі тощо [1; 3].

Синдром відкладеного життя – це особлива форма сприйняття дійсності, перебування в якій виснажливо для нервової системи. Така втеча від реальності є захисною реакцією психіки і допомагає нам пережити наслідки надмірно великого стресу війни та не хвилюватися з приводу того, що саме зараз ми приділяємо величезну кількість часу не тим речам. Наш мозок намагається зняти емоційний тиск, даючи надію, що колись потім настане справжнє життя, яким ми зможемо

насолоджуватися, а поки потрібно терпіти і чекати. Інколи люди живуть із синдромом відкладеного життя роками, навіть не усвідомлюючи це [3; 4].

Як правило, психологічними причинами синдрому відкладеного життя є низька самооцінка, невпевненість у собі, невміння планувати своє життя, негативні переконання, батьківські установки, страх невдачі та успіху, тунельне мислення, перфекціонізм тощо.

Психологи наводять основні рекомендації щодо подолання синдрому відкладеного життя. По-перше, необхідно почати діяти (пересадити квіти, перебрати речі у шафі, намалювати картину тощо). По-друге, детально планувати своє життя, бажано для різних варіантів розвитку подій. По-третє, організуватися: почати зі свого режиму дня, побуту, допомогти у цьому іншим. По-четверте, бути активними та стійкими. Важливо знайти те, що дійсно подобається: вести сторінку в соціальних мережах, готувати, волонтерити тощо. По-п'яте, хвалити себе навіть за незначні досягнення. По-шосте, спілкуватися, особливо з тими, хто вас підтримує у складній життєвій ситуації. По-сьоме, задовольняти свої потреби, регулярно харчуватися, висипатися тощо [1].

Як зауважують дослідники, подолання синдрому відкладеного життя не є надто складним. Для цього треба жити «тут і зараз», усвідомлювати цінність кожної хвилини життя, брати відповідальність за себе, бути чесним у своїх прагненнях і цілях [2].

Отже, синдром відкладеного життя є складним та багатоаспектним феноменом психічного життя людини в умовах війни. Тривале перебування в такому стані може призвести до формування хибних уявлень про себе та свої пріоритети, розвитку апатії та депресії, збільшення ризику виникнення посттравматичного стресового розладу. Людям із синдромом відкладеного життя важко зрозуміти, що життя відбувається саме зараз, воно вже йде і потребує активних дій. Проте можна свідомо змінити таку життєву стратегію, сконцентрувавши увагу на теперішньому моменті, що дозволить досягти своїх цілей та мрій у майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гасанова Л. Синдром відкладеного життя під час війни: як розпізнати і як подолати. URL: https://healthcenter.od.ua/2022/04/ 29/syndrom-vidkladenogo-zhyttya-pid-chas-vijny-yak-rozpiznaty-i-yakpodolaty/

2. Квятковська М. Синдром відкладеного життя. URL: https://famcenter.at.ua/publ/statti/statti/sindrom_vidkladenogo_zhittja/9-1-0-89

3. Клевака Л. П., Горбенко Ю. Л. Синдром відкладеного життя у стресових умовах війни. *Психолого-педагогічні координати розвитку особистості* : зб. наук. матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф., 2-3 червня 2022 р. Полтава : Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2022. С. 105-109.

4. Синдром відкладеного життя: рекомендації як почати жити. URL: https://holdyou.net/news/sindrom-otlozhennoy-zhizni

5. Титаренко Т. М. Особистість перед викликами війни: психологічні наслідки травматизації. *Проблеми політичної психології* : зб. наук. праць. Київ : Міленіум, 2017. Вип. 5 (19). С. 3-10.

ЦИФРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

(Чернявська М. В., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, м. Харків, Україна

Сучасні виклики, які постають перед дошкільною освітою, обумовлюють необхідність у формуванні цифрової компетентності вихователів, здатних до впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій в освітній процес з дітьми. Інформаційна компетентність розглядається як комплексне поняття, яке охоплює в себе інформаційну грамотність, медіаграмотність, вміння комунікувати і співпрацювати у цих умовах, створювати цифрові контекти і бути обізнаними у правилах безпеки під час роботи [5, с.4].

Враховуючи це, у сучасного вихователя закладу дошкільної освіти мають бути сформовані навички роботи з комп'ютером, уміння використовувати інформаційно-комп'ютерні технології в освітньому процесі та обирати відповідні розвиваючі програми, розроблені для дітей дошкільного віку, самостійно створювати освітні ресурси для організації занять з дітьми, а також для налагодження зв'язку з батьками, колегами. Крім того, необхідно володіти методикою залучення дошкільнят до інноваційних технологій, знаннями щодо вікових, анатомо-фізіологічних і психічних особливостей дітей дошкільного віку. Проте, на практиці більшість вихователів відчувають труднощі у цьому напрямку роботи, що призводить до зниження якості освітнього процесу.

Підготовка вихователів закладів дошкільної освіти має відбуватися у таких напрямках, як:

- теоретичний: ознайомлення із можливостями інформаційних технологій у процесі навчання, виховання і розвитку дошкільників, методикою їх використання в роботі з дітьми дошкільного віку, санітарно-гігієнічними нормами;

- практичний: формування знань, умінь і навичок роботи на освітній онлайн дошці Padlet, самостійної розробки відповідних комп'ютерних програм, презентацій, тестів, пазлів, інтерактивних дидактичних вправ та ігор [2, с.15].

Використання цифрових технологій розширює можливості вихователя у пошуку інформаційного матеріалу, встановленні зворотного зв'язку, збільшує час на індивідуальну роботу та спілкування з дітьми, що відіграє значну роль у підвищенні ефективності управління освітньо-виховним процесом у закладі дошкільної освіти. Оволодіння вихователями цифровою грамотністю дозволить зробити освітньо-виховний процес цікавішим та інтенсивнішим, завдяки збільшенню наочності, сприятиме активізації пізнавальних і розумових процесів, а також формуванню цифрової компетентності у дітей дошкільного віку [1; 3; 4].

Отже, за умови комплексної підготовки вихователів можливо досягнути трансформації змісту, форм і методів освітньо-виховної роботи відповідно до сучасних вимог, що висуваються до організації цифрового освітнього середовища у закладах дошкільної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волинець Ю.О., Стаднік Н.В. Упровадження інформаційних технологій у процесі професійної підготовки майбутніх дошкільних педагогів. *Народна освіта*. 2020. Вип. 2. С. 4-10.

2. Ємчик О.Г. Інформаційні технології у дошкільній освіті: навчально-методичний посібник. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2022. 200 с.

3. Клєба А.І. Технологія формування інформаційно-комунікативної культури майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. *Імідж сучасного педагога*. 2017. № 1. С. 20-22.

4. Назаренко Г.А., Андрющенко Т.К. Інформаційно-комунікаційні технології як інструмент підвищення якості дошкільної освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2019. Т. 69, № 1. С. 21-36.

5. Цифрові технології в дошкільній освіті. Методичні рекомендації для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету дошкільної освіти / Укладачі: Доценко С.О, Холтобіна О.У. Харків. Ч 1. 2022. 152 с.

МОДЕЛІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ СЛУЖБИ ШКІЛЬНОГО ПОРОЗУМІННЯ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

(Юношев Ю. О., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Попова А. С., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Інтерес до проблеми і необхідність впровадження альтернативних способів врегулювання конфліктів в освіті обумовлений значним зростанням конфліктних ситуацій, в які залучаються всі учасники освітніх відносин. На тлі загального культурного занепаду і втрати моральних орієнтирів, все більш чітко проявляється криза шкільного і сімейного виховання, це породжує суперечності, зумовлені комунікативними, поведінковими, ціннісними, структурними чинниками. Ситуація ускладнюється ще і військовими подіями, які мають місце вже рік в нашій країні. В умовах, що склалися необхідність вдосконалення системи профілактики та впровадження комплексних інноваційних технологій в сфері врегулювання конфліктів в освіті набуває особливого значення. Служби шкільного порозуміння та соціально-педагогічна технологія медіації як способи врегулювання шкільних конфліктів сьогодні стають популярними явищами завдяки масовому впровадженню інноваційних технологій в освіті.

У ході опрацювання джерельної бази дослідження нами виявлено низку наукових праць, в яких вживається термін «шкільна медіація», зокрема ця термінологія використовується у наукових розвідках закордонних вчених (Д. Джонсон, Р. Коен , англійського дослідника Д. Шапіро), українських теоретиків і практиків (А. Горова, Н. Заверико, Р. Коваль, О. Микитюк, А. Нікітчук, Ц. Шамлікашвілі і М. Хазанова та ін.).

У ході аналізу наукових доробок вищеназваних дослідників ми виявили різні підходи до визначення поняття «шкільна медіація». Оскільки цей термін для педагогічної лексики є порівняно новим, здійснимо порівняльний аналіз цього поняття. Так, зокрема наукові розвідки Ц. Шамлікашвілі і М. Хазанова розглядають медіацію як соціальний інструмент створення в школі безпечного і комфортного середовища шляхом попередження і вирішення спорів і конфліктів між учасниками педагогічного процесу [13].

Ефективність медіації як інноваційної технології вирішення конфліктів між молодшими підлітками в школі розглядають І. Бубнова і А. Арганова, Н. Заверико, І. Романишина. Зокрема, Н. Заверико в статті «Медіація як технологія розв'язання конфліктів серед підлітків: вітчизняний та зарубіжний досвід» аналізує світовий досвід використання технології медіації у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками, обґрунтовує переваги і розкриває можливості застосування медіації в соціально-педагогічній діяльності з молодшими підлітками для «формування в них навичок ефективної комунікації та відповідальної поведінки» [4,с. 32]. Дослідниця І. Романишина стверджує у своїх дослідженнях, що «метод «рівний-рівному» та медіація є порівняно новим у шкільній практиці, але вже має багато прихильників, тому що саме серед підлітків є найбільш продуктивним і популярним» [12, с. 248].

У словнику медіатора поняття «шкільна медіація» характеризується як «інноваційна методика, що дозволяє охопити весь спектр інститутів, що беруть участь у формуванні особистості дитини від сім'ї, дошкільних установ до вищої школи, її вихованні і соціальної освіту» [14].

Аналіз визначень різних дослідників дав можливість прийти до висновку, що шкільна медіація – це інноваційний метод, який застосовується для вирішення спорів і запобігання конфліктним ситуаціям між учасниками освітнього процесу в якості сучасного альтернативного способу вирішення спорів, який передбачає системне включення в роботу з конфліктами підготовленого медіатора з числа педагогічних працівників, батьків або самих школярів.

Дискурс поняття шкільної медіації тісно пов'язаний із термінами:

- «медіація однолітків» (відновлювальні практики в школах, шкільна медіація), який на думку вітчизняних (Н. Білик, Л. Дурняк, Н. Заверико, Б. Леко, Н. Чуйко) та зарубіжних (Г. Гурп, М. Хазанова, Ц. Шамлікашвілі) дослідників трактується як система мирного вирішення конфліктів в шкільних колективах за допомогою спеціально підготовлених посередників-медіаторів з числа старшокласників [1, 3, 6];
- «медіативний підхід», який трактується як діяльнісний підхід, заснований на принципах медіації, що передбачає володіння навичками позитивного усвідомленого спілкування, і має на меті створення педагогічних засад для запобігання та (або) ефективного вирішення спорів і конфліктів в повсякденних умовах без проведення медіації як повноцінної процедури [2].

Медіативні технології базуються на теоріях відновного підходу. Відновлювальний підхід – підхід до вирішення конфліктних ситуацій, який передбачає відновлення порушених внаслідок конфлікту зв'язків і відносин його учасників і їх оточення, виправлення заподіяної конфліктом шкоди і створення шкільної атмосфери, яка знижує ризик виникнення таких ситуацій. Це нова парадигма мислення і розвитку практики включення, поваги і відповідальності [5, с. 82-86].

Відзначимо, що поняття, що вживаються в контексті наукового дискурсу «медіація», набувають популярності як в науковій літературі, так і в практичній діяльності. Про актуальність впровадження медіації у закладах освіти наголошується в інструктивно-методічних матеріалах, які щорічно розробляє Міністерство освіти і науки та направляє для виконання у заклади освіти. Так, в додатку до листа Міністерства освіти і науки України від 20.07.2016 №1 / 9-383 «Про забезпечення навчальних закладів практичними психологами і соціальними педагогами і організації у 2019-2020 навчальному році належного психологічного супроводу учасників освітнього процесу» зазначається, що важливим кроком, які доцільно зробити в 2019-2020 навчальному році керівникам обласних, районних, міських департаментів (управлінь, відділів) освіти і науки є «допомога у вирішенні проблем адаптації дітей до закладу освіти і запобігання конфліктів в учнівських колективах, в тому числі і засобами медіації та миробудування» [7, 8, 9]. У методичних рекомендаціях з питань організації виховної роботи в навчальних закладах на 2019-2020 навчальний рік визначено, що для встановлення безпечного комфортного середовища у закладах освіти, поширення

мирних технік вирішення конфліктних ситуацій потрібно створювати шкільні служби порозуміння та залучати до роботи в них дітей різного віку [11].

В Україні перші прецеденти створення служб медіації в школах були в Одесі. З 2001 р. реалізовувався пілотний проект «Стратегія міліції щодо профілактики підліткової злочинності в Україні», у результаті якого була розроблена регіональна трирівнева модель профілактики підліткової злочинності, запропонована Департаментом кримінальної міліції у справах дітей Міністерства внутрішніх справ України для впровадження. Відповідно до наказу «Про подолання злочинності серед неповнолітніх та організації профілактичної роботи» Міністерства освіти і науки України з 2006 р. створюються Шкільні служби примирення (порозуміння). Координує цю діяльність Український центр порозуміння, який сьогодні має назву Інститут миру та порозуміння (Роман Коваль, Ukrainian Centre for Common Ground). Шкільні служби розв'язання конфліктів діють в багатьох містах, найбільш 29 потужні Шкільні служби медіації в містах Жмеринка, Київ, Одеса, Вінниця, Харків [1].

Реалізація відновного (медіативного) підходу у вирішенні педагогічних конфліктів повинна застосовується у кожному закладі загальної середньої освіти, однак створення служб шкільного порозуміння, в рамках діяльності якої застосовується такий підхід до вирішення конфліктної ситуації є явищем поодиноким у закладах освіти України.

Розглянемо основні організаційні засади використання відновного підходу у системі вирішення педагогічних конфліктів. У ході реалізації відновного підходу важливо, щоб сторони мали можливість звільнитися від негативних станів і знайти ресурс для спільного пошуку виходу з ситуації. Відновлювальна програма включає попередні зустрічі медіатора з кожної зі сторін окремо і загальну зустріч сторін за участю медіатора.

До основних принципів відновного підходу відносимо [14]: добровільність участі сторін; інформованість сторін; нейтральність ведучого відновлювальних програм; конфеденційність у відновлювальних програмах; відповідальність сторін і служби порозуміння; самостійність служб порозуміння.

Основою відновного підходу є організація діалогу між сторонами, який дає їм можливість краще пізнати і зрозуміти один одного. Діалог сприяє зміні відносин: від відносин конфронтації, упереджень, підозрілості, агресивності до позитивних взаємин. Ведучий програми (медіатор) допомагає висловити і почути точки зору, думки, почуття сторін, що формує простір для взаєморозуміння.

Найважливішим результатом відновного підходу є відновлювальні дії (вибачення, прощення, прагнення щиро загладити заподіяну шкоду), тобто такі дії, які допомагають виправити наслідки конфліктної або кримінальної ситуації.

Не менш важливим результатом відновлювальної програми може бути угода або договір про примирення. Відновлювальна програма орієнтована на процес комунікації, вона спрямована, в першу чергу, на налагодження взаєморозуміння, набуття здатності до діалогу і здатності вирішити ситуацію. Досягнення угоди стає природним результатом такого процесу.

Основна мета служби порозуміння (медіації) полягає у формуванні благополучного, гуманного і безпечного простору (середовища) для

повноцінного розвитку та соціалізації дітей і підлітків, в тому числі при виникненні складних життєвих обставин, включаючи конфлікт із законом.

Досягнення поставленої мети забезпечується шляхом вирішення таких основних завдань:

- створення за допомогою методу шкільної медіації та відновного підходу системи захисту, допомоги та забезпечення гарантій прав та інтересів дітей різних вікових груп і груп, включаючи дітей, які потрапили у складні життєві обставини і знаходяться в соціально небезпечному положенні, дітей з неблагополучних сімей, дітей з девіантною (суспільно небезпечною) поведінкою, дітей, які вчинили суспільно небезпечні діяння;
- створення з використанням процедури медіації та відновного підходу системи профілактичної та корекційної роботи з дітьми, які потрапили в складні життєві обставини і знаходяться в соціально небезпечному положенні, дітьми з неблагополучних сімей, дітьми з девіантною (суспільно небезпечною) поведінкою, дітьми, котрі скоїли суспільно небезпечні діяння;
- впровадження нових форм, технологій і методів роботи, в тому числі забезпечення досудового і судового супроводу неповнолітніх, що вступили в конфлікт з законом, які повернулися зі спеціальних закладів освіти закритого типу;
- інтеграції методу шкільної медіації в освітній процес і систему виховання; створення служб шкільної медіації у закладах освіти для забезпечення можливості доступу до медіації кожної сім'ї і кожної дитини;
- підвищення ефективності соціальної, психологічної та юридичної допомоги, що надається дітям, в першу чергу належать, яких відносять до груп ризику;
- підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів освіти з питань застосування процедури медіації у повсякденній педагогічній практиці;
- забезпечення відкритості у діяльності щодо захисту прав та інтересів дітей; створення умов для залучення громадськості до вирішення проблем і завдань у цій сфері;
- розвитку міжвідомчого співробітництва в галузі застосування медіації та відновного правосуддя у закладах освіти.

Діяльність служб порозуміння (шкільної медіації) спрямована на формування безпечного простору (середовища) не тільки для дітей, а й для дорослих, шляхом сприяння вихованню у них культури конструктивної поведінки в різних конфліктних ситуаціях.

В основі діяльності служб примирення (медіації) лежить: вирішення різноманітних і різноспрямованих конфліктів, що виникають у закладі освіти, здійсненні просвітницької роботи серед колег та батьків; запобігання виникненню конфліктів, створення перешкод для їх ескалації (загострення); забезпечення формування і навчання груп «рівний-рівному» (медіаторів-однолітків); координація дій учасників груп «рівний-рівному» в їх роботі щодо поширенню досвіду медіації і основ позитивного спілкування серед молодших і середніх школярів; забезпечення допомоги при вирішенні групами «рівний-рівному» конфліктів між однолітками, а також участь в ролі ко-медіатора при вирішенні конфліктів між дорослими і дітьми; використання медіативного

підходу в рамках роботи з профілактики бездоглядності, безпритульності та правопорушень неповнолітніх, попередження наркоманії, алкоголізму, тютюнопаління; використання медіативного підходу в рамках роботи з дітьми та сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах; використання медіативного підходу в рамках роботи по вихованню культури конструктивної поведінки в конфліктній ситуації і створення умов для вибору ненасильницьких стратегій поведінки в ситуаціях напруги і стресу; застосування медіативного підходу, а також технологій позитивного спілкування в корекційній роботі з неповнолітніми правопорушниками, в тому числі у спілкуванні з працівниками правоохоронних органів і представниками комісій у справах неповнолітніх і захисту їх прав; використання медіативного підходу як основи для збереження комунікації між поколіннями і можливості передачі головних загально людських духовно-моральних цінностей.

Ключовими індикаторами рівня сформованості сприятливого, гуманного і безпечного середовища для розвитку та соціалізації особистості є: зниження деструктивного впливу виникаючих конфліктів між учасниками освітнього процесу за рахунок навчання дорослих основам медіації, а також навчання дітей медіативного підходу і технологіям позитивного спілкування у групах «рівний-рівному»; зниження рівня агресивних, насильницьких і асоціальних проявів серед дітей; скорочення кількості правопорушень, скоєних неповнолітніми; формування умов для запобігання неблагополучних траєкторій розвитку дитини; підвищення рівня соціальної та конфліктної компетентності всіх учасників освітнього процесу.

При цьому за допомогою медіації та відновного підходу можливим є створення, більш ефективної системи допомоги сім'ї та дітям, а також захисту і забезпечення гарантій прав та інтересів дітей всіх вікових груп, в тому числі дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах або вступили в конфлікт з законом.

Отже, аналіз змістових та організаційних основ соціально-педагогічної технології медіаторства та відновлюваного підходу у вирішенні конфліктів в учнівському середовищі засвідчив, що застосування соціально-педагогічної технології медіаторства можливе за умови запровадження служби шкільного порозуміння, яка є основою у сприянні вирішення конфліктів, мінімізації їх наслідків та створення сприятливого освітнього середовища. У ході теоретичного аналізу було з’ясовано, що змістовими основами соціально-педагогічної технології медіаторства та відновлюваного підходу у вирішенні конфліктів в учнівському середовищі є побудова діяльності на засадах основних медіативних принципів (добровільності, інформованості, нейтральності, конфіденційності, відповідальності, самостійності); створення і діяльність служби шкільного порозуміння з урахуванням поставленої мети і визначених завдань та розроблених індикаторів сформованості сприятливого, гуманного і безпечного середовища для розвитку та соціалізації особистості; побудова діяльності служби шкільного порозуміння на основі принципу «рівний-рівному». Організаційними основами соціально-педагогічної технології медіаторства та відновлюваного підходу у вирішенні конфліктів в учнівському середовищі є врахування умов, зокрема наявність приміщення, міждисциплінарна участь усіх працівників

школи, проведення інформаційно-просвітницьких заходів, наявність зацікавлених у впровадженні осіб; організація та проведення інформаційно-просвітницьких заходів та навчання школярів-волонтерів та працівників школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білик Н. М. Соціально-педагогічна технологія медіаторства у вирішенні конфліктів між молодшими підлітками : дис. канд.пед.наук : 13.00.05 / Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2017. 288 с.

2. Біцай А. В. Моделі медіації у світі та перспективи для України. *Цивілістика*. № 6. 2013. С. 85-89. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2013/6_2013/19.pdf.

3. Гурп Г. Медіація однолітків. Докладний посібник з розв'язання конфліктів у наших школах. [Електронний ресурс]. Матеріали тренінгу, 2002. URL: http://www.ahmerov.com/book_1129.html.

4. Заверико Н. В. Медіація як технологія розв'язання конфліктів серед підлітків: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Соціальна педагогіка*: теорія та практика. №2. 2012. С.28-33.

5. Котловий С. Діяльність соціального педагога з медіаторами як посередниками у розв'язанні конфліктів. *Молодь і ринок*. №1 (120). 2015. С. 82-86.

6. Леко Б., Чуйко Г. Медіація: підручник. Чернівці: Книги. XXI, 2011. 464 с.

7. Попова А., Тургенєва А. Досвід використання медіації у скандинавських країнах: можливості для вітчизняних медіаційних практик у галузі соціальної роботи. *Social Work and Education*. Vol. 8, No. 2. Ternopil-Aberdeen, 2021. Pp. 260 – 273.

Про забезпечення навчальних закладів практичними психологами і соціальними педагогами та організацію у 2016-2017 н.р. належного психологічного супроводу учасників навчально-виховного процесу: *Лист Міністерства освіти і науки України* №1/9-383 від 20.07.2016. URL: www.академія.com.ua/wp-content/uploads/2016/06/praktpsyh-2016.doc

8. Про забезпечення навчальних закладів практичними психологами і соціальними педагогами та організацію у 2016-2017 н.р. належного психологічного супроводу учасників навчально-виховного процесу: *Лист Міністерства освіти і науки України* №1/9-383 від 20.07.2016. URL: www.академія.com.ua/wp-content/uploads/2016/06/praktpsyh-2016.doc

9. Про медіацію. Проект Закону України № 3665 від 17.12.2015. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57463

10. Про методичні рекомендації з питань організації виховної роботи у навчальних закладах у 2016-2017 н.р: *Додаток до листа Інституту модернізації змісту освіти* від 25.07.2016.

11. Романишина І. М. Медіація як ефективний метод вирішення конфліктів у шкільній практиці. *Таврійський вісник освіти*. 2014. №3. С.248-255., с. 248]

12. Шамликашвили Ц. А., Хазанова М. А. Метод «школьная медиация» как способ создания безопасного пространства и его психологические механизмы. *Психологическая наука и образование*. 2014. №2. С. 26-33

13. Школьная медиация. *Словарь медиатора*. Центр медиации и права. URL: http://www.mediacia.com/wordmed.html

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЇ У НАВЧАННІ МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН ПЕДАГОГІЧНОГО ВИШУ

(Красножон О. Б., кандидат педагогічних наук, доцент,
Мацюк В. В., кандидат педагогічних наук, старший викладач)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Сучасні тенденції діджиталізації математичної освіти спрямовані, зокрема, на створення та апробацію цифрових складників методичних систем навчання математичних дисциплін педагогічного вишу. Залишається достатньо актуальною потреба переосмислення форм та методів застосування наявних сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та технічних ресурсів для реалізації концепції студентоцентрованого навчання.

Науково-методичним та теоретичним питанням використання сучасних інформаційних технологій у процесі навчання математики у педагогічному виші присвячені, зокрема, дослідження Ю.В. Горошка, М.І. Жалдака [1], О.Б. Жильцова, Т.В. Зайцевої, В.І. Клочка, Н.М. Кузьміної, Г.О. Михаліна, Н.В. Морзе, А.В. Пенькова, Ю.С. Рамського, С.О. Семерікова, О.В. Співаковського [2], Ю.В. Триуса [3] та інших вчених. Методичні та процесуальні аспекти ефективного використання сучасних інформаційних технологій досліджені досить ґрунтовно, але залишається актуальною проблема організації навчання математичних дисциплін з використанням нової інформаційної технології в умовах реалізації ідей студентоцентрованого навчання.

Під новою інформаційною технологією або інформаційно-комунікаційною технологією в сучасній науково-педагогічній літературі розуміють інформаційні технології, в яких використовуються засоби інформатизації (насамперед комп'ютери) [1].

Як зазначає Ю.В. Триус [3], комп'ютерно-орієнтованою методичною системою навчання (КОМСН) називають методичну систему навчання, використання якої забезпечує цілеспрямований процес здобування знань, набуття умінь і навичок, засвоєння способів пізнавальної діяльності суб'єктом навчання і розвиток його творчих здібностей на основі широкого використання інформаційно-комунікаційних технологій.

У процесі нашого дослідження опрацьовано освітньо-професійні програми, зміст, засоби та програмні результати навчання окремих математичних дисциплін педагогічного закладу вищої освіти, а також запропоновано методичні рекомендації щодо організації рівневої системи контролю та оцінювання результатів освітньої діяльності здобувачів вищої педагогічної освіти.

До перспективних напрямів подальшого наукового пошуку ми відносимо розробку та експериментальну апробацію удосконалених складників комп'ютерно-орієнтованих методичних систем навчання математичних дисциплін із використанням сучасних інформаційних технологій, які дозволять досягти інтенсифікації процесу навчання та засвоєння змісту дисциплін

математичного циклу здобувачами вищої педагогічної освіти як математичного, так і нематематичних напрямів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жалдак М.І., Рамський Ю.С. До концепції шкільної освіти з інформатики. *Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання*. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова. Вип. 3. 2001. С. 3–7.

2. Співаковський О.В. Теорія і практика використання інформаційних технологій у процесі підготовки студентів математичних спеціальностей. Херсон : Айлант, 2003. 229 с.

3. Триус Ю.В. Комп'ютерно-орієнтовані методичні системи навчання математики : монографія. Черкаси : Брама-Україна, 2005. 400 с.

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ ДЛЯ РОЗВИТКУ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ

(Лаптєва В., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Алєксєєва Г. М., кандидатка педагогічних наук, доцентка,
Кравченко Н. В., кандидатка фізико-математичних наук, доцентка,
Горбатюк Л. В., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Актуальність. Метою сучасної системи освіти є набуття учнями навичок самостійного мислення, розуміння понять і понять, розуміння важливості створення інформації, яку слід самостійно шукати в Інтернеті, виходячи з власних потреб і своїх запитів, керуючись медійне суспільство сучасності та застосування до конкретних ситуацій.

З цієї причини важливо сформувати в учнів мотиви та цілі, пов'язані з пізнавальною діяльністю, які реалізовуватимуться поза навчальним процесом. Уміння вчитися є фундаментальним умінням учнів, і його формування є одним із головних завдань сучасної освітньої системи. Уміння вчитися вимагає самостійного визначення цілей навчання, самостійного вивчення методів і джерел інформації, інтересу до результатів пізнавальної діяльності та зусиль для підвищення ефективності та досягнення точних результатів. Дослідження психологів і педагогів, досвід учителів свідчать про те, що для того, щоб навчити учнів вчитися самостійно і творчо, необхідно залучати їх до структурованої спеціалізованої діяльності. Враховуючи нові вимоги до навчальної діяльності учня, навчання особистості потребує нових методів, прийомів і прийомів [1, 2].

Інноваційні методи та підходи до навчання на уроці сприяють формуванню цілеспрямованих знань, умінь і навичок, необхідних для активної участі в навчальному процесі. Використання інтерактивних технологій навчання вчить учнів самостійно досліджувати, систематизувати та узагальнювати інформацію.

Інтерактивне навчання є важливим способом організації інтелектуальної діяльності з конкретною реальною метою – створити комфортне навчальне середовище, в якому кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальне розширення [3].

Тому **метою дослідження** є розвиток інформаційної грамотності з інформатики та постійного спілкування між викладачем і студентом, студентом і студентом. Спілкування між усіма членами команди триває. У навчанні за цією моделлю використовуються практичні роботи та ігри, дискусії, мозкові штурми, фронтальні опитування, круглі столи, диспути тощо.

Основне дослідження. Зміст курсу інформатики дозволяє вчителю створити відкрите, сприятливе середовище в класі для обміну ідеями та ідеями, а також дозволяє одночасно викладати навчальні матеріали, опитувати студентів і виконувати практичні проекти, що є дуже важливим фактором в інформатиці. освіти [4].

Основна структура уроку, яка зустрічається в більшості курсів, незалежно від характеру самого курсу, і ми опишемо методи та стратегії, які дозволяють навчальній діяльності студентів працювати в межах курсу для ефективного засвоєння матеріалу, . розвиток практичних навичок або креативності [5].

Давайте розглянемо деякі з них:

1.*Цілепокладання.*Ця частина курсу призначена для формулювання мети діяльності, ідеї можливих результатів і підходу до матеріалу та конкретних дій, які можуть гарантувати, що він або вона зможе це зробити. Відповідно до цього прикладу предмет дослідження може бути виражений не стандартним поясненням, що «тема дослідження – це...» супровід, а описом основної проблеми дослідження, визначенням її причин, необхідності та які заходи будуть вжиті для її вирішення.

Для цього я використовую широко відомий і описаний в літературі метод «Мозковий штурм» [1]. Мозковий штурм заохочує студентів висловлювати ідеї та креативність, він дає їм можливість вільно висловлюватися. Мета мозкового штурму – зібрати якомога більше ідей щодо проблеми від усіх учнів за короткий проміжок часу. Після представлення проблеми та чіткого формулювання питання в задачі (бажано написаного на дошці) я запрошую всіх коментувати, пропонувати ідеї, використовувати слова чи фрази, пов’язані з проблемою це не дитина. Усі пропозиції зазначені на дошці у вигляді представлення без зауважень, коментарів чи питань.

Приклад: Тема: «Поняття персонального навчального середовища. Хмарні технології». (9 клас).

Інтерактивна вправа «Мозковий штурм»

Як ви думаєте, що таке індивідуальне навчальне середовище?

На вашу думку, як хмарні технології використовуються в особистому навчальному середовищі?

Усі данні вказані на дошці. Потім обирають відповідні форми та шукають спільну думку. Після цього я викладаю тему, цілі та завдання, очікувані результати курсу.

2.*Цілереалізація.* Актуалізація й корекція опорних знань.

Методичний прийом «Незакінчені речення».

Такий підхід дає можливість більш ефективно працювати над тим, як висловлювати свої думки, порівняно з іншими. Робота за цією методикою дає змогу присутнім долати стереотипи, вільно висловлюватись на запропоновані теми, використовуючи силу стислого, але необхідного прийому. Визначивши тему для висловлювання учнями, вони утворюють неповні речення і пропонують учням завершити висловлювання. Кожен, хто йде далі в розмові, повинен почати свою розмову із запропонованого методу. Учні працюють з відкритими реченнями.

Приклад: Тема «Додавання анімаційних ефектів до об’єктів слайда. Анімаційні ефекти зміни слайдів.» (6 клас).

Методичний прийом «Незакінчені речення»

Презентація – це … (процес подання інформації як за допомогою технічних засобів, так і без них).

Презентація призначена для … (представлення нових товарів, продуктів, послуг, ідей тощо) .

Слайд — це … (окрема екранна сторінка, яка може містити текст, зображення, відео та звукові елементи, гіперпосилання).

Цілереалізація. Сприйняття й первинне усвідомлення навчального матеріалу, осмислення зв'язків і співвідношень в об'єктах вивчення.

Методичний прийом «Крісло автора».

Підхід включає в себе бачення для підвищення самооцінки студентів. Структура завдання: викладач залишає місце викладача в аудиторії на користь студента, який має виступити з доповіддю (рефератом, заміткою тощо). Учень, займаючи місце вчителя, відчуває право на вищу посаду. Це підвищує не тільки самооцінку, а й бажання вдосконалювати свої навички.

Приклад: Тема: «Величини (змінні і константи), їхні властивості. Прості типи величин» (8 клас)

Студент готує коротку доповідь і планує виступ перед класом на основі матеріалів, наданих викладачем.

Заходи та заходи. Підсумок дослідження.

Наприкінці уроку завжди треба підбивати підсумки зробленого на уроці. Підводячи підсумок, важливо розуміти як студенти отримали інтегровані знання, так і їхнє ставлення до курсу.

Приклад: Для підбиття підсумків уроку можна застосувати метод «Мікрофон».

Учням пропонується закінчити речення «Сьогодні, працюючи на уроці, я зрозумів …»

Крім вищезазначених прийомів використання комунікативних стратегій, необхідним і доцільним при вивченні окремих тем є робота в колаборації, що дає змогу побачити вміння та навички кожного учня для виконання конкретного глобального проекту, зосередження на реалізації функціональних завдань проекту. Автоматизація процесу продовжується, припускаючи, що його можна виконати без допомоги вчителя.

Діяльність міркування особливо важлива для набуття інформаційної грамотності.

Наприклад, пропонуємо учням проекти: «Роль Інтернету в нашому житті», «Імена та відкриття в історії інформатики».

Основні висновки. У таких проектах учні розвивають свою креативність, незалежність і, що найважливіше, позитивні результати, які підвищують їхню самооцінку. Учні, успішно виконавши завдання проекту, демонструють самосвідомість.

Нові технології навчання, засновані на інформаційно-комунікаційних технологіях, дозволяють консолідувати навчальний процес, підвищуючи швидкість сприйняття, розуміння та закріплення більших масивів знань. Сучасні комп'ютерні технології відкривають нові можливості для вчителя, дозволяючи йому насолоджуватися захоплюючим процесом навчання разом із учнем. Такі заняття сприяють емоційному розвитку дітей. Навіть менш досвідчені студенти добровільно працюють з комп'ютером. А якщо змушувати учнів працювати для навчання, викликати інтерес, то й результати будуть вищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алєксєєва Г. М. *Формування готовності майбутніх соціальних педагогів до застосування комп'ютерних технологій у професійній діяльності*. Монографія. Бердянськ: БДПУ. 2014.

2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: «К.І.С.», 2004. 112 с

3. Кравченко Н., Алєксєєва Г., Горбатюк Л., Хоменко С. Організація виховної роботи закладу освіти під час карантину засобами інформаційно-комп'ютерних технологій. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Серія : Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 1. Бердянськ : БДПУ, 2022. С. 177-188.

4. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання. *Key competences for lifelong learning* [Електронний ресурс] http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/lifelong_learning/c11090_en.htm

5. Shchetynina, O., Kravchenko, N., Horbatiuk, L., Alieksieieva, H., & Mezhuyev, V. Trello as a Tool for the Development of Lifelong Learning Skills of Senior Students. *Postmodern Openings*. 2022. 13(2), 143-167. https://doi.org/10.18662/po/13.2/447

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

(Самойленко Є. Л., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Алєксєєва Г. М., кандидатка педагогічних наук, доцентка,
Антоненко О. В., кандидат технічних наук, доцент,
Овсянніков О. С., кандидат педагогічних наук, доцент)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Актуальність. Всесвітньо відомі події 2022 року в Україні дали виклик всім галузям промисловості, науки, техніки та навчання. З початку поширення відомого захворювання COVID-19 у 2020 р. постало питання проведення занять здобувачів освіти та школярів в умовах дистанційного навчання. Відповідний наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про дистанційне навчання» [1, 6], регламентував переведення майже всіх навчальних закладів освіти на дистанційну або змішану форми навчання.

У сучасних умовах серйозною проблемою постало питання проведення курсів з теми «Матеріальна культура» за допомогою дистанційної освіти, заснованої на засадах самостійної підготовки абітурієнтів [2; с. 298].

Питаннями, пов'язаними з доцільністю та застосуванням сучасних комп'ютерних технологій, і, на їхню думку, як використання управлінської мультимедійної та комп'ютерної комп'ютерної техніки у професійній підготовці майбутніх фахівців фізичної культури недостатньо охарактеризоване та потребує поглибленого дослідження [3, 4].

Огляд опублікованих праць з даної теми засвідчив, що проблема підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту до використання комп'ютерної техніки та засобів навчання у професійній діяльності є актуальною, але мало просунутою.

Метою дослідження є виявлення методів і прийомів використання сучасних комп'ютерних технологій у програмі підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту факультету фізичної культури, спорту і здоров'я людини Бердянського державного педагогічного університету зі спеціальності: 017 Фізична культура і спорт.

Сутність дослідження. Процес електронного забезпечення освітньої діяльності з різними віковими групами розпочався задовго до запровадження та впровадження Закону про дистанційне навчання [7]. Це породило потребу в постійному вдосконаленні як рівня персоналу, так і можливості доступу до інформації та комп'ютерних технологій.

На початку епідемії було багато варіантів навчання абітурієнтів в умовах дистанційного навчання. Серед них навчання було в асинхронному режимі та дуже поширеним, тобто з використанням: соціальних мереж (Facebook, YouTube, Instagram, Twitter тощо); месенджерів (Messenger, WhatsApp, Viber, Telegram тощо); електронної пошти, Google Диску (Dropbox та інших хмарних сховищ); сайту, блогу, віртуальної дошки (Padlet, Lino, ThingLink, Genial.ly тощо). Щоб забезпечити ще вищий рівень освіти та досліджень, навчальні заклади почали використовувати спеціалізовані методи дистанційного навчання (Moodle, Google

Classroom та інші). Його також можна використовувати в режимі асинхронного навчання [8].

У вищих навчальних закладах навчання за допомогою комп'ютерних технологій зараз працює непропорційно, особливо в спеціалізованих завданнях, де взаємодія викладача і студента у вищій освіті передбачає прикладне навчання або лабораторні роботи є обов'язковою умовою.

Існує декілька причин, які перешкоджають використанню нових комп'ютерних технологій у навчанні учнівської молоді: по-перше, це економічність – пов'язана з недостатнім оснащенням навчальних закладів сучасною комп'ютерною технікою в необхідній кількості та відповідно до чайових; по-друге – відсутність базових освітніх програмних засобів; по-третє, організаційно-стратегічні та концептуально-педагогічні проблеми вчителів, які готові опанувати спосіб використання сучасних інформаційних технологій в освітній системі (рис. 1).

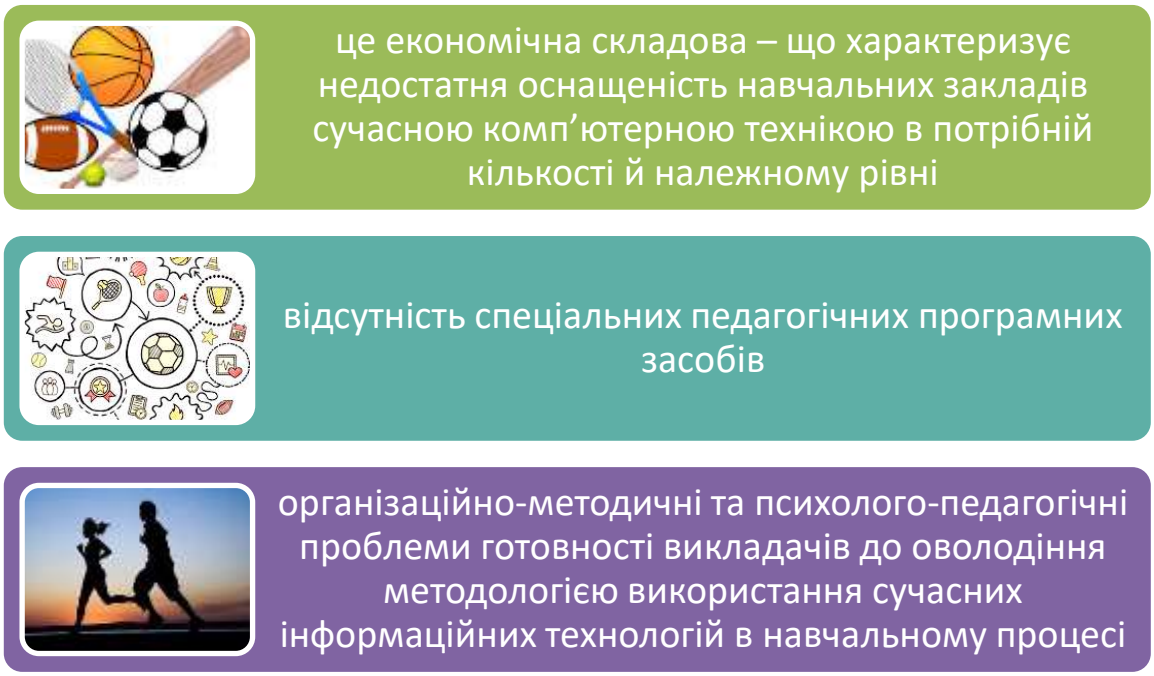

Рис.1. Причин, які є перепоною для застосування інноваційних комп'ютерних технологій у навчанні студентської молоді

Основні висновки. Таким чином, ми визначили найсучасніші розробки у викладанні спортивно-педагогічних дисциплін, роз'яснили методику та прийоми використання сучасних комп'ютерних технологій у програмі підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту на прикладі Бердянського державного педагогічного університету за спеціальністю: 017 Фізична культура і спорт, де представлені найсучасніші розробки методики викладання спортивних дисциплін. Ознайомлення із способами використання сучасних інформаційних технологій у навчальному процесі стало важливою характеристикою будь-якого вчителя, незалежно від спеціальної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алєксєєва Г. М. *Формування готовності майбутніх соціальних педагогів до застосування комп'ютерних технологій у професійній діяльності*. Монографія. Бердянськ: БДПУ. 2014.

2. Дистанційне навчання: виклики, результати та перспективи. Порадник. З досвіду роботи освітян міста Києва : навч.-метод. посіб. / Упоряд.: Воротникова І.П,. Чайковська Н.В. Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 456 с.

3. Кравченко Н., Алєксєєва Г., Горбатюк Л., Хоменко С. Організація виховної роботи закладу освіти під час карантину засобами інформаційно-комп'ютерних технологій. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Серія : Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 1. Бердянськ : БДПУ, 2022. С. 177-188.

4. Панченко Л. Ф. Інформаційно-освітнє середовище сучасного університету : монографія. *ДЗ «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка»*. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. 280 с.

5. Положення про дистанційне навчання, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 р. № 466, зареєстроване в Міністерстві юстиції України 30.04.2013 р. за № 703/23235 зі змінами і доповненнями, внесеними наказами МОН України від 01.06.2013 р. № 660, від 14.07.2015 р. № 761 [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-%2013#Text .

6. Самойленко В. Л. Використання мультимедійних навчальних засобів на уроках фізичної культури в старшій школі. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. 2015. №. 129 (2). С. 49-51.

7. Сухобок О. Ю. Засоби інноваційних педагогічних технологій у підготовці майбутніх учителів фізичної культури. *Педагогіка, психологія і медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2010. №12. С. 109.

8. Shchetynina, O., Kravchenko, N., Horbatiuk, L., Alieksieieva, H., & Mezhuyev, V. Trello as a Tool for the Development of Lifelong Learning Skills of Senior Students. *Postmodern Openings*. 2022. 13(2), 143-167. https://doi.org/10.18662/po/13.2/447.

ОСНОВИ ЗДОРОВ'Я. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ

ЕФЕКТИВНІСТЬ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ НА ПРИКЛАДІ УРОКІВ З ФУТБОЛУ ДЛЯ УЧНІВ 15-16 РОКІВ

(Голуб Д. О., викладач фізичної культури першої категорії)
Бердянський економіко-гуманітарний коледж, м. Бердянськ, Україна

Актуальність теми. Незважаючи на труднощі та обмеження дистанційного навчання, очевидно, що цей спосіб навчання має великий потенціал для покращення та розширення доступу до освіти для учнів у всьому світі. Використовуючи технології та інновації, викладачі та вчителі можуть створювати динамічні та захоплюючі навчальні програми, які сприяють підвищенню здоров'ю, самопочуттю та фізичній формі, навіть за відсутності традиційного навчання.

Дистанційне навчання стало все більш розширеним у зв'язку зі зростанням застосування цифрових технологій у навчальному процесі. Однак дистанційне навчання з фізичної культури має свої проблеми, зокрема, відсутність прямого контакту між вчителем та учнями, обмеження можливості рухів [1, с. 72].

Крім того, використання технологій та онлайн-ресурсів може покращити навчальний досвід. Тренери та вчителі можуть надати відео, діаграми та інші інтерактивні матеріали, щоб допомогти учням краще зрозуміти концепції та техніки виконання вправ.

Мета роботи – охарактеризувати ефективність дистанційного навчання з фізичної культури на прикладі футболу для учнів 15-16 років, зокрема в оцінці переваг та викликів, які сприяють такому виду навчання.

Результати дослідження. Однією з переваг дистанційного навчання у фізичному вихованню є гнучкість, яку воно забезпечує. Студенти можуть брати участь у віртуальних класах і виконувати завдання в зручний для них час. Це може бути особливо корисним для здобувачів із напруженим графіком або тих, хто живе у віддалених районах з обмеженим доступом до традиційних програм фізичного виховання.

Незважаючи на переваги, є також деякі проблеми, які слід враховувати, коли мова заходить про дистанційне навчання у фізичному вихованні. Однією з головних проблем є відсутність прямого контролю та зворотного зв'язку з тренерами та вчителями. Без особистого керівництва студенти можуть бути більш схильні до травм або помилок під час виконання вправ або відпрацювання навичок.

Інша проблема полягає в тому, що здобувачі можуть втратити мотивацією без соціальної підтримки традиційних уроків фізичної культури. Вчителі повинні знайти способи підтримувати зацікавленість і мотивацію учнів, наприклад, включати інтерактивні елементи, такі як вікторини та ігри, або пропонувати віртуальні групові тренування та завдання.

Щоб забезпечити ефективність дистанційного навчання, вчителі фізичної культури на уроках повинні розробляти уроки за новими вимогами, які є захоплюючими, інтерактивними та адаптованими до унікальних потреб і

здібностей кожного учня. Це може включати використання комбінації живих віртуальних класів, попередньо записаних відео та інтерактивних онлайн-матеріалів.

Крім того, педагоги повинні мати можливість надавати ефективний зворотній зв'язок і рекомендації учням навіть на відстані. Цього можна досягти за допомогою відеоаналізу, онлайн-обговорень та індивідуальних віртуальних тренінгів.

Також важливо визнати, що дистанційне навчання на уроках фізичної культури не є універсальним рішенням. Різні учні мають різні стилі навчання, здібності та вподобання, і вчителі повинні мати можливість адаптувати свої методи навчання, щоб врахувати ці відмінності.

Загалом, незважаючи на те, що з впровадженням дистанційного навчання пов'язані певні труднощі, воно може стати ефективним і гнучким способом навчання учнів основам таких видів спорту, як футбол. Використовуючи технології та розробляючи цікаві інтерактивні уроки, вчителі можуть допомогти учням залишатися активними та здоровими.

Крім того, є кілька переваг використання дистанційного навчання на уроках фізичної культури, особливо коли йдеться про навчання елементам футболу. По-перше, такий вид навчання може дозволити практикуватися та тренуватися в комфорті та безпеці власних домівок, усуваючи потребу в дорозі на тренування. Це може бути особливо корисно для здобувачів, які живуть у сільських чи віддалених районах, або які мають проблеми з мобільністю чи транспортом.

Дистанційне навчання також може забезпечити більшу гнучкість у розкладі та дозволити персоналізовані плани навчання, які можна адаптувати до індивідуальних потреб студента. Наприклад, студенти, які відновлюються після травм або яким потрібно попрацювати над певними навичками, можуть отримати спеціалізоване навчання, яке відповідає їхнім потребам, не відволікаючись від традиційного очного заняття.

Ще одна перевага дистанційного навчання полягає в тому, що воно може дозволити більш повну та керовану даними оцінку прогресу студента. Використовуючи такі інструменти, як відеоаналіз та онлайн-вікторини, вчителі можуть отримати глибше зрозуміти сильні і слабкі сторони кожного учня та відповідно скоригувати їхнє навчання.

Урок фізичної культури за темою футболу можна проводити в умовах дистанційного навчання, використовуючи різноманітні інтерактивні технології та інструменти [2, с. 50]. Основна мета уроку полягає в тому, щоб допомогти учням зберегти їхнє власне фізичне здоров'я та фізичну форму, розвивати навички співпраці, спортивного духу та лідерства. Варіантів проведення уроку фізичної культури з темою футболу в умовах дистанційного навчання існує безліч, тому виділимо основні:

1.Відеоурок. Викладач може зняти відеоурок, у якому показати техніку гри у футбол та відповіді на запитання учнів, які вони можуть задавати в чаті під час перегляду відео.

2.Вебінар. Викладач може провести вебінар, на якому поділитися з учнями у виробництві теоретичними аспектами футболу та пропонувати вправи, які можна підтримувати вдома.

- Інтерактивні тренажери. Учні можуть використовувати онлайн вправи на розвиток фізичних якостей. Наприклад, можна провести серію вправ на розвиток швидкості, витривалості та координації рухів:
- Вправа "Сідниці": учні стають у півприсіді, розставивши ноги на ширину плечей, і по черзі збільшують одну ногу, потім іншу, при цьому стараючись зберегти рівновагу.
- Вправа "Біг на місці": учні біжать на місці, зростаючи колину якомога високо.
- Права "Перескоки": учні пропускають навколо себе м'яч і роблять відскоки, стараючись зберегти контроль над м'ячем.
- Вправа "Складання гімнастичної килимової доріжки": учні складають з предметів (наприклад, рюкзаків, рушників) доріжку, через яку потім проходять, прискорюючись і зберігаючи рівновагу.
- Права «Підтягування на перекладині»: якщо учні мають доступ до перекладини, можна провести вправу на підтягування, щоб розвивати м’язи рук і спини.
- Завдання на розвиток тактичних навичок. Наприклад, можна дати учням завдання на аналіз гри команди на відео, з'ясування причин виникнення помилок, аналіз та виправлення своїх дій у певних ситуаціях гри.
- Також можна проводити тренування з командними тактиками, наприклад, проводити віртуальні ігри на комп'ютері або дивитися відео з іграми в реальному часі і дискутувати про різні тактики.

Отже, уроки з фізичної культури на прикладі футболу в умовах дистанційного навчання – є ефективним інструментом для розвитку фізичних та тактичних навичок учнів 15-16 років. Важливо створити комфортні умови для учнів під час дистанційного навчання, забезпечити їм доступ до необхідного обладнання та матеріалів, а також проводити різноманітні вправи, завдання та ігри, щоб підтримувати їхній інтерес та мотивацію.

Висновки. За результатами нашого аналізу можна зробити висновок, що дистанційне навчання з фізичної культури може мати як переваги, так і виклики для учнів 15-16 років. Гнучкість та більші можливості можуть бути перевагами дистанційного навчання, а також наявність фізичного контакту, відсутність співпраці з партнером та наявність відповідного обладнання можуть бути викликами. Щоб зробити дистанційне навчання з фізичної культури ефективним, вчителям необхідно забезпечити належний контакт з учнями та сприяти розвитку співпраці, а також забезпечити доступ до відповідного обладнання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Попрошаєв О. В., Мунтян В. С., Гоєнко М. І. Особливості організації процесу дистанційного навчання з фізичного виховання. *Науково-методичні основи використання інформаційних технологій в галузі фізичної культури і спорту: збірник наукових праць [Електронний ресурс]. Харків : ХДАФК, 2020.* 2020. Вип. 4. С. 70–75. URL: http://ismc.kpi.ua/index.php/wissn009/article/view/212142 (дата звернення: 10.04.2023).

2. Самойленко В. Л. Використання мультимедійних навчальних засобів на уроках фізичної культури в старшій школі. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка*. 2015. № 129 (2). С. 49–51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPN_2015_129(2)__11 (дата звернення: 24.03.2023).

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ВИКОРИСТАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

(Гуз А. О., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Самойленко В. Л., старший викладач)
Бердянський державний педагогічний університет м. Бердянськ, Україна

Актуальність теми. За останні роки в Україні та в багатьох інших країнах світу зросла увага до здорового способу життя та фізичної активності. Наразі здоровий спосіб життя стає дуже популярним серед молоді. На думку багатьох дослідників, здоров'язбережувальні технології можуть бути використані як ефективний засіб формування здорового способу життя у студентів вищих навчальних закладів.

Майбутні вчителі фізичної культури є ключовими фігурами у популяризації здорового способу життя та фізичної активності серед дітей та молоді. Використання здоров'язбережувальних технологій у підготовці майбутніх вчителів фізичної культури допоможе покращити якість їхньої підготовки та відповідати **вимогам сучасності.**

Мета роботи – сформувати у студентів знання, уміння та навички, необхідних для збереження та підвищення фізичного та психічного здоров'я. Це включає в себе ознайомлення з основними принципами здорового способу життя, розвитком фізичних якостей та навичок.

Результати дослідження. Ми переконані, що здоров'я означає «стан повного фізичного, духовного та соціального благополуччя», а не лише відсутність хвороб та фізичних дефектів. Проте, в повсякденному розумінні, термін здоров'я визначається лише як відсутність хвороб. Багатьох людей, переважно, цікавить фізичний аспект здоров'я, хоча варто зазначити, що він є тільки однією з важливих складових.

Рухова активність і спорт допомагають зберегти здоров'я, зміцнити імунітет, покращити роботу серцево-судинної та дихальної систем, знизити ризик виникнення різних захворювань. Крім того, фізичні вправи покращують настрій та рівень енергії та знижують ризик депресії та тривоги. Зайняття спортом допомагають формувати характер та розвивати різні особистісні якості, такі як дисципліна, наполегливість, цілеспрямованість, сміливість, комунікабельність.

І навпаки, люди, які ведуть здоровий спосіб життя, відрізняються високою духовністю, дотримуються правил безпеки праці, залишаються здоровими і активними до глибокої старості, навіть якщо вони проживають в екологічно забруднених регіонах, у великих індустріальних містах чи працюють на «шкідливому» виробництві [2, с. 1].

Під впливом активної м'язової діяльності значно збільшуються маса і об'єм скелетних м'язів, кістки товщають і стають міцнішими. У тренованому м'язі спостерігається приблизно в 2 рази більше функціонуючих капілярів, чим в нетренованій. У тренованих людей життєва ємність легенів набагато (у 2— 3 рази) перевищує звичні показники. Серце тренованої людини у спокої і при роботі

викидає в аорту при кожному скороченні в 1,5 — 2 рази більше крові, ніж у нетренованого [4,с.21-22].

По-мірі все більш глибокого проникнення фізичної культури в побут народу зростає роль організованих і самостійних занять. Проте рішення задачі подальшого підйому масовості фізкультури і спорту залежить у величезному ступені від індивідуальних схильностей і здібностей людей, від бюджету їх вільного часу [1].

У підготовці майбутнього вчителя фізичної культури здоров'язбережувальні технології можуть бути використані для формування здорового способу життя та здорової поведінки. Такі знання та навички дозволяють їм впроваджувати здоров'язбережувальні технології в навчальний процес.

Основними здоров'язбережувальними технологіями, які використовуються або ж можуть бути використані в підготовці майбутнього вчителя фізичної культури, є:

- Фізична активність – головний елемент здорового способу життя. Майбутні вчителі повинні знати основні принципи та методику проведення фізичних вправ, а також розуміти корисний вплив фізичної активності на здоров'я людини.
- Правильне харчування – один із проблемних елементів сьогодення, адже майбутні вчителі повинні знати основні принципи здорового харчування та розуміти, які продукти корисні для здоров'я і від яких бажано відмовитися взагалі.
- Санітарія та гігієна – майбутні вчителі фізичної культури повинні розуміти важливість дотримання правил гігієни та санітарії в спортивних залах та на тренуваннях. Елементарне провітрювання та вологе прибирання допоможе позбавитися від небажаних бактерій та вірусів.
- Стресове управління – вміння керувати стресом та подібними станами, які можуть виникати в процесі роботи зі здобувачами в освітніх закладах та в умовах тренувального процесу. Розуміння основних принципів стресового управління допоможе майбутнім вчителям уникнути вигорання та підтримувати емоційний баланс.
- Використання сучасних технологій – засіб підтримати зацікавленість предметом, зокрема, мультимедійні навчальні засоби не тільки підтримують бажання пізнавальної діяльності, а й усучаснюють предмет, роблять його наочним [3, с. 49].

Висновки. Здоров'я є важливим аспектом життя людини, тому знання основ здорового способу життя є важливим для кожної людини. Фізична культура та спорт є важливими компонентами здорового способу життя і можуть допомогти людині підтримувати своє фізичне та психічне здоров'я. Фізична культура та спорт є необхідною частиною навчальної програми для студентів. Однак, перед тим, як починати займатися фізичними вправами, необхідно отримати консультацію лікаря та відвідати фахівця з фізичної підготовки, який допоможе скласти програму тренувань з урахуванням індивідуальних особливостей та можливостей людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атаманчук Т. Г. Оздоровча фізкультура. *Освітній проект «На Урок» для вчителів*. URL: https://naurok.com.ua/ozdorovcha-fizkultura-233978.html (дата звернення: 24.03.2023).

2. Грустілін О. О. Дистанційна підтримка освіти школярів - Головна. URL: https://disted.edu.vn.ua/courses/learn/2251 (дата звернення: 24.03.2023).

3. Самойленко В. Л. Використання мультимедійних навчальних засобів на уроках фізичної культури в старшій школі. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка*. 2015. № 129 (2). С. 49–51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPN_2015_129(2)__11 (дата звернення: 24.03.2023).

4. Ільченко С. Рухова активність як основа фізичного здоров'я студента. *Репозитарій Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини: Головна сторінка*. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/4110/3/Стаття%20Ільченко-конвертирован.pdf (дата звернення: 24.03.2023).

ПРОБЛЕМИ НИЗЬКОЇ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ СЕРЕД МОЛОДІ В ПЕРІОД НАВЧАННЯ У ВНЗ

(Некрасов Г. Г., старший викладач)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Актуальність. Студентів рухова активність серед молоді, загострюється і приймає загрозливого характеру в стінах вищих навчальних закладів. Наслідки обмеженого руху, боротьба з наслідками гіпокінезії (як стану обмеженою рухової активності) і плюси активного способу життя - ці питання вже давно міцно закріпилися в умах багатьох вчених, що займалися розробкою концепцій і принципів, програм і теорій, як в сфері медицини, так і в галузі фізичної культури. У статті розглянуті різні точки зору, щодо інформованості рухової активності, подано визначення, види та наслідки гіпокінезії, викладені деякі висновки щодо ролі фізичного виховання, як навчальної дисципліни, в житті студента і молодого покоління в цілому.

Рух - головна умова нормального розвитку і функціонування організму. Це життєво необхідна потреба будь-якої людини, запорука його здоров'я і довголіття. Його особлива значимість проявляється в періоди формування соціальної та фізіологічної зрілості, в підлітковому і юнацькому віці. Примітно, що саме в цьому віці, настільки важливо і для людини потребою часто нехтують, прирікаючи себе на зв'язані з цим наслідки, такі як погіршення роботи серця, нервової системи, опорно-рухового апарату та інших органів. Як правило, це тісно пов'язано з надходженням до ВНЗ дітей і супутніми цьому розумовими та емоційними навантаженнями. Щорічно в Україні студентами стають сотні тисяч підлітків, і кожен з них потенційно схильний до загрозам і небезпекам, які несе в собі стан обмеження рухової активності, зване в медицині - гипокинезией. Зменшення рухової активності вже набуло масового характеру, особливо серед молоді, тому роль фізичного виховання, як навчальної дисципліни у вищих навчальних закладах стає однією з вирішальних у умовах боротьби з гіпокінезією.

Ступінь досліджуваності проблеми. Величезний внесок у вивчення проблеми рухової активності і її впливу на організм людини належить Н.М. Амосову. У своїх роботах «Фізична активність і серце» (1989) і «Серце і фізичні вправи» (1985) поряд з іншими вченими він досліджував прямий вплив гіподінаміческой наслідків гіпокінезії на роботу серцево-судинної системи та інші наслідки низької рухової активності. Пізніше спираючись на роботи Амосова М.М., Муравова І.В. та інших авторів, які вивчають цю проблему. Ю.П. Кобяков опублікував свою «Концепцію норм рухової активності людини», в якій їм були зібрані думки різних вчених щодо норм рухової активності, і висловлено свою думку з цього приводу. Так само в його роботі були показані витрати часу на навчання, відпочинок і фізичну активність в різні роки життя людини, що дає більш повну картину впливу гіпокінезії на організм студентів.

Мета дослідження – Метою даного дослідження є аналіз проблеми нестачі рухової активності серед студентів, виявлення залежності гіподинамічних наслідків гіпокінезії на стан здоров'я людини. Висновки, які допоможуть визначити шляхи подолання даної проблеми в ВНЗ.

Суть дослідження. Життя сучасного студента насичена комфортом. Сучасні досягнення науки і техніки, покликані полегшити навчальний процес і урізноманітнити дозвілля, в кінцевому підсумку призводять до різкого обмеження щоденної рухової активності. Великі навантаження в навчальному плані тільки погіршують становище студентів.

Що стосується студентів, як соціальної групи, що має загальні фактори, які впливають на життя і здоров'я її членів, можна зробити висновок, про те, що звично-побутова і навчальна гіпокінезія мають найбільшу поширеність серед них. Виходячи з цього, фізичне виховання в вищих навчальних закладах має величезне значення, оскільки є навчальною дисципліною, і студенти відвідують її в навчальний час. До того ж його обов'язкова форма не дає можливості студентам уникати фізичних вправ і активного проведення часу з огляду на особистих переваг і зневаги фізичною культурою (звично-побутова гіпокінезія).

Дослідники проблеми не можуть прийти до єдиної думки з приводу норм рухової активності.

Всі дані безперечно свідчать про необхідність, в першу чергу, попередити гипокинезию у студентів, щоб не боротися надалі з її наслідками. Основою в цьому повинна послужити фізична культура, як навчальна дисципліна - з одного боку, так і як факультативна дисципліна - з іншого. Як предмет, який викладається всім студентам початкових курсів, які були допущені до занять в результаті медичного обстеження, фізична культура дає базу фізичного навантаження, основи, необхідні для нормального функціонування організму підлітка, що б він не відчував дискомфорту, завданої недостатністю руху. Як факультативна дисципліна, фізична культура повинна надати студенту право самостійно вибирати як вид рухової активності (конкретний вид спорту), так і силу м'язового навантаження. Це дасть можливість студенту зміцнити своє здоров'я і активно зайняти свій вільний час.

Висновок. Рухова активність належить до основних чинників, що визначають рівень обмінних процесів організму і стан його кісткової, м'язової та серцево-судинної системи. Вона тісно пов'язана з трьома аспектами здоров'я: фізичним, психічним і соціальним і протягом життя людини відіграє різну роль. Ця роль стає величезною в період студентства, бо велика завантаженість в навчальному плані і недолік вільного часу не дозволяють студенту задовольнити в повній мірі свою потребу в русі. Малорухливий спосіб життя - це стан протиприродне для людини. Організм, перебуваючи в такому стані, починає давати збій, який негативно позначається на здоров'ї і життєдіяльності всіх його систем. Фізична культура в умовах обмеженого вільного часу надзвичайно важлива, так як є обов'язковою навчальною дисципліною. Однак, для повноцінного рухової активності студентів, недостатньо тільки двох годин в тиждень, необхідно вводити факультативні дисципліни і активно пропагувати їх відвідування на базі вищих навчальних закладів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мазур В. А., Ліщук В.В. Фізична культура як фактор формування здорового способу життя. *Вісник Кам'янець-Подільского національного університету імені Івана Огієнка «Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини»*. 2010. Випуск 3.

2. Белавенцева Г. Н. Физическая культура и здоровье / В. К. Добровольский. М.:Медицина,1972. 280 с.

3. Нестеренко В.В. Підготовка майбутніх педагогів до виховання у дошкільників навичок здорового способу життя: Авторефр. дис....канд. пед. наук. Одеса:Б.в., 2003. 20 с.

ІНТЕГРАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

(Самойленко В. Л., старший викладач)
Бердянський державний педагогічний університет м. Бердянськ, Україна

Актуальність теми. Інформаційні технології (ІТ) в наш час займають все більшу роль у всіх сферах життєдіяльності людей, включаючи навчання та підготовку фахівців різних професій. З розвитком сучасних засобів навчання зростає потреба у використанні інформаційних технологій у підготовці до майбутньої професійної діяльності вчителів фізичної культури. Інформаційні технології самі по собі не забезпечують ефективність та якість освітнього процесу, але, в свою чергу, покращують комунікацію між викладачем та здобувачем вищої освіти, дозволяють забезпечити індивідуалізований підхід до кожного.

Актуальність дослідження виникає в необхідності врахування сучасних інформаційних технологій на підготовку майбутніх учителів фізичної культури та розробки науково обґрунтованих підходів до їх інтеграції в навчальний процес.

Мета роботи – дослідження можливих та теоретичних аспектів інтеграції інформаційних технологій у навчальний процес підготовки майбутніх вчителів фізичної культури.

Ступінь досліджуваності. Проблемам інформатизації освіти присвячено дослідження багатьох науковців [1] (Л. Білоусова, С. Зайцева, А. Пилипчук Т. Тарнавська, М. Жалдак та ін.); застосування інформаційних технологій в освітньому процесі при дистанційному навчанні (В. Гоц, М. Кулеба, Т. Лященко, М. Цюцюра та ін.) [2]; застосування інформаційних технологій в навчанні майбутніх вчителів фізичної культури (С. Городинський, В. Мужичок, М. Свищ, А. Чорненький, М. Ячнюк та ін.) [3].

Не зважаючи на достатньо широкий обсяг наукових публікацій у сфері застосування інформаційних технологій у підготовці педагогічних кадрів, проблема інтеграції інформаційних технологій у освітній процес підготовки майбутніх вчителів фізичної культури залишається актуальною в умовах сьогодення

Результати дослідження. Інтеграція ІТ в освіту має потенціал для посилення залученості здобувачів вищої освіти, сприяння навчанню, орієнтованому на студента, і покращенню їх успішності. Використання технологій в освіті надає доступ до великої кількості інформації та ресурсів, а також допомагає розвивати нові навички та компетенції. Для вчителів використання цих технологій може допомогти оптимізувати адміністративні завдання, покращити спілкування з учнями і батьками, та надати нові можливості для професійного розвитку.

Поняття інформаційних технологій та їх застосування у процесі підготовки майбутніх вчителів фізичної культури:

Інформаційні технології – це комплекс технічних засобів, програмних засобів та організаційно-методичних прийомів, які дозволяють забезпечити збір, обробку, зберігання, передачу та використання інформації.

Застосування інформаційних технологій у підготовці майбутніх вчителів фізичної культури може включати в себе використання електронних підручників, відео- та аудіоматеріалів, комп'ютерних програм та ігор, веб-ресурсів та користування соціальними мережами для провадження освітнього процесу.

Особлива увага у підготовці майбутніх учителів фізичної культури повинна бути приділена використанню відео- та аудіоматеріалів. таким чином, це може бути відеоінструкція з виконання різноманітних фізичних вправ, аудіозаписи з релаксаційними вправами, які допомагають повністю учням підготуватися до окремого виду заняття фізичною культурою, а також аудіозаписи з теоретичним матеріалом, щоб під час їх опрацювання учні краще засвоїли навчальний матеріал.

Крім того, інформаційні технології можуть бути використані для проведення онлайн-тестувань та аналізу результатів, що дозволить майбутнім учителям фізичної культури контролювати рівень засвоєння матеріалу з кожної запропонованої теми та робити індивідуалізовані корективи до освітнього процесу.

Особливу увагу у підготовці вчителів фізичної культури в умовах вищого навчального закладу до використання інформаційних технологій слід приділити організації роботи з веб-ресурсами та соціальними мережами. Використання соціальної мережі дозволяє вчителю бути в курсі останніх новин у своїй галузі, спілкуватися з колегами, ділитися своїм досвідом та винаходами. Також використання веб-ресурсів дозволяє вчителю знайти додатковий матеріал для заняття, відеоінструкції, тести та інші матеріали, які можуть бути корисними для підготовки до уроків.

Для ефективної інтеграції ІТ у свою педагогічну практику майбутнім учителям фізичної культури необхідно розвивати низку компетенцій, які мають поєднувати в собі технологічні знання та навички, педагогічні знання та знання змісту. Технологічні знання та навички стосуються здатності ефективно використовувати ІТ-інструменти та ресурси. Педагогічні знання стосуються здатності розробляти та впроваджувати ефективні стратегії навчання, тоді як знання змісту – стосується глибокого розуміння предмета.

Важливу роль у розвитку вище зазначених компетенцій відіграють самі викладачі закладів освіти, які готують майбутніх педагогів. Надаючи відповідну теоретичну основу для правильного розуміння особливостей інтеграції інформаційних технологій в освітній процес, окреслюючи необхідні ключові компетенції та підкреслюючи роль майбутніх педагогів у сприянні цій інтеграції – допоможе молодим фахівцям стати висококваліфікованими спеціалістами, так як від них буде залежати майбутнє нашого юного покоління.

Це включає в себе розробку ефективних курсів, пов'язаних з ІТ, надання постійної підтримки та керівництва для вчителів, які навчаються на початковій стадії та підвищують кваліфікацію, а також співпрацю зі шкільною адміністрацією для забезпечення підтримки ІТ-інтеграції на всіх рівнях системи освіти.

До таких технологій можна віднести:

- електронні навчальні платформи та курси, які дають можливість студентам здобувати знання та вміння в онлайн-режимах, забезпечуючи доступ до великої кількості матеріалів;
- відеоуроки, які не дозволяють демонструвати різноманітні фізичні вправи та техніку;
- спеціальні комп'ютерні програми для відстеження показників фізичного розвитку студентів, які дозволяють відстежувати та аналізувати зміни в їх фізичному стані;
- інтерактивні методи навчання, які забезпечують взаємодію студентів з викладачем і з іншими студентами в режимі реального часу;
- мультимедійні презентації, які не дозволяють демонструвати різноманітні відео- та аудіо-матеріали для збагачення навчального процесу.

Ще однією інформаційною технологією, яка може бути використана в освітньому процесі підготовки майбутніх вчителів фізичної культури, є віртуальна реальність. Вона дозволяє створювати іммерсивні навчальні середовища, де студенти можуть досліджувати фізичні явища, експериментувати та вдосконалювати свої навички в цьому середовищі. Застосування віртуальної реальності може допомогти вчителям збільшити інтерес студентів до навчання та розвинути їх практичні навички.

Узагалі, використання інформаційних технологій у підготовці майбутніх учителів фізичної культури може допомогти забезпечити більш ефективний та цікавий навчальний процес, а також підготувати вчителів до використання сучасних технологій у їхній майбутній професійній діяльності.

Висновки. Отже, інформаційні технології є невід'ємною складовою в підготовці вчителів фізичної культури. їх застосування дозволяє забезпечити ефективність навчального процесу, збільшити інтерес до предмета та сприяти засвоєнню знань.

У статті були представлені теоретичні аспекти інтеграції інформаційних технологій у навчальний процес підготовки вчителів фізичної культури. Було проаналізовано можливості використання інформаційних технологій на кожному етапі підготовки вчителя фізичної культури: в університетській освіті, під час підвищення кваліфікації та у професійній діяльності.

Отже, використання інформаційних технологій дозволяє покращити навчальний процес підготовки вчителів фізичної культури, підвищити ефективність створення матеріалу та сприяти підвищенню якості успішності здобувачів. Однак необхідно зазначити те, що використання інформаційних технологій повинно бути збалансованим з традиційними методами навчання, що відбувається у присутності викладача та з урахуванням індивідуальних особливостей кожного здобувача.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тарнавська Т. В. Сутність інформаційних технологій в освіті. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Педагогічні науки. 2013. Вип. 108.1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2013_1_108_31 (дата звернення: 10.04.2023).

2. Інформаційні технології оцінювання знань студентів при дистанційному навчанні на основі хмарних технологій / М. Цюцюра та ін. *Управління розвитком складних систем.* 2019. № 38. С. 111–116. URL: http://urss.knuba.edu.ua/files/zbirnyk-38/19_0.pdf (дата звернення: 10.04.2023).

3. Application of Information Technologies in Education Future Teachers Of Physical Culture / M. Y. Yachniuk et al. *Innovate Pedagogy*. 2022. Vol. 3, no. 44. P. 114–117. URL: https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/44/3.25 (date of access: 10.04.2023).

ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ СВІДОМОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ЗМІЦНЕННЯ СВОГО ЗДОРОВ'Я НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

(Станчевський М. М., вчитель фізичної культури вищої категорії, старший вчитель)
Бердянський ЗЗСО №1, м. Бердянськ, Україна

Актуальність теми. Однією з ключових функцій фізичної культури в шкільній освіті є формування свідомого ставлення учнів до збереження та зміцнення власного здоров'я.

Здоров'я – це основний склад людської життєдіяльності, яка визначає якість життя людини. Відповідно до цього, питання формування свідомого ставлення до збереження та зміцнення свого здоров'я на уроках фізичної культури має важливе значення для покращення якості життя молоді. Отже, формування свідомого ставлення до збереження та зміцнення свого здоров'я на уроках фізичної культури є одним з головних завдань освітнього процесу [1, с. 243].

Мета роботи – розробка практичних рекомендацій для вчителя фізичної культури, які максимально підвищать ефективність навчання учнів правильному ставленню до здоров'я та здорового способу життя.

Ступінь досліджуваності. За дослідженнями, проведеними в різних країнах світу, учні, які займаються фізичною культурою, мають менше випадків ожиріння, підвищений апетит, кращий сон та більшу стійкість до стресових ситуацій [3].

Результати дослідження. Здоров'я – це не тільки хвороба, але і гарний фізичний стан та психічний баланс. Учні повинні бути обізнані не тільки з теоретичних основ про фізичне здоров'я, але й про вплив психічного стану на нього. Тому, на уроках фізичної культури має бути надано відповідну увагу формуванню свідомого ставлення учнів до здорового способу життя, правильного харчування, виконання фізичних вправ та ін.

Формування свідомого ставлення до збереження та зміцнення свого здоров'я на уроках фізичної культури передбачає застосування різноманітних методів та прийомів, які б допомогли учням зрозуміти важливість здорового способу життя. Один із найефективніших методів – це різносторонній підхід до занять з фізичної культури з орієнтацією на здоров'я, що включає заняття іншими видами фізичних вправ, які допомагають зміцнити здоров'я та психічний стан учнів.

Головним постає питання про те, що на уроках фізичної культури необхідно звернути увагу на формування правильної установки цілей. Учні повинні знати, що фізичними вправами не тільки можна зміцнити здоров'я, але й досягти конкретних спортивних цілей. Важливо навчити учнів ставити правильні та реалістичні цілі, зберігаючи при цьому здоров'я та уникаючи травми.

Для формування відповідних знань та навичок зі збереження та зміцнення свого здоров'я на уроках фізичної культури, також, необхідно використовувати інтерактивні методи навчання, які допоможуть учням активно брати участь у процесі навчання та формування навичок здорового способу життя. До таких методів можна віднести використання рольових ігор, дискусій, групових проєктів,

які допоможуть учням зрозуміти як їхні вчинки та поведінка впливають на власне здоров’я та як можна покращити свій стан здоров’я.

Навчання учнів правильному харчуванню та здоровому способу життя також є важливою складовою формування свідомого ставлення до збереження та зміцнення власного здоров'я. На уроках фізичної культури можна проводити практичні заняття з вивчення правильного харчування, показувати приклади та робити акцент на значущість здорового способу життя для кожної людини, незалежно від віку.

Для формування свідомого ставлення до здорового способу життя на уроках фізичної культури можна використовувати різні методи:

1. Відпрацювання навичок здорового способу життя.

На уроках фізичної культури можна відпрацьовувати навички здорового способу життя, такі як регулярна фізична активність, правильне харчування та дотримання режиму пиття води, регулярного сну та відпочинку. Учитель може проводити практичні заняття, що дозволяють учням відпрацьовувати ці навички.

2. Використання різноманітних ігор та спортивних змагань, що стимулюють розвиток фізичних та соціальних навичок.

Граємо в команді, на змаганнях чи турнірах, вчимося співробітництву, комунікації та управлінню емоціями. Використання ігор та спортивних змагань може бути інструментом для стимулювання розвитку фізичних та соціальних навичок учнів.

3. Використання мультимедійних засобів на уроках фізичної культури [2, с. 50].

Мультимедійні засоби можуть бути одним інструментом для привертання уваги учнів та пояснення складних тем. Відеоуроки та інтерактивні презентації можуть стимулювати інтерес до фізичної культури та допомогти учням зрозуміти важливість збереження та зміцнення свого здоров'я.

4. Регулярне проведення оцінювання здоров'я учнів та обговорення результатів.

Регулярне проведення оцінювання здоров’я учнів стимулює їхній інтерес до збереження та зміцнення власного здоров’я. Обговорення результатів оцінювання, в свою чергу, допоможе учням зрозуміти важливість фізичної активності, правильного харчування та відпочинку для підтримки здоров'я в цілому.

З огляду на поширення дистанційного навчання у значній кількості шкіл України, дедалі більше уваги приділяється впливу мультимедійних засобів на здоров'я учнів [2, с. 49]. Мультимедійні засоби, такі як відеоуроки, вебінари та інтерактивні інструменти, можуть бути корисними для підтримки процесу навчання учнів під час дистанційного навчання, але вони також можуть мати певний вплив на здоров'я учнів.

По-перше, тривалий час витрачений за комп’ютером або на екрані мобільного пристрою може призвести до порушень у роботі серцевого м’язу, головного болю та нервового напруження. Щоб запобігти розвитку цих проблем, необхідно забезпечити перерви в навчанні та виконання фізичних вправ, які максимально розслаблять м'язи та покращать кровообіг.

По-друге, мультимедійні засоби можуть мати певний вплив на психічне здоров'я учнів, особливо якщо вони були без достатньої підтримки та контролю з боку батьків або вихователів. Недостатнє спілкування з однолітками та брак уваги до емоційного стану учнів можуть призвести до почуття самотності та депресії.

Отже, при використанні мультимедійних засобів під час дистанційного навчання необхідно забезпечити баланс між часом, витраченим на комп'ютері, та періодами активного відпочинку і виконанням фізичних вправ. Також необхідно забезпечити підтримку та контроль з боку батьків та вчителів, щоб допомогти учням зберегти психічне здоров'я та підтримувати свій емоційний стан в межах норми.

Висновки. Здоров'я є важливою складовою життя кожної людини. В свою чергу, фізична культура та спорт є меншими елементами збереження та зміцнення здоров'я. Формування свідомого ставлення до збереження та зміцнення свого здоров'я на уроках фізичної культури є основним із завдань в освітньому процесі.

Для досягнення цієї мети необхідно використовувати різноманітні методи та прийоми навчання, які повністю учням зрозумілі, як їхні вчинки та поведінка впливають на їхнє здоров'я та як вони можуть покращити стан фізичного розвитку самостійно. Рольові ігри, дискусії, групові проєкти – це лише деякі інтерактивні методи навчання, які можна використовувати на уроках фізичної культури.

Таким чином, здоров'я є значним аспектом життя кожної людини, тому формування свідомого ставлення до збереження та зміцнення свого здоров'я на уроках фізичної культури є значним завданням освітнього процесу на уроках фізичної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баличева Н. Формування основи культури харчування та здорового способу життя учнів. *Наука і техніка сьогодні*. 2023. № 3(17). URL: https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-3(17)-241-249 (дата звернення: 10.04.2023).

2. Самойленко В. Л. Використання мультимедійних навчальних засобів на уроках фізичної культури в старшій школі. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка*. 2015. № 129 (2). С. 49–51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPN_2015_129(2)__11 (дата звернення: 10.04.2023).

3. Shulla R. S., Popyk M. M., Zelich V. V. Conceptual Approaches to Assessing the Quality of Life: Foreign Experience and Possibilities of Its Application in the National Theory and Practice. *Business Inform*. 2020. Т. 5, № 508. С. 8–14. URL: https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-5-8-14 (дата звернення: 10.04.2023).

СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ ІНКЛЮЗІЇ ТА ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

(Шевчук О. К., аспірантка)
Національний університет фізичного виховання і спорту України,
м. Київ, Україна

Вступ. Концептуальні засади розвитку сучасного суспільства в сфері соціальної політики визначаються заохоченням до інтеграції та боротьби з відчуженням на основі визнання різноманіття людської спільноти та забезпечення рівноправності людей. Досвід багатьох країн свідчить про те, що інтеграція дітей і молоді з особливими освітніми потребами (ООП) відбувається найкращим чином у рамках інклюзивних шкіл [3; 4], а інклюзивна форма навчання визнається найвідповіднішою тактикою навчання всіх дітей задля отримання рівних шансів навчатися та сформувати навички, необхідні для розвитку та вдосконалення [5]. Слід відмітити, що спорт, об'єднуючи освіту і культуру та базуючись на освітній цінності хорошого прикладу, соціальній відповідальності та повазі загальнолюдського етичного принципу, робить важливий внесок в економічну та соціальну згуртованість і більшу взаємодію суспільства.

Мета та завдання дослідження - здійснити аналіз спеціальної літератури на предмет сьогочасного світового та вітчизняного розуміння інклюзії та її категорій, і їх застосування у спорті.

Матеріали і методи дослідження - теоретичний аналіз і узагальнення спеціальної науково-методичної літератури та Інтернет-джерел.

Результати дослідження та їх обговорення. Результати глобального дослідження ЮНЕСКО [3] показали, що хоча 68% країн мають визначення інклюзивної освіти, лише 57% цих визначень охоплюють численні маргіналізовані групи. В Україні же поняття «інклюзія» широко вживається відносно недавно та разом із поняттям «інклюзивне навчання/освіта» поки що переважно використовується стосовно людей з інвалідністю [1]. Однак, варто зауважити, що в концепції інклюзивної освіти, діти, які її потребують, можуть не мати інвалідності, але мають особливі освітні потреби. Відповідно до Саламанської декларації [3], термін «*особливі освітні потреби*» потребує більш широкого розуміння. Він стосується всіх дітей і молодих людей, чиї потреби залежать від різних фізичних чи розумових обмежень або труднощів, пов'язаних з навчанням, спричинених культурними чи соціальними факторами. Шлях у напрямі до інклюзивної освіти передбачає «визнання необхідності працювати над створенням шкіл, які залучають усіх, приймають відмінності, підтримують навчання та реагують на індивідуальні потреби».

Необхідно зазначити, що шкільна сфера застосування цих понять не є вичерпною. Інклюзія в інших сферах суспільного життя, зокрема у спорті, виступає одним з інструментів реалізації інклюзивної освіти та досягнення соціальної інклюзії в цілому. Зважаючи на різноманітність людського суспільства, кожна людина, залучена до спортивної діяльності, має унікальні здібності, власні інтереси, а також особливі потреби, серед них і навчальні. Окрім ***дітей з інвалідністю,*** потребу у створенні відповідних умов навчання мають і ***діти з***

незначними порушеннями здоров'я. Крім того, з урахуванням викликів сьогодення, все більше ***дітей*** стикаються ***із труднощами в опануванні навчального матеріалу,*** у тому числі в контексті спортивного вдосконалення. Разом з тим, існують і ***обдаровані діти.*** І перші, і другі мають особливі освітні потреби та потребують інклюзії. Недостатнє знання мови, суттєві відмінності у культурі та релігії також створюють певні складності для повноцінного включення таких осіб у спортивну діяльність. Тож ***мовні, етнічні та релігійні меншини, діти-біженці, внутрішньо переміщені діти та мігранти*** мають свої особливі освітні потреби, а відтак інклюзія в спорті поширюється і на них [1; 2; 5].

Висновки. Таким чином, основна роль інклюзії - допомогти кожному бути включеним в суспільство, освітній процес, різні види активності та діяльності. Інклюзія в спорті, як і інклюзія загалом, охоплює всі форми різноманітності, передбачаючи широкий спектр категорій осіб з особливими освітніми потребами, не обмежуючись лише особами з фізичними, розумовими або сенсорними вадами.

Перспектива подальших досліджень полягають у вивченні та аналізу кращих практик щодо реалізації інклюзивної політики в Україні та світі як теоретичного підґрунтя до реалізації інклюзії в спорті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі : навч.-метод. посіб. Харків : «Ранок», 2019. 304 с.

2. Саламанська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у галузі освіти осіб з особливими освітніми потребами та Рамки Дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами : Декларація Орг. об'єдн. націй з питань освіти, науки та культури від 10.06.1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94#Text.

3. UNESCO. Global education monitoring report 2020: inclusion and education: all means all. Paris: UNESCO, 2020. 444 p. URL: https://apa.sdg4education2030.org/sites/apa.sdg4education2030.org/files/2020-06/373718eng%20(1)-compressed-1.pdf.

4. UNESCO. Guidelines for inclusion: ensuring access to education for all : programme and meeting document. 2005. 37 c. URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000140224.

5. UNESCO. Towards inclusion in education: status, trends and challenges: the UNESCO Salamanca Statement 25 years on. 2020. 43 c. URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374246 .

ФІЛОЛОГІЯ І ЖУРНАЛІСТИКА

КУРС «УКРАЇНСЬКА МОВА ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ» У ВНЗ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ

(Беценко Т. П. , докторка філологічних наук, професорка)
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна

Згідно з частиною першою статті 10 Конституції України (254к/96-ВР) українська мова є державною мовою в Україні: «Українська мова як засіб спілкування та інтелектуального виявлення особистості відображає самобутність багатомільйонного українського народу і є основою його духовності та історичної пам'яті». На сучасному етапі «мовна політика посідає чільне місце в системі державних пріоритетів, оскільки її стратегічним завданням є забезпечення неухильного додержання конституційних гарантій щодо всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на всій території України, вільного розвитку, використання і захисту мов національних меншин та задоволення мовних потреб громадян України» («Концепція державної мовної політики»)

Зміцнення державного статусу української мови, вироблення дієвих механізмів її захисту, розвитку та популяризації відповідно до постанов чинного законодавства неможливе без впровадження мовознавчих дисциплін в освітній процес вищих навчальних закладів України.

Актуальність розвідки вбачаємо у потребі загострити увагу на необхідності повсякчасного вдосконалення і поглиблення курсу «Українська мова за професійним спрямуванням» для студентів ВНЗ педагогічного профілю.

Мета статті – окреслити мету і завдання навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» в аспекті сьогочасних вимог до підготовки майбутнього фахівця педагогічної галузі.

Виклад основного матеріалу. Дисципліна «Українська мова за професійним спрямуванням» сьогодні є обов'язковим навчальним предметом у ВНЗ. Треба наголосити, що цей курс не повинен дублювати зміст програм шкільного курсу української мови. Показово, що означена дисципліна охоплює питання теорії та практики української мови, всіх основних її розділів (зокрема, вступу, фонетики, орфографії, лексикології, лексикографії, фразеології, морфології, синтаксису), культури та стилістики української мови, історії мови (походження української мови та ін.), лінгвістичного документознавства, редагування, риторики, комунікативної лінгвістики, соціолінгвістики, правопису. Це один із найскладніших курсів, що вітчизняними вченими-педагогами розглядається по-різному. Сьогодні існує безліч підручників з ділової української мови (української мови за професійним спрямуванням). Немає єдиного підходу до викладання цієї дисципліни.

Виходячи з досвіду роботи , можемо відзначити, що цей курс не повинен містити спрощений чи примітивний матеріал. Він повинен бути орієнтований на

осягнення ключових питань, пов'язаних з вільним володінням українською мовою.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» є нормативна база сучасної української літературної мови; офіційно-діловий стиль та мовні засоби його організації, різновиди офіційно-ділових текстів; науковий стиль та засоби його мовного оформлення, види і жанри наукових текстів; усне і писемне ділове мовлення.

Мета курсу «Українська мова за професійним спрямуванням» – закріплення й поглиблення знань з української мови, формування навичок усного та писемного ділового і наукового мовлення, вдосконалення практичних умінь у володінні рідною мовою.

Викладання навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» орієнтоване на цілеспрямоване формування інтересу та шанобливого, відповідального ставлення до державної мови; усвідомлення майбутніми вчителями значущості національної мови у житті кожного громадянина України; формування національно-мовної особистості майбутнього педагога; підвищення рівня загальномовної підготовки, мовної грамотності, комунікативної компетентності студентів; практичне оволодіння основами офіційно-ділового, наукового, розмовного та інших стилів української мови, що забезпечить професійне спілкування на належному рівні; поглиблення знань студентів про норми сучасної української мови, навчання основ усної і писемної ділової комунікації; підвищення та вдосконалення рівня культури мовлення майбутніх педагогів - фахівців географічно-природничого спрямування тощо.

Вивчення курсу «Українська мова за професійним спрямуванням» передбачає активізацію та поглиблення знань з лексики, фразеології та граматики сучасної української ділової (професійної) мови, а також розвиток та вдосконалення вмінь і навичок роботи з текстами наукового та офіційно-ділового стилю в межах сфери фахової діяльності. Крім того,окрема увага повинна бути приділена питанням усного ділового спілкування, красномовства.

Основними завданнями вивчення дисципліни, за нашими переконаннями, є прагнення педагога до того, щоб:

- виховувати всебічно розвинену, національно свідому, патріотично спрямовану, інтелектуально розвинену особистість майбутнього педагога;
- формувати у майбутніх педагогів належне, усвідомлене розуміння ролі державної мови у фаховій діяльності, у повсякденному спілкуванні;
- систематизувати знання з основних розділів української мови;
- виробляти вміння добирати і використовувати мовні засоби відповідно до сфери (ситуації) спілкування;
- розвивати творче мислення студентів, потяг до науково-дослідних студій;
- вчити доречно і мотивовано використовувати вербальні і невербальні засоби спілкування в усному мовленні;
- ознайомити студентів зі специфікою офіційно-ділового стилю; розширювати, поглиблювати знання про офіційно-діловий та науковий стилі української мови, мовні засоби їх організації;

- здійснювати формування навичок редагування та перекладу наукових і офіційно-ділових текстів;
- підвищувати рівень культури усного ділового спілкування студентів в усіх сферах суспільного життя та в майбутній практичній діяльності;
- продукувати вироблення мовного чуття, мовного смаку з подальшим їх культивуванням у науково-педагогічній діяльності.

Плановані результати навчання за дисципліною повинні бути орієнтовані на поглиблення, розширення знань з предмета, на розвиток інтересу до самовдосконалення, саморозвитку.

Досвід переконує, що згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні ***знати :***

- предмет, об'єкт, мету та значення курсу; зв'язок дисципліни з іншими науковими галузями знань;
- основні поняття і терміни, якими оперує мовознавча наука,
- базові відомості про природу, властивості мови, її функції,
- теорії походження української мови,
- закономірності функціонування мови в суспільстві та її розвиток
- мовну ситуацію та мовну політику;
- мовне законодавство України;
- будову мови, структурні рівні та одиниці мови;
- основні мовні засоби ділової комунікації;
- поняття норми як основи сучасної української літературної мови; нормативну базу сучасної української літературної мови;
- поняття стилю; стильове багатство української літературної мови;
- найважливіші риси офіційно-ділового стилю і професійного (наукового) стилю української мови;
- види документів за класифікаційними ознаками, реквізити документів;
- державний стандарт та оформлення ділових документів; вимоги до складання тексту документа, правила оформлення документів різних типів;
- правила ведення ділової бесіди; дискусії та ін.;
- правила мовної культури і мовленнєвого етикету;
- зміни в українському правописі.

У процесі навчання майбутні педагоги зобов'язані набути необхідних умінь та навичок. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні ***вміти*** :

- аналізувати літературу з мовознавчої проблематики;
- моделювати схеми-таблиці узагальнюючого характеру (на основі опрацьованого теоретичного матеріалу);
- орієнтуватися у основних напрямках розвитку сучасної лінгвістики як науки;
- аналізувати явища мови в їх взаємозв'язках і взаємозумовленості;
- добирати самостійно ілюстративний матеріал до теоретичних положень;
- користуватися словниками різних типів;
- перекладати тексти українською мовою;

- складати різні типи документів;
- редагувати тексти офіційно-ділового й наукового стилів;
- створювати наукові тексти фахового спрямування.

Висновки

Виховання у студентів любові до рідної мови, прагнення до вдосконалення умінь і навичок повинно стати запорукою навчання у ВНЗ педагогічного профілю. Ділова (професійна) українська мова – це мова фаху, мова науки, мова документів і також мова повсякденного спілкування. Заняття з мови повинні збагачувати особистість, сприяти її інтелектуальному зростанню, розвивати творчий потенціал.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарчук К.С., Біленко Т.Г. та ін. Курс лекцій з дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» / К.С. Бондарчук, Т.Г. Біленко. Запоріжжя: ЗНТУ, 2012. – 68с.

2. Брус М. П. Українське ділове мовлення: навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей / Марія Брус. –– третє доповнене видання. Івано-Франківськ: Тіповіт, 2014. 306 с

3. Васенко Л. А. Фахова українська мова / Васенко Л. А., Дубічинський В. В., Кримець О. М. К.: ЦУЛ, 2008. 272 с.

4. Волкотруб Г. Й. Практична стилістика сучасної української мови: Використання морфологічних засобів мови : навч. посіб. / Волкотруб Г. Й. К.: ТОВ «ЛДЛ», 1998. 176 с.

5. Галузинська Л. І. Українська мова за професійним спрямуванням : навч. посіб. / Галузинська Л. І., Науменко Н. В., Колосюк В. О. К. : Знання, 2008. 430 с.

6.Концепція державної мовної політики»// https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161/2010.

7. Українська мова за професійним спрямуванням: навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти / уклад. О.В. Бабакова та ін. Мелітополь, 2018.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІЮВАННЯ ЕМОТИВНОЇ ЛЕКСИКИ ЯК РІЗНОВИДУ КОНОТАТИВНОЇ

(Бортун К. О., кандидатка філологічних наук, доцентка)
Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»,
м. Київ, Україна

На сучасному етапі розвитку мовознавства дослідники активно вивчають питання «лінгвістики емоцій» або «емотіології» як науки про вербалізацію, вираження та комунікацію емоцій. Емотивність – це властивість мови виражати системою своїх засобів емоційність мовця як факт його психіки. Емотивність є широким поняттям, яке охоплює багато аспектів і питань. Комунікативні інтенції, які є частиною емотивності, характерні своєю різноманітністю залежно від його характеру та конкретних обставин реалізації.

Лінгвістичний портрет реціпієнта, її мовної особистості можна створити використовуючи емотивну лексику. Створюючи свій мовний імідж лише за мови використання чи надмірного вживання чи вираження емоцій та емотивної лексики.

Маємо наголосити, що позитивні емоції, що виникають унаслідок задоволення, полегшують взаємодію людей і стимулюють спілкування. Емотивна лексика тяжіє до розмовної мови, постає своєрідним каталізатором міжособистісних стосунків комунікантів. Вона постає маркером або дружніх, неформальних відносин, або проявом неформальної атмосфери, або проявом неповаги, нехтуванням до думок адресата мовлення.

Семантичне навантаження емоційної лексики полягає не лише в номінації денотата, а й у вираженні емоцій мовця, до предмета мовлення, до ситуації спілкування. Це й відрізняє емотивну лексику від іншої, яка є предметно-логічної, тобто неускладненої конотацією.

Зокрема в українському мовознавстві виокремлюють два види емотивних слів: 1) такі, що не мають понятійної основи й виражають лише емоції; 2) такі, що виражають водночас і поняття, й емоції [11, с. 92].

Серед емотивної лексики особливо частотними є слова, які мають стилістично занижений тон: діалектизми, жаргонізми, сленгізми, вульгаризми тощо. Використання таких слів у мовленні, особливо у мовленні художнього тексту, викликане певними прагматичними цілями та створює жвавість і наочність живого мовлення.

Такі слова чітко репрезентовані в літературній нормі, і в цьому полягає суть новизни їхнього використання. Вони завжди мають синоніми в літературній лексиці і, отже, виступають, другорядними, більш експресивними, ніж звичайні, назвами предметів, які викликають емоційне ставлення до себе.

Г. Лукаш розглядає конотацію як важливу ознаку мовлення, зорієнтовану на прагматичне значення, яка залежить від лінгвокультурологічної оцінної компетенції і характерна закономірностями організації пам'яті, психологічними особливостями мовця, ставленням соціуму до дійсності тощо [9, с. 67].

Отже, стрижневою ознакою конотативної лексики мовознавці вважають, водночас, її експресивність, виразність, оцінність тощо (додаткове стилістичне

значення до основного значення), а також її суб'єктивність (психологічні, культурологічні особливості мовця). Важливими ознаками конотації є також її факультативність або оказіональність, ненормативність, незафіксованість у словниковому складі мови.

Виникнення конотативної ознаки В. Іващенко розглядає як результат: інтелектуально-логічного (асоціативного або асоціативно-образного) переосмислення денотативного значення слова; емоційно-оцінного переосмислення (шляхом інтенсифікації оцінки чи шляхом оказіонального включення лексем у контекст); як вияв органічного поєднання інтелектуально-логічного і емоційно-оцінного переосмислення [7, с. 92].

Щодо найхарактерніших рис конотативної лексики, Н. Бойко виокремлює такі:

1) антропоцентрична природа, тісний зв'язок із внутрішнім світом людини, який віддзеркаленний у фонетичній та формально-семантичній структурах;

2) полікомпонентні семантичні структури (набір денотативних, конотативних та образних елементів, своєрідність їхньої ієрархічної архітектоніки, можливість трансформування та переродження);

3) різноманітні способи вираження експресивної семантики маркованого слова (лексемно, фонетично, морфемно, семантично, інтонаційно, паралінгвально, екстралінгвально, контекстуально тощо);

4) зв'язки із лексичною системою літературної (нормативна експресивна лексика) або національної (позасловникова експресивна лексика) мови;

5) відкритість і постійне поповнення новими маркованими словами експресивного лексичного шару;

6) поєднання в експресивному лексичному складі одиниць із діаметрально протилежними емотивно-аксіологічними смислами та стильовим, стилістичним призначенням;

7) досить активне використання експресивних можливостей словотвірної системи національної мови;

8) мотивування похідного відповідним твірним;

9) структурно-семантичне та функційне узгодження з літературною нормою або індивідуально-авторською мовотворчістю (ідіостилем);

10) належність до кодифікованої системи чи ідіо-, соціодіалекту та закріплення за певною сферою вживання;

11) контекстуальна зумовленість емотивно-оцінних смислів слова, яке реалізує свої парадигматичні можливості та встановлює нові синтагматичні зв'язки під впливом лексичного оточення;

12) певна функціональна обмеженість маркованих слів, яка пов'язана із соціальним, культурним, професійним, віковим тощо статусом носів мови, їхніми біологічними, психологічними, особистісними характеристиками [1, с. 9].

Отже, емотивна функція є надзвичайно суттєвою – вона буде реалізована щоразу, коли мовець виражає свої почуття, власне ставлення до навколишньої дійсності або коли він прагне викликати певну емоційну реакцію реципієнта. Місце емотивної функції мови позначене тією функцією, яку відіграють емоції в

житті людини – функцією ситуативного переживання, вираження оцінного ставлення до життєвих ситуацій, до своєї й чужої діяльності, відображення відношення між мотивами та можливістю адекватної їм поведінки суб'єкта.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко Н.І. Лексичні експресиви як стилетвірні компоненти художнього тексту. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови*. 2014. Вип. 11. С. 7-10.

2. Бортун К.О. Стилістичний потенціал емоційно-експресивної лексики у романах Дари Корній. Закарпатські філологічні студії. Вип. 21. Т.1 2022. С. 15–19. DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.21.1.2

3. Бортун К. Синтаксичні засоби вираження конотації окличних речень у романі Наталки Доляк «Шикарне життя у Вуппералі». *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич. 2022. Вип. 53. Том 1. С. 166–173.

4. Бортун К. Мовні засоби експресивності в жіночих періодичних журналах. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи*. Том XIII: Утилітарна цінність наукових досліджень/[Ред.: Я. Ґжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін – Ужгород – Перемишль. Херсон: Посвіт, 2022. С. 164–167.

5. Гладьо С.В. Емотивність художнього тексту: семантико-когнітивний аспект (на матеріалі сучасної англомовної прози): автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ., 2000. 19 с.

6. Гнезділова Я.В. Емоційність та емотивність сучасного англомовного дискурсу: структурний, семантичний і прагматичний аспекти: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ., 2007. 20 с.

7. Іващенко В. Л. Конотативно-оцінний аспект семантики назв осіб за родом діяльності, місцем проживання та національною належністю: дис....канд. філолог. наук: 10.02.01. Київ. 1997. 190 с.

8. Кузенко Г. М. Мовні засоби вираження емотивності. *Наукові записки НаУКМА*. 2000. Т. 18: Філологічні науки. С. 76-83.

9. Лукаш Г.П. Актуальні питання української конотоніміки: монографія. Донецьк: ТОВ «Видавничо-поліграфічне підприємство «ПРОМІНЬ», 2011. 438 с.

10. Стадній А.С. До питання конотативної семантики. *Наук. зап. Вінницького держ. пед. ун-ту ім. Михайла Коцюбинського:* зб. наук. праць. Вінниця: ВДПУ, 2003. Вип. 6. С. 91-94.

ПОЕТИКА ЖАНРУ «ФАНФІК» У СУЧАСНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

(Вишняков В. Ю., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Боговін О. В., кандидатка філологічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Бурхливий розвиток культури зумовив появу нових напрямків мистецтва, зокрема масової література. Сьогодні одним із найбільших сегментів масової літератури можна вважати фанфікшн (*fan-fiction*) – фанатську творчість. Прихильники різноманітних продуктів культури створюють нові твори, на основі цих продуктів, що поповнюють колекцію найрізноманітніших сайтів, присвячених фанфікшену. Приблизні підрахунки говорять, що в інтернет-мережі нараховується близько п'ятиста тисяч сайтів пов'язаних з фанфіками.

Тема фанфікшену є малодослідженою, але цією темою в українському літературознавчому сегменті цікавилися декілька вітчизняних науковців, зокрема: Д. Березіна, Т. Воробей, А. Гурдуз, Ю. Єгорова, М. Кузнецова, Е. Невестюк, О. Улітіна, С. Філоненко.

Мета роботи – поглибити в українському літературознавстві проблему поетики жанру «фанфік».

Фанфікшн (від англ. *fan* – фанат, *fiction* – вигадка) – це зібрання літературної творчості фанатів художніх творів, а, своєю чергою, фанфіком вважається жанр, за яким пишуться непрофесійні літературні твори, породжені інтересом автора до іншого художнього твору, і прагненням розвинути сюжет, змінивши погляд на героїв та на ситуації, у яких вони опиняються. Також фанфіки не мають комерційної мети.

На сьогоднішній день прийнято вважати, що фанфікшн є сучасним явищем масової літератури, але в цьому більшість наукових дослідників не згоджуються. Вони вважають, що такий жанр, як фанфік з'явився наприкінці XIX століття, коли прихильники Льюїса Керола почали створювати власні версії пригод Аліси, та коли у 1930 році фанфікшн був офіційно задокументований [2]. Але трохи пізніше їхні судження були спростовані – нові дослідження показали, що фанфікшн з'явився ще у часи давньої Греції [1].

У наш час тема фанфішкену розглянута доволі розгорнуто, але класифікація фанфіків іноді змінюється, чи доповнюється, через те, що деякі дослідження вже не є актуальними. Науковці не можуть іноді встигнути за зміною окремих аспектів у класифікації фанфіків, але більшість мотивів та жанрів для створення фанатської творчості є основними, чи дуже популяризованими, що спрощує дослідження цієї теми. Здебільшого, як основу, виокремлюють такі особливості фанфіку: взаємовідносини між головними героями; способи побудови твору; відповідність оригіналу; емоційний фон; особливості сюжету; рейтинг та об'єм тексту [2]. З часом у більш-менш популяризованого піджанру фанфіку з'являється окрема назва, здебільшого це використовується для легшого пошуку фанфіку на задану тему на більшості сайтів з аматорськими творами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єгорова Ю. М. Феномен масової літератури: історія становлення та розвитку. *Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди*. Сер. : Літературознавство, 2011. Вип. 1(3). С. 163–169.

2. Garrett J. Fanfiction Rules Writing Research. Adele Richardson's, 2015. 6 p.

ОСОБЛИВОСТІ КОРОНОВІРУСНИХ І ПАНДЕМІЙНИХ НЕОЛОГІЗМІВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

(Вусик Г. Л., кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри української мови та славістики, Слинявук А. О., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Актуальність теми пропонованої роботи зумовлюється активністю формування та функціювання в українському суспільстві нового лексичного короновірусного кластеру. З 2019 року короновірусні і пандемійні неологізми увійшли до загальновживаної української лексики (узуалазація), приймаються як мовна норма (акцептуалізація).

Є необхідність вивчення корпусу неологізмів в українській мові, який відображає не тільки реалії пандемії коронавірусу, а й зміни в житті суспільства.

Мета вивчити особливості короновірусних і пандемійних неологізмів в українській мові.

Основний виклад матеріалу. Термін «неологізм» уперше офіційно зафіксований у 1772 році. На початку XXI століття з'являються цікаві дослідження [1], [2], [3], [4], у яких висвітлюються різні аспекти неології як нового та перспективного напряму сучасних досліджень.

Зазвичай виділяють чотири типи класифікації неологізмів:

За видом мовної одиниці
- *неолексеми* є результатом запозичення;
- *неофраземи* із ідіоматичною семантикою;
- *неосемеми* – нові значення старих слів.

За ступенем новизни мовної одиниці
- *абсолютні*, які раніше були відсутні в мові
- *відносні*, які колись існували, але на сучасному етапі виступають вже в іншому осмисленні.

За видом означуваної реалії
- *нова – стара;*
- *актуалізована – відмираюча;*
- *неіснуючі (гіпотетична).*

За способом утворення
- *семантичні* (нові значення лексичних одиниць).
- *запозичені* (зовнішні і внутрішні запозичення);
- *словотвірні*;

Головною подією 2019 року є епідемія коронавірусу, яка охопила весь світ, ставши причиною пандемії, яка вплинула і на мову: знайшла відображення як у лексиці, так і в певних моделях вираження почуттів та емоцій.

Оголошена пандемія коронавірусу є одним із основних предметів обговорення в медіа, а також об'єктом ретельного вивчення вченими та фахівцями різних наукових напрямів, у тому числі й лінгвістами.

В умовах пандемії коронавірусу, локдауну та жорсткого карантину, активізувалася мовотворчість. Неологізми спочатку виникли в медіапросторі як меми, інші склалася внаслідок пандемії і локдауну, або емоційного стану людей до ситуації. Так, в українській мові прослідковується креативний підхід, а саме мовна гра як один зі способів адаптації до психологічно складного періоду життя суспільства, наприклад: *вам замовлення із Китаю, вірус не бачить тебе, коронаідіот, ковіддисидент, коронадисидент, коронаскептик, корона, коронахворий, коронавірусні новини, коронавірусний симптом і корона-симптом, коронавірусний апокаліпсис, коронавірусна атака.*

Стресові ситуації провокують, зумовлюють лінгвокреативність носіїв мови, внаслідок чого розкривається потенціал мови в породженні нових слів.

Найбільш яскраві, актуальні події, особливо ті, які носять глобальний масштаб – як у випадку з пандемією коронавірусу, – викликають активні процеси в мові, наприклад: *covid-19, карантин, локдаун, ізоляція, самоізоляція, вакцинація, маска, санітайзер, антивакс, спендемік, дистанційка, ковідна тисяча.*

Висновок. Неологізми мінливі в часі, у просторі і відносні: неологізмом слово залишається до тих пір, поки в ньому відчувається новизна. Короновірусні і пандемійні неологізми в українській мові відображають динамічний розвиток суспільства, одночасно демонструючи здатність мови розширювати традиційні межі словотворення.

Перспективами подальших досліджень є ідентифікація шляхів та мотивації появи короновірусної лексики, інтерпретація їхньої системної організації за семантичним та прагматичним принципами, визначення ступеня потенційного закріплення короновокабуляру в системі сучасної української мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабелюк О.А., Коляса О.В., Лах Д.Р. Сленгізми на позначення явищ COVID-19 в сучасному англомовному інтернет дискурсі. *Львівський філологічний часопис*. Вип. 8. С. 14-20.

2. Весна Т. В. Лексичні інновації періоду коронавірусної пандемії. *Записки з романо-германської філології*. 2020. Т. 44. No 1. С. 82-89.

3. Красницька К. Глобальне явище CORONAVIRUS як новий концепт в англомовній лінгвокогнітивній картині світу. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Т. 1. No 32. С. 148-153.

4. Поворознюк Р. Дискурс епідемій як проблема перекладу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». Одеса* : Видавничий дім «Гельветика», 2018. Вип. 38. Т. 1. С. 156-160.

FORMATION COMPONENTS OF FOREIGN LANGUAGE LEXICAL COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS

(Herasymenko Yu. A., candidate of philological sciences, senior lecturer)
Berdiansk State Pedagogical University, Berdiansk, Ukraine

Changes in the development vector of modern society and people's living conditions have made adjustments to the goals and main tasks that are set in the training of future specialists of various specialities and directions. The levelling of borders is observed not only in the political, economic, but also in the social and cultural space. Such processes of globalization require perfect command of foreign languages to implement effective communication processes.

Lexical competence is one of the main speech competences required when learning a foreign language. It is lexical knowledge that forms the cognitive base of students, which helps them in further education. The issue of developing and implementing certain measures and exercises aimed at increasing the level of lexical competence of future specialists, who must be able not only to distinguish words and know their meaning, but also to be able to correctly combine and use them in the necessary context and in the appropriate form, becomes urgent.

Foreign language communicative competence consists of phonetic, lexical, grammatical competences, as well as reading and writing competences. Ignorance of the lexical structure of the language greatly complicates and even makes it impossible to fully participate in the speech act, as well as to understand and join written communication.

Lexical competence is understood as a person's ability to determine the contextual meaning of words, understand their structure, compare the volume of meanings in two languages, using lexical knowledge, skills and own language and speech experience.

The formation of students' foreign language lexical competence takes place through two stages, which have their own structure and features. First, there is an introductory stage, during which familiarization and acquisition of knowledge about the lexical structure of a foreign language, its rules and peculiarities of use, as well as the study of the semantic component take place. At the main stage – the automation stage – students develop and improve the skills of working with new lexical units at the "word-phrase-sentence" and "monologue-dialogue-text" levels. At this stage, students reproduce lexical units at the receptive and productive levels in the conditions proposed by the teacher himself [1].

Thus, when choosing methods and implementing tools for the formation of foreign language lexical competence of specialist students in foreign language classes, it is necessary to take into account at what stage they will be used and whether it will be purposeful [2] or random training [3]. So, we single out the following methods that have proven themselves to be among the most effective in practice: 1) interactive work with lexical material through *online flashcards* (Quizzlet та Quizziz); 2) *mind maps*: this approach increases the amount of actual material needed for memorization, reveals students' creative skills, and develops logical thinking; 3) *visualization of lexical objects*: creation of animation videos, video clips, the use of visual dictionaries (Visuwords),

etc.; 4) *YouTube*: contributes to the study of vocabulary in a socio-cultural environment and develops the skills of independent work. Can be used in flipped learning; 5) *thematic online groups*: various communities that discuss and share information on certain topics (*fandoms*); 6) *using interactive dictionaries for reading online texts* (for example, Lingro); 7) *passive work with lexical units*, which consists of creating associograms, searching for semantic connections, determining the meaning of a word through its elements, grouping lexical objects of a text or message into certain categories [1].

The choice of tools when teaching students lexical material and forming their lexical competence depends on a number of factors, including the age group, the purpose and task of studying the material, the level of formation of the group, individual characteristics of students, etc.

The last important stage on the way to the formation of foreign language competences among students is the verification and control of the acquired knowledge for the development of further learning strategies.

Formation of foreign language lexical competence in future specialists is an inseparable (part/characteristic) part and foundation of the process of formation of general foreign language communicative competence. Mastery of lexical competence by students can occur both during classes and independently during purposeful or random study of the material. The process of forming lexical competence is gradual and involves a combination of passive lexical exercises with various communicative situations.

REFERENCES

1. Герасименко Ю. Формування іншомовної лексичної компетенції у майбутніх фахівців. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Вип. 3. 2022. С. 249-255.

2. Hulstijn J. H. Incidental and intentional learning. 2003. P. 97–102.

3. Hiebert E. H., Kamil M. L. Teaching and Learning Vocabulary: Bringing Research to Practice. London, 2005. 273 p.

МОВА ВОРОЖНЕЧІ В ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ (на матеріалі текстів Telegram)

(Ємельяненко А. І., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Вусик Г. Л., кандидатка філолологічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Актуальність пропонованого дослідження полягає в тому, що мова ворожнечі в соціальних мережах набуває широкого поширення. Уся історія людства переконливо доводить, що ворожість є невід'ємною частиною життя особистості і суспільства. Сьогодні мова ворожнечі активно вторгається в публіцистичний дискурс. Тексти з ознаками мови ворожнечі стали частіше з'являтися в текстах Telegram після пономасштабного вторгнення росії в Україну.

Мета: дослідити мову ворожнечі в публіцистичному дискурсі (на матеріалі текстів Telegram).

Розглядаючи прояви мовної ворожості в публіцистичному дискурсі, необхідно враховувати складність і неоднозначність цієї проблеми. В текстах Telegram мовна ворожість виникає в тих випадках, коли особистість відчуває потребу в емоційній розрядці – вираженні негативних емоцій і почуттів, зняття емоційної напруги.

З метою виявлення особливостей вираження мови ворожнечі і аналізу зазначеного явища ми звернулися до українських публіцистичних текстів у Telegram, і вибрали слова і словосполучення, які асоціюються у нас з поняттям «мова ворожнечі».

Наприклад:

російських загарбників описують як: *віроломних, войовничих, озвірілих, хижих, непроханих, , жалюгідних, нікчемних, асвабадітєлєй, орки, москалі, русня, русаки, окупанти, рашисти, недалекі, підлі, мародери, кати, кацапи, чмобіки, недолугі, ироди, вбивці, демони, денацифіковані, демілітарізовані, свинособаки, терористи, аморальні, гвалтівники;*

негативні риси характеру з літерою Z: *Zасранці, боягуZи, Zомбовані, Zагарбники, беZмоZглі, недораZвиті, роZмазані, оZвірілі, Zвірюки, Zавербовані, руZкі;*

власні назви та імена агресора пишемо з малої літери: *росія, лавров, пєсков, скобеєва, соловйов, мєдвєдєв, гєрасімов, путін, москва, шойгу, все що пов'язано з ними.*

Чорнобаївти, бавовна,затридні, йдіть за російським кораблем, ПТНПНХ, хлопки, спецоперація(СВО), денацифікація, визволителі, жест доброї волі, на концерт до Кобзона, «Евакуація» людей і дітей.

Можемо стверджувати, що гнів, презирство в текстах Telegram безпосередньо пов'язані з агресивними проявами людини і демонструють колективну емоційну реакцію, яка втілюється за допомогою мовних засобів, і спрямована на нанесення шкоди, або на знищення іншої людини або групи людей.

За нашими спостереженнями мовне насильство, як одне з агресивних проявів, розглядається як словесна маніпуляція, нав'язування певного стилю і манери спілкування в Telegram.

Теоретична значимість роботи полягає в тому, що результати дослідження мови ворожнечі в публіцистичному дискурсі, засновані на аналізі конкретного мовного матеріалу текстів Telegram, що є певним внеском у лексикологію.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання зібраного матеріалу в навчальних курсах теорії та практики української мови, міжкультурної комунікації, стилістики, лінгвокультурології, соціолінгвістики.

Висновок. Отже, мовна ворожість – це грубе, різке, образливе висловлювання. Також це особливий вид комунікаційної поведінки, який заснований на конфронтаційних тактиках, метою якого є зробити певний вплив на адресата.

Однією з головних особливостей використання мови ворожості в сучасному публіцистичному дискурсі є обдуманість, навмисність, ретельний відбір агресивних мовних засобів.

Показниками мовної ворожості зазвичай є стилістично марковані мовні одиниці: негативна емоційна лексика, грубо-просторічні слова і вирази, жаргонізми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вусик Г. Л. Вираження мовленнєвої агресії в українських масмедія під час російсько-української війни. Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство) : зб. наук. праць. Дрогобич, 2022. № 17. С.23-27.

2. Вусик Г. Л. Лінгвокультурна адаптація вульгаризмів у російсько-українській війні «Співи Землі: біологія та екологія в літературі та культурі»: матеріали міжнародної наукової конференції (22–23.09.2022 р.) / [ред.кол.О. П. Новик, О.Д. Харлан]. Бердянськ: БДПУ, 2022. 290-293 с.

3. Вусик Г.Л., Павлик Н.В. Неологізми як мовне відображення російсько-української війни 2022 року. *Закарпатські філологічні студії*. Видавничий дім «Гельветика», 2022. № 23. Т.1. С.52-57.

МІЖМОВНА ОМОНІМІЯ: ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ

(Карпенко А. С., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Вусик Г. Л., кандидатка філологічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Актуальність. Проблеми міжмовної омонімії лексичних одиниць мають свою історію та певні перспективи вивчення. Є два підходи вивчення міжмовної омонімії – перекладознавчий, який пов'язаний з перекладом однієї мови на іншу (С. Влахов, С. Флорін) й контрастивний, в основі якого – зіставлення лексичних корелятів у двох мовах, а також виявлення наслідків контактування мов (В. Акуленко, М. Кочерган, В. Манакін).

У сучасному мовознавстві існують розходження в поглядах науковців щодо визнання і заперечення міжмовної омонімії, як лексичної категорії. Неоднаковий зміст вкладають й у саме поняття міжмовної омонімії.

Мета: дослідити проблеми вивчення міжмовної омонімії.

В україністиці є школа дослідників міжмовної омонімії з погляду їх походження та функціювання: російсько-української (Н. Заславська), українсько-польської (М. Беднаж) та українсько-чеської (О. Паламарчук, Л. Кіцила).

М. Кочерган, Н. Заславська, А. Супрун вважають, що міжмовними омонімами є ті одиниці, які повністю збігаються або є подібними за формою вираження, і розглядаються на перетині синхронного та діахронічного зрізів.

Виділяють дві причини появи міжмовних омонімів:

– оказіональний збіг звучання в неконтактуючих мовах;

– зміни у семантиці генетично близьких однокореневих слів.

Хочемо зауважити, що між спорідненими та близькоспорідненими мовами міжмовних омонімів більше, ніж у мовах з віддаленою спорідненістю.

Наприклад: укр. **блюзнити**, польськ. **bluźnić**, біл. **блюзнерыць**; укр. **вежа**, польськ. **wieża**, чеськ.**věž**; укр. **бачити**, польськ.**baczyć**, біл. **бачыць**; укр. **тиждень**, польськ. **tydzień**, словацьк. **týždeň**; укр. **навіть**, польськ. **nawet**, біл. **нават**.

На синхронному зрізі міжмовні омоніми утворюють групи, які мають розбіжності фонемні, звукові та структурно-морфологічні:

– *міжмовні омоніми, які повністю збігаються за формою вираження:*

укр. **голка** – стрижень з гострим кінцем і вушком, для шиття; чеськ. **holka** – дівчина; укр. **баян**; тур. **bayan** − жінка, яка належить до привілейованих верств населення; укр. **осуд** – вияв негативного, несхвального ставлення до когось; чеськ. **osud** – доля.

– *міжмовні омоніми зі звуковими відмінностями (різний наголос):*

укр. **худо'ба** (наголос на другому складі) – свійські сільськогосподарські тварини; чеськ. **chu'doba** (наголосом на першому складі) – бідність; укр. **поку'та** (наголос на другому складі) – визнання своєї провини, покарання за вчинений злочин, провину; чеськ. **po'kuta** (наголосом на першому складі) –штраф.

– *міжмовні омоніми з графічно-фонетичними розбіжностями:*

укр. **безцінний** – чеськ. **bezcenný** [безцені] – різниця у вимові укр. звуку «і» до чеськ. звуку «е»; укр. **будяк** – тур. **budak** [будак] – різниця у вимові укр. звуку «я» до чеськ. звуку «а»; укр. **сукня** – чеськ. **sukně** [сукнє] –різниця у вимові укр.

звуку «я» до чеськ. звуку «є»; укр. **овочі –** чеськ. **ovoce** [овоце] –різниця у вимові укр. звуку «ч» до чеськ. звуку «ц».

Аналіз текстових матеріалів показав, що міжмовні омоніми, для яких характерні повні розбіжності семантичної структури, спричиняють лексико-семантичну інтерференцію. Нерозрізнення в мовленні таких лексем призводить до порушення змісту висловлювання або його двозначності: укр.**черствий** (несвіжий) – словац. **čerstvé** (свіжий); укр. **булка** (хліб) – болг. **булка** (наречена); укр. **кава** (напій) – японськ. **kawa** (ріка); укр. **диван** (меблі) – польськ. **dywan** (килим); укр. **погода** (стан атмосфери) – словацьк. **pohoda** (комфорт).

За результатами дослідження, міжмовне омонімічне зіткнення української та інших мов відбувається найчастіше в розрядах іменників, рідше у прикметників, прислівників.

Висновок. Отже, на підставі формального та семантичного критеріїв міжмовна омонімія може бути кваліфікована як самостійне явище, що відображає контактування мов на певному синхронному зрізі, здебільшого це випадковий збіг.

Перспектива дослідження полягає в тому, що потребує ретельного дослідження генетичний, фонетико-артикуляційний, морфемний та семантичний аспекти міжмовної омонімії у споріднених і неспоріднених мовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вотінцева М. Міжмовні омоніми неспоріднених мов. *Східнослов'янська філологія* : збірник наук. праць. Серія «Мовознавство». 2015. Вип. 25. С. 37–42.

2. Кійко С. Міжмовна омонімія з погляду різних лінгвістичних дисциплін. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2017. Вип. 9(3). С. 20–25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/olinv_2017_9(3)__6 (дата звернення: 7.03.2023).

3. Кочерган М. Основи зіставного мовознавства : підручник. Київ, 2006. 424 с.

ВИКОРИСТАННЯ МАНІПУЛЯЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОСІЙСЬКИХ МЕДІА ПРИ ВИСВІТЛЕННІ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

(Кізілова Д. О., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Рула Н. В., кандидатка філологічних наук, старша викладачка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Сучасність не залишає вибору: для виживання та ефективного існування людина повинна мати інформацію про те, що відбувається безпосередньо навколо неї та у світі загалом. Якщо раніше за джерело знань слугувало те, що можна побачити особисто, то із плином часу знання, інформація набули ознак масовості. Новини значно доступніші, життя стає зручнішим та більш передбачуваним. Проте одночасно із розвитком медіа виникла цілком реальна можливість надавати повідомленням певного забарвлення, здійснювати вплив на читача чи глядача.

Мета дослідження – описати сучасні маніпуляційні технології впливу російських медіа на аудиторію під час висвітлення подій повномасштабного вторгнення їх країни на територію України.

Інформація повинна відповідати таким критеріям: актуальності, достовірності, вчасності, надійності, доступності, повноті, адекватності. Аудиторія хоче, щоб її інформували чесно, неупереджено і правдиво. Медіа почасти й працюють згідно з цим твердженням: більшість інформації може здаватися, на перший погляд, і правдивою, і неупередженою, транслювати погляди, відповідні певним інтересам суспільства. Проте потрібно постійно перевіряти, аналізувати медіаповідомлення на правдивість, наявність / відсутність маніпуляцій.

За визначенням В. Лойко, маніпуляція – це програмування суспільних думок, настроїв і психічного стану для забезпечення тієї поведінки, яка є вигідною маніпулятору [1, с. 180]. В інструментарії медіа багато способів і методів маніпуляції громадською думкою та свідомістю; така маніпуляція має виняткове негативне значення.

В. Іванов, О. Волошенюк у підручнику «Медіаосвіта та медіаграмотність» описують функцію мас-медіа – так звану підтримку у масовій свідомості домінантної в суспільстві моделі світу. Ця модель, на думку вчених, складається із представлення героїв, чіткого розподілу вчинків на правильні та неправильні та з інформаційного порядку денного як центрального поняття керування масовою свідомістю. Саме такий перелік новин, подій опиняється на перших шпальтах і саме за основне місце в інформаційному порядку денному йде постійна боротьба [3, с. 284].

Виділяють такі способи маніпуляції думкою: спіраль мовчання, метод фрагментації (білий шум), маніпуляція соціологією (опитування громадськості або створення рейтингів), метод копченого оселедця (відволікання), історичні аналогії, ефект присутності та навішування ярликів тощо.

Спіраль мовчання. Уперше цю модель запропонувала німецька соціологиня та політологиня Е. Ноель-Нойманн. Модель стосується процесу висловлення та поширення громадської думки: якщо запросити до слова представника меншості,

то слухачі, перебуваючи у більшості за певною ознакою, почуватимуться в меншості й мовчатимуть, і навпаки. [3, с. 285].

Метод фрагментації. Він полягає саме у тому, що фрагментувати, відділити одні новини від інших практично неможливо. Білий шум, як іще називають метод, може бути спричинений значною кількістю протилежних за змістом коментарів, в основі яких лежать недостовірні твердження. Також характерний супровід фактів заскладною термінологією. Складні визначення диктують наратив, що у тій чи іншій ситуації може розібратися лише фахівець, пересічній людині намагатися розбиратися не варто.

Маніпуляція соціологією. Яскравий приклад – опитування тієї аудиторії, що заходиться безпосередньо в студії: думка групи не може бути відповідною думці суспільства країни. До того ж ця група знаходиться під тиском слів і подій в студії. Глядацька аудиторія притримуватиметься наведеної у ток-шоу соціології [3, с. 292].

Метод копченого оселедця. Застосовується тоді, коли надважливе повідомлення неможливо приховати. Назву метод отримав завдяки політтехнологам: новини підбирають так, щоб аудиторія втратила пильність (за аналогією до запаху копченого оселедця, що збиває нюх собаки). У такому випадку сенсацією стає не надважливе, а те, що «оточує» читача/глядача/слухача в новинному випуску. Ціль методу – створити таку альтернативу, аби головне здавалося неактуальним.

Історичні аналогії. Метод передбачає порівняння подій, явищ, процесів, певних етапів з опертям на минулу історичну реальність, має на меті пояснення одного на прикладі іншого. Вибір такого прикладу є суб'єктивним, а як випереджувальна інформація (передбачення) наводяться показники якості аналога.

Ярлики. Спосіб маніпуляції думкою, який полягає у своєрідній інтерпретації подій, упередженому мовленні емоційно негативного характеру. Використовують зазвичай як найменування особи чи групи осіб, націй, подій, явищ, процесів тощо. На думку Т. Трачук, ярлики можуть подаватися аудиторії як перекручена інформація, що наповнена коментарями, гіпотезами, конспірологічними версіями [5, с. 101].

Ефект присутності. Містить декілька складників, що мають імітувати реальність. Застосовують як фабрикацію місця чи часу зйомки, запису певного сюжету. Широко поширений у рекламній індустрії, коли актори мають роль пересічних громадян [2, с. 21].

Із трьох просторів – фізичного, інформаційного та віртуального – інформаційний використовується для впливу на фізичний. Це можна назвати соціальними змінами – введення у суспільство нового типу поведінки способом зміни інформаційної поведінки [3, с. 288].

Яскраво ілюструють поширені маніпуляційні технології сьогодні російські медіа при висвітленні подій повномасштабного вторгнення їхньої країни на територію України. Проаналізуємо для прикладу риторику пропагандистки Скабєєвої – російської журналістки, телеведучої ток-шоу «60 минут». Зокрема при перегляді її телеграм-каналу *Скабеева* (відповідника згадуваного вище ток-шоу) чітко можна прослідкувати такий метод впливу на аудиторію як білий шум.

Стрічка каналу рясніє повідомленнями; із 24 лютого 2022 року новини з'являються із коротким інтервалом. До того ж оригінальна програма виходить телеефіром двічі на день – дві з половиною години вдень і ввечері.

Спіраль мовчання. Слово надається тільки прокремлівським експертам та політикам, в описі реакції українців – тільки про «зустріч із квітами» та складену зброю українських військових. Висвітлюється лише думка меншості аби досягти правильного сприйняття подій глядачем, тобто росіянами.

Опитування громадськості. 5 березня 2022 року було опубліковано рейтинг «схвалення роботи путіна» зі зростанням із 64.3% до 70.4%, показником довіри –з 67.2% до 73%. Скабєєва уточнює, що таке зростання зумовлено подіями в Україні. Однак більше інформації про ставлення до влади за інший період не наведено. Також 17 березня 2023 року російська пропагандистка розміщує в телеграмі досить лаконічний пост «Твиттер за Путина» і на підтвердження своїх слів подає скріншот зі стрічки британського політика Д. Куртена, який провів опитування в твіттері, хто з президентів кращий: Байден, Путін, Зеленський, Макрон. 85,7% респондентів проголосували за Путіна. Зауважимо, що у стрічці цього політика розміщений пост від 18 березня 2023 року: *Це абсолютно смішно, коли Міжнародний кримінальний суд видає ордер на арешт президента Путіна за вивезення 17 тисяч дітей із зони бойових дій. Водночас Буш, Бліар, Зеленський, Нуланд, Гейтс, Фаучі, Байден, Трюдо, Джонсон, Хенкок тощо продовжують вільно бродити*.

Відволікання або метод копченого оселедця. Звільнення Київської області тривало із 24 лютого по 2 квітня 2022 року. У цей час канал Скабєєвої транслює повідомлення про ціни на газ у Європі, санкції, промови та зустрічі російських дипломатів, погрози, так звані успіхи РФ на фронті, стан Шойгу, цитати Путіна про русофобний Захід, проте згадка про відхід військ виходить лише 5 квітня 2022 року.

Коли відбувалося звільнення українськими військовими Харківської області, російська пропагандистка мовила про союзників Росії, псевдореферендуми, удари по території півострова Крим, бої за Херсонщину, розширення НАТО, поставки допомоги Заходу, холодну зиму; рідко між цими повідомленнями були лаконічні згадки про перекидання російських військ на харківський напрямок (9 вересня 2022 року), вихід РФ з області (10 вересня 2022 року).

Історичні аналогії. Скабеева в телеграм-каналі почасти вдається до цитування президента країни-агресора. Зокрема, в одному з постів російська пропагандистка звертає увагу на промову Путіна, присвячену річниці Сталінградської битви; у промові йдеться про значення цієї битви та наявна аналогія із сьогоденням: *Ідеологія нацизму у сучасному вигляді є прямою загрозою існуванню нашої країни … нам знову погрожують німецькими танками Леопард*. У повідомленні про знищення в Україні підручників російською мовою наявна аналогія на дії нацистів: *В Україні знищують підручники російською, здається, те саме робили нацисти, але «нацизму в Україні немає»*.

Ефект присутності. Відоме відео щодо візиту міністра оборони Росії Шойгу в зону ведення бойових дій на Донбасі було висвітлено чи не в усіх пропагандистських каналах інформування. Проте Центр стратегічних комунікацій опублікував повідомлення про наказ Міністерства оборони Росії про

«правильне висвітлення» війни та, передусім, похвалу Шойгу та командувача окупаційними військами Герасимова. Багато постів від 19 березня 2023 року в телеграм-каналі Скабєєвої присвячені нібито приїзду Путіна до Маріуполя, об'їзду міста із наголошуванням на тому, що сам кермував авто, зустрічі з маріупольцями (*Пошел к людям в гости*).

Навішування ярликів. Цитата промови Путіна від 5 жовтня 2022 року: *Можливо і не було б ось сьогоднішнього конфлікта, якби не спроби деяких сил в самій Україні та на Заході виправити історію, … якби не було звеличення тих, хто співпрацював із Гітлером … у випадку із Україною, їх возвеличують, піднімають на п'єдестал, дозволяють проводити багатотисячні факельні ходи у центрах найбільших міст* (переклад – Д. К.).

У телеграм-каналі є повідомлення про офіційний дозвіл на використання нацистської символіки на військовій формі Збройних Сил України. Опубліковано відео із нібито мовою швейцарського політика Р. Коппеля: *Стало відомо, що в Україні офіційно дозволена нацистська символіка на військовій формі. У це просто неможливо повірити! Ось такий він, захист європейських цінностей.*

Отже, російські медіа широко використовують популярні та ефективні маніпуляційні технології формування громадської думки, створюючи вигідну владі картину реальності у свідомості росіян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лойко В. До питання маніпуляції суспільною свідомістю у політичному дискурсі ЗМІ. *Вісник Житомирського державного університету*. 2011. № 57. с. 179–181.

2. Мартиненко І. Сучасні медіа маніпуляції: механізми та інструменти протидії. Вінниця: Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2021. 79 с.

3. Медіаосвіта та медіаграмотність / Ред.-упор. В. Іванов, О. Волошенюк; наук. ред. В. Різун. Київ: Центр вільної преси, 2012. 352 с.

4. Скабеева. URL: https://t.me/skabeeva

5. Трачук Т. Особливості використання маніпулятивних прийомів у російських суспільно-політичних ток-шоу. *Молодий вчений*, 2019. Вип. 11 (75), С. 101–105.

КИТАЙСЬКІ ТРАДИЦІЙНІ ОБРАЗИ У ФЕНТЕЗІ-РОМАНІ РЕБЕККИ КВАН «МАКОВА ВІЙНА»

(Козлова А. О., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Боговін О. В., кандидатка філологічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

"Макова війна" – дебютний роман американської письменниці китайського походження Ребекки Кван. Написаний у жанрі фентезі, твір по-новому репрезентує китайську культуру. Одразу після виходу книга отримала широку популярність і викликала нову хвилю зацікавлення історією Китаю.

Попри те, що «Макова війна» отримала визнання серед читачів, «внутрішній світ» роману є малодослідженим. Цікавою є стаття Кари Гілі, доцента кафедри вивчення китайських та азійських досліджень в коледжі Вабаш, що досліджує репрезентацію колоніального аспекту твору – «Reimagining China's Colonial Encounters: Hybridity in Stephen Fung's Tai Chi Zero and R.F. Kuang's The Poppy War Trilogy» [1] («Переосмислення колоніальних зіткнень Китаю: гібридність у «Tai Chi Zero» Стівена Фанга та трилогії Ребекки Кван «Макова війна»»). Тож, тема цієї роботи є актуальною.

Ребекка Кван у своєму творі відобразила багато китайських мотивів. Прописуючи новий фентезійний всесвіт, авторка надихалася історією Стародавнього Китаю та китайською міфологією. Відтак, певні історії та персонажі мають свої прообрази – традиційні сюжети та образи.

Метою нашого дослідження є визначити традиційні образи, які були використані Ребеккою Кван у романі "Макова війна", дослідити їх генезу і трансформацію у творі.

На початку роману Ребекка Кван повільно пояснює читачам світобудову. Одразу ми бачимо натяк на перші китайські традиційні образи, відомі багатьом:

«But the newly conceived Nikara Empire did not survive the Red Emperor's death. His many heirs turned the country into a bloody mess during the Era of Warring States that followed, which divided Nikan into twelve rival provinces»[2, 19]. (Але новостворена імперія Нікара не пережила смерті Червоного імператора. Його численні спадкоємці перетворили країну на криваве місиво під час епохи Воюючих царств, що послідувала, і розділила Нікань на дванадцять ворогуючих провінцій).

Дванадцять провінцій – дванадцять знаків зодіака, що властиві східному гороскопу: Щур, Бик, Тигр, Заєць, Дракон, Змія, Кінь, Баран, Мавпа, Півень, Собака й Ведмідь. У китайській астрології знаки тварин, розподілені за роками і представляють те, як інші сприймають людину або як вона представляє себе. У романі Ребекки Кван кожна з провінцій має свого Воєначальника, свій тип людей (люди з темною чи білою шкірою і т.д.), а також свій «статус» або ознаку (бідна, багата, аристократична і інші).

Також існують знаки тварин, розподілені за місяцями («внутрішні тварини»), днями («справжні тварини») і годинами («таємні тварини»). Земля – це всі дванадцять знаків із п'ятьма порами року, а Імперія Нікань – це всі дванадцять провінцій.

Окрім цього, у Нікані існують ще інші символічні образи, що притаманні китайській міфології:

«She knew their names, of course – the White Tiger, the Black Tortoise, the Azure Dragon, and the Vermilion Bird. And she knew that they represented the four cardinal directions, but they formed only a small subset of the vast pantheon of deities that were worshipped in Nikan» [2, 25]. (Вона, звісно, знала їхні імена – Білий Тигр, Чорна Черепаха, Лазурний Дракон і Червоний Птах. І вона знала, що вони представляють чотири кардинальні напрямки, але вони утворюють лише невелику частину величезного пантеону божеств, яким поклонялися в Нікані).

Ці чотири символи найчастіше вважаються охоронцями чотирьох сторін світу. У китайській класичній Книзі обрядів згадуються Білий Тигр, Чорна Черепаха, Лазурний Дракон і Червоний Птах як геральдичні тварини на військових прапорах. Вони пов'язані з чотирма кардиналами: південь, північ, схід і захід. У «Маковій війні» вони стали божествами для народу.

Одним з найголовніших образів у романі є правителька країни – Імператриця Су Дадзі: «Su Daji had traded her ceremonial robes for a green soldier's uniform. Her shoulder pads were inlaid with jade armor, and a longsword hung at her waist. It seemed like a message. She was not only the Empress, she was also grand marshal of the Nikara Imperial Militia. She'd conquered the Empire once by force. She'd do it again» [2, 488]. (Су Дадзі проміняла свою парадну мантію на зелену солдатську форму. Її наплічники були інкрустовані нефритовим обладунком, а на талії висів довгий меч. Це було схоже на послання. Вона була не тільки імператрицею, вона також була великим маршалом імперського ополчення Нікара. Одного разу вона завоювала імперію силою. Вона зробить це знову).

За сюжетом Су Дадзі молилася богині Нюйві і та дала їй силу чарувати та гіпнотизувати. За допомогою цих сил вона допомогла Великому Воїну стати Імператором, а потім сама стала Імператрицею, коли той помер. З цієї історії можна прослідкувати, що Імператриця Су Дадзі з «Макової війни» є прообразом Дадзі з «Fengshen Yanyi» («The Investiture of the Gods» – книга XVI століття про китайських богів та демонів) [3]. За фольклорним сюжетом, богиня Нюйва наділяє Дадзі силою, щоб та відволікла короля Чжоу від правління, що призвело до його смерті. Її також називають femme fatale у китайській культурі.

Таким чином, проаналізувавши «Макову війну» Ребекки Кван ми визначили притаманні твору традиційні образи. Світобудова та сюжет роману містять в собі символи китайської астрології – дванадцять знаків зодіаку, що представляють собою дванадцять провінцій, божества Нікану – представники чотирьох сторін світу у китайській міфології: Білий Тигр, Чорна Черепаха, Лазурний Дракон і Червоний Птах. Яскравим жіночим образом є Імператриця Су Дадзі. Її фольклорним прототипом є Дадзі, чию історію використала Ребекка Кван.

ЛІТЕРАТУРА

1. Healey C. Reimagining China's Colonial Encounters: Hybridity in Stephen Fung's Tai Chi Zero and R.F. Kuang's The Poppy War Trilogy. *Comparative Literature & World Literature*. 2021. Vol. 6, no. 1. P. 35-62.

2. Kuang R. F. The Poppy War. London: Harper Voyager, 2018. 545 p.

3. Zhonglin X. The Investiture of the Gods. Internet Archive. URL: https://archive.org/details/investitureofthegodsfengshenyixuzhonglin_201908/mode/2up (дата звернення: 20.03.2023).

«ТИ ВІКТОРИННИК, ГАРРІ»: ФУНКЦІЇ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ТЕКСТІВ У РОМАНІ «КНИЖКОВЕ ЖИТТЯ НІНИ ГІЛЛ»

(Лихацька В. М., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Науковий керівник: Табакова Г. І., кандидатка філологічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Феномен прецедентності сформувався в кінці ХХ ст., у зв'язку з розвитком гуманітаристики, зокрема літературознавства, та з посиленням уваги науковців до процесу функціонування, перетворення текстів в межах певної культури або народу, враховуючи її рівень розвитку. Людська культура має властивість збагачування та зберігання, тому в кожної нації наявні свої надбання, які з часом можуть набути різноманітних статусів, що надають можливість певній національній спільноті зберігати певний культурний концепт. Такі концепти наповнюються змістом (це може бути літературний твір, реклама тощо) та перетворюються на прецедентні тексти. Унікальний факт, прийнятий у своїй цілісності, в єдності з її природою та надавши нам досвід, сприйнятий нашими почуттями. За своїми властивостями прецедентні феномени класифікуються в межах заданого дискурсу. Так, дослідниця Галина Сюта класифікує їх у такій послідовності: 1) *національно-прецедентні* — відомі кожному типовому представнику народної спільноти; 2) *соціумно-прецедентні* — відомі кожному типовому представникові соціуму; прецедентні посилання повязані з культурними явищами, зокрема, книги, телебачення, кінофільми, мультиплікація, музичне мистецтво тощо; 3) *універсально-прецедентні* — відомі кожному типовому сучасному мовцеві, притаманні когнітивній базі особистості незалежно від її соціального становища, культурного розвитку, освіти тощо [2, с. 215]. Властивості та проблематику, а саме культурний вплив прецедентних текстів, досліджували такі учені, як І. А. Хижняк, І. С. Грабовенко, О. А. Ільченко, Т. Ю. Кальченко, Н. Сунько тощо. Тож **актуальність** нашого дослідження зумовлена малою кількістю праць у галузі літературознавства про даний феномен. Прецендентні тексти досліджувалися на матеріалі художнього твору Еббі Ваксман «Книжкове життя Ніни Гілл», яка також не зазнала ґрунтовного вивчення в українському літературознавстві. Отже, це посилює актуальність роботи. **Метою** дослідження є аналіз та визначення ролі прецедентних текстів у книзі «Книжкове життя Ніни Гілл».

Книга вийшла у 2019 році англійською мовою, а вже у 2021 році — в українському перекладі. В основі сюжету – інтровертне та книжкове життя Ніни, яка намагається зрозуміти, чи може реальне життя колись зрівнятися з вигаданим на сторінках книг. Головна героїня насолоджується життям: багато читає, працює у книгарні та бере участь у багатьох вікторинах. Анжела Хаупт, у статті для «The Washington Post», зазначає, що головна героїня може співвідноситися з образом Елізабет Беннет — головною героїнею роману «Гордість і упередження» Джейн Остін [4]. Читання для Ніни є вирішенням всіх проблем. Одного дня життя Ніни змінюється — неочікувано з'ясовується, що у неї є батько і він залишив у спадок незліченну кількість родичів, які кожні по-своєму індивідуальні, різнобічні та тісно пов'язані між собою.

Художній твір починається з опису типового робочого дня Ніни, де до неї звернулася недоброзичлива клієнтка із побажанням повернути гроші за «нудну» книгу, але дівчина в процесі спілкування вияснилося, що це неможливо. А вже ввечері Ніна повернулася додому, перед цим прогулюючись теплим і сонячним Лос-Анджелесом. Як і всі книголюби, головна героїня має домашнього улюбленця, а саме — котика на ім'я Філ. У тексті простежуються соціумно-прецедентні одиниці. Авторка активно залучає посилання на світову літературу, зокрема на відомий текст Алана Мілна, проводячи паралель головним героєм твору Вінні Пухом, коли улюбленець приніс їй черв'яка: «Поласувати чимось смачненьким», щоб змалювати характер домашнього улюбленця: «Ой, мало не забув, я приніс тобі черв'яка. Нічого особливого, просто мертвий черв'як, якого я спіймав власними лапами та приніс тобі. Я подумав, що, можливо, тобі схочеться поласувати чимось смачненьким після роботи. Ну ти розумієш» [1, с. 21].

Одним із улюблених хоббі Ніни є участь у групових вікторинах, команда якої складається з неї та її трьох найближчих друзів і мала назву «Оформи їх, Данно». Завдяки цьому вона тренує свій мозок та збагачує свої знання. Кожна команда має назви, які співставляються з певними культурними продуктами, наприклад, серіал «Гаваї 5-0» («Оформи їх, Данно») та Гаррі Поттер («Ти вікторинник, Гаррі»), які присутні у назвах команд: «Нінина команда з вікторини складалася з неї та її трьох найближчих друзів і мала назву «Оформи їх, Данно» [1, с. 26]; «— Хто прийшов? …….—Це команда «Ти вікторинник, Гаррі» [1, с. 28].

Власниця книгарні «У лицаря», Ліз, має платити за аренду магазину щомісяця, але у неї з цим проблеми. У цій справі їй допомагає Ніна, яка голосом персонажу американського мультфільму «Dudley Do-Right», запевняє подругу, що допоможе їй. Таким чином, ремінісценція до культової картини створює комічну ситуацію: «— Ти ПОВИННА це зробити, — наполягала Ніна. — Я не можу заплатити за оренду, — повторила дівчина. Тоді Ніна сказала голосом Вправного Дадлі: — Я заплачу оренду!» [1, с. 50].

У книзі присутні алюзії не тільки на класичні мультфільми, але і на літературні твори, зокрема на персонажів трилогії Дж. Мартіна «Пісня льоду й полум'я», на п'єсу С. Бекета «Чекаючи на Ґодо». Влучне використання таких алюзій підсилюють самопочуття Ніни та образ її батька: «— Звісно, не навмисне, але не часто людям доводиться стати Джоном Сноу» [1, с.84]; «— І тепер наш батько – це ще один персонаж, про якого всі говорять. — Саме так, але він ніколи не з'являється на екрані. Він Ґодо» [1, с. 93].

Найпрозорішим є відсилання до роману «1984» Джорджа Орвелла, коли Ніна прибула до адвоката, щоб зустрітися з її родичами для оголошення заповіту батька. Головна героїня визнає переваги та недоліки свого характеру, а також різнобічність її рідних людей, хоча не всі ставляться до неї добре. За допомогою посилання на відомий антиутопічного тексту вона порівнює свою комунікацію з близькими людьми, іронічно підкреслюючи, негативне спілкування з деякими особистостями: «Ніна не відчувала дискомфорту з приводу того, що вона нетовариська людина. Не кожна зустріч має перетворитися на вечірку, хіба ні? У її кімнаті номер 101 знайшлося б місце хіба що для кількох осіб, чиїх імен вона не пам'ятає» [1, с. 143].

У романі простежуються також універсально-прецедентні тексти. Відомий японський мультиплікатор Хаяо Міядзакі теж присутній у творі, як елемент якості порозуміння між Ніною та її братом. Студенти Каліфорнійського університету зображуються як нерди, адже існує стереотип, що кишенькові протектори носять лише вони: «Дивна суміш різних студентів — починаючи від тих, хто носить кишенькові протектори, до тих, хто любить мультики Міядзакі» [1, с. 221].

Наступним прикладом є національно-прецедентний феномен, який теж наявний у тексті, зокрема у вигляді посилання на американське телебачення. Найвідомішим та багаторазовим переможцем в різних квізах та вікторинах в США був Кен Дженнінгс. Відомий гравець виріс у столиці Південної Кореї — Сеулі, де став прихильником шоу «Jeopardy!». У 2004 році він успішно пройшов прослуховування на місце в шоу та здобув блискучусерію з 74 перемог [5]. У романі ведучий гри робить огляд гравців для того, щоб запобігти шахрайству: «Вікторинний мудило уважно оглянув учасників, певно, перевіряючи, чи ніхто з них, бува, не Кен Дженнінгс.» [1, с. 333].

Отже, феномен прецедентності набув популярності в кінці ХХ століття завдяки розвитку гуманітаристики та з посиленням інтересу дослідників до функцій і перетворення текстів в межах культури або цілого народу. Саме поняття культури включає в собі функції збагачування і зберігання, що дозволяє втримувати в своєму когнітивному полі концепти притаманні певному середовищу та використовувати їх в культурному та літературному дискурсі. Самі ж прецедентні феномени поділяються на національно-прецедентні, соціумно-прецедентні та універсально-прецедентні, які в межах певних комунікаційних ситуацій виконують роль відтворення певних культурних одиниць, що містяться когнітивній базі культурного носія. В цьому контексті стає цікавим роман Еббі Ваксман «Книжкове життя Ніни Гілл». У художньому творі розповідається про Ніну Гілл, яка проживає в славнозвісному місті Лос-Анджелесі. Вона працює в книгарні та насолоджується інтровертним стилем життя. Проведений аналіз твору дозволив з'ясувати, що у книзі присутні прецедентні тексти, алюзії і ремінісценції, які пов'язані з культурним простором Америки, зокрема посилання на світову літературу, кінофільми, мультфільми і телебачення. Вони підсилюють образи головних персонажів, надають їм значущості й дозволяють залучити широкий матеріал американської і світової культури в художній твір.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ваксман Е. Книжкове життя Ніни Гілл. Харків: Віват, 2021. 352 с.

2. Сюта Г. Текст як об'єкт пізнання і поняття теорії прецедентності. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2017. № 3. С. 214–222.

3. Haupt A. In 'The Bookish Life of Nina Hill,' Abbi Waxman introduces a modern-day Elizabeth Bennet. Washington Post. URL: https://www.washingtonpost.com/entertainment/books/in-the-bookish-life-of-nina-hill-abbi-waxman-introduces-a-modern-day-elizabeth-bennet/2019/07/09/23b4ef4c-a24f-11e9-b732-41a79c2551bf_story.html (дата звернення: 04.04.2023).

4. Ken Jennings. Jeopardy! Official Site. URL: https://www.jeopardy.com/about/cast/ken-jennings (дата звернення: 04.04.2023).

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

(Любчич Е. В., викладачка іноземної мови)
ВСП «Васильківський фаховий коледж Національного авіаційного університету», м. Васильків, Україна

Сучасний євроінтегрований курс розвитку нашої країни зумовлює певні вимоги до фахівців усіх галузей, однією з них є володіння іноземною мовою, оскільки саме мова є провідним засобом спілкування, здатним розширити та реалізувати всі аспекти професійної діяльності сучасного фахівця.

Вивчення іноземної мови сприяє зростанню навчального потенціалу людини, сприяє її особистісному та інтелектуальному розвитку. Експериментально доведено, що розвиток аналітичних здібностей під час оволодіння іноземною мовою позитивно впливає на математичні й навіть комунікативні здібності людини. Володіння іноземними мовами розширює професійні можливості студента дозволяючи працювати з різними науковими та інформаційними джерелами, навчальною літературою, фаховими посібниками тощо; здійснювати ділову комунікацію; ефективно працювати з технічними засобами, зокрема комп'ютером; шукати необхідну інформацію в мережі Інтернет на іноземних ресурсах; презентувати власні здобутки засобами новітніх, прогресивних програм; вільно спілкуватися з іноземними колегами; здобувати нові знання, що є недоступними без вільного володіння іноземною мовою, тощо.

Враховуючи вищесказане головною метою у викладанні іноземної мови, зокрема англійської, стає формування у студентів комунікативної компетентності, що передбачає використання лексичних одиниць, граматичних структур у безпосередньому акті спілкування – у письмовому або усному вигляді. В межах даної компетентності передбачається, що студенти повинні вміти обговорювати певні теми, доводити власну точку зору, розвивати критичне й креативне мислення та вміти швидко адаптуватися в мовному середовищі [1].

Спілкуючись рідною мовою, мовець думає лише про те, що сказати і в якій послідовності, окремі операції процесу мовлення непомітні, бо вони автоматизовані і здійснюються миттєво. Відсутність постійного мовного середовища ускладнює процес говоріння, тому викладач іноземної мови повинен моделювати проблемні ситуації відповідно до віку та теми, що вивчається, що дозволяє оволодіти різними засобами і прийомами мовленнєвої діяльності: уміння слухати, розуміти і відтворювати певну інформацію; уміння вести діалог; уміння переконувати, критично і творчо мислити.

Одним із елементів комунікативної компетентності є соціокультурна компетентність як складне інтегроване утворення у характеристиці особистості. Основними складовими частинами соціокультурної компетентності є культурознавча та лінгвокультурознавча, соціальна, соціо-лінгвістична та країнознавча компетенції [2].

Враховуючи стрімкий розвиток інформаційних технологій, вагоме місце у формуванні професійних компетентностей займає цифрова компетентність. Використання технологій мультимедіа на заняттях з іноземної мови сприяє

підвищенню якості професійної підготовки за рахунок поєднання всіх можливих впливів на студентів одночасно графіки, тексту, звуку і зображення.

Для того щоб відповідати на сучасні виклики, які ставить перед викладачем діджиталізація суспільства, він має повною мірою опанувати новітні технічні та інформативно-комунікативні засоби, які зараз знаходяться у широкому вжитку, та переорієнтувати своє мислення на усвідомлення принципово нових вимог щодо своєї професійної діяльності. Для підвищення ефективності навчання конкурентоспроможних фахівців в умовах інформаційного суспільства, формування професійних компетенцій у майбутніх фахівців, актуальним нині стає використання електронних підручників, які доповнюють традиційні форми навчання.

Найбільших змін зазнали принципи комунікації між викладачами та студентством інтернет-месенджери, такі як Viber, WhatsUp, Telegram, Meta Messenger та ін. Вони забезпечують швидкий безкоштовний обмін текстовими повідомленнями, фото, відео, гіперпосиланнями та файлами; дозволяють створювати групові чати, організовувати опитування, голосування та ін. Не можна залишити поза увагою головний відеосервіс сучасності – YouTube.

Використання онлайн-ресурсів в цілому являється своєрідною фасилітацією у мовній підготовці студентів технічних навчальних закладів. Вони сприяють підвищенню мотивації та бажання студентів вивчати мову, зацікавленості у вивченні мови, інтенсифікації інтерактивної та комунікативної діяльності, розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності, вдосконаленню вмінь досліджувати, використовувати інформацію як основний матеріал для отримання знань. Слід зазначити, що ефективність заняття значною мірою залежить від позитивного психологічного клімату, вміння викладача підбадьорити студентів посмішкою, схвальним поглядом, передати їм свою віру в їх здібності. Здобувачі освіти не повинні відчувати страх за неправильність сказаного.

Для створення позитивної та невимушеної атмосфери спілкування та атмосфери загальної релаксації на заняттях англійської мови, незамінним знаряддям стає використання інтерактивних методів навчання, адже метою інтерактивного навчання є створення комфортних умов, за яких здобувачі освіти відчувають успішність, свою інтерактивну досконалість, що робить ефективним сам освітній процес. Недаремно слово «інтерактив» (пер. з англійської «inter» - «взаємний», «act» – діяти) означає взаємодіяти.

Варто підкреслити, що якість формування іншомовної компетентності в значній мірі залежить також і від наповненості навчальних груп. Поділ навчальної групи досить важливий пункт в навчальному процесі. Найефективнішим є не лише кількісний розподіл, а й диференційований згідно рівня навчальних досягнень.

Таким чином, підвищення ефективності процесу формування англомовної комунікативної компетентності студентів визначається дотриманням певних умов лінгвосоціокультурної спрямованості, серед цих умов найважливішими є такі: використання комплексу тематично організованих автентичних матеріалів лінгвосоціокультурного характеру; вивчення англійської мови у взаємозв'язку з блоком технічних дисциплін (принцип міжпредметної інтеграції); інтерактивне включення в англомовну комунікацію на основі використання методів і прийомів

контекстно-комунікативної технології; формування мотивації студентів; створення сприятливого соціально-психологічного клімату [3].

В процесі освітньої взаємодії учні мають дати відповідь на запитання: «Чи можна обійтися без іншомовної компетентності в 21 столітті?». Напевно, що без знань іноземної мови обійтися можна, але стати конкурентоспроможнім фахівцем – ні. Іншомовна компетентність – це не сама ціль, а знаряддя для досягнення мети. Нині володіння іноземною мовою на професійному рівні, здатність спілкування в ділових і наукових сферах є умовою успішного кар'єрного зростання студентів-випускників немовних спеціальностей й саме до формування таких фахівців треба прагнути на всіх рівнях освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акмалдінова О.М. Лінгвосоціокультурний аспект навчання іноземним мовам. *Нові технології навчання: наук.-метод. зб.* Київ: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. 2010. Вип. 61. С. 78-83.

2. Волошина Л.Є. Формування соціокультурної компетентності учнів на уроках англійської мови (методичні рекомендації). Радомишиль. 2019. URL: https://naurok.com.ua/formuvannya-sociokulturno-kompetentnosti-uchniv-na-urokah-angliysko-movi-metodichni-rekomendaci-144758.html (дата звернення: 25.03.2023).

3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека в освітньої політики (Під заг. ред. О.В. Овчарук). Київ: «К.І.СЛ». 2004. -112 с.

ОСВІТНІ БАР'ЄРИ: ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ (НА ДОСВІДІ УНІВЕРСИТЕТУ НЬЮ ВІЖЕН, М. ТБІЛІСІ)

(Мельнікова Ю. А., кандидатка філологічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, Бердянськ, Україна
(Мачітідзе І., кандидатка політичних наук, асоційована професорка школи політики і дипломатії)
Університет Нью Віжен, м. Тбілісі, Грузія

Повномасштабне вторгнення російських військ на територію України змусив мільйони українців шукати притулку в різних країнах світу. Зокрема, кордони Грузії перетнули близько 140 тисяч громадян України. Частина вирушила далі, до країн Європи, у Канаду чи Сполучені Штати Америки, частина залишилася у гостинній Грузії. Попри шалену підтримку грузинського народу українці-вимушені мігранти зіткнулися з певними бар'єрами. Шляхи подолання інформаційних бар'єрів для вимушених мігрантів з України у Грузії ми розглядали в іншій публікації, де зокрема торкнулися і заходів щодо подолання освітніх бар'єрів: «Дві публічні школи в Тбілісі (№ 41 імені Михайла Грушевського, № 220) й одна школа в Батумі (державна школа № 20) відкрили українські сектори, організували навчання дітей із 1 по 11 класи за чинними українськими програмами з вивченням грузинської мови та літератури і предмету «Наша Грузія» [1, с. 116]. Освітній процес забезпечують 37 вчителів з України у тбіліських школах українського сектору і 35 – у Батумі.

Мета цієї стаття – проаналізувати освітні бар'єри та стратегії їх подолання на прикладі грузинського освітнього простору.

Освітніми бар'єрами називають перешкоди, які ускладнюють або заважають доступ до освіти для певних груп людей. Освітні бар'єри можуть бути пов'язані з іншими аспектами освіти, такими як фінансування, доступність, якість навчання, доступність інформації, мова навчання, культурні різниці та інше. Наводимо декілька прикладів освітніх бар'єрів: фінансові бар'єри – висока вартість навчання та відсутність можливості отримати стипендію або підтримка з боку держави можуть ускладнити доступ до освіти для студентів з низькими доходами або для тих, хто живе в малозабезпечених регіонах; культурні бар'єри – різниця в культурних цінностях та традиціях може призвести до того, що певні групи людей можуть відчувати себе відчуженими в навчальному середовищі, відчувати труднощі через неналежну підтримку; мовні бар'єри ускладнюють доступ до освіти для іноземних студентів або для студентів, які мають обмежені знання мови; фізичні бар'єри виникають тоді, коли заклади освіти не пристосовані для людей з фізичними обмеженнями, що ускладнює їхній доступ до освіти; технологічні бар'єри перешкоджають здобувачам доступ до необхідних технологій для навчання в Інтернеті, що ускладнює їхнє включення в цифрову освіту.

Ці бар'єри можуть мати серйозний вплив на життя людей, які зіткнулися з ними, і можуть призвести до обмеження їхнього стану та досягнення, також можуть посилювати соціальну нерівність і підвищувати дискримінацію в освітній системі.

Для подолання освітніх бар'єрів необхідно забезпечити доступність та рівність в освіті для всіх людей, незалежно від їхнього стану, культурних відмінностей, мови та інших факторів.

Так, університет Нью Віжен (НВУ) з перших днів повномасштабного вторгнення розробив програму підтримки як для студентів, так і для викладачів з українських ВНЗ. Треба зазначити, що НВУ невипадково долучився до цієї ініціативи одним з перших, адже співробітники його різних департаментів неодноразово брали учать у дослідницьких проектах і конференціях в Україні. Ректор НВУ, у минулому голова Національного центру з акредитації, був членом команди експертів з реформування стандартів акредитації навчальних програм в Україні. Також треба зазначити, що студентами університету Нью Віжен є вихідці з більше ніж 80 країн, тож закономірно, що цільовою аудиторією програм допомоги стали не тільки громадяни України, але й іноземні громадяни. Саме ця група студентів опинилися у складній ситуації, коли безпрецедентні заходи щодо допомоги громадянам України у країнах ЄС та інших країнах не поширювалися на тих осіб, які також були вимушені втікати від війни, але не мали відповідних документів через візові обмеження. Особливо це стосується Сходу України, таких університетів як Каразінський університет і національний медичний університет міста Харкова, з якими активно співпрацює НВУ.

Стосовно громадян України, університет сприяє їхньому залученню в освітній простір Грузії, надаючи стипендію у розмірі 50% від вартості навчання та фінансову підтримку задля покриття щоденних витрат. Українські та іноземні громадяни з українських закладів вищої освіти мають змогу долучитися до програм мобільності у партнерстві з університетами ЄС.

Маючи 10-річний досвід у запровадженні програм з фізичної реабілітації для параолімпійської збірної з Грузії, НВУ особливу увагу надає забезпеченню доступності навчання для людей з фізичними обмеженнями. Попри те, що Грузія потребує докорінного реформування сфери освіти задля повноцінної інтеграції її різних груп населення, удосконалення навчальних програм та підходів до навчання з урахуванням культурних особливостей, підтримка толерантності та мовного розмаїття є тими напрямками, за якими вже можна виділити конкретні і вагомі досягнення.

Отже, зниження освітніх бар'єрів може покращити якість освіти, збільшити кількість людей, які мають доступ до освіти, та сприяти розвитку національної економіки та соціальному розвитку суспільства в цілому, міжнародному співробітництву.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мельнікова Ю. О. Шляхи подолання інформаційних бар'єрів для вимушених мігрантів з України у Грузії. Матеріали другого науково-методологічного семінару «Права людини: відображення у медіапросторі». 27 лютого 2023 року. Київ, 2023. С. 116–118.

ТЕЛЕГРАМ-КАНАЛ «ТРУХА»: МЕДІАКРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ

(Мельніков А. Г., здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Костромицький Р. І., кандидат філологічних наук, доцент),
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Від початку повномасштабного вторгнення росії в Україну, люди почали шукати швидкий та зручний спосіб отримання оперативної інформації та новин про події на сході країни. Саме тоді месенджер Telegram став популярним серед українців. Телеграм набув популярності через свою простоту та зручність використання, а також завдяки тому, що він дозволяє передавати інформацію у форматі чатів та каналів. Крім того, Telegram забезпечує шифрування повідомлень та інших даних, що робить його популярним серед тих, хто шукає більш безпечні способи комунікації та обміну інформацією. Усе це свідчить про актуальність нашого дослідження.

Завдяки Telegram українці можуть зв'язуватися зі своїми родичами та близькими, які можуть бути в зоні бойових дій. За допомогою цього месенджера вони отримують оперативну інформацію про безпеку своїх близьких та зв'язуються з ними, щоб дізнатися про їхній стан. Крім того, Telegram дозволяє створювати групи та канали для обміну інформацією, що дозволяє користувачам отримувати новини та інформацію з різних джерел одночасно. Проте є у Телеграм і свої скелети в шафі. Один з них – канал "Труха", започаткований харків'янином Максимом: «Привіт! Я – Макс, засновник наймасштабнішого пабліку «Труха Україна», в якому я за 2 місяці збільшив кількість аудиторії від 180к до 1,9 мільйона» (тут і далі переклад наш. – М. А., К. Р.) [6].

Мета цієї статті – медіакритичний аналіз матеріалів телеграм-каналу «Труха», які можуть шкодити українцям і заважати військовим.

По-перше, анонімність каналу. Труха, разом з іншими аналогічними каналами, залишається анонімним джерелом інформації без опису правил, джерел фінансування та редакторської політики. Крім того, канали, які репостять контент від анонімних підписників, не відповідають журналістським стандартам, тоді як медійники активно дискутують про доцільність публікації інформації на основі анонімних джерел.

Другий аспект, який є предметом нашого аналізу, це інформація про походження контенту. Канал Труха такої інформації не надає і не містить посилань на первинні джерела. У своєму блозі на Medium засновник Трухи зазначав, що на початку каналу вони «позичали» контент з інших каналів і медіа [4]. Далі в блозі автор стверджував, що підхід змінився, проте це не відповідає дійсності, оскільки відео, опубліковані на каналі, як і багато інших дописів, здебільшого не мають даних про походження інформації.

Часто можна помітити порушення повноти посилання навіть тоді, коли інформація про джерело наявна. Контентмейкери з Трухи нерідко використовують фото, які навіть не належать до цього джерела, наприклад, фото Антонівського мосту, яке було приписано Андрію Цаплієнку (який, до речі, видалив це фото і сумнівається у його справжності) [7]. Про такі подробиці автори зазвичай не повідомляють.

Під час війни канал «Труха» було звинувачено у співпраці з окупантами. Адміністратори цього месенджера стверджують, що підтримують ЗСУ та надають їм допомогу. Однак спецслужби вважають, що «Труха» використовується для підривної діяльності під прикриттям волонтерської роботи. Від самого початку вторгнення на сході країни канал «Труха» почав публікувати фотографії та відео з місця прильотів, що допомагає коригувати дії ворога.

Коли ворог атакує українські міста, всі хочуть дізнатися якомога більше інформації – що відбувається, де, як, хто постраждав. Однак, емоційні повідомлення про сотні дронів або ракет, які летять у напрямку вашого міста, надають не стільки інформацію, скільки збільшують паніку серед мешканців, тим самим допомагаючи ворогу.

Проаналізуємо декілька випадків. Наприклад, на каналі «Труха Кременчук», виклали відео обстрілів промислових об'єктів міста навесні 2022. Наступного дня після публікації про один із заводів міста його обстріляли ракетами. Тому кременчужанам не слід надсилати «Трусі» будь-які відео або фото, навіть за обіцянку винагороди. По-перше, ці матеріали можуть потрапити до ворога. По-друге, спецслужби можуть встановити, хто їх надіслав, і звинуватити у співпраці з окупантами.

Інший кейс: 18 жовтня мер Івано-Франківська Руслан Марцінків оголосив про загрозу обстрілів та закликав містян перебувати в укриттях. Він заявив, що ворог обстрілює цивільну енергетичну інфраструктуру України та радить зберігати запас питної та технічної води, а також заряджати телефони в разі потреби. У своїй інтерпретації інформації, яку поширила «Труха», заявка про загрозу обстрілів по Україні була спотворена і «переросла» в обстріл самого міста Івано-Франківська: «Івано-Франківськ! Обстріл цивільної інфраструктури». Цю новину швидко розповсюдили російські ресурси, які почали радіти "прильотам" по енергосистемі міста.

Ще однією негативною ознакою є фейки і неточності у стрічці "Трухи". Так, 29 квітня на каналі Труха було опубліковано пост з наступним текстом: "Путін готує важливу заяву на 9 травня про оголошення масової мобілізації населення заради вирішального удару по Україні – The Daily Mail з посиланням на міністра оборони Великої Британії» [1].

Уже за 20 хвилин у стрічці з'явилося уточнення, що це лише здогадки, а точної інформації поки що немає. В останньому реченні було зазначено, що "Дейлі Мейлу більше не віримо" [3]. Однак, буквально за п'ять днів The Daily Mail знову стануть джерелом для Трухи, щоб провести наступний маніпулятивний вкид. Цього разу був опублікований прогноз щодо можливого використання Росією ядерної зброї ("Президент РФ відправляє сигнал Заходу про серйозність своїх намірів щодо застосування ядерної зброї – The Daily Mail") [2].

Ще одним показовим кейсом є публікація з "розгоном мітингу пожежників в Енергодарі". Із оригінального відео, яке теж є в мережі [5], стає зрозумілим, що пожежники вишикувалися на площі, а потім почали різко збиратися й іти після того, як до них підійшла група російських військових. Більше відео- та фотодоказів немає. Хоча можливо, що протест та його придушення відбулися. Однак хтось цілеспрямовано взяв старе відео, наклав на нього українську озвучку

й використав як аргумент проти російських окупантів. Чи насправді проти України?.

Оновлення і уточнення інформації здійснюється авторами канали теж своєрідно. Їх фірмове **"UPD:",** на наш погляд, не виконує ту функцію, яка покладається на такі матеріали. Зазвичай, читачі дуже рідко переглядають одну і ту саму новину, у сучасному інформаційному океані це недоречно і майже неможливе. Те, що новини редагуються, доповнюються і виправляються, це добре, проте враховуючи, як працює інтерфейс Телеграму, було б ефективніше робити для цього новий, окремий пост, особливо, якщо попередній – це кардинально невірна інформація.

Ще одним порушенням професійних стандартів є зловживання емоціями читачів. Контент каналів, які нехтують журналістськими стандартами, зводить нанівець всю роботу з розвитку критичного мислення та медіаграмотності населення, яку проводили упродовж багатьох років десятки громадських організацій у співпраці з професійними українськими медіа. Оскільки разом із оперативною інформацією, актуальним змістом, читачі також звикають і до дуже неформального стилю абсолютної більшості постів. І хоча вживання слів "орки", "орда", "рашисти" в новинах уже не є несподіваним (хоча медіаексперти акцентують на недоречності заміни термінів та просять називати росіян росіянами), але використання відверто саркастичних повідомлень та ненормативної лексики у традиційних медіа вважається неприйнятним. Однак у випадку з "Трухою" значна частина контенту, що публікується, спрямована не лише на інформування, але й на виклик емоцій та нав'язування своєї інтерпретації подій.

Отже, Telegram і наразі залишається одним з найпопулярніших месенджерів в Україні, який використовується не тільки для отримання новин про війну, а й для спілкування з друзями та рідними, ведення бізнесу та багатьох інших цілей. Проте до сприйняття інформації, що публікуються у телеграм-каналах слід підходити зважено і поміркувано; довіряти офіційним джерелам, ретельно перевіряти інформацію в різних джерелах, бажано, верифікованих; не дозволяти емоціям брати над вами контроль під час гортання стрічки новин; слідкувати за власною медіагігієною – не читати і не не викладайте зайвого, щоб не нашкодити. Аналізований телеграм-канал «Труха» є анти-прикладом громадянської журналістики, оскільки у публікаціях здебільшого не дотримуються професійні стандарти, порушені принципи журналістської етики.

ЛІТЕРАТУРА

1. 9 травня. URL : https://t.me/truexanewsua/44380
2. Daily Mail. URL : https://t.me/truexanewsua/45083
3. Daily Mail. URL : https://t.me/truexanewsua/44383
4. Medium URL : https://medium.com/@truxa_com/how-to-become-the-number-one-telegram-channel-in-the-country-the-story-of-truxa-a586f3bee577
5. Жорсткий розгін пожежників і медиків в Енергодарі. https://t.me/truexanewsua/47607
6. Труха. URL : https://t.me/truexanewsua
7. Фото Антонівського моста. URL : https://t.me/truexanewsua/55366

ВІЗУАЛЬНО-КОНТЕНТНИЙ АСПЕКТ ЖУРНАЛЬНИХ ВИДАНЬ

(Нікітіна С. Є., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Рула Н. В., кандидатка філологічних наук, старша викладачка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

З появою всесвітньої мережі Інтернет, яка відкриває унікальні можливості миттєвого доступу до величезної кількості інформації, попит на пресу зменшився. Переваги інтернет-видань (інтерактивність, гіпертекстуальність, мультимедійність), а також конкуренція друкованих видань між собою спонукає їх до кропіткої роботи при продумуванні концепції газети / журналу, концентрації на дрібницях задля задоволення потреб найвибагливішої читацької аудиторії. Унікальність може бути закладена в особливостях самого видання, в інформаційному наповненні, а естетика – це вже справа графічного дизайнера. «У сучасних умовах візуалізація інформації набуває все більшого значення, адже читач щодня отримує безліч інформаційних повідомлень і зацікавити його, примусити читати конкретне видання здатний не тільки якісний текст, а перш за все, візуальні акценти» [3, с. 11].

Мета дослідження – визначити, наскільки важливим у сприйнятті журнального видання аудиторією є візуально-контентний аспект.

Журнал, на відміну від газети, є носієм налітичної, фундаментальної інформації; це «періодичне друковане видання, яке містить статті й матеріали з різних суспільно-політичних, наукових, виробничих та інших питань, публікує літературні та публіцистичні твори, літературно-критичні праці, ілюстрації та фотоматеріали» [2, с. 239].

Важливе значення має візуальний образ журнального видання, його обкладинка, стиль. За своєю природою саме графічний дизайн встановлює тісний зв'язок між змістом і формою інформаційного повідомлення, допомагає краще розкрити сутність тієї чи тієї статті, зробивши її цікавішою та змістовнішою за рахунок гарного візуалу. Наявність візуального контенту дуже важлива: вона «наближує» читача до ситуації, події, явища, почасти є своєрідним поясненням медіаповідомлення.

Погоджуємося з думкою В. Бутенко: «Візуальний образ журналу – це його «обличчя», зміст, стиль, презентабельність, тому ретельна продуманість цього образу сприятиме його успішності. Саме візуальні образи та символи викликають певні асоціації, відображають дійсність, сприяють кращому розумінню та засвоєнню інформації» [1, с. 228]. Сукупність постійних художніх, текстових, декоративних, кольорових елементів оформлення формують стиль видання.

Щоб визначити, наскільки для читацької аудиторії важливим є обкладинка, візуальний образ при сприйнятті журнального видання та купівлі, ми провели опитування за допомогою google-форми в лютому–березні 2023 року 20 лютого 2023 року. Анкету заповнили більше 100 респондентів різних вікових категорій (до 15 років – 2%, 16–19 років – 19,8%, 20–25 – 55,4%, 26–30 років – 6,9%, 31–35 років – 5,9%, 36–40 – 2%, більше 40 років – 7,9%), статі (72% жіноча стать та 28% чоловіча), рівня освіти та сфери діяльності.

За результатами відповідей на запитання *Як часто ви купуєте друковані видання (книги, газети, журнали, календарі тощо)?* ми простежуємо зменшення

попиту на ці видання, оскільки сьогодні більшість надає перевагу цифровим медіа: 58% опитуваних рідко купують, 28% – раз на місяць, 9% – ніколи, та 5% – раз на тиждень.

На запитання *На що в першу чергу ви звертаєте увагу?* отримали різні відповіді. Зауважимо, що респонденти мали змогу обрати декілька варіантів із запропонованих, а також написати свій варіант. 72% першочергово звертають увагу на тематику видання та жанр розміщених у ньому публікацій; 46% надають перевагу обкладинці; 35% опитуваних ознайомлюються перед купівлею з описом видання; 32% звертають увагу на дизайн та зображення всередині; 30% спочатку читають назву видання і, якщо воно «на слуху», то купляють.

З-поміж іншого був варіант: *Найчастіше купую улюблених авторів або те, що читала онлайн, щоб просто мати друковану книжку вдома. Тож спочатку на авторів, твір, а вже потім обкладинка, сторінки тощо*.

На увагу заслуговують відповіді на запитання *Чи бувало у вас таке, що купівля видання була зроблена тільки завдяки приємному візуалу?* 36% респондентів обрали варіант *так, і не один раз*, ще 34% згадали, що один раз таке траплялося; 14% зазначили, що ніколи не кували видання, зважаючи тільки на візуал; 16% опитуваних не змогли згадати.

Переважна більшість респондентів (92%) вважає, що інформація сприймається краще, більше зацікавлює завдяки приємному дизайну сторінок. Відповідно лише у 8% таке твердження викликало сумнів.

В опитуванні вирішили приділити увагу кольоровим та чорно-білим зображальних матеріалам та вияснити, чи є для читача різниця між ними з позиції сприйняття. 51% респондентів вважає, що різниця між кольоровими та чорно-білими зображеннями є в залежності від виду видання, 25% відповіли, що перевагу надають кольоровим зображенням, 17% не відчувають різниці у сприйнятті, тільки 7% віддали перевагу чорно-білим зображальним матеріалам.

Отже, візуально-контентний аспект журналу дуже впливає на його ідентифікацію, привертає увагу, робить те чи те видання унікальним. Візуальний образ втілює стиль та формує імідж журналу. Проведене опитування підтвердило твердження про те, що графічні зображення, колористика, символіка тощо важливі для середньостатистичного покупця газетно-журнального видання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бутенко В. Візуальний стиль журналу як важлива складова ідентифікації видання. *Культура і сучасність*. 2018. №1. С. 227–231.

2. Михайлин І. Основи журналістики: підручник. Київ: ЦУЛ, 2011. 496 с.

3. Шевченко В. Форми візуалізації в сучасному журналі: монографія. Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 2013. 339 с.

ПАДІННЯ У ВИНЯТКОВІСТЬ: СВІТ ТРИЛОГІЇ МАРҐАРЕТ ЕТВУД «ШАЛЛАДДАМ»

(Ніколаєнко К. І., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Науковий керівник: Філоненко С. Ф., докторка філологічних наук, професорка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

«Це не була звичайна пандемія, яку можна зупинити після кількасот тисяч смертей, а тоді знищити збудника біотехнологіями і хлоркою. Це був Безводний Потоп, про наближення якого так часто попереджали Садівники. Мав усі ознаки: летів у повітрі, мов на крилах, випалював міста, наче вогонь, гнав навсібіч заражені натовпи, породжував терор і різню. Всюди згасало світло, новини виходили вряди-годи – системи розвалювалися, коли гинули їхні працівники. Це скидалося на тотальну катастрофу, всесвітній брекдаун, тож їй потрібна була рушниця», − так описується мовчазний усюдисущий персонаж і рушійна сила трилогії Маргарет Етвуд «ШаллАддам», що складається з книг «Орикс і Деркач» (2003), «Рік Потопу» (2009) «ШаллАддам» (2013) [2, с.30].

Будучи екоактивісткою та пескетаріанкою, канадська авторка вирішує продемонструвати світові, що означає буди людиною, коли розпливаються межі здорового глузду й дослідницької вседозволеності, простої гуманності й кривавого трансгуманізму. Британський критик Девід Ленґфорд, американська літературознавчиня Кетрін Шнайдер, південно-африканський вчений Річард Норсовер в контексті «ШаллАддама» застосовують жанрові терміни «апокаліптичний» та «антиутопічний». Подібним чином висловлюються й інтердисциплінарні науковці, зокрема природознавець-психолог Джей Сандерсон, природознавчині-компаративістки Лорен Максвелл та Шенон Хенґен, узагальнюючи трилогію як вкрай деталізований та реалістичний зразок наукової фантастики. Маргарет Етвуд дуже ревно ставиться до жанрової належності своїх творів і дає власні визначення: *«Інколи їх описують як «апокаліптичні», але в справжньому апокаліпсисі все на Землі знищено, тоді як у цих двох книгах єдиний елемент − людська раса або більша її частина. Те, що вижило після катаклізмів не «антиутопія», тому що для цього знадобиться набагато більше людей – достатньо складають суспільство»* [5]; *«Орикс і Коростель» − це спекулятивна фантастика, а не власне наукова фантастика. У ній немає ані міжгалактичних космічних подорожей, ані телепортацій, ані марсіан. Але є те, що дійсно може статися»* [5]. «ШаллАддам» прогнозує 24 рік, де людство стрімко зникає через пандемію, мегаполіси зеленішають, стаючи прихистком тварин-гібридів, залишаються рештки нових і старих Homo sapiens (близько п'ятдесяти осіб), і водночас містить ретроспекцію, де показане високорозвинене суспільство, що, не знаючи міри в дослідах, провокує екологічну катастрофу та революцію видів.

З цих причин ми наважимося ідентифікувати трилогію як *«антиутопію»*, більш того як «екоантиутопію». В американському літературознавстві поняття має статус «субжанру антиутопії», а також інколи називається «клай-фай» (cli-fi, climate fiction). Професор Вашингтонського університету Мурат Джем Менґук влучно зазначає: *«Клай-фай уявляє, що одного дня людська дурість буде змита начисто, а земля продовжить свої пригоди <…> Якщо хтось виживе, вони, скоріш за все, укладуть із планетою кращу угоду, ніж ми маємо зараз»* [4]. Актуальність нашого дослідження зумовлена динамічним прогресом людства в науці, зокрема біоінженерингу, а також

досі актуальними проблемами забруднення, надспоживання, браконьєрства. Метою є проаналізувати художній світ трилогії Марґарет Етвуд «ШаллАддам», виявивши низку потенційних попереджень для людства.

Світ «ШаллАддама» не має точної назви та меж. Але нам відомо, що події відбуваються у гіпотетичному Портленді (на це натякає Арборетум Крік – струмок парку Вашингтон, Портленд, єдиний вцілілий об'єкт природного походження у місті), що Великий бар'єрний риф залишився тільки в піснях Божих Садівників і що далека екзотична Камбоджа є постачальником дитячих душ та кіно для дорослих. Цей Портленд в усіх смислах нагадує піраміду. Вершина – це тісно переплетені Корпорації, що виконують завдання генної, біологічної та промислової інженерії. Корпорація «ЗдороВайзер» з дочірніми «НооШкіра», «НооваТи» та «ВітМолода» пропонує послуги у сфері здоров'я та краси: їй підвладно все від омолодження до зміни відбитків пальців. Ферми «ОрганІнк» забезпечують провіантом: їм належать «СояМоябургери», морозиво «СойНяшка» (соя як інгредієнт для всього – їхній кращий винахід), «Стрибатончики» та «КавіжанКапучіно». Спільно із «ЗдороВайзером» вони створили, наприклад, свинонів – трансгенних свиней зі стовідсотковим КПД, в яких збільшені та удосконалені внутрішні органи, щоб за потреби здійснювати донорство, а решту вживати у їжу. До речі, після Потопу свинони виявилися одними з найвпертіших та найуспішніших пристосуванців. Доля інших «ОрганІнковських» створінь, а саме «ЦяцяКурчат» − сумніша. Це птахи-овочі, що ростуть на стеблах і не мають облич (ті приховані всередину), що споживають біодобриво, а віддають сочне тільце, позбавлене пір'я. Що з людьми, що без, бідолашні істоти приречені на загибель. «КорпБеКорп» або «Корпорація Безпеки Корпорацій» виступає місцевою поліцією. Її працівників скоріше цікавлять гроші, аніж порядок, тому вони підтримують дипломатичні зв'язки з плебмафією, а також регулярно організують Пейнболл. Корінь «пейн» (pain, біль) дуже демонстративний, тому що Пейнбол − Колізей для в'язнів з системою спостереження та ставок. Можна сказати, що «КорпБеКорп» − найбільш рухлива корпорація, корпорація-ланцюг між вершиною та низами піраміди, які доволі розрізнені – містять, як дикі та недосліджені зони, так і контрольовані експериментальні майданчики. Люди з «КорпБеКорпу» вільно пересуваються від Комплексів (багатих житлових районів Корпорацій) до плебурбів (бідних і нецивілізованих районів).

Якщо корпорації завжди перебувають у взаємодії, то кожне угрупування плебурбу – в опозиції. Візьмімо заклади харчування «СекретБургер» та «Шляхетна кров». Кафе «СекретБургер» дійсно має секрет − ніхто не знає, який вид тваринного білку міститься у бургерах, але їх можна придбати по смішно-доступних цінам. Ресторан «Шляхетна кров» вітає гурманів, що бажають скуштувати страву зі зникаючих видів тварин. Клуб «Луски та хвости» стоїть осторонь загального «Секс-Маркету», через надто турботливе ставлення до працівниць. Окрім того, що «лусочки» забезпечені «плівковими біокомбами» (прозорими костюмами з блискітками, що запобігають венеричним захворюванням), вони мають доступ до повних холодильників, ароматних ван та сучасних тренажерів. Це наслідок співпраці зі «ЗдороВайзером». *«В «Дереві Життя» торгували всі з НатМаркету: Папоротевий Кооператив, Кустарі Великої Скрині, Зелені Гольфового Поля. <…> Папоротеві продавали свою глазуровану кераміку та прикраси, зроблені зі скріпок для паперу. Кустарі Великої Скрині – виплетених зі шнурків тваринок. Зелені Гольфового Поля виготовляли мистецькі*

торбинки з мятих сторінок вінтажних журналів і вирощували капусту на краях своїх гольфових полів» [2, с.161]. Зазначені спільноти відомі тільки з цього уривку, на відміну від Божих Садівників, апокаліптичних християн з нахилом у ретроградність й, очікувано, екологічний спосіб життя. Вони мешкають на даху фабричної будівлі «ПАЧІНКО» (різновид японських ігрових автоматів), який називають Садом: «*Сад був такий гарний, із розмаїтими рослинами, з квітами, яких вона досі не бачила… Пурхали яскраві метелики, десь поблизу бриніли бджоли. Кожна пелюстка, кожен листок повнилися життям і сяяли, усвідомлюючи її присутність. Навіть повітря в Саду було іншим*» [2, с.55]. Садом вважається і Оздоровча Клініка, де маленькі Садівники вивчають «Історію Садівників» та співають в хорі «Бруньки і Квітки». Разом з дорослими Адамами та Євами вони виходять в Ексфернальний світ (решта міста − не Сад) або на уроки «Взаємозв'язки хижака та жертви», «Поведінка диких тварин та рослин», або на пошуки матеріалів для вторинного користування – від мила до старого одягу. «*Масове вимирання роду людського було неуникним через перенаселеність і деморалізацію, але Садівники виключали себе з цього процесу. Сподівалися проплисти над Безводним Потоп, використовуючи запаси, сховані у таємних складах, які називали Араратами. Що ж до плавучих пристроїв, то вони самі були власними Ковчегами, у яких зберігали тварин чи їхні назви. Отак вони виживуть і наново заселять Землю. Чи щось подібне*» [2, с.58]. Власне, так і сталося: вцілілі Божі Садівники стали представниками старих людей на спустошених землях. Проте на світ виходять і нові – виключно вродливі, різнокольорові (залежно від емоційного стану) люди. Вони звуть себе Коростелятами, й ними опікується Сніголюд. Вони зцілюються муркотінням, як коти, захищаються феромонами, як скунси, спокушують співами, як птахи, і ростуть швидко, як кролики.

Отже, в трилогії «ШаллАддам» відправною точкою до екологічної катастрофи стало декілька факторів. По-перше, розвинувшись технічно, суспільство деградувало морально: для більшості бог – експеримент, а життя – біологічний матеріал. По-друге, як сказав Адам Перший, «*Божа заповідь «заповнити Землю» не означала, що ми маємо переповнити її собою, нищачи все інше. Скільки інших видів ми так стерли? Що заподієте найменшому створінню Божому, те заподієте і Йому. <…> Молімося, аби не впасти в облуду гордині, вважаючи себе винятковими, єдиними з усіх Створінь, наділених душею*» [2, с.65]. Треба пам'ятати, що все живе – рівне у винятковості, що людина на лоні природи – сама по собі дивовижний експеримент, який не потребує доробок, і що виправдання всім іншим експериментам – збереження життя як такого.

ЛІТЕРАТУРА

1. Етвуд. М. Орикс і Деркач. Харків: КСД. 2021. 315 с.
2. Етвуд М. Рік потопу. Харків: КСД. 2021. 476 с.
3. Atwood M, MaddAddam. Random House. 2014. 497 p.
4. Ertelt S. Eco-dystopias: what fiction can teach us about climate change URL: https://www.prindleinstitute.org/2018/03/eco-dystopias-what-fiction-can-teach-us-about-climate-change/ (дата звернення − 7.04)
5. Northover R.A. Ecological apocalypse in Margaret Atwood's MaddAddam trilogy URL: https://uir.unisa.ac.za/bitstream/handle/10500/22094/northover-2016-maddaddam-final.pdf?sequence (дата звернення − 8.04)

ГЕНДЕРНИЙ ВИМІР КОНЦЕПТУ «ЖІНКА» В УКРАЇНСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКІЙ МОВАХ

(Ніколаєнко К.І., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Ходикіна І.В., кандидат економічних наук, доктор філософії)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

«Я − жінка». Це речення несе не тільки фонетичний, синтаксичний, морфологічний, семантичний зміст, але й гендерний. Гендер є ідеологічним конструктом, який акумулює уявлення про те, що означає бути жінкою або чоловіком у певній культурі. Мова як складник культури та «фізична» форма думки впливає на розуміння гендеру подібно до соціальних та історичних факторів.

В українському мовознавстві питання взаємодії мови та гендеру є новим. О. Бондаренко міркує про особливості лексико-семантичної структури концептів «чоловік» та «жінка» в українській та англійській мовних картинах світу. Ю. Абрамова здійснила когнітивно-прагматичний аналіз британських прислів'їв, що віддзеркалюють лінгвокультурні концепти «чоловік» та «жінка». Мовностилістичні засоби творення гендерних образів молоді за матеріалами друкованих мас-медіа розглянула В. Слінчук. Тим не менш, проблема відображення гендеру, зокрема «жінки» в українській мові залишається однією з найменш розроблених. Враховуючи сучасне зростання контакту українців з сусідами на європейському материку, є доречним розглянути концепт «жінка» не тільки у межах рідної мови, але й іноземної. Якщо англійська є однією з найпоширеніших мов світу, то німецька – Європи.

Цим зумовлена актуальність нашого дослідження. Мета − реконструювати гендерний концепт «жінка» на основі 120 зразків паремічного фонду української та німецької мов. Методи – концептуальний аналіз, компаративний аналіз, синтез, гендерний підхід.

Словник фразеологічних синонімів у статті «жінка» пропонує наступний лексичний ряд: дама серця, жіночий рід, прекрасна стать, прекрасна (слабша) половина, Євине плем'я. Онлайн-словник "Duden" називає жінку die Frau (пані), die Dame (дама) , die Hausherrin (хазяйка дому), die Lady (леді), die Weib (жінка), Evas Töchter («дочки Єви»).

Під впливом християнської традиції українська та німецька мовні картини світу демонструють образ жінки як представниці *«Євиного плем'я»* та *"Evas Töchter"*, зберігаючи тим самим наслідуваний статус вершительки першого гріха. Українські приказки активно застосовують мотив, коли жінка, окрім себе, приносить у життя чоловіка негаразди, водячись з чортом або будучи їм: *«Любив дівчину, а чорта взяв»* [1, с. 154], *«Не мав лиха, так одружився»* [1, с.184], *«Чужій дружині чорт ложку меду кладе»* [1, с. 349], *«Чорт і баба – одна рада»* [1, с. 347]. *"Die Frau weiss eine Kunst mehr als der Teufel" («Жінка знається на мистецтві більше за чорта»)* – цікавий та доволі незвичайний вислів з німецької мови, що відсилає нас до глибини та сили (що переважають над нечистю) жіночого розуміння прекрасного. Загалом же, жінка так само лиховісна та з поганою вдачею: *"Wo der Teufel nicht hinwagt, schickt er eine Weib" («Куди чорт не встигає, посилає жінку»)* [2, с.

617], *"Ein böser Mann ist ein Teufel, eine böse Frau – eine Hölle" («Злий чоловік подібний до чорта, зла жінка – до пекла»)* [2, с. 541].

Материнство підноситься в обох мовах: *«В дитини болить пальчик – в матері серце»* [1, с. 34], *«Мати сама не зїсть, а дітей нагодує»* [1, с. 112], *"Das Mutterherz ist immer weich" («Материнське серце завжди лагідне»)* [2, с. 535], *"Wer dem Kinde die Nase wischt, küsst der Mutter die Backen" («Того, хто протирає дитині носа, мати цілує в щоки»)* [2, с. 613].

В українській паремії спостерігаємо об'єктивацію жінки з поетичною оціночністю (розповсюджені порівняння з елементами природи): *«Не допоможе панні мило, коли чорна, як кадило»* [1, с. 265], *«Ще спереду так-сяк, а ззаду на чорта походить»* [1, с. 350], *«Хороша, хоч води з лиця напийся»* [1, с. 333], *«Повз дівки та мимо ріпки не пройдеш – щипнеш»* [1, с. 310]. Німці же навпаки, іронізують щодо вроди, послаблюючи її значення: *"Schöne Weiber machen schöne Sitten" («Красиві жінки створюють красиві закони»)* [2, с. 604], *"Weiberschönheit, das Echo im Wald und Regenbogen vergehen bald" («Краса жінки, відлуння в лісі та райдуга швидко минають»)* [2, с. 610], *"Grosse Herren und schöne Frauen muss man dienen, doch nicht trauen" («Великим панам та вродливим жінкам треба служити, але не довіряти»)* [2, с. 562].

Українські фразеологізми дають просту формулу: непривабливість жінки компенсується працьовитістю або статками: *«У багатої дівки горба не видно»* [1, с. 328], *«Не біда, що чорна, аби проворна»* [1, с. 264], *«Хоч ряба на виду, так маслаки до ладу»* [1, с. 334], *«Не дивися на личко – питай про роботу»* [1, с. 265]. В німецькій мові немає контрасту – хазяйновитість жінки стверджується і схвалюється як така: *"Auf ein gutes Mahl und eine gute Frau wartet man nicht zu lange" («На добру їжу та добру жінку довго не чекають»)* [2, с. 532], *"Eine Frauenhand findet immer zu tun" («Жіноча рука завжди знайде клопіт»)* [2, с. 539].

На відміну від жінки-матері, жінки-дружини та навіть жінки-грішниці, в фігурах яких можна знайти спалахи позитивних рис, жінка-особистість зображується як щось низинне, комічне та химерне. В українців бачимо: *«Жіноча річ коло припічка»* [1, с. 54], *«Ні продати, ні проміняти – лучче було не брати»* [1, с. 270], *«Бабина гривна всім людем дивна»* [1, с. 15], *«Не вір ніколи жінці, коняці й собаці»* [1, с. 265]. Аналогічно в німців: *"Eine Frau und ein Gewitter sind immer zu fürchten" («Жінку та грозу завжди треба боятися»)* [2, с. 538], *"Weiberlist geht über alle List" («Жіноча хитрість вище усілякої хитрості»)* [2, с. 612], *"Frauen sind schwer zu durchschauen" («Жінок важко зрозуміти»)* [2, с. 549].

Підсумовуючи, можемо сказати, що в досліджених фрагментах української та німецької паремії концепт «жінка» постає в класично-стереотипному оздобленні: це і навіяний християнством зв'язок з нечистю та вторинність щодо чоловіка, і культ материнства й домогосподарства, і оречевлення з акцентом на корисність. Варто відзначити, що попри такий кепський стан в жінці залишається щось, здатне вселяти страх, розгубленість й захоплення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Номис М. Українські приказки, прислів'я і таке інше. Київ: Либідь, 2004. 352 с.

2. Duden K. Mehr als 100.000 Satzbeispiele, Wendungen, Redensarten und Sprichwörter: Band 2 Berlin: Cornelsen, 2010. 1104 c.

ХРОНОТОП ЕПІСТОЛЯРНОЇ СПАДЩИНИ ОЛЕНИ ТЕЛІГИ

(Губа В. О., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Павлик Н. В., кандидатка філологічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Спостереження над текстами різностильової і жанрової приналежності засвідчують, що хронотоп як формально-змістова категорія визначає не лише сюжетну організацію художнього твору, а й є притаманною епістолярним текстам, у яких відтворюється реальна дійсність, що має опертя на часові і просторові характеристики. Аналіз наукової літератури з означеної проблематики дозволяє стверджувати, що хронотоп епістолярного дискурсу у вітчизняному мовознавстві наразі цілісно не вивчався. Тому робота присвячена дослідженню хронотопу письменницького епістолярію в контексті його жанрової специфіки та опису мовних засобів, які формують часовий і просторовий план (континуум) листа.

Для аналізу обрано листування знакової постаті літературно-суспільного життя України минулого століття, української письменниці Олени Теліги, яку відомий політичний діяч та літературний критик Дмитро Донцов назвав "поеткою вогненних меж" [3, с. 432]. Епістолярій Олени Теліги вчені називають цінним джерелом для літературознавців, дослідників її поетичної і публіцистичної творчості, оскільки в ньому є судження самої поетки про її творчу манеру, естетичну концепцію, мотиви, які спонукали до написання деяких творів [1].

Традиційно епістолярний дискурс потрактовуємо як багатопараметризовану структуру, що має форму зв'язного тексту, покликаного виконувати комунікативну функцію, і містить прагматичний чинник, соціальний контекст, котрий відтворює уявлення про учасників спілкувального процесу, часовий та просторовий параметри тощо [2, с. 547]. У трактуванні листа підкреслюється його здатність передавати повідомлення на відстані і закріплювати його в часі, тому часопросторовий аспект є важливим для дослідження його змістового наповнення, композиції та жанрово-стилістичної специфіки. Теоретичним підґрунтям для осмислення часопростору епістолярію слугують праці М. Бахтіна, Д. Лихачова, Н. Копистянської, О. Олійник, Н. Доміненко та ін.

Хронотоп епістолярного тексту визначаємо як формально-змістову категорію, що відображає взаємозв'язок часових та просторових характеристик і має важливе значення у змістовій, композиційно-структурній та жанрово-стилістичній організації листа. Часопростір епістолярію, на відміну від художньо-літературного хронотопу, є реальним, оскільки сутність листа передбачає відтворення автором передусім об'єктивної дійсності, тому в ньому простежується тісний зв'язок з простором і часом. Основні смислові відношення епістолярного хронотопу – це часова послідовність, просторова характеристика, причиново-наслідкові зв'язки.

Дослідження письменницького епістолярію уможливило виокремлення хронотопу біографічного часу, реального соціально-історичного хронотопу,

ідилічного хронотопу і його різновидиів – родинно-ідилічного та інтимно-любовного хронотопу. Автор сам обирає події, відтворює факти дійсності, цим пояснюється дискретний (фрагментарний або вибірковий) характер вибудуваного ним часопростору.

Проаналізуємо основні різновиди епістолярного хронотопу, виявлені в обстежених листах Олени Теліги.

1.Хронотоп чужої країни. Наприклад: *І так було до **1922-го року**, доки ми не перейшли **кордон** і не приїхали **до Чехії**. Звичайно, після того життя, що я мала в **Києві**, **Чехія** мені здалася раєм, і ці **7 років**, таких тяжких для тебе, для мене були найкращим **періодом**, хоч теж часто доводилося їсти лише «друге дешеве» і ходити в дирявих пончохах і черевиках. Але що було все це в порівнянню з **Совдепією**! Та вже добре мене загартувала. Зате **Польща** для мене оказалася дуже неласкавою. Це правда, Міша дуже добрий чоловік і зробив би для мене все, але сама знаєш, що можна зробити **в цих часах. Перший рік** нам допомагав тато, **тепер** мусимо давати собі самі раду, а як же це тяжко! **В літі** ми завжди мусимо жити **на селі**, поганому, вогкому, яке нищить мені здоров'я, але іншого виходу нема. **В зимі** мусимо жити окремо* [3, с. 178]. Мовними засобами репрезентації часопростору виступають лексеми на позначення часових відрізків, пори року, маркери з указівкою на відповідність описуваних подій з моментом написання листа, лексика топонімічної семантики, а саме: хороніми (назви країн) та ойконім (указівка на населений пункт).

2. Хронотоп рідного дому. Наприклад: *Отже, **Рівне** для мене було такою ідилічно-гоголівською вставкою **на моїй дорозі до Києва**. Але про **Київ** ходять тривожні чутки, хоч Ольжич шле радісні вістки з лейтмотивом – перемога за нами… Що буде в **Києві**? Як? Не знаю! І сумно мені, сумно, що ти не їдеш зі мною, хоч хочу вірити, що швидко тебе **у Києві** побачу* [3, с. 219]; *Я ще більше **бездомна**, ніж ти, бо ніколи цього дому і не мала. Ні мама, ні батько не мали жодного **маєтку**, жодного **дому, хати**, отже, все своє життя батько, яко інженер, їздив по ріжних кінцях бувшої **Росії** і тягав нас за собою. Лише **літо**, і то не часто, ми проводили на рідній для батька **Харківщині**, але в ріжних **місцях**, так що і вона не була моїм «домом». Для мене цим домом став Київ, і то вірніше не сам Київ, а його **Політехніка**, яка **знаходиться в двох верстах від Києва*** [3, с. 194-195]. Хронотоп рідного дому в письменниці пов'язаний передусім з Києвом, тому спостерігаємо багаторазовий повтор цього та інших астіонімів – назв українських міст, лексики на позначення просторових понять, які маркують місце локалізації в просторі.

3. Хронотоп села. Наприклад: *Так, **село** я ненавижу, а знаю я його дуже добре, бо ось вже **п'ятий рік завжди** провожу **літо на селі**, а якби ти жила в таких умовах, як живу я, ти б теж його ненавидила. Одне діло жити на селі як «дачниця», а друге діло як якийсь його член, як якась складова частина цього чужого тобі села. Спочатку я їздила завжди на село з Мішею, коли він там бував на практиці, а ось вже третій рік їзжу як дружина мірничого і живу на селі по півроку* [3, с. 179]. В аналізованому листі хронотоп села втілений письменницею з допомогою порядкових числівників, іменників та прислівників, які фіксують описово-інформуюче висловлення в часі; просторова характеристика експлікована кількаразовим повтором місця подій *село*.

4.Хронотоп події. Наприклад: *12-го я вже рішила повезти Мішу на слідуючий день до лікаря. Міша змучений, якось задрімав, я теж. Та опівночі збудив нас страшний галас, я вскочила і перелякалася: в хаті було видно, як вдень... Горіла стодола, повна жита,*

нашого найближчого сусіда, вітер був страшний, отже, почали палитися стріхи нашого забудування. Я вдягнулася і вийшла надвір, Михайло, незважаючи на мої протести, виліз теж, і я ледве його загнала додому. Пожежа була страшна, з водою зле, але до ранку якось дотліла стодола, а наше господарство вратували, але Міші, після цих нічних пригод, стало ще гірше, та все ж я вранці повезла його до лікаря. Тряслися возом 4 години, приїздимо – лікар пішов на полювання!! Чекали на нього п'ять годин, я думала, що я збожеволію, а Міша впаде трупом. Зрештою прийшов лікар… [3, с. 185]. Хронотопний контекст сформований за допомогою лексики на позначення відрізків часу, доби, періоду, що допомагає логічно вибудувати перебіг подій у хронологічній послідовності, дієслів зі значенням руху, переміщення, фізичної діяльності тощо, які експлікують динамічний, процесуальний характер розповіді, просторових маркерів.

5.Хронотоп процесу листування. Наприклад: *Сьогодні так мені хочеться тобі написати, що сідаю і пишу, хоч і не знаю, коли і куди відішлю я цього листа* [3, с. 171]; *Вчора дістала листа від тебе, який знов розминувся з моїм листом, отже, хоч і пишу тобі сьогодні, але почекаю з відсилкою, може, ти знову мені напишеш, а наші листи знов розійдуться. Але писати мушу зараз, бо деякі думки, які ти в мені викликала, не дають мені спокою* [3, с. 189]; *Мій дорогий Михайлику! Пишу тобі ще раз зі Львова, але завтра ми вже майже напевно їдемо на схід, до Києва* [3, с. 217]; *Товариство, як сама бачиш, нецікаве. Залишаються листування і читання. Варшава листами мене не балує! Мовчиш ти, мовчить Стефа, мовчить подовгу рідний батько, і ніби втопився... Липа. Натомісць Чехія пише! Зоя прислала недавно величезного листа з... віршами…* [3, с. 171]. Хронотопний континуум визначається маркерами часу, які вказують на момент написання, відправки чи отримання листа, займенниками й антропонімами, котрі називають адресатів кореспонденції, топонімною лексикою, зокрема хоронімами (назвами країн) та астіонімами (назвами міст).

У підсумку зазначимо, в обстеженому епістолярії Олени Теліги відтворено дух епохи, суспільні проблеми, мистецько-літературні питання, факти біографії, творчу індивідуальність письменниці. Поряд з цим у проаналізованих хронотопних контекстах відображені думки, описи власного душевного стану, почуття, цікаві роздуми, уявлення, емоції авторки, що позбавляє комунікативну ситуацію соціальної абстракції. Зокрема, обстежений епістолярій часто є наслідком суб'єктивної (а досить часто й емоційної) реакції поетки на зовнішній світ і людей, що виявляється в роздумах, описах, оцінці інформації, поясненні тощо. Саме емоційність, іноді неусвідомленість поведінки, миттєві настрої, а також індивідуальний авторський стиль характеризують часопростір письменницького листа Олени Теліги.

ЛІТЕРАТУРА

1. Миронець Н. Поетична, публіцистична та епістолярна спадщина Олени Теліги як історичне джерело. URL: http://history.org.ua/JournALL/sid/12/2/10.pdf *(дата звернення: 20 березня 2023 р.).*

2. Павлик Н. В. Механізми формування комунікативно-мотиваційного чинника епістолярного тексту. *Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects. Proceedings of the 12th International scientific and practical conference.* MDPC Publishing. Berlin, Germany. 2022. Pp. 547-553. URL: https://sci-

conf.com.ua/wp-content/uploads /2022/05/MODERN-SCIENTIFIC-RESEARCH-ACHIEVEMENTS-INNOVATIONS...-22-24.05.22.pdf *(дата звернення: 20 березня 2023 р.).*

3. Теліга О. Вибрані твори / упор. О. Зінкевич. 3-тє вид. Київ: Смолоскип, 2014. 534 с.

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ ТВОРЧОСТІ Д. КОУПЛЕНДА (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «ПОКОЛІННЯ Х»)

(Резнік А. М., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Александрова Г. О., кандидатка філологічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Яскравою репрезентацією пошуку художниками слова нових форм і творчих моделей є твори сучасного англоканадського письменника Дугласа Кемпбелла Коупленда (Douglas Campbell Coupland), нар. 1961 р.. Його перший роман «Покоління Х: Казки для прискореного часу» («Generation X: Tales for an Accelerated Culture») (1991) одержав світове визнання і став одним із культових молодіжних романів кінця ХХ ст. Проза письменника є своєрідним відображенням літературно-художніх і соціокультурних тенденцій, характерних для літератури кінця ХХ – початку ХХІ ст.

У сучасному літературознавстві спостерігаємо лише окремі наукові розвідки творчості письменника (С. Антоненко, О. Заїковська, І. Кормільцев, К. Кузнєцов, Н. Полішко). Тому це дослідження є важливою спробою концептуального вивчення особливостей оповідної манери цього сучасного автора, яка поєднує в собі ознаки постмодерністського наративу (іронія, гра зі знаками, символами і текстами, творче переосмислення літературних традицій і архетипів) та елементи гіпертексту (компонування тексту-коментаря у вигляді блоків і глос, схожих на елементи електронних гіпертекстів). Дослідження творчості Д. Коупленда у контексті літературно-естетичних надбань ХХ ст. дозволяє визначити роль і значення цього письменника у формуванні сучасної літератури не лише США і Канади, а й за межами північноамериканського континенту.

Широкий соціокультурний контекст життя середнього класу Америки 1980–90-х рр., зображений у романі «Покоління Х», з усією повнотою і виразністю передав найяскравіші художні тенденції, накопичені американською літературою протягом більшої частини ХХ ст. У зв’язку з цим можемо говорити про інтертекстуальність творчості прозаїка.

У романі «Покоління Х», як і в інших творах Д. Коупленда, відчутна традиція нонконформістської американської літератури, з якою Д. Коупленда споріднює загострений інтерес до місця покоління у суспільстві, до його долі у переборенні назрілих суспільних конфліктів [1, с. 31]. Настрої і філософія, їх ставлення до сучасного їм суспільства вказують на продовження Д. Коуплендом традицій найвідомішого нонконформістського роману Дж.Селінджера «Над прірвою у житі» (1951).

Споріднює обох письменників і мотив та образ дороги, що стала однією з центральних метафор літератури ХХ ст. і символізує не лише традиційний життєвий шлях, а й нескінченну і часто безглузду втечу від уявного добробуту суспільства та цивілізації.

Мотив шляху, виведений на перший план у романі Дж. Керуака «На дорозі», поєднується з тенденцією у творчості обох письменників до руйнування канонів літературної форми, змішування жанрових характеристик. Композиція

роману Д. Коупленда являє собою аналогічне поєднання різножанрових текстових пластів, у яких унікальним способом відображена конкретна історична і соціокультурна реальність.

Синтез словесної творчості та нових технологій міжкультурного спілкування у друкованому тексті, здійснений Д. Коуплендом у «Поколінні Х», дає підстави для порівняння з нелінійними моделями словесно-образної друкованої творчості у художніх новаціях М. Павича. Зіставлення «Хозарського словника» з «Поколінням Х» виявляє багато спільного у творчій манері обох письменників: іронічний синтез минулого і нинішнього, масового і самобутнього; сплав старих і нових естетичних цінностей, експериментування з формою роману; ескейпістська спрямованість особистості героїв, їх настанова на маргінальність, а також створення авторами фантазійних словесних конструктів і неологізмів на тлі особливого контексту роману.

Ще одним феноменом технокультури, який відбиває синтез літературної творчості, технологічного прогресу і соціальних трансформацій у постіндустріальному суспільстві, так своєрідно втіленим у творчій манері Д. Коупленда, є література у жанрі «кіберпанк». Можна зіставити структурно-художні особливості «Покоління Х» зі знаковою книгою цього жанру «Нейромант» (1984) У. Гібсона. Як і «Покоління Х», «Нейромант» за сім років до нього став культовим романом, а його автор здобув собі славу «пророка кіберери». Серед найбільш важливих рис, що об'єднують творчий метод письменників, варто відзначити створення ними особливого лексикону зображуваних молодіжних субкультур, що стало підтвердженням формування у сучасній англійській мові особливого newspaek'у, найпотужнішим транслятором якого виступають американські ЗМІ. У контексті роману «Покоління Х» специфічне арго «іксерів» стає універсально-типологічною характеристикою постмодерністських текстів, присвячених опису маргінальних соціумів. Іншою схожою рисою порівнюваних культових романів є ретельна деталізація «внутрішнього простору» (inner space) існування героїв [2, с. 23]. Звертає на себе увагу не тільки схожість творчих прийомів створення обома письменниками візуальної картини середовища життя маргіналів, але й самих об'єктів, що населяють це середовище. Цілком ясно, що обидва автори були одностайні у своєму намірі висвітлити деіндивідуалізацію особистості у постіндустріальному суспільстві. Нарешті, створений У. Гібсоном образ кіберпростору є алегорією соціального і культурного терору інформаційних технологій, який переживають герої обох письменників. І У. Гібсон, і Д. Коупленд намагаються відбити неминучу в таких умовах трансгресію своїх сучасників, їх прагнення переступити за рамки людського і трансформувати себе у щось інше, демонструючи читачеві неможливість сучасної людини уникнути тоталітарного впливу цивілізаційних «втрат» сучасного нам культурного простору. Обидва письменники, як бачимо, прагнуть зламати міметичні стереотипи сприйняття дійсності і знайти ширшу, «глобальнішу» реальність.

Творчий контекст постмодернізму, який асоціюється з незвичайним плюралізмом концепцій, різноманітністю письменницьких медіумів і глибинною трансформацією самої природи наративу, взаємовідносин автора, читача і тексту, став платформою для формування творчості Д. Коупленда.

Художній доробок прозаїка вплинув на формування світогляду багатьох сучасних письменників. Серед них варто відзначити молодіжний роман британського журналіста М. Гейла «Незабаром тридцять» (Mike Gayle «Turning Thirty», 2000) та своєрідний римейк «Покоління Х» – роман молодого українського письменника Л. Дереша «Культ» (2001) із його аналізом різних молодіжних субкультур.

Отже, творчість Д. Коупленда характеризується тенденцією синтезування словесного мистецтва та новітніх комп'ютерних технологій у сучасному культурному просторі, взаємодією традиційного / «класичного» і новаторського, а також елітарного і масового, загостреною увагою до молодіжної тематики, впливом молодіжної літератури кінця ХХ ст. та наближенням до творчості Дж. Селінджера, Дж. Керуака, І. Уелша, М. Гейла, Л. Дереша, Т. Прохаська, С. Жадана, Ю. Андруховича та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Заїковська О. М. Історичний фактор формування національної ідентичності у романі Д. Копленда «Поки подруга у комі». *Наукові праці. Випуск 122. Том 135. Філологія. Літературознавство*. С. 31–33.

2. Полішко Н.Є. Роман Д. Коупленда «Генерація Х» як варіант гіпертексту в північноамериканській літературі кінця 20 ст. *Тези Всеукраїнської наукової філологічної конференції «Проблеми сучасної світової літератури та лінгвістики»*. Черкаси: ЧДТУ, 2000. С.23–24.

3. Coupland Douglas. Generation X: Tales for an Accelerated Culture. URL : https://www.coupland.com/books/generation-x-tales-for-an- accelerated-culture

4. Gray B.C. A Conversation With Douglas Coupland: The Hideous, the Cynical, and the Beautiful. URL: http://journals.hil.unb.ca/index. php/scl/view/18926/2072/

ВИКОРИСТАННЯ МАНІПУЛЯЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ТЕЛЕГРАМ-КАНАЛІ «ИНСАЙДЕР UA»

(Рула Н. В., кандидатка філологічних наук, старша викладачка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Новинарні телеграм-канали набирають усе більшої популярності в Україні, особливо з початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації. Наприкінці 2022 року ми провели опитування за допомогою google-форми, яке пройшли більше 100 респондентів різних вікових категорій, рівня освіти та сфери діяльності. За результатами опитування 83,9% респондентів надали перевагу соціальним мережам та менеджерам у пошуку інформації; до 24 лютого 2022 року цей показник був значно нижчим – 61,3%. «Проте телеграм, як і інші месенджери та соціальні мережі, сам по собі не є джерелом інформації, радше майданчиком, де цю інформацію може розмістити хто завгодно» [2].

Мета дослідження – проаналізувати специфіку подання інформації в телеграм-каналі «Инсайдер UA», виявити маніпуляційні технології впливу.

ГО «Український інститут медіа та комунікації» провів дослідження «Як функціонують та завойовують аудиторію телеграм-канали-мільйонники» (упродовж 2022 року, починаючи з 24 лютого). За словами виконавчої директорки інституту Д. Дуцик, дослідження було багатокомпонентне: опитування громадської думки, фокус-групові обговорення, інтерв'ю з медіаекпертами та представниками телеграм-каналів, кількісний аналіз даних, отриманих з телеграм-каналів (кількість підписників, репости, взаємозв'язки тощо), моніторинг контенту [3]. До аналізу були включені 10 неінституціоналізованих (таких, що не створені редакціями традиційних і онлайн-медіа) каналів відповідно до рейтингу TGStat станом на 19 вересня 2022 року: «Труха. Украина», «Украина Сейчас», «Украина Online», «Инсайдер UA», «Реальная Война», «Всевидящее ОКО», «Телеграмна служба новин», «Top News», «Боже, яке кончене!» та «Ukraine NOW».

За результатами дослідження, професійних стандартів, зокрема й стандарту достовірності, у вибірці цілком дотримувався лише канал «Ukraine Now». Решта проаналізованих каналів частково або зовсім не покликалася на джерела інформації. Що стосується каналу «Инсайдер UA», то на основі синхронної зміни кількості підписників можна припустити, що він і канал «Украина Online» або ведуться «з одного центру», або принаймні користуються послугами однієї ботоферми – сплески підписників у них часто відбуваються майже одночасно. Слово надають не джерелу інформації, а іншому (часто анонімному) каналу [3].

«Инсайдер UA» – анонімний, позиціонує себе як перший політичний канал країни; також в описі вказано на його спрямованість: аналітика, інсайди, новини. Станом на 30 березня 2023 року він має 1 млн 348 тис. підписників. Для порівняння, офіційний телеграм-канал Президента України Володимира Зеленського 953 тис. підписників. Мова телеграм-каналу «Инсайдер UA» російська. Навіть виступи Президента України перекладають російською мовою.

Ми проаналізували повідомлення телеграм-каналу «Инсайдер UA» за 30 березня – 1 квітня 2023 року (усього 93 повідомлення, зокрема й інформація про повітряну тривогу). Деякі з них містять покликання на джерело матеріалу: Politico, Foregn Affairs, РБК-Україна, Цензор.НЕТ.

Автори каналу почасти повторюють заголовки журналістських матеріалів на цих сайтах. Іноді вказують джерело, проте покликання відсутнє, що ускладнює перевірку інформації: *Трампу оголосять більше 30 пунктів обвинувачення (!) Очікується, що він постане перед судом у вівторок. Таке відбувається вперше в історії США – CNN с покликанням на джерела*. Про які саме джерела йдеться, не зрозуміло. Так само немає покликання і на цей матеріал CNN.

Також зустрічаємо неперевірену інформацію в повідомленнях: *Щойно СБУ та прокуратура зловили на хабарі голову Житомирської митниці Ольгу Ільїнську, її зама Олега Можовського, начальника управління Андрія Максимця й посередника «рішалу» (на відео)* (переклад наш – Н. Р.). Зауважимо, що ця публікація була зроблена винятково на основі відео від журналіста Плинського. Повідомлення має допис: *Чекаємо офіційну інформацію*. Підтвердження цієї інформації з'явилося наступного дня.

Іноді відеофрагменти неточно ілюструють повідомлення під відео. У публікаці про події в Києво-Печерській Лаврі зазначено, що митрополит Павло (у пості він *Паша «Мерседес»*) заявляє, що РНБО сьогодні є, а завтра може й не бути, проте на відео ми цього не чуємо. Ще один приклад: у повідомленні про те, що Лукашенко запропонував зупинити бойові дії на території України, оголосити перемир'я, йдеться, що він нібито додав, що націоналістів в Україні більше немає, що контрнаступ ЗСУ – найгірше, що може бути, оскільки у РФ є ядерна зброя. Проте у відеофрагменті виступу Лукашенка ми цього не чуємо.

На каналі «Инсайдер UA» присутня реклама. *Після початку війни за кордон виїхало більше ніж 8 мільйонів українців* – єдина публікація українською мовою за проаналізований період. Подано список нібито офіційних телеграм-каналів в різних країнах, які створили волонтери з метою об'єднати українців в усьому світі. Наприкінці: *Скоро ООН **може** анонсувати нову програму грошової підтримки українців, тому підпишіться, щоб першими дізнатися про виплати в своїй країні*.

Деякі з публікацій є прихованою рекламою осіб чи організацій. Так, у повідомленні про те, що прикордонники на бахмутському напрямі отримали евакуаційне авто від Олега Крота і «Фундації Течія», йдеться не тільки про передавання автомобіля, але й зазначають про заслуги цієї організації, починаючи з 24 лютого 2022 року з покликанням на матеріали сайту techiia-fund.org. Зауважимо, що згадувана авторами в покликанні стаття була опублікована на сайті ще 10 березня 2023 року.

Джинсою є й публікація про те, що Порошенко підготував чергову допомогу для ЗСУ – 15 грузовиків, з-поміж яких мобільна майстерня та пункти управління БПЛА. Так само наприкінці повідомлення розміщена інформація про допомогу від Фонду Порошенка загалом.

Крім цього авторська команда досліджуваного телеграм-каналу почасти використовує й інші маніпуляційні технології, прийоми. Розглянемо деякі з них.

Маніпуляція авторитетністю джерела. Почасти повідомлення містять інсайди, джерелом яких є нібито інформатори з серйозних державних установ та

організацій: ***Наші джерела в СБУ*** *повідомляють, що Служба вручила Паші підозру відразу за двома статтями Кримінального кодексу: 161 (розпалювання міжрелігійної ворожнечі) та 436 (виправдання збройної агресії РФ)* (переклад наш – Н.Р.)

Багаторазовий повтор. За 30 березня 2023 року було опубліковано 4 повідомлення про ситуацію біля Києво-Печерської Лаври, причому наступні повідомлення не додавали якоїсь нової важливої інформації до попередніх.

Використання нелітературної лексики та навішування ярликів. У деяких публікаціях знаходимо такі лексеми: *зумерша, крінж дня, ухилянти* (ті, хто уникає повісток), *пікча, відкат, рішала*. Автори каналу «Инсайдер UA» почасти дають назву явищам чи особам, що має негативний підтекст: ***Псевдоволонтер та зрадник України*** *Столар хоче зберегти вкрадені мільйони, прикриваючись благодійністю;* ***ФСБшник*** (митрополит Павло) *стверджує, що нікого не проклинав;* ***Паша «Мерседес»*** *погрожує Зеленському та його сім'ї за те, що попів УПЦ вигнали з Лаври; Російський* ***зек-«вагнерівець»****, який був засуджений за вбивство, повернувся з війни і … знову вбив жінку* (переклад наш – Н.Р.). Повідомлення з останнім прикладом має саркастичний допис: *Герої «СВО» повертаються* (переклад наш – Н.Р.). Загалом дописи такого характеру не є рідкістю на каналі. Наприклад, повідомлення про те, що в РФ заборонили видаляти обліковий запис в «Держпослугах» на фоні планів Міноборони РФ розсилати призовникам електронні повістки, має наприкінці допис: *Росіяни, обличчя?* (переклад наш – Н.Р.).

Використання засобів комічного. 31 березня 2023 року, коли люди масово скуповували лікарські засоби без рецептів і відбувалися події біля Києво-Печерської Лаври, у каналі було викладено повідомлення: *Штурм Лаври о 17.00 не відбувся, тому що триває штурм аптек* (переклад наш – Н.Р.).

Залякування. 31 березня 2023 року на каналі розміщена публікація щодо продажу лікарських засобів за рецептом: *З завтрашнього дня електронний рецепт стане обов'язковим для отримання всіх рецептурних ліків. У цьому ж повідомленні одразу під заголовком зазначено з виділенням жирним шрифтом, що це 60% зареєстрованих лікарських засобів (зокрема Корвалол, Німесил тощо)* (переклад наш – Н.Р.). Виникає питання, чому саме ці назви ліків були вказані авторами матеріалу. Повідомлення про те, що ПДВ на паливо відновлять до довоєнних ставок з 1 липня, за заявою голови фінансового комітету Верховної Ради Д. Гетманцева, завершується дописом від каналу: *Готуйтеся до підвищення цін* (переклад наш – Н.Р.).

Використання символів для наголошування: *Росія внесла Угорщину (!) до списку «нетовариських країн»; Трампу оголосять більше 30 пунктів обвинувачення (!)* (переклад наш – Н.Р.). Такі символи вносять у повідомлення додатковий зміст.

Надузагальнення. В одному з повідомлень зазначено: *За нинішньої інтенсивності бойових дій Росії вистачить ресурсів на декілька років війни – ГУР* (переклад наш – Н. Р.). Проте, якщо прочитати інтерв'ю з А. Черняком, представником Головного управління розвідки Міноборони, яке розміщено за вказаним у пості покликанням, ми не спостерігаємо такого категоричного узагальнення. За словами респондента, *росіян вистачить на конвенційну війну в 2023 році і,* ***можливо****, в 2024 році*.

Звинувачення: У контексті ситуації з електронними рецептами на лікарські засоби опубліковане таке повідомлення: *Через рішення МОЗ відпускати всі рецептурні препарати лише за електронним рецептом біля аптек утворилися неймовірні черги, поширені ліки скрізь закінчуються, а деякі популярні сайти не працюють через перенавантаження* (переклад наш – Н. Р.). Далі, до речі, йде реклама «Аптеки 9-1-1»; пізніше цього ж дня з'явилося ще одне рекламне повідомлення щодо цієї самої аптеки.

Перекидання відповідальності: *ЗС РФ обстріляли Авдіївку: загинув 5-місячний хлопчик та його бабуся. Мати й батько дитини поранені. Тільки вчора людям пропонували евакуюватися. Вони відмовилися* (переклад наш – Н. Р.). З повідомлення складається таке враження, що вся провина лежить на батьках, а не на країні-агресорі, яка обстрілює мирне населення України.

Отже, не зважаючи на російське походження месенджеру, українці віддають перевагу під час пошуку інформації саме телеграм-каналам. «Инсайдер UA» – ненадійний анонімний канал, який почасти не вказує на джерела повідомлень, публікує приховану рекламу, а контент цього каналу написаний із використанням численних маніпуляційних технологій впливу на читача.

ЛІТЕРАТУРА

1. Инсайдер UA. URL: https://t.me/insiderUKR.

2. Ілюк К., Півторак О., Рябоштан І. Від «Трухи» до Гордона: найпопулярніші канали українського сегмента Telegram. *Детектор медіа*. URL: https://detector.media/monitorynh-internetu/article/202665/2022-09-09-vid-trukhy-do-gordona-naypopulyarnishi-kanaly-ukrainskogo-segmenta-telegram/ (дата звернення: 26.03.2023).

3. Як функціонують та завойовують аудиторію телеграм-канали-мільйонники – результати дослідження УІМК. URL: https://www.jta.com.ua/news-and-reports/yak-funktsionuiut-ta-zavoyovuiut-audytoriiu-telehram-kanaly-milyonnyky-rezultaty-doslidzhennia-uimk/ (дата звернення: 30.03.2023).

ЛІНГВОТОКСИЧНІСТЬ НЕОЛОГІЗМІВ У МОВІ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

(Синиця В. О., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Ліпич В. М., кандидатка філолологічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Мова є відкритою системою, що змінюється, розвивається, удосконалюється, а також швидко й адекватно реагує на всі зміни, які відбуваються як у світі загалом, так і в суспільстві кожної країни, зокрема у всіх сферах життєдіяльності. Найбільш вразливим до таких змін є лексичний і фразеологічний мовні рівні. Під час повномасштабної війни в українській мові виникло чимало нових доволі колоритні слів, які асоціюються з бойовими діями, військовими персоналіями та навіть зброєю. Саме повномасштабний напад Росії на нашу державу спровокував справжню хвилю словотворення. Українці не лише створили нові слова, а й надали нові значення звичним. Окремі неологізми вже навіть внесли до іноземних словників. Адже неологізми найменують нові реалії й поняття, людей та їхні чесноти. Кожне слово відображає те, що знайоме всім українцям. Крім того, вони підкреслюють особливу характеристику їхніх авторів: образність мислення, здатність переосмислення дійсності та велике почуття гумору.

Сучасний медіапростір, оперативно повідомляючи актуальну інформацію, одразу реагує на появу новотворів і використовує їх у своїй мові, відіграючи колосальну роль у формуванні свідомості людини. На жаль, реалії сьогодення є такими, що новітнє комунікативне середовище створює надзвичайно агресивну й токсичну атмосферу, насичену переважно негативними новинами. Лінгвотоксини належать до категорії слів, що засмічують мову і мовлення, але через жахливі події, що відбуваються тут і зараз в нашій країні, через жорстоку і несправедливу війну, що розв’язала в нас росія, такими словами переповнені всі засоби масової інформації. Більше того – така лексика починає сприйматись мовцями не як емоційно забарвлена з негативною конотацією, а як емоційно нейтральна норма. Мову засобів масової інформації, неологізми та їх функціонування досліджували В. Горпинич, І. Самойлова, І. Андрусяк, О. Сербенська, В.Виноградова, І. Ющук, К. Ленець, Н. Тимощук, Т. Товкайло, новотвори військового дискурсу 2013-2015 років вивчала О. Кирилюк, а мовні інновації російсько-української війни вивчала філологиня С. Гриценко.

Предметом цього дослідження є лексичні інновації, що ввійшли в активний ужиток в українській мові протягом 2022 р. на тлі війни в Україні. Одними з перших лексичних одиниць, що виникли під час російсько-української війни, є ***чорнобаївти, макронити, затридні, арестовлення, хітсивня, мамкувати*.** Згодом почали з'являтися інші неологізми та фразеологічні сполуки на позначення рис людей, їх ставлення до певних ситуацій, об'єктів дійсності та процесів, зокрема, *дебахнулько* – людина, яка через свій інтерес та стурбованість може спричинити дуже багато шкоди [3]. Поширення інформації про пересування українських військ у соцмережах дозволяло окупантам корегувати удари по населених пунктах і військових підрозділах в Україні, тому цей неологізм виник на позначення тих, хто через цікавість спричиняв шкоду. ***Затридні*** – поставити собі

нереалістичні плани та щиро вірити у їх успіх [1]. Неологізм виник від планів кремля захопити Україну за три дні, оскільки російська влада була впевнена в швидкому успіху своєї армії та використовували цей лозунг з метою пропаганди серед населення. ***Мамкувати*** – не виконувати простих дій задля збереження власного життя [1]. Слово з 'явилося після реакцій багатьох батьків на тривоги та евакуації.

З перших днів збройної агресії українцям припали до душі коментарі та виступи колишнього радника Офісу президента України з питань стратегічних комунікацій у сфері нацбезпеки та оборони Олексія Арестовича, адже він з оптимізмом підтримував бойовий дух та віру людей в перемогу. Від антропоніма Арестович походять такі лексичні одиниці: ***арестовлення*** – заспокійливе повідомлення [1]; ***арестовичник*** –довідник з позитивними порадами [1]; ***арестовити*** – заспокійливо говорити [1]. Утворення неолексем-лінгвотоксинів на основі антропонімів стало поширеним явищем у сучасному воєнному дискурсі, активно використовуваним засобами масової інформації, зокрема: ***шойгувати*** – робити вигляд, що все добре, маючи на увазі міністра оборони росії, який неодноразово заявляв про перемоги росії у війні; ***валять Шольца*** – постійно обіцяти, але нічого не давати; мається на увазі посилання на заяви німецького канцлера Олафа Шольца про постачання зброї в Україну; ***кімити*** – про оптимізм керівника Миколаївської області Віталія Кіма.

Без перебільшення легендарна Чорнобаївка, у якій навіки залишились тисячі окупантів, подарувала нам дієслово «***чорнобаїти***» – наступати на одні й ті ж самі граблі, а тіктокерське військо кадирова – «***кадирити***» – видавати бажане за дійсне. Дієслово-неологізм «***заукраїнити***»/«***зукраїнити***» пояснюється так: «Коли ти росія і вдираєшся в чужу країну, а у відповідь отримуєш приниження на глобальному рівні». Слова ***байрактарити, енлоїти, джавелінити, стінгерити, хаймарсити*** означають "нищити ворога" , як це роблять українці за допомогою американських і турецьких "Джавелінів", "Хаймарсів", "Стінгерів" і "Байрактарів".

Найекспресивнішими неологізмами, пов’язаними з тематикою сучасної війни, є ті, що характеризують й описують ворога. Це пов’язано передусім зі створенням ними миттєвого психологічного ефекту й водночас вони допомагають висловити презирливе ставлення та ненависть до ворога, зменшити стрес. Одними з найпопулярніших неологізмів стали слова «***рашизм***», новий термін як «російський варіант нацизму» і пов’язане з ним «***рашист***» – російський фашист. Яскравим неологізмом стало слово «***орки***» – лексична інновація, створена за аналогією з потворами, які фігурують у трилогії «Володар кілець» Джона Толкіна, що акцентує на тому, що ворогів не вважають за людей. Отже, уже відома лексична одиниця набула нового значення в трагічних реаліях. Відомим словом «***гауляйтер***», яке використовувалося для нацистських чиновників під час Другої світової війни, тепер зневажливо позначають колаборціоністів, яких призначають керівниками на тимчасово окупованих територіях України.

Тож велич української нації відображається в її мові. Українці доводять усьому світу, що можуть «***наволонтерити***» – тобто знайти все, що потрібно, а за свою країну вони «***відукраїнять***» – дадуть жорстку відповідь на невиправдані дії; і «***відбандерять***», тобто знищать усіх ворогів.

Отже, процеси утворення нових лінгвотоксичних одиниць у воєнному дискурсі пов'язані із потребою найменування явищ, предметів, якостей, що виникли через новітні життєві реалії, та є своєрідним віддзеркаленням подій у державі. Вони підтверджують динамічність і безперервний рух у системі мови, що свідчить про покликання мови служити для потреб суспільства. Засоби масової інформації – це джерело поповнення лексичного складу української мови. Саме тому мова ЗМІ, інноваційна лексика та її використання – важлива й актуальна проблема сучасних досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мащенко С. Шойгувати, арестовлення, затридні: українці вигадали «Словник сучасної мови». *РБК-Украина*. URL: https://www.rbc.ua/ukr/styler/shoyguvati-arestovlennya-zatridni-ukraintsy-1648713076.html.

2. Стишов О. Семантичні неологізми в дискурсі українськомовних масмедіа початку XXI століття». *Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. Філологічні студії*, 2015. Ввип. 13. С. 364-74.

3. Тараненко К. В. Лінгвоцинізми в інтернет-дискурсі: еколінгвістичний аспект. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2019. Т. 1, вип. 11. С. 56–60.

ФУНКЦІЮВАННЯ ТАБУЙОВАНОЇ ЛЕКСИКИ У ТВОРАХ КУЗЬМИ СКРЯБІНА

(Скуратовська Д. В., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Глазова С. М., кандидатка філологічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Актуальність обраної теми наукового дослідження визначається особливістю функціюванням у мові табуйованої (неприпустимої) лексики, яка «межує, з одного боку, із діалектами, арго, жаргоном, сленгом, а з іншого – з літературною мовою» [4, с. 25].

Ступінь досліджуваності проблеми. Щодо функціювання ненормативної (табуйованої) лексики у наукових доробках лінгвістів, то цієї теми торкалися такі дослідники: С. Бузько, Н. Дзюбишина-Мельник, Н. Єльнікова, О. Зайцева, Л. Масенко, О. Остроушко, О. Сербенська, Л. Ставицька, В. Труб, Н. Шульжук та інші [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 9]. Проте це питання залишається дискусійними.

Мета нашої роботи полягає в дослідженні ненормативної лексики, що є широковживаною у прозових і поетичних творах Кузьми Скрябіна.

Відповідно до мети нашого дослідженні застосовувалися методи аналізу та систематизації.

Сутність дослідження. Однією з відмінних рис соціуму сьогодні є культура спілкування. Як би не розвивалася наука й не покращувалися умови життя, у мовленні людей різних соціальних статусів та груп присутня табуйована лексика. Факт її вживання не можна аргументувати рівнем культури, освіти чи соціальним становищем. Вона, імовірніше, є результатом прояву особистості. Адже її кількісність дозволяє виражати найрізноманітніші емоції, увиразнювати розповіді, ділитися враженнями. Твори Андрія Кузьменка є чудовим об'єктом для нашого дослідження.

Дослідивши твори Скрябіна, ми таку лексику спробували умовно розділити на декілька категорій за її стилістичними особливостями:

1) просторіччя та суржик: «*… і я* ***забалдів****, як дитина*» [8, с. 8] «*По* ***скілько*** *дають*?», «*… ми збиралися* ***стартонути***» [8, с. 12], «*…психованими жителями*» [8, с. 22];

2) соціолекти: «***Чувак, тачіла бомбова****…* ***Чувіха*** *їде, як танкер*», «*…і літав* ***слушок****, що мають підвезти* ***калісони****…*» [8, с. 11], «*Двері пригвоздили маленького* ***погранца*** *до стіни…*» [8, с. 16], «***Папік добазарився*** *по три ре за штуку*» [8, с. 10];

3) інвективна лексика: «*… вся* ***холєрна банда*** *гнила на матрацах…*» [8, с. 46], «*… я підмалював тачку* ***грубосракого*** *німця…*» [8, с. 49], «*Та ви,* ***засрані пшеки***!» [8, с. 22], «*Сідай за руль,* ***чмо***» [8, с. 96], «*Ти,* ***засранєц****, ка мне бєгам*!» [8, с. 113], «*… придумають таку* ***херь***» [8, с. 92], «*Ліпше вмерти в* ***кайфі****, ніж жити* ***херово***» [8, с. 78].

В усіх різновидів нецензурної лексики є одна важлива спільна риса: потрапляючи до художніх творів, вони роблять їх реалістичними, сповненими виразності й емоційності. Завдяки їм образ автора постає для читача в ролі товариша, який не соромиться своїх слів та емоцій, не приховує правду, ділиться найсокровеннішим. Очевидно, що саме завдяки цьому твори Андрія Кузьменка набули популярності.

Висновки. Отже, не можна сприймати нецензурну лексику в художніх творах як суто негативне явище, адже вона є невід'ємним елементом зображуваного реального світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бузько С. А. Українсько-російський мовний суржик у текстах сучасної української прози (функціонально-стилістичний аспект). *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова: Проблеми граматики і лексикології української мови*. Київ, 2011. Вип. 7. С. 283–287.

2. Глазова С. М., Скуратовська Д. В. Теоретичні засади дослідження просторіччя як соціолекту ненормативної лексики. *Science and innovation of modern world. Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference.* Cognum Publishing House. London, United Kingdom. 2022. Pp. 703−710.

3. Дзюбишина-Мельник Н. Суржик і суржикізми. *Наукові записки НаУКМА : Філологічні науки.* Київ, 2010. Т. 11. С. 16–20.

4. Єльнікова Н. І. Просторічна лексика у системі сучасної української мови. Культурне розмаїття: матеріальна та нематеріальна культура різних країн світу: матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 22 трав. 2019. Харків, 2019. С. 25–26.

5. Зайцева С. В., Левун Н. В. Мовні особливості української блогосфери. Український смисл. 2016. № 2016. С. 278–290.

6. Масенко Л. Суржик у сучасній художній літературі. *Дивослово*, 2011. № 4. С. 25−30.

7. Остроушко О. А. Суржик у духовному світі сучасних українців. *Актуальні проблеми філології і методики викладання мов* : *зб. наук. пр.* Кривий Ріг. 2003. С. 79–86.

8. Скрябін К. Повне зібрання творів. Харків: Фоліо, 2019. 444 с.

9. Ставицька Л. О., Труб В. Суржик : суміш, мова, комунікація. *Українсько-російська двомовність. Лінгвосоціокультурні аспекти* : зб. наук. пр. / за заг. ред. Л. Ставицької. Київ : Пульсари, 2007. С. 31–120.

ФУНКЦІОНУВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ (НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАНЬ В. МОЕМА)

(Сопіна О. А., кандатка філологічних наук, доцентка,
Кисельова О. С., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

При дослідженні питань функціонування мови актуальності набуває фактор стилістичного потенціалу фразеологічних одиниць, що вирізняються в англійській мовній картині світу певними особливостями, а способи їх використання в мовленні, у т.ч. художньому, є одним із найважливіших стилістичних засобів англійської мови.

Метою дослідження є визначення функційної специфіки фразеологічних одиниць в англійській мовній картині світу.

Наукову розвідку проведено на матеріалі коротких оповідань В. Моема [2]. Зафіксовано 350 фразеологічних одиниць (далі – ФО) і 530 випадків їх вживання, які проаналізовано в аспекті їхньої структурно-граматичної характеристики (за О. Куніним [1, с. 5]), а також за критеріями стійкості та окремооформленості ФО. Появу ФО в оповіданнях В. Моема обумовлено внутрішньою необхідністю, адже оповідання – це невеликий за обсягом твір, де автор намагається розкрити характери персонажів, додаючи в їхнє мовлення фразеологізми. ФО також використовуються автором для опису різних ситуацій, в які залучаються герої оповідань.

Відповідно до структурно-семантичної і граматичної характеристик ФО виділено такі класи.

1. Номінативні ФО **(thoughts in a whirl** – голова / думки обертом: «His thoughts in a whirl, he rode slowly back to Soissons» (The Unconquered) [2, с. 473]; **will of iron** – залізна воля: «She has a will of iron» (Footprints in the Jungle) [2, с. 641]; **pallor of death** – смертельна блідість: «Under the breathless sun of midday it had the white pallor of death» (Mackintosh) [2, с. 71]. Проведений аналіз показав, що найчастіше ці ФО відносяться до назв людей або тварин. Вони є емоційно марковані. Для конструкцій даного структурного типу (з підрядним зв'язком) властиве повне переосмислення компонентів, що і проявляється у вищенаведених прикладах.

2. Номінативно-комунікативні ФО (***to turn to stone*** – скам'яніти: «*He stopped as though turned to stone with horror*» (The Unconquered) [2, с. 478]; not to care a hang – плювати на щ.-н., не мати ніякого діла до ч-.н.: «*She never cared a hang what she said*» (Footprints in the Jungle) [2, с. 645]; to saw one's wild oats – віддавати дань захопленням молодості, грішити в молодості, перебіситися: «*I sowed my wild oats*» (The Round Dozen) [2, с. 379], до яких відносяться дієслівні ФО. Переважна більшість цих ФО відноситься до номінації людини, до дій, які людина здійснює, або до станів, у яких вона знаходиться).;

3. Вигукові (***poor devil*** – бідолага: «*I handcuffed him to a policeman, though it was hardly necessary, for the poor devil was shaking with fright and took a couple of men besides*» (Footprints in the Jungle) [2, с. 644]; ***by George / heaven*** – клянуся святим Георгієм!,

Боже мій!, бачить Бог!, чесе слово!, ось так так!, ну і ну!: «By George, I bet that was a bad moment» (Footprints in the Jungle) [2, с. 642]. У всіх наведених прикладах вигукові ФО виражають особистісне відношення людини або до самого себе, або до когось іншого).

4. Модальні ФО ***(one can't take a joke*** **–** жартів не розуміє: «I'll say this for you, Mac, you can't take a joke» (Mackintosh) [2, с. 82]; ***you bet your life!*** **–** ще й як!: «You bet your life I am!» (Mackintosh) [2, с. 102]. При более узком понимании модальность рассматривается как выражение утверждения и отрицания, обозначение ими отношения к высказыванию с точки зрения его достоверности, желательности, предположительности).

5. Комунікативні ФО (значення зафіксованих нами одиниць є або повністю переосмисленим (***let bygones be bygones*** **–** що було, то пройшло: «*He's going to buy a tractor and a plough with his own money. You must let bygones be bygones*» *(The Unconquered) [2, с. 481];* «*But I said, – better let bygones be bygones*» (The Round Dozen) [2, с. 402], або частково переосмисленим (the last straw that breaks the camel's back – остання крапля переповнює чашу: «*Don't speak of him, – she cried violently, – that would be the last straw*» (The Unconquered) [2, с. 480].

Аналіз показав, що найбільш поширеними в мові В. Моема є ФО з ознаками окремооформленості. Зауважено, що саме завдяки випадкам окремооформленості мова В. Моема і, відповідно, його творів є більш експресивно маркованою, такі ФО розкривають характери персонажів глибше, занурюють читача в атмосферу оповідань і допомогають йому побачити ситуацію з авторської позиції. Так, відповідно до критерію окремоооформленості, зафіксовано ФО з наявністю:

- розриву *(«I knew it was a foolish thing to do, for the chances against us were a thousand to one»* (Footprints in the Jungle) [2, с. 646]),

- вклинювання *(«They were all on the merry side» (Footprints in the Jungle), «Then Hans had a lucky break»* (The Unconquered) [2, с. 461]),

- субституції *(«I'm too old a dog to learn new tricks»* (The Verger) [2, с. 269]).

Параметри контамінації і розширення не виявлено.

У проаналізованих текстах В. Моема виявлено ФО, які зберігають свою стійкість і не зазнають ніяких змін із позиції автора. Зокрема, відповідно до стійкості ФО виділено одиниці:

- з верхнім порогом стійкості (до таких ФО віднесено звороти, у яких неможливі будь-які зміни, їх зафіксовано близько 100 в проаналізированных нами оповіданнях: *for a song, sooner or later, from A to Z, to sweat like a pig),*

- середнім (у ФО із середнім порогом стійкості припускаються незначні зміни: *to give/blow a whistle, (as) right as rain (trivet), (as) fit as a fiddle),*

- нижнім (у даних ФО можуть бути найзначніші зміени: *to bring smb to his knees, to bite (snap) one's head off, to waste one's breath, to get around*).

Зауважимо, що ФО з нижнім порогом стійкості зафіксовано більше, ніж ФО з верхнім і середнім порогами.

Отже, відзначено, що між фразеологізмами та їх комунікативно-прагматичною спрямованістю існують тісні взаємозв'язки. Фразеологічним одиницям властиві певні мовні особливості, які складають основу їх стилістичного потенціалу, а способи їх вживання в мові, зокрема, в оповіданнях В. Моема, є одним із важливих стилістичних засобів англійської мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка. Изд. 3-е, стер. Дубна: Феникс+, 2005. 488 с.

2. Maugham W. Somerset. Collected Short Stories. N.-Y.: Garden City, 1953. 928 p.

ОСОБЛИВОСТІ ДІАЛЕКТІВ У СХІДНИХ РЕГІОНАХ ПОЛЬЩІ

(Сур О. В., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Вусик Г. Л., кандатка філологічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Актуальність пропонованого дослідження полягає в тому, що завжди народне мовлення є в епіцентрі уваги лінгвістів: воно зберігає інформацію про динаміку мови, засвідчує її природне функціонування, залишається джерелом і основою розвитку літературної мови.

Діалекти завжди слугували інформаційною базою для з'ясування історії мови, культури народу.

Польські діалекти, які існували впродовж тривалого часу, сьогодні стихійно і природно змінюються, під впливом соціальних, політичних, науково-технічних чинників

Мета: визначити особливості діалектів у східних регіонах Польщі.

Основний виклад матеріалу. У польському мовознавстві XXI ст. неодноразово ставилося питання: який діалект є в основі формування літературної польської мови. Ця дискусія так і не дала однозначної відповіді на основне питання: літературна польська мова сформувалась на великопольській, чи на малопольській основі.

В. Курашкевич, С. Урбаньчик, С. Роспонд вважали, що книжна давньопольська мова сформувалася на великопольській мовній основі. Їхні опоненти (О. Брюкнер, С. Шобер, А. Селіщев, Т. Милевський) дотримувалися думки про малопольську основу літературної мови.

Прибічники і великопольської, і малопольської теорії звертаються до пам'яток та історичної діалектології. Вони вважають, що в історії процесу формування основ літуратурної польської мови слід виділити дві фази: X-XIII ст. і XIV-XV ст.

У XVI-XVII ст. на літературну польську мову вплинула регіональна різновидність польської мови – східний периферійний діалект.

Традиційно в польській лінгвістиці визначають сім діалектів , кожен з яких належить певному географічному регіону.

Нас зацівавив східний регіон Польщі, бо в другій половині XX століття (після приєднання цього регіону до Радянського Союзу після Другої світової війни), починається масова міграція польських громадян зі східної до західної частини країни.

Зазвичай розходження між польськими діалектами є незначними. Не спостерігаються труднощі у взаєморозумінні, наприклад: *дівчина - dziewczynka, dzieweczka; юнак, молодий чоловік - chłopiec, chłopak, chłopieczek, parobek; чоловік - człek, mąż; родина – rodzina, siemja, siemiejstwo; сукня – sukienka, płatia; солодощі – ligumіny, cukierki; військо – armija, wojsko; село – wioska, sioło; село – wioska, sioło.*

У ході розмови з носіями польських діалектів нами виокремлені такі запозичення: *chaziajka (господиня); panna (дівчина); odwiedzać/nawidywać (відвідувати); płocho (погано); charaszo (добре); pohreb (підвал); zdejmować (знімати); zdybać/zdybywać (зустрічати).*

Висновок. Отже, найпоширеніші діалекти за кількістю мовців: великопольський (західний регіон), малопольський (південь та південний схід країни), мазовецький (мазурський) розмовляють у центральній і східній частині Польщі, і сілезька мова спостерігається на південному заході.

Перспективи дослідження: опис елементів діалектної мови, їх взаємозв'язок із літературною мовою, міждіалектні та міжмовні контакти на території сучасної Польщі

ЛІТЕРАТУРА

1. Długosz-Kurczabowa K., Dubisz S. Gramatyka historyczna języka polskiego. Warszawa, 2006. 579 s.

2. Rospond S. Gramatyka historyczna języka polskiego z ćwiczeniami. Warszawa, 2003. 222 s.

3. Klemensiewicz Z., Lehr-Spławiński T., Urbańczyk S. Historia języka polskiego. Warszawa, 1998. 513 s. Режим доступу: www.gbv.de/dms/hebismainz/toc/

ТИПОЛОГІЯ ПОДКАСТІВ В СУЧАСНОМУ МЕДІАПРОСТОРІ

(Тестова Д. В., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Мельнікова Ю. О., кандидатка філологічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Насьогодні багато відомих медіа та інформаційних ресурсів практикують використання подкастів на власних сайтах з метою залучення різнопланової аудиторії. Певні хостинги займаються лише просуванням інформації за допомогою подкастів, інші ж, вдало «розбавляють» вже існуючі рубрики подібними аудіомеседжами. Подкасти як відносне нові явище у медійному просторі, їх жанрологічні особливості, тематичне спрямування потребують подальшого наукового вивчення.

Мета статті: виокремлення типології подкастів у системі сучасних медіа.

У подкастингу виділяють п'ять жанрових різновидів: 1) бесіда або інтерв'ю; 2) одноразовий оповідний ряд із певної тематики; 3) щоденні новини та актуальні події, що здатні зацікавити авдиторію; 4) документальний подкаст, у якому висвітлюються історії минулого та розповідаються тогочасні факти щодо певних подій; 5) аудіочитання різноманітних статей, а іноді навіть художніх творів.

Ряд вітчизняних та зарубіжних дослідників виділяють деякі аспекти аудіоблогінгу, звертають увагу на можливість їх подальшого симбіозу та розвитку у світовому медіасередовищі. За думками та теоріями дослідників у сфері подкастів, дані аудіомеседжі умовно поділяються 4 типи подкастів залежно від кількості осіб, які є ведучими та гостями, спрямування подкасту та його мета щодо охоплення аудиторії.

Дослідник подкастингового середовища Беррі Річард [2] пропонує широкому загалу таку дефеніцію подкасту як «розширений». За його твердженнями розширений подкаст включає в себе не тільки відому усім аудіальну інформацію, але й посилання на зображення, яке може супроводжувати подкаст. Такі розширені подкасти є актуальними не тільки для пересічного прихильника аудіоблогінгу, але й для більш вузької аудиторії, оскільки завдяки таким подкастам можна доповнювати власні навчальні матеріали та проєктувати їх за допомогою презентацій, що полегшує сприйняття інформації через аудіовізуальні ефекти.

Наступний вид подкасту скриптовий. Він демонструє інформацію у так званому художньому стилі, використовуючи звукові ефекти для покращення «розповіді» та привернення уваги реципієнта. Скриптові подкасти охоплюють велику кількість жанрів, наповнену різними тематичними лініями та сюжетними поворотами. Даний вид подкасту більше тяжіє до аудіокниги, але з меншим обсягом. Часто в одному подкасті зустрічаються голоси декількох людей, що формують певний діалог.

Ще один вид подкасту, що своїм виглядом та системою створення тяжіє до аудіокниги, є так званий «подкаст романів». Слухач має змогу прослухати роман сучасного автора, але не у вигляді аудіокниги, яка презентує увесь твір, а за допомогою окремих епізодів. На відміну від інших подкастів, подкаст-роман

відрізняється платним доступом до нього (у більшості випадків). Але іноді задля просування, автори надають певну кількість безкоштовних прослуховувань.

Великої популярності набуває явище офлайн-подкастів. Такі покасти записуються за умови наявності в студії аудиторії, яка має змогу одразу сприймати інформацію та оцінити перспективність його теми та жанру.

На думку американського дослідника Александера Санто [1] можна виділити такі типи подкастів: 1) Подкаст-інтерв'ю. Його меседж та спосіб створення зрозумілі ще з назви. Даний тип подкасту включає в себе розмову двох, іноді і більшої кількості, ведучих, які ведуть діалог на певну тему та взаімодіють із запрошеними гостями. Особливістю даного типу подкасту є те, що всесвітня інтернет-мережа дає змогу ведучому комунікувати з гостями, які знаходяться на великій відстані, а потім об'єднати розмову в один випуск подкасту. 2) Розмовний подкаст. Найбільш відомий та уживаний тип подкастів. Один або двоє ведучих розмовляють на загальновідомі або вузькоспрямовані теми та діляться своїми думками. 3) Монологічний подкаст. Це висвітлення погляду на певну тему однієї людини, яка має кваліфіковані думки щодо тієї чи іншої галузі. 4) Сторітелінг та розслідування. Сторітелінг є досить популярним типом подкастів, адже його суть складається з висвітлення життєвих історій певною групою людей з метою донесення їх до аудиторії. При прослуховуванні цього типу подкасту в уяві виникає дуже багато історій, цікаво, що нерідко самі слухачі подкасту можуть стати наступними героями. У свою чергу цей тип подкасту вважається одним з найскладніших, адже він вимагає довгої обробки звуку та майстерності ведучих. 5) Подкаст-круглий стіл передбачають участь в аудіомеседжі одразу декількох людей. Це породжує наочну полеміку та здатне зацікавити аудиторію. Адже кожен реципієнт може підтримати або засудити думку того чи іншого учасника дискусії.

Отже, подкаст як майданчик для розповсюдження інформації, не дивлячись на його стрімкий розвиток та просування, все ще потребує вивчення типології, аналізу жанрово-тематичних особливостей. Визначною рисою аудіомеседжів в українському медіасередовищі є їх різноманітність за тематичними та жанровими ознаками і аудіторіальним спрямуванням. Перспективи вивчення та розділення подкастів за жанровими ознаками набуватимуть широкого дослідження вже в найближчі роки та матимуть плідні результати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стівенс М. Все про подкастинг. Підключення бібліотечних засобів масової інформації. 2007. С. 54–57

2. Berry R. Serial and ten years of podcasting: has the medium grown up. 2015. №7. С. 189–197.

ОСОБЛИВОСТІ РУБРИКАЦІЇ СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО АГЕНТСТВА «АРМІЯINFORM» У ПЕРІОД РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

(Шульженко А. С., кандидатка філологічних наук,
Напрягло В. О., здобувачка вищої освіти)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Роль і значення спеціалізованих інформаційних агентств на сьогодні безсумнівно є значущою, особливо коли йде мова про потреби суспільства максимально оперативно отримувати повноцінну, якісну, актуальну інформацію щодо російсько-української війни. Ураховуючи реалії сьогодення, АрміяInform зайняло вагоме місце в українському медіапросторі, якому довіряє аудиторія і яке впливає на суспільну свідомість. Якщо раніше, починаючи з 2018 року, агентство висвітлювало події Операції об'єднаних сил на сході України, то сьогодні воно користується популярністю серед читачів, містить свою аудиторію, воєнкорів та залучає до співпраці компетентних осіб, які мають відношення до воєнної справи, що позитивно позначається на якості публікацій.

Мета дослідження – проаналізувати структуру інформагентства «АрміяInform», з'ясувати її особливості.

Об'єкт дослідження – функціонування спеціалізованого інформагентства «АрміяInform» у період повномасштабного вторгнення.

Предмет аналізу – особливості рубрикації та наповнення АрміяInform в умовах війни.

Інформаційне агентство «АрміяInform» заслуговує на детальний аналіз, оскільки спеціалізується на воєнній тематиці, є авторитетним джерелом розповсюдження інформації щодо подій, які відбуваються на фронті. Рубрикація агентства є актуальною і містить такі складові: «#STOPRUSSIA», «#ХАРКІВСЬКИЙ_ТРИБУНАЛ», «#ГЕРОЇ НЕСКОРЕНОЇ УКРАЇНИ», «#ДЕОКУПАЦІЯ».

Під хештегом «#STOPRUSSIA» міститься найактуальніша інформація щодо війни, події висвітлюються на головній сторінці і дублюються в цій рубриці: «*США допоможуть Україні захистити критичну інфраструктуру – Ентоні Блінкен*» [0], «*росія думала, що вона країна із суперсилою, бо в неї ядерна зброя. Але виявилося, що суперсила України – «ядерно»-демократичне суспільство*» [0], «*Сили оборони України уразили близько двох десятків районів зосередження противника*» [0] тощо.

Під хештегом «#ХАРКІВСЬКИЙ_ТРИБУНАЛ» висвітлюються події, пов'язані зі злочинними діями російської армії щодо українського народу, а також з нанесенням шкоди цивільній інфраструктурі України, наприклад: «*росіяни завдали ракетного удару по Дружківці – влучили в зелену зону, обійшлося без жертв і руйнувань*» [0], «*По Запорізькому району росармія завдала удару ракетами С-300*» [0], «*На Сумщині армія рф обстріляла 5 прикордонних громад*» [0] тощо.

У рубриці «#ГЕРОЇ НЕСКОРЕНОЇ УКРАЇНИ» інформагентство публікує матеріали щодо героїчних подвигів наших воїнів, які кожного дня віддають свої власні життя заради майбутнього нашої країни та наших дітей: «*Врятував життя побратима, але сам зазнав смертельних осколкових поранень…*» [0], «*На день народження*

його чекала вся родина, але він пішов у вічний політ…» [0], *«Закодовані в нас імена, і обличчя ховає тінь. Ми таємно кладем за Країну життя…»* [0] тощо.

У рубриці «#ДЕОКУПАЦІЯ» аудиторія може знайти для себе корисну інформацію стосовно відновлення українських міст після перемоги в російсько-українській війні, інвестування різних країн у відбудову України, повернення до міжнародно затверджених українських кордонів 1991 року, наприклад: *«ООН розглядає проєкт резолюції щодо мілітаризації Криму Росією»* [0], *«Що буде з кримським майном окупантів після нашої Перемоги?»* [0], *«Деокупація Криму залишатиметься на порядку денному політичного та експертного діалогу Україна-ЄС до повного відновлення територіальної цілісності України»* [0] тощо.

Категорія «ВІДЕО» містить відеодайджести, брифінги, а також усі відеоматеріали, які є наочними доказами російських злочинів проти української нації: *«Вірш про «Залізного Генерала», що впевнено веде наше військо до перемоги»* [0], *«Коротко. Війна. День 261. Відеодайджест»* [0], *«Брифінг: Міжнародна підтримка України під час війни»* [0] тощо.

Отже, з проаналізованого вище можемо підсумувати, що агентство не використовує традиційний поділ матеріалу на рубрики, а містить своєрідні хештеги та категорії, у межах яких відбувається структурування матеріалу.

Отже, проаналізувавши структуру розміщення матеріалу інформаційного агентства, можемо стверджувати, що на відміну від універсальних національних агентств, АрміяInform викладає і рубрикує матеріали за категоріями та позначками, де для зручності реципієнтів найважливіші категорії дублюються на головній сторінці.

ЛІТЕРАТУРА

1. АрміяINFORM : Веб-сайт. URL: https://armyinform.com.ua/ (дата звернення: 09.09.2022).

2. Шульженко А., Рула Н. Структура повідомлень українських інформаційних агентств під час висвітлення подій повномасштабної російсько-української війни. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.Серія: Філологія. Журналістика*». Том 33 (72) № 6, 2022. С.266-271

3. Шульженко А., Скуртул Г. Російсько-українська війна очима журналістів-агенційників (на прикладі інформаційних агентств «Укрінформ», «УНІАН», «АрміяInform») [Текст]. *Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі» (м. Запоріжжя, 2 листопада 2022 р.)* / редкол.: В.Л. Погребна, В.В. Кузьмін, Н.В. Островська, Т.О. Бородулькіна та ін. [Електронний ресурс] Електрон. дані. Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2022. С. 210-211.

ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

(Донська К. В., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Юносова В. О., кандидатка філологічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Науково-технічний процес спричинив зміни не лише в суспільному розвитку, але й у мовній картині світу. Значну частину лексики сучасної української мови становлять термінологічні одиниці, кількість яких постійно збільшується у зв'язку зі стрімким розвитком науки, техніки, виробництва. «Термінолексика стає головним джерелом поповнення словникового складу, активно проникаючи в загальновживану мову та впливаючи на неї» [4, с. 6]. Термінологічні одиниці проникають не лише в наукові тексти, але й з'являються у творах художньої літератури, метафоризуються, зближуючись із загальновживаними словами. Проблемою функціювання термінів у художніх творах займалися Г. Абакумова, В. Карпова, Т. Катиш, Т. Молодід, О. Пономарів та ін.

Нашу увагу привернула творчість Олеся Гончара, зокрема його прийоми введення термінів у тканину твору. Матеріалом дослідження став роман «Собор». Мета роботи – з'ясувати семантико-стилістичні особливості функціювання термінологічних одиниць у романі О. Гончара «Собор».

У наукових розвідках, присвячених дослідженню термінолексем, представлено різні погляди вчених на лінгвістичну природу термінів, їхню семантику, класифікацію. Однак більшість праць засвідчує, що «термін – це спеціальне слово, словосполучення і т. ін., яке слугує для вираження поняття певної галузі знань; для розкриття свого значення вимагає дефініції» [4, с. 13].

Термінологія сучасної української літературної мови дуже багата й розгалужена відповідно до наявних у нинішньому суспільстві знань. Терміни кожної галузі науки, техніки, виробництва утворюють власні терміносистеми. У технічній лексиці виокремлено гірничу, металургійну, машинобудівну, електротехнічну, гідротехнічну, зварювальну, радіотехнічну термінологію. Розвинена також термінологія сільськогосподарська, медична, спортивна, військова, авіаційна тощо [3, с. 164].

Зібраний фактичний матеріал дає змогу констатувати, що в досліджуваному творі використано різногалузеві терміни, зокрема наукову термінологічну лексику: ботанічну (*абрикос, акація, вишня, дуб, груша, шовковиця, виноград, гарбуз, полуниця, комиш, осока, спориш, соняшник, троянда, чебрець, чорнобривці*), зоологічну (*корова, теля, мавпа, собака, жабеня, лелека, перепілка, соловей, окунь, карась, короп, щука*), математичну (*алгоритм, інтеграл, пропорція, формула*), астрономічну (*астроном, астронавт, всесвіт, знак Зодіаку, космонавт, планета, Місяць, радіомаяк, позаземна цивілізація*). Наявна в романі церковно-релігійна термінологія: *кадило, купол, ладан, паперть, піп, свічка, собор, храм, церква, церковний староста*.

Значний шар становлять термінологічні одиниці металургійної галузі, оскільки у творі йдеться про життя робітників-металургів: «*Живуть на Зачіплянці здебільшого праведні люди, або, як Микола-студент сказав би, правильні. Роботяги.*

***Металурги**. Ті, чиє життя розбите на зміни, денні і нічні»* [1, с. 1], де *металург* – «фахівець з металургії», *металургія* – «галузь важкої промисловості, що займається добуванням металів з руд і їх первинною обробкою» [2, Т.4, с. 685].

Більшість термінів – це іменники. Значну частину складають назви професій: «*Висунувся і за мить знову сполохано позаджував, бо неподалік саме проходили дружинники, серед них двоє заводських* ***арматурниць****, – він їх упізнав*» [1, с. 185], де *арматурниця* – «жіночий рід до *арматурник* – той, хто виготовляє, встановлює чи обслуговує арматуру; *арматура – техн.* Сукупність допоміжних приладів, деталей, необхідних для роботи якого-небудь апарата, машини, конструкції» [2, Т.1, с. 60]; «*Бачив я людину за всяких обставин, люблю дивитись на нашого брата металурга, на якого-небудь вальцювальника, що стоїть на своєму робочому місці, на узвишші в цупкій своїй робі, чорним потом блищить, а біля ніг у нього мчать розпечені червоні гадюки, а він їх, мовби злегка, мовби забавляючись, своїми щипцями – раз! – і перекинув, мов який-не-будь факір, приборкувач змій*» [1, с. 177], де *вальцювальник* – «робітник, що працює на вальцювальній машині» [2, Т.1, с. 288]; «*Бути каталем не кожному випадало, тільки перші кремезняки туди потрапляли...*» [1, с. 13], де *каталь* – «*розм*. Робітник, що викочує або підвозить які-небудь вантажі вручну, тачкою» [2, Т.4, с. 117]; «*В цеху її називають ас-машиніст*» [1, с. 4], де *машиніст* – «фахівець, робітник, що керує машиною» [2, Т.4, с. 657]; «*І труд кранівниць побачили, які то над жаркими ковшами пливуть, де їх полум'я обдає, то в грюкоті над горами брухту глухнуть*» [1, с. 105], де *кранівниця* – «жіночий рід до *кранівник* – робітник, що працює на підіймальному крані» [2, Т.4, с. 324]; «*…високо вгорі, в буроранжевій хмарі коксохімівських димів, сліпучо зблискують чиїсь, мабуть, Прапірного прокатника, голуби*» [1, с. 15], де *прокатник* – «*спец.* Той, хто виготовляє щось прокатуванням; 2) фахівець з прокатування» [2, Т.8. с.195], *прокатувати* – «*спец*. Обробляти метал або металевий сплав пропусканням між обертовими валками прокатного стану» [2, Т.8, с. 196]; «*Бо я хоч і поїхав звичайним сталеваром, а функції лягали на мене начальника зміни*» [1, с. 173], де *сталевар* – «кваліфікований робітник, який варить, виплавляє сталь» [2, Т.9, с. 638].

Терміни можуть використовуватися в прямому та в переносному значенні. У прямому значенні вони вживаються, коли автор розповідає про різні процеси і технології. У цьому випадку вони виконують інформативну та комунікативну функції. В аналізованому романі вжито такі терміни, що стосуються металургійної галузі: «*А перед вікнами селища, за вишняками, за Дніпром, ніч крізь ніч палахкотить ятриво домен, вулканиться червоно. Там народжується метал. Небо тремтить і глибшим стає щоразу, коли металургійний випліскує заграви, бурхаючи з крутого берега лавою розпечених шлаків*» [1, с. 1], де *домна* – «промислова піч для виплавки чавуну з залізної руди» [2, Т.2, с. 364], *метал* – «хімічно проста речовина або сплав, ознаками якої є висока міцність, ковкість, добра тепло- та електропровідність і особливий блиск» [2, Т.4, с. 683], *шлак* – «*мет.* Розплавлена або затверділа маса різних домішок, золи і флюсів, що є побічним продуктом металургійних процесів» [2, Т.11, с. 487]; «*…з гуркотом загрібає тонни іржавого брухту, переносить в повітрі і з ще більшим гуркотом – у мульди, в мульди!*» [1, с. 4], де *мульда* – «сталевий жолоб для механізованого завантажування шихтових матеріалів у сталеплавильну піч» [2, Т.4, с. 825]; «*Льотка якщо зачавуниться, то біда! Шість чоловік беремось і "бараном" таранимо, б'ємо, довбем, аж іскри з очей сиплються,*

доки лом стальний заганяємо, щоб льотку проломити» [1, с. 14], де *льотка* – «*мет.* Отвір у доменній печі, через який випускають метал або шлак» [2, Т.4, с. 586]; «*Прощавайте всі: і ти, жіночко, і ви, діти, і ви, хлопці з мартена, дорогі мої "мартини"*» [1, с. 170], де *мартен* – «*мет*. Те саме, що *мартенівська піч* – піч для виплавляння сталі з чавуну та залізного брухту» [2, Т.4, с. 633]; «*Заводи дають плавку, і, мов над вулканами під час виверження, заграви бурхають у небо…*» [1, с. 2], де *плавка* – «*спец*. Один виробничий цикл плавлення металу» [2, Т.6, с. 556]; «*Там Віруньчине обличчя завжди в респіраторній масці, яку вона не скидає протягом усієї зміни, щоб не отруюватись їдкою пилюкою агломерату*» [1, с. 4], де *агломерат* – «*техн*. Спечена в грудки дрібнозерниста або пилувата руда» [2, Т.1, с.16]. В останньому прикладі зафіксовано термін, виражений прикметником *респіраторний* – «*спец*. Стос. до *респіратора* і *респірації*; *респіратор* – *спец*. Прилад для індивідуального захисту органів дихання від пилу, отруйних випаровувань, газів і т. ін.» [2, Т.8, с. 513]. Терміни-прикметники трапляються значно рідше, ніж іменники, пор.: «*Безвітряно, і коксохімівського диму сьогодні не чути*» [1, с. 2], де *коксохімічний* – «*техн*. Стос. до переробки кам'яного вугілля коксуванням» [2, Т.4, с. 216]; «*…хоча на роботі їй доводиться нелегко, в тій гуркотняві шихтового двору, де Вірунька не перший рік висиджує зміну за зміною в кабіні свого крана*» [1, с. 4], де *шихтовий* – «//Признач. для приготування шихти. *Шихта – спец*. Суміш вихідних матеріалів (руди, шлаку, коксу, вугілля і т. ін.), що їх переробляють у металургійних, хімічних та інших агрегатах» [2, Т.11, с. 465]; «*Тут чутніше, ніж будь-де, промовляє до тебе навколишній світ своєю мудрою нічною тишею, химерною рослинною в'яззю на відбілених місяцем шлакових стінах*» [1, с. 2], де *шлаковий* – «прикм. до *шлак*» [2, Т.11, с. 488], *шлак* – «решітки від спалювання твердого палива» [2, Т.11, с. 487].

Виробничо-професійна термінологія передає атмосферу праці з точки зору людини, яка працює в цій галузі виробництва. Здебільшого всі терміни зрозумілі читачеві, тому не потребують додаткового тлумачення. Коли ж термін рідко вживаний, автор пояснює його в тексті роману, як-от: «*Кілька років ганяєш вагонетку, і аж після того візьмуть тебе на горно, тобто до печі, до святої святих*» [1, с. 13].

Терміни можуть уживатися у складі метафор, перетворюючись на образний елемент мови, як-от: «*– Такі фільтри поставимо, що й молекула не проскочить*» [1, с. 12]; «*Міцно спить під наркозом акацій, що аж до відчинених вікон звисають своїм рясним сріблястим суцвіттям*» [1, с. 3]; «*Але є така штука – наркотик владолюбства, героїн кар'єризму... Його тільки раз вхопи – і пропав...*» [1, с. 46]; «*Чи не вирішив ще раз спробувати, як він каже, вийти із парубоцького цейтноту?*» [1, с. 42]; «*... Світ ірраціональних емоцій – отам гніздиться звір. Звідти всі злочинства, культи, війни, звідтіля, мабуть, прийде і те, що працю нашу перетворить на атомний шлак...*» [1, с. 167].

Отже, у романі О. Гончара «Собор» виявлено різногалузеві термінологічні одиниці, які виконують певні стилістичні функції. Терміни, ужиті в прямому значенні, дають загальне уявлення про факти виробничої, наукової чи іншої діяльності; виступаючи засобами непрямого опису середовища, створюють відповідний колорит зображуваного. Уживаючись у переносному значенні, термінолексеми можуть набувати емоційно-експресивних відтінків, стаючи

образними елементами твору. Тож перспективним видається дослідження функціювання термінологічної лексики у творах різних авторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончар О. Собор. URL: https://www.ukrlib.com.ua/books/printitzip.php?tid=550 (Дата звернення: 15.03.2023).

2. Словник української мови: в 11 томах / за ред. І. К. Білодіда. Інститут мовознавства АН УРСР. Київ: Наук. думка, 1970–1980.

3. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія. За заг. ред. І. К. Білодіда]. Київ: Наук, думка, 1973. 438 с.

4. Томіленко Л. М. Термінологічна лексика в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови: монографія. Івано-Франківськ: Фоліант, 2015. 160 с.

ТЕХНІЧНІ НАУКИ

ПРИЛАДИ ДІАГНОСТИКИ ПРИ МЕХАНООБРОБЦІ

(Іваненко Р. О., старший науковий співробітник)
Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки
та судових експерти, м. Київ, Україна

Приладобудування має свої особливості свою специфіку, що включає широкий спектр номенклатури приладів; часту та швидку зміну конструкцій виробів; високі вимоги до точності та надійності; використання великого числа різних фізичних і хімічних параметрів і процесів та ін.

Тому розробка системи ефективної підготовки сучасного дрібносерійного виробництва в приладобудуванні на основі його прискорення та гнучкості є своєчасною і актуальною.

З безлічі способів контролю процесу механообробки, зокрема різання, особливо слід виділити контроль процесу по віброакустичному сигналу, що виникає в зоні різання. Цей сигнал може бути виміряний у різних точках системи верстата, що є для нього в загальному випадку нелінійним частотно-залежним провідником. Така властивість сигналу дозволяє спростити, проблему розміщення датчиків і тому застосування віброакустичного сигналу для діагностики інструменту та процесу різання становлять практичний інтерес. Експериментально спостерігається нестаціонарний спектр вібросигналу в діапазоні від 0 до 50 кГц. Це свідчить про неоднозначність причин його збудження, отже про складність розпізнавання, і тим самим зумовлює проблему алгоритмізації діагностики інструменту та процесу різання за віброакустичним сигналом. Вирішення проблеми можливе якщо здійснено досить різноманітне оперування сигналом. У зв'язку з цим розглядається структура аналого-цифрової системи для обробки віброакустичного сигналу. На рис. 1 віброакустичний сигнал, який генерується зоною різання S (w) сприймається п'єзоакселерометром (Пз), піддається фільтрації в блоці фільтрів (БФ), в блоці детекторів (БД) детектується, посилюється широкосмуговим підсилювачем (П), надходить до блоку перетворення (БП) сигналу, з'єднаний з ПК.

Запропонована система обробки віброакустичного сигналу дозволяє на програмному рівні формувати різні за тривалістю та дискретизації вибірки сигналу, застосовувати до нього існуюче різноманіття цифрових перетворень і, таким чином, брати з віброакустичного сигналу максимум інформації для діагностики інструменту та процесу різання.

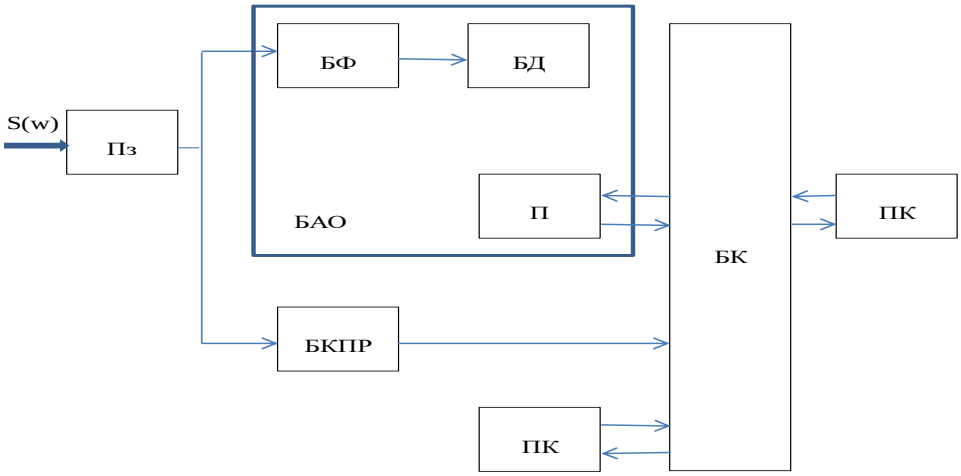

Рис.1. Аналого-цифрова система для обробки віброакустичного сигналу (Пз - п'єзоакселерометр, БФ - блок фільтрів, Бд - блок детекторів, П – підсилювач, БКПР – блок контролю процесу різання, ПК – пульт керування).

Дослідження застосування акселерометра для визначення точності торкання різального інструменту показав, що цей метод універсальний для обробки будь-яких видів матеріалів будь-яким видом інструменту. Статистична обробка результатів експерименту становила 0,12 мкм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Остф'єв В.О., Скицюк В.І., Діордіца І.М. Оптимізація розташування датчика віброакустичних коливань у тілі різального інструменту під час токарної обробки (частина 1). Вестник Национального технического университета Украины «КПИ» Машиностроение. К: НТУУ «КПИ». 2007. №53. С. 47-52 с.

2. Глоба О.В., Вислоух С.П., Іваненко Р.О. Комплексна оптимізація процесу фрезерування на верстатах з ЧПК. *Розвиток транспорту*. No 2(9), 2021, С. 7-19. https://doi.org/10.33082/td.2021.2-9.01

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В АГРОВИРОБНИЦТВІ

(Рева С. В., викладачка, спеціаліст вищої категорії)
ВСП «Глухівський агротехнічний фаховий коледж Сумського НАУ,
м. Глухів, Україна

В наш час аграрне виробництво постає на першому місці. Продовольча програма з урахуванням воєнного стану потребує максимального результату у виробництві сільськогосподарської продукції. На допомогу приходять інноваційні технології, які сприяють підвищенню якості продукції, врожайності, продуктивності, мінімізації затрат праці та зниженню собівартості.

По суті, інновація – це винахід, який у результаті втілення новаторської ідеї перетворюється в продукт, що має нові споживчі властивості, а його виробництво передбачає зміну технології та організації виробництва з метою отримання певного ефекту (економічного, соціального, екологічного тощо). Без впровадження інновацій неможливе економічне зростання як країни у цілому, так і певної її галузі чи підприємства зокрема [3, с. 28].

Якщо розглядати класичну обробку ґрунту для вирощування сільськогосподарських культур то вона складається з декількох етапів: оранка, передпосівна культивація, посів і прикочування. Хоча вона дуже популярна, але і енергозатратна. При оранці руйнується поверхневий шар ґрунту, що призводить з часом до падіння родючості.

На сьогодні існує широкий спектр інноваційних рішень. Так, вельми активно використовуються інновації обробітку ґрунту для підвищення родючості та збереження мікроелементів, але їх вплив не завжди дає позитивний ефект. У зв'язку із цим усе більшого застосування набувають прогресивні інноваційні технології мінімального обробітку ґрунту й точного землеробства, зокрема [1, с. 75-76]:

1. «Mini-till», яка передбачає мінімізацію техніко-технологічного впливу на ґрунт, що підвищує економічну ефективність й екологічність процесу вирощування культур за рахунок зниження впливу погодноклімативного чинника, скорочення витрат палива, добрив, засобів захисту рослин, раціонального використання сільськогосподарської техніки, зростання урожайності тощо [2, с.207]. Така технологія підходить для районів які піддаються вітровій ерозії та малозволожених ґрунтів. Переваги Mini-till заключаються в збережені вологи, накопичені органічних речовин, відсутність ущільнення ґрунту, підвищення родючості. Недоліки такої технології полягають в використанні кожного року гербіцидів, привикання буряну до гербіцидів, подріднення і розкидання соломи, застосування сидератів, використання більш потужної, нової, дорогої техніки.

2. «No-till» або «Zero-till» (технологія нульового обробітку) як спосіб обробітку ґрунту, що не пропонує механічних рішень для усунення його ущільнень. Вона є ідеальною системою обробітку для захисту поверхні від ерозії [2, с.207]. Така технологія більш підходить в посуху. Переваги No-till ґрунт мульчується, посів виконують по стерні, підвищується врожайність і родючість ґрунту, збереження вологи та органічних речовин, зменшення витрат. Недоліки

такої технології: зростає кількість бур'янів та хвороб, збільшується використання пестицидів і гербіцидів, застосування сидератів.

3. «Strip-till» (смуговий обробіток ґрунту) – це система раціонального природокористування, за якої відбувається мінімальний обробіток ґрунту. Вона поєднує у собі переваги звичайної обробки ґрунту із можливістю їх захисту при ріллі завдяки тому, що зачіпається лише та ділянка ґрунту, в яку закладається рядок насіння. Крім того вона дає змогу успішно проводити підкореневе підживлення рослин із застосуванням як мінеральних, так і органічних добрив при використанні відповідної техніки [1, с. 76]. Переваги такої технології це запобігання ерозії, прогрівання ґрунту, підвищення врожайності та родючості ґрунту, підживлення одночасно з посівом, зменшення витрат, більша частина поля залишається під паром. Недоліки такої технології придбання нової, дорогої техніки, не підходить для вологих та важких ґрунтів, залежність від кліматично-географічних умов.

Технології «Mini-till», «No-till» і «Strip-till» об'єднує те, що ці технології з мінімальним обробітком ґрунту, запобігають ерозії, підвищують врожайність та родючість ґрунту.

Для переходу до цих технологій потрібна адаптація. На цьому етапі виникає ряд певних проблем. Одна з головних це заміна та оновлення машино-тракторного парку, яка тягне за собою великі фінансові витрати. Наступна проблема полягає в тому, що потрібно враховувати кліматично-географічне положення та властивості і особливості ґрунту. Використання інформаційних технологій веде до додаткових витрат та навчання персоналу. Слабка державна підтримка.

Впровадження інноваційних технологій в агровиробництві сприяє ресурсозабезпеченості в усіх виробничих циклах, зменшення машино-тракторного парку, що призводить до зменшення витрат паливо-мастильних матеріалів. За допомогою GPS, дронів, знімків зі супутників та спеціальних програм можна установити неоднорідності в межах поля. Отримані дані дають змогу виявити щільність посівів, якість сівби, пропуски, розрахувати внесення кількості добрив, розрахувати врожайність, визначити наявність бур'янів.

Розглянув використання технології Mini-till, No-till і Strip-till в сільськогосподарському виробництві врахувавши всі переваги і недоліки та адаптацію для переходу до цих технологій можна зробити висновки, що використання інноваційних технологій в агровиробництві надає змогу використовувати технології з мінімальним обробітком ґрунту, які сприяють підвищенню врожайності та родючості ґрунту, забезпечують прогресивний розвиток господарства, оновлення машино-тракторного парку, зміцнення економічної та технічної безпеки, підвищення рівня кваліфікації працівників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білінська В. Сучасні інноваційні технології в сільському господарстві: основна характеристика та перспективи впровадження. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка.* 2015. № 7(172). С. 74-80. DOI:https://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/172-7/11

2. Гончаренко В. Є., Соценко В. М. Особливості та передумови впровадження інноваційних агротехнологій в Україні. *Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 100-річчю від Дня народження професора Турченка Михайла Михайловича): Управління розвитком соціально-економічних систем*, 15-16 червня 2022 року. Харків: ДБТУ, 2022. С. 205-209.

3. Заїка С.О., Грідін О.В. Генезис дефініції інновація. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2016. Вип. 2(48). С. 24-30.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 231 «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»

(Бортун К. О., кандидатка філологічних наук, декан факультету психології та соціальних технологій)
Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет», м. Київ, Україна

Важливим завданням для соціальної роботи є нормалізація діяльності людини, задоволення та гармонізація потреб соціального сфери, узгодження потреб особи та оточення. З урахуванням того факту, що сучасна система соціального захисту певною мірою не може надавати послуги вразливим верствам населення, останнім часом великого поширення набув волонтерський рух.

С. Глазунов наголошує, що з грудня 2013 року, волонтерство є одним із найвизначніших суспільних соціальних явищ в Україні. Він є однією з форм соціальної активності, де може реалізувати себе у різних іпостасях у соціальному житті, мати різну мотивацію [1, с. 40].

Закон України від 19 квітня 2-11 р. «Про волонтерську діяльність» фіксує тлумачення цього поняття про те, що волонтерська діяльність передбачає добровільну, соціально спрямовану, неприбуткову діяльність, що здійснена волонтерами за допомогою надання волонтерської допомоги [3].

Сьогодні Україна постає на шляху формування демократичної держави, розвиток волонтерського руху є одним із цікавих складників цього процесу. Розвиток волонтерського руху, зокрема формування суспільства, їхньої громадської позиції зазнають розгляду, аналізу такими науковцями: О. Безпалько, П. Будич, Г. Вишлінський, Д. Горєлов, В. Дементьєв, О. Корнієвський, Л. Кудринська, Д. Міханчук, В. Назарук, К. Павлюк, Ю. Семенова, І. Тохтарова, М. Чухрай тощо.

М. Януш наголошує, що однією з важливих рис українського волонтерства є його висока оперативність, мобільність, зразково побудована логістика. Важливого значення набуває креативність волонтерів зокрема щодо розмаїття її видової парадмигми, формальних виявів, варіантів отримання коштів [4, с. 175].

Волонтер – фундамент громадянського суспільства, без участі якого не може співпрацювати соціальні організації та інституції загалом, без яких важко уявити суспільний контроль за діяльністю влади та бізнесу. Адже без них ми відчуваємо брак енергії для побудови суспільства, бракує наснаги та часу на осіб, які прагнуть допомоги, немає достатньо творчого потенціалу для розв'язання творчого потенціалу для вирішення соціальних проблем [2].

Маємо зазначити, що волонтерство є чудовою можливістю для студентів не тільки допомогти іншим, але й набути цінний досвід та розвинути навички. Адже для здобувачів освіти зі спеціальності 231 «Соціальна робота» дуже важливою є навичка розуміння сутності волонтерської роботи, її значення та призначення. Саме тому для того, щоб розпочати волонтерську діяльність зі студентами варто вжити таких методичних кроків:

1. Налагодити контакти з організаціями, які займаються волонтерством. Зазвичай на факультетах діють студентські організації, які займаються волонтерством. Вони можуть бути зацікавлені у співпраці з вами. Також можна звернутися до місцевих організацій волонтерства та попросити допомогти в організації діяльності на вашому факультеті.
2. Організуйте інформаційний захід. Це може бути презентація, відеоролик або просто збір студентів, щоб пояснити, які можливості надає волонтерство та чому воно важливо. Ви можете запросити представників організацій волонтерства, щоб вони розповіли про свою роботу та надали додаткову інформацію.
3. Створіть групу волонтерів або групу тьюторів. Після інформаційного заходу, ви можете запросити студентів, які хочуть долучитися до волонтерської діяльності, приєднатися до групи. У групі можна обговорювати ідеї та планувати майбутні заходи.
4. Заплануйте перший захід. Щоб почати діяльність, можна спробувати провести невеликий захід, наприклад, збір коштів для благодійності, участь у місцевому благоустрої, допомога волонтерам з місцевих організацій тощо.
5. Розширюйте діяльність. Урахуйте діяльність після першого заходу, спробуйте організувати нові заходи та активності. Важливо слухати побажання та ідеї учасників групи та намагатися залучати нових студентів.

Окрім цього, є кілька порад, які можуть допомогти вам в започаткуванні волонтерської діяльності зі студентами на факультеті:

1. Займайтеся діяльністю, яка вам подобається. Якщо ви зацікавлені в певній темі, то інші студенти, які зможуть долучитися до вашої діяльності, також будуть зацікавлені.
2. Залучайте до діяльності студентів різних спеціальностей та рівнів знань. Це допоможе збагатити діалог та забезпечити більш широкий погляд на питання, що обговорюються.
3. Намагайтеся співпрацювати з місцевими організаціями, школами та університетами, щоб підвищити ефективність та забезпечити підтримку для ваших ініціатив.
4. Завжди зберігайте позитивний настрій та мотивацію. Діяльність волонтерства може бути складною та вимагати багато зусиль, тому важливо залишатися оптимістичними та мотивованими.

Наскільки успішною буде ваша волонтерська діяльність, залежить від багатьох факторів, включаючи підтримку учасників та допомогу від місцевих організацій.

Отже, волонтерський рух є одним із проявів самоорганізації народу, який має вагомий вплив на створення суспільства в Україні. Варто наголосити, що з розвитком волонтерського руху активного розвитку зазнає соціум. Українці повинні формувати міцне підґрунтя, волонтерство, для єднання постає поштовхом для створення громадянства й розвитку демократичної країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глазунов С.В. Волонтерська діяльність в Україні та її вплив на вирішення актуальних соціальних проблем. Соціальна робота в Україні: основні напрями, проблеми та перспективи розвитку /за ред. проф. Осетрової О.О. *Матеріали Всеукраїнської науковопрактичної конференції 28 квітня 2016 р.* Дніпропетровськ: ДНУ, 2016. 147 с.

2. Історія волонтерського руху. Всеукраїнський громадський центр «Волонтер». URL: http://www.volunteer.kiev.ua/pages/History_volunteer.

3. Про волонтерську діяльність: Закон України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2011. № 42.

4. Януш М.П. Теоретичні засади розвитку волонтерського руху як форми самоорганізації населення. *Менеджмент XXI століття: сучасні моделі, стратегії, технології*. Вінниця: Центр підготовки наукових та навчально-методичних видань ВТЕІ КНТЕУ, 2019. Ч. 1. С. 739–747.

СОЦІАЛЬНІ НЕРІВНОСТІ У СФЕРІ ЗАЙНЯТОСТІ ТА МЕХАНІЗМИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

(Галєва К. А., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Савельчук І. Б., докторка педагогічних наук, професорка)
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

В Україні питання соціальної нерівності у сфері трудових відносин є досить актуальним. Трудова діяльність населення приносить дохід, зменшує ризики бідності та соціального виключення. Проте, залучення до ринку праці має негативні ефекти у вигляді різних проявів соціальної нерівності, що характеризує нерівномірний розподіл (грошей, влади, освіти і престижу) між різними верствами населення. Це призводить до зниження якості життя населення, соціального самопочуття, і як наслідок підвищення ризику маргіналізації.

Реалізація основних напрямів соціальної політики у сфері занятості можлива через здійснення заходів щодо працевлаштування, сприяння перепідготовці, професійній підготовці, підвищенню кваліфікації незайнятого населення, розвитку підприємництва й соціального підприємництва, індивідуальної трудової діяльності, самозайнятості [3, с. 411]. Соціальні нерівності у сфері зайнятості можуть виникати з багатьох причин та обмежувати доступ до роботи та кар'єрного росту, а саме:

-Гендерна нерівність: жінки можуть мати нижчі зарплати, ніж чоловіки та менші можливості просування у посадах у тих самих професіях.

-Недостатня освіта та кваліфікація: люди з низьким рівнем освіти чи кваліфікації, обмежені у можливості отримати достатньо оплачувану роботу.

-Нерівний доступ до ринку праці: деякі люди мають обмежений доступ до ринку праці через місце свого проживання, фізичні обмеження або інші чинники.

-Економічна нестабільність: може призводити до зростання безробіття та недостатньої зайнятості населення.

Усе це несе за собою серйозні наслідки та потребує застосування заходів задля подолання негативного впливу виникнення соціальних нерівностей у сфері зайнятості. Через стереотипи вразливі категорії населення (молодь, жінки, що виховують дитину, особи з особливими потребами, люди передпенсійного та пенсійного віку) мають менше можливостей на ринку праці. При цьому, особливо гостро відчуваються труднощі щодо професійного зростання та розвитку кар'єри для кожної людини працездатного віку. Соціальна робота в сфері занятості спрямована на забезпечення конкурентоспроможності на ринку праці усіх категорій населення, які мотивовані та готові до перенавчання й підвищення кваліфікації.

Соціально-економічні умови розвитку суспільства впливають на зниження соціальної відповідальності держави, зростання бідності, порушення соціально-економічних і трудових прав працюючого населення, що у свою чергу свідчить про необхідність створення нової моделі нормативно-правового регулювання соціальних нерівностей [1].

Серед механізмів, які допоможуть подолати соціальні нерівності у сфері зайнятості є такі, які спрямовані на задоволення інтересів та потреб кожної людини (табл.1.).

Таблиця 1.

Механізми щодо подолання соціальних нерівностей у сфері зайнятості

Назва механізмів	Характеристика їх дії в сфері занятості
Впровадження законодавчих заходів	забезпечать рівні можливості на роботі для всіх груп населення, що включатиме заборону дискримінації за різними характеристиками, захист прав на зайнятість та отримання зарплати
Запровадження соціальних програм	надаватимуть навчання чи перекваліфікацію для людей, які мають менші можливості для зайнятості
Проведення науково-дослідницьких проєктів	допомога у розумінні проблеми соціальних нерівностей і визначення ефективних способів їх подолання

Так, впровадження цих механізмів повинно забезпечити рівні можливості на ринку праці для всіх груп населення, надати розширення можливостей для навчання та перекваліфікації для людей, які мають менші можливості для зайнятості. При цьому, важливим стає налагодження взаємодії та визначення ефективних способів співпраці соціальних та освітніх установ, центрів занятості, громадських організацій, органів місцевого самоврядування та бізнес-орієнтованих структур [2].

Отже, у сфері зайнятості досить поширене виникнення різноманітних соціальних нерівностей, що може мати серйозні насідки для економічно активного населення. Необхідним стає здійснення соціальної роботи в сфері занятості та впровадження заходів нормативно-правового регулювання й механізмів для їх подолання на законодавчому та соціальному рівнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Найда І. В. Особливості нормативно-правового регулювання соціального розвитку в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал. Електронне наукове фахове видання юридичного факультету Запорізького національного університету.* 2020. № 6. С. 144-146.

2. Савельчук І. Б. Сутнісні й змістові характеристики становлення теорії та практики соціальної роботи. *Social Work & Education*. Vol. 7, No. 4. TernopilAberdeen, 2020. pp. 436-451. DOI: https://doi.org/10.25128/2520-6230.20.4.3.

3. Соціальна робота у сфері зайнятості населення: навчальний посібник для студентів спеціальності соціальна робота / за ред. В.В. Харабет, А.І. Андрющенко, В.М. Ніколаєвського. Маріуполь: Новий світ, 2012. 568 с.

ВИКОРИСТАННЯ АРТТЕРАПЕВТИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОБОТІ З ОСОБАМИ, ПОСТРАЖДАЛИМИ ВІД НАСИЛЬСТВА

(Клюй К. С., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Мацейко Н. В, асистентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Насильство є однією з найбільш актуальних соціальних проблем у сучасному світі. Наслідки насильницьких дій, маючи відтермінований характер, суттєво відображаються як на становищі постраждалої людини (погіршення стану здоров'я, психологічні травми, аутоагресивна поведінка, вторинна віктимізація), так і розвитку суспільства в цілому (видатки держави на функціонування спеціалізованих служб підтримки постраждалих та установ по роботі з кривдниками, економічні втрати роботодавців через непрацездатність жертв, падіння загального рівня культури населення, феномен «соціальної естафети» – схильність до відтворення насильницької моделі поведінки особами, що мали відповідний негативний життєвий досвід у минулому тощо).

В Україні від насильства щороку страждає понад 150 тис. громадян. Згідно з даними Нацсоцслужби, лише упродовж першого півріччя 2021 р. зафіксовано 86 955 звернень від жінок з приводу домашнього насильства (для порівняння: 14 564 звернення надійшло від чоловіків та 1778 – від дітей) [5].

У часи повномасштабної війни в Україні насильство не втратило свого масового характеру. Ситуації збройного конфлікту, воєнних дій, період постконфліктного врегулювання та випадки вимушеного переселення лише посилюють масштабність та інтенсивність проявів даного явища, а також призводять до появи нових його форм.

Національною поліцією України у першому півріччі (січень-червень) 2022 р. зафіксовано 104295 повідомлень з приводу домашнього насильства, що на 27,5 % менше у порівнянні з аналогічним періодом 2021 р. (звіт Аналітичного центру ЮрФем). Серед факторів, що вплинули на показники, можна виокремити тимчасову окупацію окремих територій України та припинення функціонування органів державної влади в їхніх межах, активні бойові дії, а також вимушене переміщення та евакуацію населення. Означені вище обставини засвідчують відсутність можливості фіксації фактів подібних неправомірних діянь та надання своєчасної допомоги постраждалим. Як наслідок – прогнозоване зростання випадків насильства, ускладнене посиленням пережитого травматичного досвіду та підвищенням рівня агресивних реакцій, що знайде своє активне відображення у постконфліктний період [4].

Тому актуальним постає питання захисту постраждалих осіб, надання їм своєчасної допомоги, адаптованої до реалій сучасності, з боку загальних і спеціалізованих служб підтримки, а також пошуку найбільш ефективних методів, технологій соціально-психологічної підтримки в подоланні наслідків насильства, серед яких чільне місце посідає арттерапія.

Арттерапію як метод відреагування негативних емоцій, подолання наслідків кризових, травматичних подій розглядали такі закордонні вчені:

Дж. Вайзер, У. Кероул, Е. Крамер, М. Наум, К. Юнг та інші. Серед вітчизняних дослідників практику використання арттерапії в роботі з різними категоріями клієнтів, у тому числі з особами, постраждалими від насильства, вивчали О. Вознесенська, І. Гринчук, О. Деркач, В. Назаревич, О. Тараріна, О. Титаренко. Використання арттерапевтичних методів у професійній діяльності соціальних працівників висвітлювали А. Капська, М. Лукашевич, Л. Тюптя, Є. Холостова, В. Шахрай.

Мета дослідження – визначити ефективність арттерапевтичних технологій у контексті надання соціально-психологічної допомоги особам, постраждалим від насильства.

Поняття «арттерапія» має декілька тлумачень: по-перше, це динамічна система взаємодії між особистістю, продуктом її образотворчої діяльності та арттерапевтом у так званому «фасилітуючому» просторі з метою реалізації найважливіших функцій (психотерапевтичної, корекційної, діагностичної, розвиваючої, виховної, реабілітаційної тощо); по-друге, арттерапія може розглядатися як терапевтична процедура особистості; по-третє, як інноваційна технологія, що сприяє збереженню здоров'я [6]. В узагальненому вигляді визначаємо **арттерапію** *як сукупність методик, заснованих на застосуванні різних видів мистецтва у своєрідній символічній формі, які дозволяють за допомогою стимулювання художньо-творчих проявів здійснити корекцію психосоматичних порушень, психоемоційних процесів та відхилень в особистісному розвитку, поведінкових проявів [2].*

Доцільність використання арттерапевтичних технологій у роботі з постраждалими від насильства обумовлено рядом особливостей. Передбачаючи переважно невербальний характер вираження травматичного досвіду, арттерапія робить взаємодію з ним більш безпечною для клієнта, дозволяючи відреагувати складні почуття, у тому числі такі, що мають деструктивні та самодеструктивні тенденції. Використання різних образотворчих матеріалів та символічних образів дозволяє висловити емоції, які людина не може «прожити» у реальному житті, соціально прийнятним способом – не завдаючи шкоди ні собі, ні оточуючим.

Образотворча діяльність дозволяє обходити так звану «цензуру свідомості», тому являє собою унікальну можливість для дослідження несвідомих процесів, вираження й актуалізації латентних станів.

Цінним при роботі з постраждалими від насильства є те, що у своїх відносинах з фахівцем клієнт може встановити оптимальну для себе дистанцію, оскільки художні матеріали та образи є своєрідними посередниками в її транзакціях зі спеціалістом. Дослідники також відзначають велику цінність фізичного контакту жертв насильства з різними матеріалами, що дозволяє не тільки актуалізувати і відреагувати травматичний досвід, а й оживити сферу фізичних відчуттів, заблокованих у результаті травми [3].

Арттерапія стає не лише засобом відновлення ресурсів постраждалої особи, а й надає можливість знайти нові, що є важливим складником посттравматичного зростання особистості, формування здатності до самовираження і самопізнання. Таке відновлення і опанування нових конструктивних поведінкових патернів відбувається за можливості працювати одночасно з тілесними, образними, емоційними складовими сприйняття травматичного досвіду (О. Вознесенська).

У роботі з постраждалими від насильства рекомендовано використання наступних арт-терапевтичних напрямків.

Ізотерапія являє собою творче, спонтанне чи тематичне малювання. Малюнок виступає ефективним інструментом, адже завдяки йому, особа може вільно висловити свої думки, почуття та переживання через мову образів, символів та кольорів, а також вивільнитися від негативних переживань та «змалювати» своє ставлення до оточуючої дійсності. Постраждалим від насильства можуть пропонуватися наступні теми для малювання: «Автопортрет», «Мій приємний спогад», «Мій найбільший страх», «Минуле, сьогодення, майбутнє», «Я повинна/повинен – я хочу…» тощо.

Глинотерапія являє собою арттерапевтичний напрямок, який передбачає роботу з пластичними матеріалами (глиною). Психокорекційний потенціал роботи з глиною спрямований на розвиток емоційного інтелекту постраждалої особи, формування нових переживань, подолання травматичного досвіду та усвідомлення власних емоційних станів, зміцнення відчуття самоконтролю [1].

Маскотерапія – арттерапевтичний напрямок, що базується на проекції внутрішнього глибинного стану клієнта назовні за допомогою маски. Такий метод роботи сприяє істинному баченню клієнтом самого себе, відкриваючи, доповнюючи, і розвиваючи пласти особистості, які були прихованні від сприйняття або їх сприйняття було спотворено [1].

Танцювально-рухова терапія використовує у якості інструмента виразності рух і танець. В основі даного напрямку лежить уявлення про те, що існує принциповий зв'язок між властивостями особистості й рухами, зміни в рухових звичках впливають на психологічний, емоційний стан людини, її фізичне самопочуття. Це є надзвичайно важливим, оскільки у роботі з постраждалими від насильства, особливо фізичного та сексуального, об'єктом впливу має стати і тіло клієнта. Невербальні творчі методи взаємодії з подібною травмою сприяють досягненню психофізичної єдності, цілісності, інтеграції розщеплених частин особистості.

Фототерапія – лікувально-корекційне застосування фотографії з метою вирішення психосоціальних проблем, а також розвитку і гармонізації особистості. Одна з найпоширеніших технік, яка використовується у роботі з постраждалими від сексуального насильства – діалог з фотографічними образами. Завдяки роботі з фотографією постраждалі можуть переконатися в тому, що їхні звинувачення самих себе в «спокушуванні» насильника й недостатньої відсічі йому є безпідставними, а також відреагувати почуття гніву, ненависті, спрямованого на уявного гвалтівника [2].

Техніка створення фотоколажа також дозволяє глибоко опрацювати досвід минулого, знайти конструктивне вираження пов'язаних з ним складних почуттів.

Метафоричні асоціативні картки (МАК) – це проективний, діагностичний та терапевтичний інструмент, який застосовується в рамках арттерапевтичного підходу. В його основі лежить використання метафоричних зображень і текстів, які клієнт здатен наповнювати особистим змістом та успішно працювати з його усвідомленням та трансформацією. У контексті роботи з особами, постраждалими від насильства, даний інструмент дозволяє звернутися до проблеми клієнта через метафору, уникаючи тим самим додаткового дискомфорту та травматизації; сприяє вербалізації проблемної ситуації (проговорення та усвідомлення почуттів і

переживань); допомагає моделювати процеси минулого і майбутнього, долати стресові стани, працювати зі страхами; запускає внутрішні механізми самозцілення.

У роботі з особами, постраждалими від насильства, може використовуватися як індивідуальна, так і групова форма арттерапевтичої взаємодії. Інтенсивний характер відносин при індивідуальній арттерапії створює потенційно небезпечну ситуацію для клієнта, здатну провокувати травматичний досвід. В такому випадку більш доречним є включення постраждалої особи до складу арттерапевтичних груп, основою діяльності яких є активне слухання та емоційна підтримка. Групова арттерапія сприяє подоланню почуття соціальної ізоляції і стигматизованості, що переживаються багатьма жертвами насильства, зокрема сексуального.

Отже, арттерапія є унікальним ресурсним методом, який дозволяє працювати з наслідками психотравмуючих подій, розвивати діапазон комунікативних моделей поведінки, будувати нові життєві смисли та стратегії через створення власних продуктів творчої діяльності, що є важливим у контексті взаємодії з особами, постраждалими від насильства. Дослідження підкреслює необхідність подальшої розробки та вдосконалення арттерапевтичних підходів до роботи з даною категорією клієнтів, а також впровадження їх у практику професійної діяльності фахівців, покликаних надавати соціально-психологічну допомогу й підтримку, з урахуванням реалій сучасності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Калька Н., Ковальчук З. Практикум з арт-терапії: навч.-метод. посібник. Ч. 1. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 232 с.

2. Колпакчи О. С. Арт-терапія: курс лекцій: навч. Посібник. Бердянськ: БДПУ, 2016. 322 с.

3. Куб'як Н. Арт-терапія як засіб реабілітації дітей та підлітків, які постраждали від насильства. Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей: збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 29-30 квітня 2014 р.); за заг. ред. О. Кікінеджі. Тернопіль: Стереоарт, 2014. С. 556-558.

4. Мацейко Н. Гендерно-обумовлене та домашнє насильство в Україні: реагування в умовах війни. *Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти*: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Бердянськ, 26-27 жовтня 2022 р.): зб. наук. ст.; уклад. К. Петровська. Мелітополь: ТОВ «Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні», 2022. С. 237-243.

5. Мінсоцполітики розробило проект Типової програми для постраждалих від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, а також проект змін до Типової програми для кривдників. Міністерство соціальної політики України: вебсайт. URL: https://www.msp.gov.ua/news/20575.html (дата звернення: 29.03.2023).

6.Олійник І.В. Арт-терапія як одна з інноваційних психолого-педагогічних технологій у професійній діяльності соціальних працівників. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2018. Випуск 61. С. 208-213.

СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ У СЛОВАЧЧИНІ

(Едуард Нежинський, PhD, доцент, Яна Пеліова, PhD, доцентка)
Економічний університет Братислави, Словаччина
(Лідія Гур'янова, докторка економічних наук професорка)
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, Україна
(Надія Дубровіна, PhD, кандидатка економічних наук, доцентка)
Університет економіки та менеджменту у Братиславі, Словаччина
(Тетяна Несторенко, кандидатка економічних наук, доцентка, професорка AS)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Для України є досить важливим вивчення зарубіжного досвіду щодо організації та фінансового забезпечення системи соціального захисту на прикладі окремих країн ЄС. Ця задача є актуальної особливо з огляду на обмеженість ресурсів держави та на необхідність визначення параметрів їх оптимального розподілу [1]. У даній роботі розглянуто основні складові системи соціального захисту у Словаччині та принципи їх фінансування.

Соціальний захист у Словаччині представляє систему соціального забезпечення, яка складається з соціального страхування; пенсійних накопичень; державної соціальної підтримки (це в основному державні соціальні виплати); соціальної допомоги (це, в основному, матеріальні допомоги, компенсація соціальних наслідків тяжкої втрати працездатності та соціальні послуги) [2, 3, 5, 6].

Доходи у системі соціального захисту, загалом, у Словацькій Республіці у 2020 році досягли 18 443,7 млн. євро (що складає 20,0% ВВП) та 15576,2 млн. грн євро в постійних цінах 2010 року. У 2020 році соціальні внески на захист зросли на 3,2% у річному обчисленні, з них соціальні внески роботодавців зросли на 3,2%, а соціальні внески осіб, які перебувають під програмами захисту, на 2,7% [4].

Структура доходу у системі соціального захисту у Словацькій Республіці у 2020 році була такою: соціальні внески склали 74,2% від загального доходу на соціальний захист (18 443,7 млн євро), внески на державне управління 22,8% та інші доходи 3,1%. Доходи на соціальні внески захищених осіб мали таке відсоткове представництво: від роботодавців - 68,6%, наймані працівники - 25,9%, SZČO (самозайняті особи) - 4,9% та добровільні платники - 0,6%.

Загальні надходження на соціальний захист значно зросли за останній період. Так, у 1998 році цей показник становив 5191,7 млн. євро. У 2020 році, надходження досягли 18443,7 млн. євро, що було більше, ніж у 3,5 рази в порівнянні з 1998 р. Роботодавці зробили внесок у структуру доходів соціального захисту, роблячи соціальні внески від свого імені працівників у період моніторингу (1988-2020). Мінімальне значення було 39,9% у 2010 та максимальне значення досягло 68,6% у 2020 р. Внески на підтримку державного управління коливалися від 23,7% (у 2019 р.) до 37,5% (у 2012 р.) та громадські внески становили 22,8%, а інші прибутки - 3,1% [4].

У 2020 році внески становили 22,8% від загального обсягу надходжень на соціальний захист. Співробітники внесли від 14,6% (1999 р.) до 19,2% (2019 р. та 2020 р.), а соціальні внески SZČO становили від 2,5% (у 2002 р.) до 3,9% (у 2006 р.). Після зміни законодавства у 2005 році трансферти між програмами стали більш

важливими в системі соціального захисту соціальний захист, особливо матеріальна допомога до основного фонду страхування за віком з інших основних кошти установ соціального страхування [2, 3].

З точки зору отриманого доходу у системі соціального захисту за секторами національних рахунків, у 2020 році всі інституційні одиниці витратили 18 443,7 млн. для системи соціального захисту в Словацькій Республіці. Корпорації були найбільшим платником податків від доходів на соціальний захист, для корпорацій частка складала 37,2%, далі вагому частку представляли державні інституції - 36,6%, потім домогосподарства - 25,2%, а участь некомерційних установ склали лише незначний відсоток доходу [4].

Витрати на програми соціального захисту класифікуються за типом, що визначає їх характер або причину їхньої оплати. Отже, виділяють чотири основні категорії витрат. Перший – це витрати на соціальні виплати, які є переданими ресурсами користувачам у формі готівки або товарів і послуг. Застосовується також друга категорія витрат на адміністративні витрати програми. Третя і четверта категорії стосуються переходів на інші програми та інші різні витрати [5, 6].

Витрати на соціальні виплати (валові показники) вводяться без вирахування сплачених податків чи інших обов'язкових платежів одержувачі (наприклад, соціальні внески). Фіскальні пільги (наприклад, зниження податку з соціальних причин домогосподарств), як правило, виключаються. Соціальні виплати поділяються на виплати без перевірки та виплати з визначенням доходу або власності одержувача [2, 3, 5, 6].

Грошова допомога – це допомога (регулярна або одноразова), яка виплачується готівкою і не потребує оформлення заяви фактичні витрати одержувача. Приклади грошової допомоги: всі види пенсій, виплати у разі хвороби, сімейні допомоги, допомоги по безробіттю, грошової допомоги по безробіттю та соціальної допомоги (наприклад, допомоги в матеріальні потреби) [2, 3].

Допомога в натуральній формі надається у формі товарів або послуг. Вони надаються як частина компенсації на товари або послуги, або безпосередньо на споживання окремих товарів чи послуг. Компенсації – це платежі, які відшкодовують одержувачу частину або всі доведені витрати на певні товари та послуги. Безпосередньо надані пільги – це товари та послуги, що надаються без співфінансування отримувачем. Приклади таких видів допомоги – це соціальні виплати, наприклад, лікарняне та амбулаторне лікування, або ліки, що відпускаються за рецептом, витрати на поховання, догляд за дітьми, догляд вдома, соціальні послуги з проживанням у соціальному помешканні, витрати на професійну перепідготовку та деякі види житлової допомоги. Серед інших речей також є компенсовані пільги, які відшкодовуються після підтвердження оплати [3].

Адміністративні витрати являють собою витрати, що стягуються з програм за управління та адміністрування.

Трансферти в інші програми – це потоки коштів між програмами в рамках соціальної системи захисту, які поділяються на дві категорії: перенаправлені соціальні внески, перерозподілені на інші програми та інші трансферти до інших програм (наприклад, фінансова допомога від однієї програми з метою скорочення дефіциту іншої програма) [2].

Під іншими витратами розуміються різноманітні видатки програм соціального захисту. Вони поділяються на платежі власника, пенсійні та інші витрати [3].

У Словаччині загальні валові витрати на соціальний захист (без вирахування сплачених податків та соціальних внесків одержувачів пільг) у 2020 році зросли на 8,6% порівняно з 2019 р. та досягли 18 284,5 млн. євро. У 2020 р. цей показник становив 19,9% ВВП, або 15441,7 млн. євро у цінах 2010 р. і 3349,5 євро на душу населення [4].

Структура видатків на соціальний захист у Словацькій Республіці у 2020 році була такою: соціальні пільги становили 97,5%, адміністративні витрати 2,3% та інші витрати 0,2%.

У 2020 році була така структура соціальних виплат: - на підтримку старих людей – 39,9%; виплати в наслідку хвороби або надання медичної допомоги – 29,9%; програми підтримки родини та дітей – 9,6%; виплати в результаті інвалідності – 8,1%; виплати на підтримку прожиткового мінімуму – 4,6%; виплати по безробіттю – 4,3%; виплати на інші соціальні програми – 0,9% і житло – 0,2% [4].

У 2020 р. найбільші витрати на виплати (39,9% виплачених допомог або 7,9% ВВП) становили 7299,8 млн. євро у 2020 р. Ці виплати були на підтримку старих людей та становили 6164,9 млн євро у цінах 2010 р. або1337,3 євро на душу населення) [4].

Представляє певний інтерес вивчення динаміки показників надходжень та витрат у систему соціального захисту Словаччини протягом останніх двох декад, перед вступом до ЄС та після приєднання до ЄС, дослідження впливу різних соціально-економічних та політичних факторів на показники надходжень та витрат у систему соціального захисту, аналіз функціонування цієї системи у період глобальної фінансово-економічної кризи 2008-2010 рр. а також у період пандемії Covid-19, ролі системи соціального захисту у зменшенні соціальної напруги та проведення оцінки ефективності даної системи.

Для більш детального вивчення системи соціального захисту у Словаччині можуть бути застосовані різні економетричні моделі, моделі часових рядів, методи багатовимірного статистичного аналізу, методи DEA та методи статистичного моделювання, імітаційні моделі, тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Nestorenko T., Nestorenko O., Morkūnas M., Volkov A., Baležentis T, Štreimikienė D., Ca, J. Optimization of Production Decisions Under Resource Constraints and Community Priorities. Journal of Global Information Management. 2022. Volume 30, Issue 12, 1-24. DOI: 10.4018/JGIM.304066. https://cutt.ly/BJuAo7U

2. Rievalova E. Sociálne zabezpečenie. Bratislava : Ekonomická univerzita, 2017.

3. Stanek V. a kol. Sociálna politika: Teória a prax. Bratislava : Sprint, 2011.

4. Správa o sociálnej situácii obyvateľstva Slovenskej republiky za rok 2020, MPSVR SR. https://is.gd/or5ty0

5. 461/2003 Z. z. Zákon o sociálnom poistení.

6. 6.43/2004 Z. z. Zákon o starobnom dôchodkovom sporení.

ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

(Попович О. М., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Тургенєва А. О., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

На сьогоднішній день, коли відбуваються зміни в українському соціумі, важливу увагу набуває проблема формування відповідальної громадянської позиції молоді.

Проблема формування громадянської позиції в тих політичних реаліях, які відбуваються в нашій державі наразі має особливу важливість. Це визначається, по-перше, тим, що на території Україні відбуваються бойові дії; по-друге, тим, що наша країна перебуває в умовах гуманітарних, соціально-економічних та політичних протиріч та криз. Виходячи з цього, формування активної громадянської відповідальності молоді, яка має свідому громадянську позицію, для якої дотримання правил та вимог законодавства є ціннісною орієнтацією та яка понад усе прагне захищати свою країну є найбільш важливою метою для держави, державних інститутів, організацій, закладів, об'єднань тощо.

Формування громадянської активної та відповідальної позиції набуває важливого значення з підліткового віку, тому що саме на цьому віковому етапі розпочинається соціальна та психологічна готовність людини до взаємодії з іншими людьми, самовизначення, потреба в досягненні цілей та соціального статусу. У цей період відбувається отримання молоддю ціннісних уявлень, що мають за основу їх особистісну значимість та активно формується здатність приймати себе, враховуючи моральну відповідальність та загальносуспільні цінності. Саме тому сьогодні актуальною та важливою метою освіти є створення простору, де б максимально поєднувалося засвоєння знань, вмінь, навичок, формування життєвих компетентностей на основі громадянських цінностей, що в умовах національного та культурного відродження орієнтовані на молодь та формування нової української нації [1].

У процесі формування громадянської позиції молоді необхідним є визначення методів та форм організації навчально-виховного впливу, за допомогою яких учнівська молодь зможе розуміти та усвідомлювати важливість ототожнення себе з громадою, містом, державою, в якій вона мешкає. Ми вважаємо, що тільки у такий спосіб буде здійснюватися формування дієвого патріотизму, тому що його основою буде свідома активна громадянська позиція.

Проблема формування громадянської компетентності розглядається багатьма науковцями. Соціологи досліджують громадянську компетентність з позиції місця індивіда в системі соціальних відносин та яким чином положення особистості в суспільстві визначає його права та обов'язки (І. Кон, Ю. Резник).

Психологи розглядають різноманітні аспекти ціннісної позиції особистості та їх залежність від специфіки діяльності особистості (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, О. Бодальов, Л. Божович С. Рубінштейн та ін.).

Педагоги в своїх дослідженнях детально висвітлюють такі питання: взаємозв'язок громадянської компетентності особистості з громадянською

культурою (О. Шамич); вплив політичних та соціальних умов на становлення громадянина (А. Мудрик, В. Сластьонін); можливість формування громадянської компетентності за допомогою засобів рефлексії (Н. Крицька); процеси формування громадянської компетентності підлітків та молоді та особливості здійснення цього процесу (С. Митросенко, Т. Османкіна, В. Судаков та ін.); теоретичні основи формування громадянської компетентності в учнів закладів загальної середньої освіти (П. Вербицька, Ю. Завалевський, І. Сахневич та ін.).

Виховання особистості з відповідальною громадянською позицією передбачає отриманням знань, які необхідні для компетентної участі особистості в соціально-політичному житті держави.

Мета дослідження – теоретично та експериментально перевірити соціально-педагогічні умови формування громадянської позиції учнівської молоді; розробити цільову програму.

Формування в особистості громадянської позиції, що їй необхідна для життя у громадянському суспільстві, продовжується протягом всього її життя та залежить від певних факторів правового, екзістенціально-вольового та суспільно-політичного характеру [2].

Громадянську позицію ми визначаємо, як інтегративну характеристику особистості, яка представляє собою синтез когнітивного, мотиваційно-ціннісного, діяльнісного та рефлексивного компонентів та проявляється у засвоєнні громадянських знань, вмінь, навичок та досвіду громадянської діяльності, наявності системи громадянських цінностей та розвинутих громадянських якостей, які необхідні для самовдосконалення, відображають готовність ефективно здійснювати соціально-значиму громадянську діяльність.

Формування громадянської позиції особистості визначається об'єктивним положенням держави, рівнем розвитку гуманізму та демократизму. Важливим є те, що держава має підтримувати та захищати громадянську позицію особистості. Необхідно приймати до уваги положення про те, що рівень розвитку суспільства багато в чому залежить від позиції кожної конкретної особистості [2].

Формування громадянської позиції відбувається поетапно.

Перший етап – соціалізація особистості, коли здійснюється формування основних цінностей, норм людської поведінки, готовності співпрацювати, почуття солідарності, людської гідності, поваги до інших людей, культури толерантності, схильності до оптимальних засобів вирішення конфліктів.

Другий етап – формування системи установок та цінностей особистості, коли вона отримує комплексні знання про благоустрій суспільства, його соціальні інститути, закони та правила, які визначають відносини між людьми, людьми та владою, суспільні процеси, про відповідальність та обов'язки громадянина та держави, формує вміння, що є необхідними для життя в соціумі.

Третій етап – поглиблення раніше набутих знань про права людини, усвідомлення культурних, філософських, економічних та юридичних передумов, формування громадянської компетентності та суспільно-політичних орієнтацій особистості.

Четвертий етап – визначає здатність особистості пристосовуватися до змін у суспільстві та її власного соціального статусу.

У процесі формування громадянської позиції можна виокремити методи формування громадянських знань та методи формування громадянських навичок.

Перший блок містить в собі інформаційно-дискусійні методи: лекції, розповіді, бесіди, проблемні завдання, перегляд відеоматеріалів тощо; та методи самостійного набуття знань: виконання завдань з використанням підручників, розповідей тощо.

Другий блок має спрямованість на формування інтелектуальних навичок: за допомогою мозкового штурму, дискусій, ділових ігор, театралізації; та практичних навичок: соціологічні опитування, участь в суспільних заходах, робота у волонтерських та благодійних організаціях тощо.

Сьогодні важливими складниками розвитку громадянського та демократичного українського суспільства є підготовка підростаючого покоління до активної, відповідальної участі у житті суспільства, виховання на основі демократичних принципів та формування громадянської позиції [3]. Тому виникає необхідність визначення ефективних форм та методів формування громадянської позиції у дітей та підлітків, що вимагає діагностики стану сформованості цієї якості особистості.

Основними рівнями сформованості громадянської позиції ми визначаємо: високий, середній та низький.

Загалом високий рівень сформованості громадянської позиції визначається глибокими та усвідомленими знаннями про зміст громадянської компетентності, засоби створення та впровадження суспільно-значущих ідей та власних потенційних можливостей. Середній рівень сформованості громадянської позиції – не глибокі знання про зміст, прояви громадянської компетентності та способи ініціювання суспільно-корисних дій. Низький рівень – це фрагментарні, поверхневі або взагалі відсутні знання про сутність та зміст громадянської компетентності, відсутність громадянської активності та ініціативності.

Визначення рівня сформованості громадянської позиції у здобувачів проводилося за допомогою таких методик: опитувальники "Автономність - залежність", "Що я знаю про громадянську ініціативність?"; проективна методика "Я – активний громадянин"; методика "Мотивація успіху та боязнь невдачі"; методика дослідження вольової саморегуляції; методика оцінки комунікативних і організаторських здібностей особистості.

Проведене нами дослідження рівня сформованості громадянської позиції дає підстави констатувати, що більшість здобувачів не мають належних знань щодо громадянської ініціативності, активності та відповідальності, не бажають брати активну участь у громадському житті тощо.

Виховання відповідального, ініціативного громадянина сьогодні має неабияку актуальність, що підтверджують результати проведеної нами діагностичної роботи. Тому, з метою виховання свідомого, патріотично спрямованого громадянина, особистості з певними почуттями, світоглядом та способом мислення, рисами та якостями характеру, вчинками та діями, спрямованими на саморозвиток та розвиток демократичного громадянського суспільства в Україні, нами була розроблена соціально-педагогічна програма формування відповідальної громадянської позиції учнівської молоді.

Розроблена нами соціально-педагогічна програма має наступну структуру: 3 змістовні частини (“Особиста гідність”, “Безпека життя”, “Громадянська позиція”) по 3 заняття кожна.

Запропонована соціально-педагогічна програма формування відповідальної громадянської позиції учнівської молоді забезпечить досягнення результатів, визначених знаннями та вміннями, що повинні бути засвоєні, а саме:

Знання: сутність понять “гідність”, “людська гідність”, “особиста гідність”, “громадянськість”, “громадянська позиція”; важливість визначення та формування власної громадянської позиції; значущість позитивної оцінки для особистості; значимість гідної поведінки; торгівля людьми як комплексна проблема та особлива форма насильства; можливі шляхи особистісного зростання; прагнення до особистісного зростання для життєвого благополуччя.

Вміння: аналізувати свої переконання та життєві цінності; безпечно поводитися та протидіяти торгівлі людьми в різних ситуаціях, у т. ч. під час перебування за кордоном; використовувати можливості державних установ та потенціал неурядових організацій для захисту своїх прав та прав інших людей; впевнено поводитися та мати стійке бажання до змін; планувати конкретні дії; розвивати особистісний потенціал; узагальнювати та аналізувати набутий життєвий досвід; формувати активну позицію щодо захисту своїх прав та прав інших людей; формувати позитивну самооцінку та виявляти власну громадянську позицію.

Отже, нами було визначено основні теоретичні засади формування громадянської позиції учнівської молоді; охарактеризовано основні аспекти та етапи формування відповідальної громадянської позиції учнівської молоді; проведена діагностична робота, що мала на меті виявлення знань здобувачів про громадянську позицію, ініціативність, відповідальність, визначення рівня активності здобувачів як громадян, рівня мотивації до прийняття важливих рішень та участі у змінах, рівня вольової саморегуляції здобувачів; розроблена соціально-педагогічна програма формування відповідальної громадянської позиції учнівської молоді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барабаш В. Громадянське виховання молоді в контексті українського виховання. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Педагогічні науки*. 2014. Вип. 131. С. 43-47.

2. Власова Н. Ф. Аналіз сучасної практики формування громадянської позиції молоді в зарубіжній і українській освіті. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер: Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Вип.1. Бердянськ : ФО-П Ткачук О. В., 2016. С. 28-36.

3. Пєша І. Участь молоді у прийнятті рішень. *Молодіжна політика та молодіжна робота* : матеріали ІІІ міжрегіональної наук.-практ. конф., 14 грудня 2018 р., м. Дніпро / за заг. ред. Є. І. Бородіна. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2019. 57 с.

ПІДХОДИ ТА ПОКАЗНИКИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

(Романов Р. Е., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Попова А. С., кандидатка педагогічних наук, доцентка)
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

За даними Міжнародної організації з міграції, понад 12,5 мільйонів людей покинули свої домівки під час повномасштабного вторгнення. Більше 7,7 мільйонів з них стали внутрішньо переміщеними особами (далі ВПО), що створило нові виклики і загрози як для людей, так і для країни в цілому [7].

Проблема соціально-психологічної адаптації різних категорій мігрантів є актуальною темою досліджень. Багато вчених досліджують різні аспекти соціально-психологічної адаптації ВПО, включаючи таких авторів як А. Гриб, К. Левченко, Г. Кукуруза, Н. Лунченко, М. Лукашевич, Л. Тюптя, О. Малиновська, Д. Канеман, А. Тверскі, Дж. Гуллахорн, Д. Райан, Б. Дулі, Ч. Бенсон і Б. Харрелл-Бонд.

Дослідження адаптації ВПО та громад, що їх приймають, зосереджується на різних аспектах цих процесів, враховуючи різні фокуси зацікавлення окремих наук і відмінності в теоретико-методологічних підходах. У цьому дослідженні ми зосередимося на соціально-психологічній адаптації внутрішньо переміщених осіб як системному процесі, що включає весь спектр фокусів цього явища.

У науковій літературі соціально-психологічну адаптацію визначають як [1]: взаємодію особистості та соціального середовища, що веде до правильного співвідношення цілей та цінностей особистості і групи (С. Ларіонова); процес пристосування до якісних змін зовнішнього середовища (А. Петровський); взаємодію особистості і соціального середовища, процес активного пристосування особистості до середовища, що змінилося, засвоєння відносно стабільних умов середовища (О. Урбанович); багатоплановий процес активного пристосування психіки та поведінки особистості до умов соціального середовища, яке опосередковане провідною діяльністю особистості на певному етапі її розвитку (О. Ткачишина).

Дослідники також виокремлюють два теоретико-методологічні підходи цього процесу, які поширюються за межі тільки однієї наукової дисципліни: соціокультурний і ресурсний (останній також можна називати в широкому сенсі "економічним").

Соціокультурний підхід. Соціокультурний підхід до адаптації розглядається як процес пристосування до нового культурного середовища та знаходження способу співіснування з іншими групами. У межах соціокультурного підходу поняття "адаптація" по відношенню до вимушених мігрантів означає процес, який триває протягом короткого періоду після переміщення в нове місце і пов'язаний з необхідністю пережити стрес від зміни місця проживання та забезпечити (пристосувати) свій спосіб життя до нових умов.

Ресурсний підхід. Суть цього підходу формулюється таким чином: "Ресурси можна визначити як засоби, за допомогою яких люди задовольняють потреби, переслідують цілі та виконують вимоги… Вивчення адаптації мігрантів – це, в принципі, вивчення факторів, які полегшують або обмежують доступ до ресурсів" [6, с. 7]. У рамках ресурсного підходу адаптація розглядається як пристосування до

втрати значної частини ресурсів, які мали ВПО до переміщення, а також отримання доступу до ресурсів у новому місці перебування. Інтеграція розглядається як налагодження спільного використання ресурсів ВПО та місцевими громадами, що їх приймають. Вперше підхід був чітко представлений антропологом Б. Харрелл-Бонд [3]

Відповідно до цього, для вивчення соціально-психологічної адаптації ВПО доцільно використовувати ресурсний підхід, оскільки він є більше відповідає українському контексту. Різниця у ресурсах між ВПО є важливим чинником, який їх розрізняє, більше ніж культура та ідентичність. Цей підхід краще відображає матеріальні та нематеріальні втрати, що виникають при переміщенні ВПО. Крім того, він більш придатний для емпіричного спостереження та кількісного аналізу. Оскільки дані підходи не є взаємовиключними та можуть мати можливості, що значною мірою не перетинаються, деякі позиції соціально-культурного підходу можуть бути включені до списку ресурсів, необхідних ВПО для їх соціально-психологічної адаптації.

Д. Райан, Б. Дулі та Ч. Бенсон запропонували розділити ресурси на чотири групи: особисті, матеріальні, соціальні та культурні. "Біженці прибувають до суспільства, яке їх приймає, зазнавши деяких втрат в обсягах своїх ресурсів… Для відновлення втрачених ресурсів можуть бути використані дві стратегії: заміщення ресурсів або заміна ресурсів " [6, с. 12].

Успішна адаптація мігрантів до нових умов залежить від того, наскільки вони можуть відновити втрачені ресурси та отримати нові, необхідні для життя в новому середовищі, такі як знання місцевої мови та соціальна підтримка. Адаптація ВПО – це процес, під час якого мігранти намагаються задовольнити свої потреби, досягти своїх цілей та відповідати вимогам нового суспільства після переміщення.

У цілому можна виокремити такі виміри адаптації ВПО у рамках: соціокультурного підходу – подолання психологічного стресу, викликаного фактом переміщення до нового місця проживання; ресурсного підходу – отримання інформації щодо наявності та розташування в новому місці проживання ресурсів, які необхідні для підтримання "життєдіяльності" (житла, продуктів харчування, джерел доходів, медичного обслуговування, освітніх закладів, транспорту та комунікацій тощо).

Крім того, переміщення особи, яка належить до статусу ВПО, відрізняється тим, що цей процес не є вибором самого індивіда, а є наслідком обставин, що склалися в контексті актуальних соціально-політичних подій. Це призводить до відсутності позитивної мотивації для переміщення, іноді навіть до реальної небезпеки. У таких обставинах ми не можемо говорити про активну стратегію адаптації, яка передбачає прагнення змінити середовище. Для ВПО більш характерна пасивна стратегія адаптації – підкорення життєвим обставинам.

Дослідження Д. Канемана та А. Тверскі показали можливість існування ще одного типу поведінки людини в умовах ризику і невизначеності, який називається «феномен асиметрії». Відповідно до якого, людина приймає ряд несумісних рішень, частина з яких на перспективу спрямовані на досягнення виграшу та рішень, що мають на меті уникнення програшу [5].

Для визначення адаптаційних стратегій ВПО можна використовувати теорію, запропоновану Дж. Гуллахорн, яка базується на гіпотезі про відповідність

адаптаційного процесу U-подібній кривій. Ця крива складається з п'яти етапів [3]: перший етап, коли людина має оптимістичні очікування щодо майбутнього; другий етап, коли середовище починає негативно впливати на людину, що призводить до депресії та розчарування; третій етап, коли проявляються симптоми безпорадності та психосоматичні розлади; четвертий етап, коли з'являється оптимізм та задоволеність новими умовами; та п'ятий етап, коли індивід повністю адаптується до нових умов.

Але є випадки, коли деякі вимушені переселенці не можуть або не бажають повністю адаптуватися до нового середовища, і після того, як ситуація нормалізується, вони повертаються на своє попереднє місце проживання і повторне проходження через U-подібну криву [3, с. 33-47].

Результатом адаптації вимушених переселенців є їхня адаптованість до нових умов поселення, що характеризується здатністю особистості задовольняти свої потреби у тій чи іншій ситуації в конкретному соціальному середовищі, а також виконувати нижченаведені функції: адекватно сприймати навколишню дійсність і власний організм; адекватно будувати систему відносин і спілкування з оточуючими; бути здатними до реалізації провідної діяльності, навчання, організації дозвілля та відпочинку.

Важливим показником успішної соціально-психологічної адаптованості внутрішньо переміщеної особи до умов зміненого соціального оточення є ступінь задоволеності особою чи групою різними сторонами своєї життєдіяльності та соціальна підтримка приймаючої громади [2].

Дослідники визначили, що успішна адаптація потребує від людини усвідомлення своєї власної ролі в зміні свого життя та прийняття відповідальності за цей процес. Це можливо, якщо людина розуміє, що є суб'єктом цього процесу та відповідає цілям і завданням нового середовища. Успішність адаптації залежить від психологічного стану людини, її цінностей, мотивації, поведінки та сприйняття громадою. Однак держава також має відігравати не менш важливу роль у забезпеченні успішної адаптації, створюючи для цього необхідні законодавчі механізми. Тому, відповідальність за успішність цього процесу лежить на тристоронній взаємодії – ВПО-приймаюча громада – державна політика.

Аналізуючи процес соціально-психологічної адаптації, можемо констатувати, що стан адаптованості ВПО можна описати за допомогою сукупності показників, що об’єднані у 4 групи критеріїв: матеріально-побутовий (наявність комфортного місця проживання, задоволеність умовами місця проживання, можливість забезпечувати не лише базові потреби, наявність щомісячного доходу, якість життя); соціально-правовий (обізнаність щодо можливостей ВПО, доступ до медичних, соціальних послуг, гуманітарної допомоги); діяльнісно-мотиваційний (бажання залишитися жити на новому місці проживанні, бажання допомагати іншим, наявність роботи/бажання працювати, можливість професійної самореалізації, можливість особистісної самореалізації); соціально-психологічний (стабільність емоційного стану, стосунки у сім’ї, стосунки із друзями, наявність нових сформованих дружніх/професійних/ стосунків/знайомств на новому місці проживання, неконфліктність у новому середовищі.).

Зазначені критерії і показники повно розкривають цей феномен в контексті соціокультурного та ресурсного підходів та тристоронньої єдності усіх учасників соціально-психологічної адаптації.

Виходячи з цього, розуміємо соціально-психологічну адаптацію ВПО з окупованих територій як процес пристосування психіки та поведінки особистості до умов нового соціального середовища і соціальної ситуації, яке опосередковане провідною діяльністю особистості та ціннісно-мотиваційними установками на певному етапі її розвитку результатом якої є здатність людини продовжувати життя та мати можливість реалізовувати необхідні функції для забезпечення якісної життєдіяльності, де державна політика відіграє ключову роль в пристосуванні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жданович Ю.М. Особливості адаптації дітей вимушених переселенців. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2017. Вип. 21(1). С. 206. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2017_21%281%29__19 (дата звернення: 17.11.2022).

2. Попова А. С. Професійна підготовка соціальних працівників до роботи з мігрантами в Україні. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2017. Т. 2. №. 6. С. 104-108.

3.Gullahorn J. An Extension of the U-Curve Hypothesis. Journal of Social Issues, 1963. 19 (3). P. 33-47.

4. Harrell-Bond B. Imposing Aid: Emergency Assistance to Refugees. New York: Oxford University Press, 1986

5. Kahneman D., Tversky A. Choices, values and frames. New York : Russell sage Foundation, 2000

6. Ryan D. et al. Theoretical Perspectives on Post-Migration Adaptation and Psychological Well-Being among Refugees: Towards a Resource-Based Model. Journal of Refugee Studies. 2008. Vol. 21. № 1. P. 1-18., p. 7

7. Ukraine — Displacement Report - Area Baseline Report (Raion level). 2022. URL: http://surl.li/fnysi (дата звернення: 13.11.2022).

Навчальне видання

Наука ІІІ тисячоліття:
пошуки, проблеми, перспективи розвитку

(20-21 квітня 2023 року)

Збірник тез

Відповідальний за комп'ютерну верстку – А. С. Попова

Відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат та інших відомостей несуть автори

Надруковано з оригінал-макету, наданого автором

Підписано до друку 27.04.2023 року.

Бердянський державний педагогічний університет

вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Запорізька обл., 69000 (університет тимчасово переміщений)